S. MEHEDINŢI

OPERE COMPLETE

VOL. I

GEOGRAPHICA

PARTEA A DOUA

BIBLIOTECA ENCICLOPEDICĂ

FUNDAŢIA REGALĂ PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ

BUCUREŞTI — 1943

www.dacoromanica.ro

S. MEHEDINŢI

OPERE COMPLETE

VOL. I

GEOGRAPHICA

PARTEA A DOUA

BIBLIOTECA ENCICLOPEDICĂ

FUNDAŢIA REGALĂ PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ
BUCUREŞTI — 1943

Clasificarea zecimală 91.(081)
082.1

www.dacoromanica.ro

INTRODUCERE

Partea a doua a volumului de față cuprinde studii de mărimi deosebite, după împrejurările în care au fost scrise. Alături de Universitate, unde preocuparea de căpetenie era constituirea geografiei ca știință de sine stătătoare [1]), paginile ce urmează au avut menirea să deprindă tineretul — în deosebi pe geografi și pe istorici — a privi ceva mai de aproape pământul și neamul românesc.

Spre sfârșitul secolului trecut, un istoric foarte erudit putea exprima o judecată ca aceasta: « Bărăganul e o pustie mlăştinoasă » neroditoare, « un fel de Sahară a Daciei ». Acel vestit polihistor începea « Istoria critică a Românilor » cu un capitol despre « Intinderea teritorială — Nomenclatura și Acțiunea Naturei », citând chiar din prefață pe naturalistul Agassiz, dar noțiunile geografice *stepă* și *deșert* nu aveau încă în mintea sa un înțeles precis. (O Sahară în Dacia, și încă mlăștinoasă!).

Alt istoric cu renume, cercând să explice formarea Principatelor prin descălicarea din munți, judeca așa: « Carpații, ridicând uriașa lor statură în mijlocul nației române, o împart mai ales în două trunchiuri deosebite, unul întors cu fața spre apus, celălalt spre răsărit, care ambele se razemă cu spetele lor pe

[1]) *Terra*, 2 vol. (în « Opere complete », vol. II și III).

www.dacoromanica.ro

zidul cel greu de străbătut, așezat între dânsele. Puține numai și anevoioase sunt răspunderile între aceste două părți...». Apoi continuă:

«Românii, stând în cetatea munților un timp îndelungat, se revărsară dela o vreme în afară, către văile și șesurile dela Marea Neagră. Astfel se născură cele două State, al Munteniei și al Moldovei... Din această revărsare... și anume prin două desfundături deosebite, una la sud — din Făgăraș, alta la nord — din Maramureș, se explică cum în câmpia răsăriteană și sudică, chiar pe o unitate teritorială continuă, se putură înjgheba două state, Muntenia și Moldova, în loc de unul singur».

Munți «uriași», când în realitate sunt mijlocii; «zid greu de străbătut», cu puține «răspunderi» sau «desfundături», când plaiurile (vechi *peneplene*) ușurează circulația păstorilor în lungul culmilor, iar o duzină de pasuri și de «porți» înlesnesc trecerea și în curmezișul munților; apoi «stavile uriașe, care rup continuitatea țării, împărțind-o în mai multe regiuni ce nu au între ele niciun soiu de legătură», când știm că turmele și oierii *(pastores romanorum)* au roit lesne din evul-mediu până în zilele noastre, nu numai în cuprinsul Daciei, dar și mai departe, spre pusta panonică și până în stepele ponto-caspice; în sfârșit, «două desfundături deosebite», de unde istoricul scotea numaidecât necesitatea formării celor două principate, «în loc de unul singur».

Mai multe exagerări și erori în mai puține rânduri sunt greu de închipuit. Urmașii se vor întreba cu mirare: văzuseră oare cei doi istorici pământul românesc ori nu?

www.dacoromanica.ro

Și la discipolii lor, aceeași lipsă de intuiție geografică. Unul dintre cei mai eruditi a încheiat cariera sa cu o istorie în zece volume, fără o singură schiță de hartă, ca și cum viața neamului nostru s'ar fi petrecut undeva în seninul cerului, iar nu pe pământ. De aci, o sumă de greșeli aproape de necrezut. Pentru acesta din urmă, Dunărea se vărsa odinioară în mare pe la Medgidia și Constanța, iar în Panonia, fluviul face încă « o mare cascadă » (din fericire, neîntâlnită de nimeni, nicăiri). Același istoric ne încredințează apoi că Pecenegii n'au avut legături cu strămoșii noștri, fiindcă barbarii aceștia stau « cu totul izolați în lagările din mijlocul pustiului (!) și al stepei », —când harta și toponimia ne-au păstrat amintirea lor până în creierii munților, la 2.000 m peste nivelul mării [1]).

Lipsa aceasta de orientare geografică este cu atâta mai supărătoare, cu cât neobositul scriitor apucase să vadă la istoricii mai tineri opere de altă factură, sprijinite pe material geografic, etnografic și cartografic din plin. Răspunderea însă (dacă poate fi vorba de vreo răspundere) era mai mult a epocii, deoarece antropogeografia și etnografia nu căpătaseră încă locul cuvenit în pregătirea istoricilor.

Generația de azi are și această înlesnire. Cu ocazia războiului mondial, care a pus țării noastre atâtea și atât de dureroase probleme, am avut la îndemână destui cărturari (istorici, geografi, etnografi, arheologi, epigrafiști, filologi, etc.), gata să lămurească procesele în care adevărul geografic fusese desfigurat sau dosit de străini. Legătura dintre geografie și științele învecinate a făcut

[1]) Pârîul Peceneaga, sub Vârful Pietrii (la apus de Retezat); altă Peceneaga isvorăște de sub Bisoca, iar munți cu numele de Peceneaga se mai găsesc și în Carpații Buzăului și ai Făgărașului.

www.dacoromanica.ro

posibilă colaborarea între mai mulți specialiști, iar ca urmare o reciprocă înviorare a studiilor.

Cu atâta mai regretabilă ni se pare acuma despărțirea geografiei de facultatea unde tinerii își fac ucenicia ca cercetători ai trecutului țărilor românești. De bună seamă, urmașii vor îndrepta această elementară greșală, iar câștigul cel dintâi va fi al istoricilor, începând cu o pricepere mai deplină a operelor scrise de antici. Fiecare eveniment va fi așezat în cadrul geografic și etnografic al epocii în care s'a petrecut. Descrierile lui Herodot nu pot fi înțelese, decât citindu-le în fața unei hărți care arată pământul în chip de disc, cu toate țările așezate horă împrejurul Mediteranei, având ca centru Delfi, « buricul pământului ». Dramaticul itinerar al lui Xenofon, Anabasis, poate căpăta destulă viață numai pentru cine urmărește pas cu pas « Retragerea celor zece mii » prin țările Asiei de acum două milenii și mai bine, când stepa dela apusul Eufratului era aproape nelocuită, iar mulțimea ierbivorelor sălbatice înfățișa mercenarilor greci scene ca cele întâlnite de Sven Hedin în Tibetul de azi. Tot așa, expedițiile lui Alexandru Makedon, povestite de Arrian, rămân înșirare de vorbe deșarte pentru cel lipsit de cunoașterea țărilor și a neamurilor peste care a trecut cuceritorul macedonean. Câți bănuiesc, de pildă, greutatea luptelor din răsăritul Turanului, unde îndrăsnețul războinic a trebuit să ia cu asalt castele întărite, în felul burgurilor medievale! Și cine își poate închipui marile primejdii înfruntate de el în India, unde a dat de state cu o înaltă civilizație, când o mare parte a Europei era cufundată încă în barbarie. Când întâlnim apoi la Titu Liviu întrebarea: dacă biruitorul Asiei ar fi putut cuceri și apusul lumii vechi, asta e o plăcută surprindere

www.dacoromanica.ro

pentru cititor. Liviu ne pare modern, dar răspunsul său negativ nu poate fi apreciat cu măsura cuvenită, decât ținând seama de cunoștințele geografice și etnografice ale istoricului admirator al Romei. De asemenea, G e r m a n i a lui Tacit nu capătă tot prețul etnografic, pe care îl merită, dacă nu ținem socoteala de aspectul Europei nordice, când semăna cu Canada din epoca Pieilor-Roșii. In sfârșit, e aproape de prisos să mai amintim că nici viața poporului dac n'o putem judeca destul de exact, dacă nu reînviem pădurile care speriase legiunile romane; dacă nu avem înaintea ochilor alți Carpați, altă Dunăre *(ripa ferox Danubii)* și alt Țărm al Pontului, când corabiile înaintau cu pânzele întinse până în portul Istriei, ale cărei ruine zac azi lângă o lagună moartă, departe de valurile mării.

Concluzie: istoria fiind nu numai geografie în mișcare (H e r d e r), dar și etnografie în necurmată prefacere, trebuie să se razeme pe o solidă temelie de fapte geografice și etnografice, raportate mereu la cele două coordonate: c i v i l i z a ț i a sau tehnica materială a poporului de care e vorba, și c u l t u r a lui, adică indicele treptei pe care a ajuns în scara valorilor dintre hordă și națiune. De aceea, operele istorice, vrând-nevrând, vor trebui să înfățișeze pe viitor evenimentele în cadrul spațiului real, unde s'au petrecut, și al timpului când s'au întâmplat, iar scrierile celor care povestesc drame fără scenă vor lăsa o impresie de artificialitate ca a teatrelor de păpuși ce se agită în aer, trase de sfori ascunse ochilor spectatorului.

A înlătura acest mare neajuns este azi o necesitate pentru orice povestitor cu respect de sine și de adevăr. Inviorarea pe care au dat-o istoriei o sumă de moderni (Ranke, Mommsen, Augustin Thierry, Fustel de Coulanges, Ma-

www.dacoromanica.ro

caulay, etc.) după atingerea cu scrierile lui C. Ritter, Humboldt și ale altor geografi, s'a realizat tocmai alăturând documentului desgropat din arhivă, intuiția pământului și a poporului, două arhive pline de viață pentru cine știe să le privească de aproape.

Se înțelege, o tradiție în acest sens nu se poate înfiripa într'o singură zi. După Hasdeu și Xenopol, a urmat scrupulosul istoric Dimitrie Onciul, dar și el rămăsese încă în orizontul bibliotecii. Preocupat de problema originii principatelor și a genezei neamului, severul adunător de texte se oprise la Traian ca « întemeietorul poporului român ». După a sa părere, abia « cu vreun secol mai înainte se aruncase p r i m a sămânță a naționalității române la sudul Dunării ». După cum vechii cronicari vorbeau de « întâia descălecare », Onciul, exprimându-se mai tehnic, vorbea de o p l a n t a t i o, cu gândul la Traian. Azi însă, începuturile poporului daco-roman pot fi urmărite câteva secole înainte de era creștină, iar unii antropologi se cred îndreptățiți să lege firul vieții neamului dacic chiar de populația neolitică a Carpaților.

In orice caz, pentru geograf, trei fapte sunt vădite: Intâi, a admite stârpirea unui popor de mărimea celui dacic (singura putere europeană, în stare să se mai măsoare cu Roma) și legat de un teritoriu cât al Italiei, adică 300.000 kmp. este o naivitate de care sunt capabili numai cei ce interpretează rabinic cuvântul *(exhausta)* scăpat din condeiul unui abreviator ca Eutropius. Istoria, etnografia și geografia nu cunosc nicăiri astfel de evenimente.

Al doilea, nici măcar de dislocarea Dacilor nu poate fi vorba. Ei erau un popor cu o desvoltată civilizație agricolă, pastorală și chiar industrială, iar cultura lor

www.dacoromanica.ro

atinsese în unele priviri un nivel înalt (dovadă admirația lui Socrate față de concepția lor de viață). Și încă ceva: ceramica de lux, ce iese mereu la iveală prin săparea stațiilor preistorice, ne arată aci un adevărat «miracol carpatic», înainte de «miracolul grec», iar fazele geografice și etnografice ale istoriei sunt ireversibile: cine a ajuns pe treapta agriculturii unită cu creșterea vitelor, și la o industrie casnică atât de fină, încât covoarele dunărene (ἱστριανὰ), prototipul oltenești lor de azi, erau admirate în orașele egeene, unde grecoaicele nu puteau deosebi fuioarele de in de cele de cânepă lucrate de mâna femeilor dace, un astfel de popor nu se mai poate întoarce la treapta unei vieți nestatornice ca a nomazilor.

Al treilea, olăria rurală, lucrată și azi în unele locuri cu mâna, după metoda ultra-arhaică a lutului încolăcit în spirală, «focul viu» al păstorilor, semnul svasticei pe glugile lor, portul vaselor pe cap și alte relicve etnografice dovedesc aici o statornicie a așezărilor omenești, până dincolo de zorile istoriei și ale proto-istoriei.

Prin urmare, străvechiul dacism se prelungește pentru noi în chip firesc până la românismul de azi. Unele înfiltrări sporadice, înainte de epoca romană (bunăoară a Celților, un fel de prevestitori ai Normanilor) și picăturile de populație alogenă, împrăștiate în trecut de invaziile barbare, n'au putut anula fondul carpatic autohton. Craniologia, serologia și cartografiarea «testelor» etnice, după *categoriile* etnografice, ne vor lămuri mult mai exact decât crâmpeiele de texte, rămase din epoca anterioară tiparului. Deocamdată, atât simplificarea naivă a latiniștilor care începuseră a număra anii istoriei noastre *ab urbe condita*, cât și îngustarea tot așa de naivă a oamenilor de condică și de arhivă, care nu mai

www.dacoromanica.ro

vedeau aproape nimic dincolo de întemeierea principatelor, invocând mereu « tinerețea » poporului român, sunt pentru noi lucruri perimate. Perspectiva s'a lărgit considerabil; ne dăm seama că suntem unul dintre neamurile cele mai vechi ale Europei. Lacuna mărturiilor din evul mediu se îngustează prin fapte de caracter arheologic, filologic, etnografic și geografic, iar sofisma ieftină că lipsa documentului scris înseamnă numaidecât lipsa lucrului din natură, nu mai are credit înaintea niciunui om cu judecată științifică. — In paginile ce urmează, și mai ales în capitolul « Geografie și geografi în pragul secolului al XX-lea », cititorul va putea urmări mai de aproape în ce împrejurări s'a făcut și la noi încercarea de a ieși din faza când geografia și etnografia nu puteau ajuta istoria, neavând încă niciun loc în cadrul muncii universitare.

Azi, pământul și poporul, urmărite la fața locului, apoi în imaginea hărții [1]) la toate scările, iar de altă parte geografia, etnografia și istoria puse alături ne apar strâns legate, ca verigele aceluiași lanț, așa că erorile pe care le puteau face nu prea de mult chiar oameni de o reală erudiție nu mai pot fi îngăduite acum nici măcar începătorilor.

[1]) Chiar și simpla citire a hărții topografice poate fi izvor de prețioase informații și sugestii. Cât de variate fapte istorice, filologice, arheologice, etnografice și geografice se leagă uneori de un mic colț de țară se poate lesne dovedi. (Vezi prefața la « Câmpul lui Dragoș » de Pr. C. Mătasa, 1943).

www.dacoromanica.ro

ASUPRA UNUI CAZ DE MORFOLOGIE GEOGRAFICĂ

Se găsesc pe hărți forme de o uimitoare asemănare. Așa este foarte cunoscut bunăoară cazul formelor triunghiulare ale celor trei continente de Sud care, cu cât se întind spre polul austral, cu atâta se subțiază, până ce sfârșesc în chip de peninsule. E ușor de observat această asemănare pe hărțile moderne; ea era însă mult mai puțin vizibilă pe vremea cartografiei nesigure din timpul lui Bacon. De aceea, filosoful, observând-o el cel dintâi, se opri în fața acestor asemănări formale, ca înaintea unei separate *categorii* morfologice, pentru care dânsul chiar și introduse o specificare verbală, numindu-le: *similitudines physicae in configuratione mundi.*

Dar, după el, geografii de meserie au găsit încă multe alte asemănări, până ce în secolul nostru, crescând numărul lor și totdeodată și interesul pentru studiile de morfologie, Agassiz crezu de cuviință să numească aceste forme curioase *omologii geografice*, — împrumutând cuvântul dela anatomiști, care numesc așa două organe corespunzătoare (cum ar fi de exemplu aripioarele dinainte ale peștilor față de brațele unui mamifer).

Schimbarea numelui dat de Bacon era firește un semn de familiarizare a geografiei cu metodele morfologiei comparate. Insă lucrul nu s'a mărginit numai la modificarea nomenclaturii, ci însăși metoda de a studia omologiile a început a fi influențată de canoanele observate în morfologia formelor organice. Așa, pe când în secolul trecut Reinh. Forster, pentru a explica subțierea spre Sud a continentelor australe, închipuise (după moda de atunci a cataclismelor) un potop, ale cărui valuri uriașe săpase golfurile dela apus, ascuțind vârful acestor continente, în veacul nostru (când apare în literatura geografică termenul « omologie ») geografii renunțaseră cu desăvârșire la cataclisme și

www.dacoromanica.ro

căutau, imitând pe anatomi, să explice formele geografice (prin urmare și omologiile) după cum este explicată geneza formelor în morfologia comparată.

Foarte limpede se vede această preocupare în scrierile lui Oscar Peschel. Nimeni până la dânsul n'a tratat problema formelor geografice *asemănătoare*, cu o mai mare fineță și cu un interes științific mai vădit. In cunoscuta sa operă « Neue Probleme der vergleichenden Erdkunde » (un șir de « essais » [1]) asupra morfologiei), capitolul asupra omologiilor e unul dintre cele mai interesante din toată literatura geografiei moderne, mai ales în ce privește metoda.

Pentru noi, el prezintă un interes special, deoarece opera sa începe tocmai cu studiul cazului de morfologie, despre care va fi vorba în paginile ce urmează.

* * *

Cazul acesta e de o singularitate rară.

Intre toate exemplele de omologie, el este cel mai tipic, mai ales în urma reliefului oarecum literar, pe care l-a căpătat prin opera lui Peschel, un adevărat maestru nu numai în ale geografiei, dar chiar și în ale stilului.

Cazul e următorul: In roiul de insule împrăștiate între Asia și Australia, stau în șir una lângă alta (din întâmplare tocmai pe ecuator) trei insule aproape cu aceeași fizionomie, o adevărată familie morfologică. Am putea să le numim insule-surori: Borneo e cea mai mare, Celebes e mijlocia, Gilolo e cea mai mică. In toate se vede însă mai mult sau mai puțin lămurit forma literii K. De aceea, Peschel, începând studiul său cu această omologie favorită, ne mărturisește aproape cu emoțiune, « că nu-s poate pe tot pământul alte insule cu o formă mai individualizată ». Și, nemulțumit că le-a asemuit cu un K, el le mai compară îndată și cu niște evantalii resfirate. Celebes e cel mai bine întins; Gilolo e mai strâns și mai mic, iar cât despre Borneo, dacă insula s'ar cufunda puțin sub mare, am distinge, zicea dânsul, și în conturul ei același ramificații, după cum se vede destul de bine din direcția munților săi [2]).

[1]) O. Peschel, *Neue Probleme der vergleich. Erdkunde als Versuch einer Morphologie der Erdoberfläche*, Leipzig, 1876.

[2]) Imaginile cartografice, pe care le avea înaintea ochilor O. Peschel cu privire la această omologie, sunt reproduse în partea întâi a acestui volum (« Introducere în geografie », p. 227—228).

www.dacoromanica.ro

Care să fie cauza acestei omologii, s'a întrebat Peschel?

Pentru un profan, răspunsul la această întrebare n'are decât însemnătatea oricărui răspuns dat unei întrebări curioase. Pentru Peschel, din contra, însemnătatea acestui răspuns era hotărîtoare: dacă, alăturând formele celor trei insule, după cum anatomul alătură oasele unui *equus* de ale unui *hipparion* şi ale altor strămoşi spre a demonstra evoluţia unei forme animale, autorul ar fi izbutit să dea o explicare a genezei celor 3 forme omoloage, evident că geografia ar fi devenit o ştiinţă în adevăr după chipul şi asemănarea anatomiei comparate, inaugurată de Cuvier. Şi atunci, vechea geografie a lui C. Ritter (în care se compară *suprafeţele* continentelor cu *lungimea* coastelor, adică două mărimi eterogene) ar fi rămas — cu tot titlul ei de geografie « comparată » — ca un document istoric al unei mari greşeli de metodă.

De aceea, răspunsul pe care l-a dat antagonistul lui C. Ritter în faţa acelui curios caz de omologie insulară, departe de a interesa numai curiozitatea cititorului, câştigă din contra însemnătatea tuturor faptelor care hotărăsc asupra adevărului sau erorii metodelor de cercetare.

Lăsăm drept aceea să urmeze răspunsul lui Peschel, chiar cu propriile sale expresiuni. In deosebire de Wallace care socotea că golfurile lui Celebes se vor astupa cu vremea, iar insula va deveni tot mai asemenea cu Borneo, « noi vedem în Celebes, zice Peschel, un Borneo *slăbit*, care ar fi pierit de multă vreme, dacă munţii săi, ca un fel de schelet osos, nu ne-ar permite să desenăm încă conturul lui de odinioară. Cât priveşte pe Gilolo, la aceasta, pieirea a fost şi mai aproape . . . ». Prin urmare, ne-am afla aici, după credinţa geografului, în faţa unui caz de evoluţie regresivă: cele trei insule ne-ar înfăţişa una şi aceeaşi formă în deosebite stadii de *slăbire* . . . Insulele n'ar fi decât ruinele unor « munţi străvechi » roşi de vânt, de ploi, de râuri şi alte puteri ale naturii.

Asta e toată explicarea lui Peschel. Mai departe, capitolul se continuă cu studiul altor omologii mai puţin caracteristice.

* * *

Sfârşind de citit toate amănuntele privitoare la omologia celor trei insule şi concluzia la care s'a oprit autorul, orişicine e preocupat în mod firesc de această întrebare: a putut geograful imita metoda

www.dacoromanica.ro

anatomiei comparate ori nu? A izbutit el să afle geneza formelor și cauza asemănării lor?

Oricât de mare ar fi admirația contemporanilor pentru marile merite ale lui Peschel și pentru originalitatea scrierilor sale, care, ajutate și de farmecul unui stil rar, au înviorat mișcarea geografică din a doua jumătate a veacului al XIX-lea, totuși în răspunsul de mai sus e cu neputință să vedem altceva decât o simplă comparație literară, care sensibilizează cu oarecare vioiciune raportul masivității celor 3 insule, arătându-ne că Celebes e mai « slabă » decât Borneo, iar Gilolo e cea mai slabă dintre toate. Cât privește adevărul științific, rezultatul acelei comparații e cu desăvârșire nul: din gradul lor de slăbiciune nu iese nicio lumină, care să ne lămurească în vreun chip oarecare evoluția lor morfologică.

Credem că s'ar fi putut vedea chiar de atunci zădărnicia explicării lui Peschel; azi însă, după 30 de ani de științe naturale, îmbogățite nu numai prin fapte noi, dar și printr'o amănunțită critică a generalizărilor lor, azi vedem lămurit greșala metodei de imitare a anatomiei comparate inaugurată de Peschel. Căci *acolo* a stat dela început eroarea: în iluzia că formele geografice ar putea fi cumva tratate după principiile urmate de Cuvier în anatomie.

Considerațiile ce urmează sperăm să dovedească în deajuns această afirmare.

1. *Mai întâi, formele geografice nu-s individualizate ca cele organice.*

O insulă — în fața apei, așa cum o arată harta — e o formă relativ bine fixată: ceva asemuitor cu profilul unei plante sau al unui animal. Indată însă ce cobori privirea sub apă, forma superficială se modifică până dispare cu desăvârșire. Insula câștigă alte capuri, alte golfuri, altă fizionomie; — ba poate chiar se leagă de continent și atunci vechea ei individualitate geografică a suferit o modificare radicală. Și încă am luat drept exemplu, o formă relativ bine țărmurită, căci insulele sunt pentru geograf ca niște figuri ce s'ar profila pe fondul clar al mărilor. Dar dacă părăsim insulele și venim pe continent, îndată vedem că individualizarea e mult mai greu de stabilit. Trecerea dela o formă la alta e așa de puțin simțită, încât de cele mai de multe ori e cu neputință să precizăm unde anume sfârșește un individ morfologic, ca să înceapă celălalt. Așa, Corsica, o insulă, e mărginită de ape; dar de cine sunt mărginiți Alpii? Unde se sfârșește un munte și unde începe regiunea dealurilor sau a podișurilor, și unde încep câmpiile?

www.dacoromanica.ro

Apoi, câte lacuri nu se ţin lanţ? Câte râuri nu-şi împrumută apele nu numai pe faţa pământului, dar mai ales pe sub pământ. (Dunărea, între altele, în loc să-şi aducă toată apa în Marea-Neagră, mai trimete o parte şi în albia Rinului). Ce să mai zicem de puţina individualizare a mărilor, care sunt uneori aşa de nehotărît mărginite între ele, încât nici pe hartă, necum în largul apelor, nu ştii să spui în ce moment şi în ce loc ieşi dintr'o mare spre a intra în cea următoare.

Evident, cel ce se aşază în acest punct de vedere, apoi cearcă să imite în studiul geografiei metoda anatomiei comparate, acela trebuie să se izbească chiar dela început de dificultatea fundamentală a lipsei de ţărmurire şi deci de *individualizare* a formelor geografice. Ce să compari? De unde şi până unde? Care Celebes trebuie comparată cu Borneo: cea din faţa apelor sau cea care s'ar vedea sub apă, dacă nivelul mării s'ar coborî cu câteva zeci ori sute de metri? Şi atunci cu cât ar trebui să se coboare acel nivel?

* * *

Dacă aceste mari dificultăţi nu l-au împiedecat totuşi pe Oskar Peschel să îndrumeze geografia pe calea arătată de Cuvier, nu e de loc de mirare că, în încercarea sa de reformă, autorul a trecut cu vederea o altă greutate mai ascunsă şi mult mai serioasă:

2. *Nu numai că formele geografice nu-s individualizate în acelaşi grad ca cele organice, dar nici principiul evoluţiunii lor nu e acelaşi;* de unde urmează, că nici comparaţia lor nu poate fi urmărită în acelaşi chip ca la formele anatomice.

a) In adevăr, pe când formele geografice atârnă în mod esenţial de influenţa mediului *extern*, evoluţia formelor organice e hotărîtă din contra, în prima linie, de o tendinţă *internă*. Pe vremea lui Lamarck, (pe când influenţa mediului lungise gâtul girafei) această afirmare părea mai greu de admis; azi însă, după studiile lui Weissman, îndoiala aceasta nu mai are rost. Fapte bine stabilite probează că întâmplătoarele modificări produse de mediul extern departe de a fi cauza variaţiei formelor organice, din contra ele n'ar atârna în ultima analiză decât de modificările intime ale celulei germinative. « C'est dans la cellule germinative que se trouve la détermination essentielle

www.dacoromanica.ro

de ce que sera l'organisme, qui en dérive »[1]). Aceasta cu privire la *cauza* modificării formelor[2]).

b) Dacă considerăm acuma și *materia*, adică substratul în care se manifestă formele, o nouă deosebire ne întâmpină: formele organice prezintă o continuitate materială, pe când cele geografice — nu. Așa, în cazul formelor animale, seria lor se întemeiază pe transmiterea *aceleiași* plasme ancestrale (elementul oarecum nemuritor al speciei); pe când în geografie, din contra, cu fiecare pătură care se pierde dintr'o insulă ori dintr'un munte, poate ieși tot *altă* materie la iveală spre a determina, sub influența mediului, evoluția formei acelui individ geografic. (După calcar care dă forme karstice, poate urma granitul care dă forme rotunzite).

c) In fine, considerând și *forma* în sine, vedem iarăși o deosebire fundamentală. Pe când o specie în tot lungul evoluției sale nu e, la dreptul vorbind, decât una și aceeași formă în mișcare, la cele geografice din contra *continuitatea* nu e în niciun chip asigurată. E de ajuns un cutremur, o furtună, necum o catastrofă geologică mai întinsă, și forma unui întreg ținut poate fi radical modificată. Calul de azi seamănă încă cu hipparion și strămoșii săi mai vechi, pe când în zadar geograful ar căuta în forma unei insule moderne înfățișarea aceleiași insule din epoca cea mai veche în care ea a apărut. Evenimente — în parte contemporane (prăbușiri de insule) dovedesc lămurit că o astfel de continuitate a formelor nu poate fi susținută ca ceva necesar.

Din aceste câteva observări, rezultă două concluzii care arată, socotim, îndeajuns, că metoda de studiu preconizată de Peschel se întemeia pe o adevărată iluzie și prin urmare asemănarea celor 3 insule, așa cum o stabilise el, trebuia să fie *a priori* sterilă pentru știință.

Am spus: din lipsa de *individualizare* precisă a formelor geografice, urma să rezulte pentru dânsul nesiguranța, la ce nivel trebuiesc comparate insulele respective?

Din lipsa de continuitate *materială* și *formală*, trebuia să se nască îndoiala: dacă e în adevăr vreo legătură între cele 3 insule ori, poate,

---

[1]) A. Weissman, *Essai sur l'hérédité*, Paris, 1892, p. 154.

[2]) De altfel, curioasele experiențe ale lui Yves Delage asupra merogoniei (producerea din fragmente de ou fără nucleu—chiar și din a 36-a parte a unui ou!) dovedesc că problema este departe de a fi pe deplin rezolvită. *(Cf. Archives de zoologie expérimentale*, VII, 1899, p. 383).

www.dacoromanica.ro

întemeiat pe o simplă întâmplare a asemănării exterioare, geograful se încerca să afirme o legătură de cauzalitate?

Amândouă aceste îndoieli rămăsese nerezolvite pentru antagonistul lui Ritter, şi prin urmare imitarea anatomiei comparate (unde avem şi continuitatea formei, şi a materiei) trebuia să-i apară dela început ca o imposibilitate.

* * *

Şi totuşi, compararea formelor geografice trebuie să se facă (altfel am fi siliţi să renunţăm la întreaga morfologie); punctul de privire însă trebue să fie schimbat. Iar pentru a vedea în ce sens se cuvine să se facă această schimbare ni se pare necesar să luăm în consideraţie o nouă împrejurare de o deosebită însemnătate. Observările precedente erau de natură obiectivă: priveau deosebirile de fapt între formele geografice şi cele organice; observarea din urmă e de natură metodologică: ea priveşte raportul dintre cercetător şi fenomenele de cercetat.

Aşa, pe când anatomistul, urmărind succesiunea formelor organice, are mereu în faţa sa numai forma (efectul), iar cauza rămâne ascunsă în misterul modificărilor intime ale celulei germinative; geograful din contra are în faţă nu numai formele, dar şi agentul (cauza) care le produce, deoarece în geografie creaţia durează încă (şi în orice caz e mult mai vizibilă decât în biologie).

De aceea, rezultă ca o necesitate pentru geograful care caută să întemeieze morfologia, clasificând formele şi cercetând cauzele lor, să nu urmeze numai calea anatomistului. Pentru acesta din urmă în lipsa cunoaşterii modificărilor din plasmă, legătura de cauzalitate şi deci înrudirea a două forme este stabilită prin însăşi succesiunea, adică *descendenţa* lor; pentru geograf din contra, descendenţa şi succesiunea materială a formelor neprezentând uneori destulă continuitate, pentru a ajunge la clasificare, formele prin ele înseşi nu-s suficiente; nu dela alăturarea lor va începe el studiul său, ci dela observarea agentului, *care poate revela mai iute originea asemănărilor sau a deosebirilor între formele geografice.* Aşa că, pe când anatomistul începe în mod silit cu formele, geograful trebuie în mod inevitabil să înceapă cu agenţii, adică cu observarea mediului în care s'au produs formele. — Faptele prin ele înseşi ne impun ca ceva necesar metoda cercetării lor.

www.dacoromanica.ro

Să vedem acum la ce s'ar putea ajunge pe această cale, în cazul foarte mărginit al omologiei studiate de Peschel.

Dela început trebuie să ne interzicem de a compara cele trei insule, plecând dela asemănarea cu litera K. Din cele pomenite mai sus, conturul lor trebuie privit ca ceva accesoriu, întru cât formele actuale nu ne spun nimic în mod necesar asupra fazelor prin care au trecut ele mai înainte. E deajuns un cutremur (a fost unul în Septemvrie, care a fărâmat aproape de Celebes o insulă întreagă) și, rupându-se o ramură ori două, litera K dispare iar împreună cu ea dispare astfel și putința de a mai compara cele 3 forme în sensul lui Peschel. Toată omologia a fost poate opera unui singur cutremur și nu vedem prin urmare de nicăiri îndemnul de a căuta, ca în anatomie, niscaiva forme vechi de transiție, pentru motivul foarte clar că acele forme poate să nu fi existat niciodată în direcția căutată de autor.

Ne rămâne atunci să începem cu observarea mediului.

Cât privește mediul, știm că ne aflăm aici într'o mediterană. Scoarța pământului s'a prăbușit; s'a născut un basin cu fundul foarte diferențiat; apele au năvălit în el și astfel, spre deosebire de mările mărginașe, care sunt foarte puțin adânci și cu fundul neted, și spre deosebire de ocean, al cărui fund este iarăși relativ neted, cu toată adâncimea lui cea mare, avem aici forma caracteristică a unei mări mediterane (și *adâncă*, și cu fundul *diferențiat*). Acesta e mediul.

Observând însă dintr'o aruncătură de ochiu tot ce se găsește în mediul acesta mediteranean, născut prin prăbușire, ceea ce ne atrage mai întâi de toate luarea aminte e mulțimea insulelor și, în același timp, un fel de ritm al liniilor: necontenit ne întâmpină țărmuri concave de o regularitate cum n'o mai găsim nicăiri pe fața pământului, afară de celelalte două mediterane (a Europei și a Americelor).

Un exemplu tipic ar putea fi cele 2 golfuri ale Peloponesului.

Acest motiv linear nu este deci o simplă întâmplare, ci este o *formă legată de însuși mediul mediteranean.* El este un caz comun acestor mări, peste tot unde avem *prăbușirea* unui *ținut încrețit*, spre deosebire de țărmurile drepte ori « indiferente »[1]) născute din prăbușirea unui ținut în formă de sloi (Schollenland). Așa că ritmul acesta al liniilor, prin localizarea lui geografică într'un mediu anume, devine pentru noi un indice de clasificație, un adevărat fir conducător în mijlocul

[1]) Ed. Suess, *Das Antlitz der Erde.* Trad. franc., I, 1898, p. 97.

www.dacoromanica.ro

varietății formelor cartografice dintr'o mediterană. Și atunci, evident, insulele lui Peschel nu ne mai interesează prin formele lor quasi alfabetice; nu ne mai întrebăm dacă ele au ramuri deajuns spre a forma un K și nici dacă această literă e destul de bine desenată în conturul fiecărei din ele. Prima particularitate interesantă pentru noi e rotunzimea golfurilor lor și, ținând seamă de acest caracter (care arată o legătură genetică între mediu și formele mediterane), vedem că familia celor 3 insule vecine devine îndată mult mai întinsă. Așa, Filipinele și multe alte insule au același fel de golfuri, ca și Celebes; ba încă urmărind aceste golfuri caracteristice și în celelalte mediterane-surori, avem surprinderea de a găsi în fundul Egeii o formă aproape tot așa de individualizată ca cea găsită de Peschel. In adevăr, dacă Celebes amintește litera K, Chalcidica noastră este și ea un adevărat E, foarte bine desinat până în adâncul mării. Dar acuma analogiile acestea alfabetice nu mai au pentru noi nicio atracție. Adevărata omologie, întrucât e vorba de elementul pur formal, stă nu în asemănarea integrală a insulelor, ci în *asemănarea golfurilor lor, luate izolat unele față de altele*. Și tocmai prezența acestor golfuri este caracterul care face din insulele lui Peschel și din toate celelalte, care prezintă aceeași particularitate, o adevărată familie de forme înrudite, de « simititudines physicae in configuratione mundi » [1]).

Astfel, rezumând în câteva propoziții cele zise până aici, ne va fi permis să constatăm cele ce urmează:

Entuziasmul față de Cuvier și de progresele anatomiei condusese pe protivnicul lui Ritter să compare formele geografice, cu intenția de a reconstitui fazele lor de transiție. Și întru cât cercetarea pornea dela studiul *formei*, metoda aceasta poate fi pe dreptul numită: metoda omologiei formale.

Analizând însă rezultatele ei și ținând mai ales seamă de unele progrese realizate în științele naturale după moartea lui Peschel, ni s'a părut că punctul de vedere trebuie cu necesitate să fie schimbat. Astfel ne-am oprit la metoda omologiei funcționale (numind-o așa fiindcă pleacă dela *mediu*). După această metodă, considerând că formele geografice n'au o evoluție continuă și consecventă, ne inpunem cercetarea fazelor de transiție, de-oarece privind formele ca ceva izolat

[1]) Omologia aceasta nu poate fi tratată complet decât în cadrul omologiei mai mari a celor 3 mediterane.

www.dacoromanica.ro

în spațiu și în timp, putem urmări evoluția lor după schimbarea în timp și în loc a agenților care hotărăsc fizionomia globului, potrivit gradului de bătrânețe din fiecare epocă geologică. Căci insulele de azi nu se mai aseamănă cu cele din tinerețea scoarței pământului și nu se vor mai cunoaște de sigur de loc în insulele tocite de agenții atmosferei și nivelate până în fața mării, când bătrânețea planetei va fi și mai înaintată. Prin urmare, nu asemănări alfabetice ori geometrice, ci observarea mediului — cât efectele sale durează — ne va putea ajuta să găsim într'un moment dat forma caracteristică, care să serve ca punct de plecare al clasificării și pe cât se poate, al explicării genetice a formelor geografice. Unde au lucrat odinioară puterea ghețarilor, în altă epocă poate lucra râul, iar mai târziu vânturile [1]). Nu e vădit lucru că morfologia va fi deosebită după natura agentului ?

Prin urmare, după cum în fața unui edificiu — oricare i-ar fi dimensiunile și epoca — arheologul se orientează numai după motivele caracteristice, care hotărăsc stilul arhitectonic, de asemenea geograful, observând mediul, simplifică varietatea formelor, oprindu-și ochii în prima linie asupra motivelor care hotărăsc oarecum stilul plastic al ținutului, ca manifestări ale unor anumiți agenți ce compuneau acel mediu fizic. Acesta ni se pare a fi punctul de vedere, dela care trebuie să plece morfologia geografică în genere și prin urmare și punctul de vedere din care trebuiesc studiate omologiile. De altfel, această idee, care conține în sine negația metodei lui Peschel, n'ar putea fi prezentată cu tot relieful necesar decât într'o nouă încercare de « Geografie generală comparată ».

* * *

Sfârșind aceste câteva observațiuni, dacă ne întoarcem ochii spre literatura geografică din a doua jumătate a veacului XIX, ne vine aproape greu să înțelegem graba cu care Peschel arătase geografiei calea spre imitarea anatomiei comparate. Văzut lucru, pripa aceasta era datorită în prima linie admirației ce avea antagonistul lui Ritter pentru știința lui Cuvier; dar cine privește în același timp evoluția științelor învecinate, observă îndată că eroarea lui Peschel nu era numai a lui. In tot lungul acestui veac, și mai ales pe vremea când au fost

[1]) Ciclurile de eroziune.

www.dacoromanica.ro

scrise acele « Neue Probleme der vergleichenden Erdkunde », în științele naturale domnea un fel de « Sturm- und Drangperiode », care a dat multor savanți o încredere în ei ce depășea marginile unei metode riguroase. E vorba de acea eclipsă parțială a spiritului filosofic, care a ajuns culmea în materialismul naiv al celor ce credeau că știința va rezolvi între pereții unui laborator sau ai bibliotecii toate problemele minții omenești. Pe acea vreme, de pornire entuziastă spre pozitivism, a socotit și geografia să devină o știință comparată în sensul anatomiei, cu care n'avea în realitate decât o foarte depărtată asemănare. Aici a fost în parte origina greșelii.

Și totuși, nici eroarea când — iese din entuziasmul sincer pentru știință — nu merită o apreciere prea severă.

Cel puțin în ceasul de față, după lunga greșală de metodă a lui C. Ritter, cel ce urmărește evoluția ideilor geografice nu poate să nu întâmpine cu simpatie încercarea de reformă a lui Peschel și apropierea lui de metoda anatomiei comparate. Căci « Noile sale Probleme de geografie comparată » erau orișicum un pas înainte, iar noua greșală a lui Peschel a fost pentru cugetare nemăsurat mai de preț decât nihilismul metodic al celor ce se opriseră în tăcere, aprobând fără rezervă geografia comparată a bătrânului maestru Ritter.

Firește, din punctul de vedere subiectiv e însoțită de oarecare melancolie constatarea aceasta, că pentru a ajunge la adevăr adesea trebuie să ridici și să cobori calea nesigură a erorilor; dar dacă și pe drumul acesta poți cumva să folosești științei, atunci greșala însăși împrumută ceva din reflexul adevărului ce-i vine în urmă și, din punct de vedere afectiv, ea capătă chiar ceva din prețul acestui adevăr.

www.dacoromanica.ro

STEPA MUNTENIEI — BĂRĂGANUL [1])

De obicei, harta e o siluetă sau schiță. In forma ei ideală, ar trebui să fie un tablou, adică să ne arăte clar, caracteristic și, dacă se poate, chiar estetic, înfățișarea fiecărui ținut de pe fața pământului.

Trebuie însă să ținem seama că mijloacele de care se servește cartograful pentru a exprima aspectul unei regiuni atârnă într'o foarte mare măsură de scara hărții. Pentru vegetație, de ex., scara e aproape indiferentă, deoarece coloarea verde și cercurile mici care arată întinderea pădurilor, precum și mănunchii de linioare care simbolizează iarba savanelor și a stepelor, sunt aceleași și pe o hartă la scara mare, și pe una la o scară mai mică. Pentru râuri, nu-i așa. Uneori caracterul lor iese destul de lămurit în evidență și pe o foaie de un lat de mână; alteori e însă nevoie de hărți cu mult mai mari. (Dar chiar atunci, conținutul și deci aspectul hărții atârnă de scopul ei. Pentru interese didactice, pământul românesc în scara 1 : 500.000 se arată cu niște ape groase ca râmele cele mari, și cu foarte puțini afluenți . . . Harta e, cum se zice, generalizată; atârnă pe părete și trebuie să fie ușor de cuprins cu privirea de toți școlarii dintr'o clasă; pe când, în aceeași scară, pământul românesc, desenat pentru scopuri militare, de pildă, poate avea o hidrografie neasemănat mai bogată și mai caracteristică, arătând aproape de adevăr până și afluenții mai mărunți ai râurilor României). Același lucru e și cu munții. Pe hartă la scară de sute de mii ori de milioane, Carpații sunt doar un simbol. Coloarea cafenie (ori hașurile) ne arată că acolo e un munte, și atât. Trebuie să iai în mână foile hărții topografice, ca să afli ce bogăție de amănunte orografice se ascunde uneori într'un ținut de foarte mică întindere. Dar atunci, dimensiunile hărții ne împiedecă să mai cuprindem aspectul total al muntelui. Ochiul vede

[1]) Tipărită în volumul *Zu Friedrich Ratzels Gedächtnis*, Leipzig, 1904.

www.dacoromanica.ro

numai foi care sunt acoperite cu o puzderie de haşuri cenuşii (cum erau până mai ieri cele mai multe hărţi ale ţărilor muntoase), însă imaginea totală a lanţului de munţi lipseşte. De aceea, suntem siliţi în cercetările geografice să ţinem seamă şi de influenţa unor elemente variabile, care intră în compoziţia hărţii.

Totuşi, e un element cartografic, despre care putem afirma că limpezimea lui sporeşte proporţional cu scara. Acesta este elementul antropogeografic. Acuma două-trei sute de ani (uneori şi mai aproape de timpurile noastre), elementul omenesc era figurat pe hărţi în forme foarte naive. Cartograful îşi permitea să înşire pe hartă oraşele cu zidurile lor, cu biserici, castele şi alte amănunte exagerate până la caricatură. Pe măsură însă ce au apărut hărţile topografice, întemeiate pe măsurători exacte, cartografia a devenit mai realistă, iar elementul omenesc care fusese atât de precumpănitor a fost redus la proporţia elementelor fizice: râuri, lacuri, dealuri, etc., ţinându-se în cele din urmă seama de proporţia cerculeţelor şi a punctelor celor mai mărunte. Aşa că în hărţile cu o scară foarte mică, din nevoie de exactitate geometrică, aşezările omeneşti uneori aproape dispar. Omul piere din hartă. De aceea, a fost un adevărat noroc pentru antropogeografie că, în timpurile mai noi, hărţile topografice au căpătat o desvoltare din ce în ce mai îmbucurătoare, aproape în toate ţările pământului. Astfel, elementul omenesc — fără să mai fie nevoie de exagerarea cartografului — iese acum din ce în ce mai clar la iveală; putem urmări chiar fizionomia satelor; le putem clasifica după caractere normative şi, în unele hărţi, găsim reprezentate până şi locuinţele izolate. Aşa că omul a început a căpăta pe hartă ceva din realitatea pe care o are în natură.

Plecând dela astfel de consideraţii, vedem în atlase tot mai des obiceiul de a pune în colţul paginilor fragmente de hărţi topografice, reprezentând planul oraşelor mai însemnate, gruparea aşezărilor omeneşti în regiunile industriale etc. etc.; mica hartă din colţ, ocupă acum locul podoabelor de odinioară, a desenurilor simbolice care nu aveau uneori niciun element geografic; ea luminează, ca să zicem aşa, aspectul prea stins (prea generalizat) al hărţii principale. Când vezi în harta Norvegiei, cu ţărmul fiordian, desenat în linii vermiculare, hărţulia unui singur fiord, cu toate amănunţimile lui, ochiul se odihneşte privindu-l, iar desenul întregului ţărm capătă mai multă semnificare. Aşa dar e probabil că această direcţie va continua, iar materialul hărţii topografice va înviora atlasele şi cărţile de geografie, mai ales când e vorba de ţări depărtate,

www.dacoromanica.ro

ce intră abia acum în domeniul cartografiei științifice. Acesta e cazul și pentru România.

* * *

Acuma două secole și mai bine, spătarul Constantin Cantacuzino în Muntenia și principele Dimitrie Cantemir în Moldova au dat la lumină cele dintâi hărți mai amănunțite ale țărilor românești dela poalele Carpaților. Au urmat apoi un șir de hărți rusești și austriace, în legătură cu războaiele dintre Turcia și cele două imperii ce se pregăteau să-i moștenească ținuturile din peninsula balcanică. Dar toate acele hărți au astăzi mai mult o valoare istorică.

Cea dintâi lucrare mai aproape de interesele științei a fost harta austriacă din epoca războiului Crimeii. Ea este încă prea sumară, iar tehnica ei lasă foarte mult de dorit. Muntele pare un fel de pâslă (atât de neclare sunt hașurile), iar în șes, hașurile destinate să arate malul râurilor fac impresia unor dealuri. Abia harta topografică începută de Statul major al armatei române, sub inspirația regelui Carol I, ne-a procurat o bază mai largă pentru cercetarea pământului românesc, atât din punct de vedere fizic, cât și antropogeografic.

Și tocmai era timpul ca o astfel de hartă să fie pusă la îndemâna oamenilor de știință, deoarece în timpurile din urmă, în colțul din sud-estul Europei s'au petrecut schimbări considerabile. Am putea spune că s'a desfășurat aici sub ochii noștri o adevărată experiență antropogeografică. Desimea populației, întinderea așezărilor omenești (orașe și sate), peisajul agricol, diviziunile administrative și toată înfățișarea țării s'a schimbat văzând cu ochii.

E destul să comparăm foile hărții topografice (1/20.000, 1/50.000, 1/100.000), ca să ne dăm seama îndată de direcția și repeziciunea schimbărilor în această epocă. Mai ales este ușor de urmărit un fenomen: grabnica populare a stepei din Muntenia, numită Bărăgan (adică ținutul câmpos din dreapta și stânga Ialomiței). Intre Dunărea atât de bogată în apă și întovărășită de o imensă luncă plină de bălți, și Siretul iarăși plin de meandre în cursul inferior, împodobit de bogata vegetație a pădurilor de sălcii, cătină *(tamarix)* și alte plante iubitoare de locuri băltoase, Ialomița, după ce coboară din Carpați, străbate stepa, fără să mai primească afluenți și e greu amenințată de secetă — un biet fir de apă care abia mai atinge Dunărea în anii prea săraci în ploi.

De aceea, stepa Munteniei, până pe la jumătatea secolului trecut, afară de luncile râurilor, era aproape nelocuită, adică așezările omenești

www.dacoromanica.ro

erau foarte rare. Clima excesivă (uneori peste 40° vara, iar peste iarnă sub 30°), vântul din spre răsărit, Crivățul cel temut, aducând mase mari de aer rece în lunile de iarnă, și seceta din lunile de vară făceau din ținutul acesta, acoperit numai de ierburi, o regiune puțin ademenitoare pentru așezările omenești, care caută întâi și întâi « apa de toate zilele », atât pentru ele, cât și pentru animalele domestice. Iar situația aceasta se lega și de o lungă tradiție în trecut. Timp de peste două mii de ani, câmpia aceasta fusese deseori bântuită de năvălirile nomazilor ce porneau din stepele Asiei. E destul să ne amintim numai de năvălirile dintre epoca Sciților și marea invazie tătărească din secolul al XIII-lea sau la stăruința hoardelor de Tătari pe țărmul nordic al Mării Negre, până în zilele noastre. (Bugeacul, adică marginea de lângă mare a Moldovei, a fost ocupată de așezări tătărești până la începutul secolului al XIX-lea). S'a mai adăogat apoi în cele din urmă două secole o duzină de războaie între Turci și Ruși care, năzuind mereu să ajungă la Bosfor, călcau mereu țările românești. Toate aceste cauze explică în deajuns de ce populația din câmpia Munteniei nu putea fi decât rară [1]). Aici, singura muncă ceva mai puțin amenințată era păstoria. Herghelii de cai, cirezi de cornute mari și turme de oi străbăteau în toate laturile [2]) stepa. Bărăganul era aproape peste tot o mare de ierburi, în care păstorii și vânătorii rătăceau în voie, iar dudaele treceau pe alocurea de un stat de om.

Mai era apoi și o altă împrejurare care păstrase câmpiei române un aspect virgin, măcar că era atât de aproape de centrul Europei: era înnisiparea gurilor Dunării și izolarea aproape deplină a Mării Negre care ajunsese un fel de lac turcesc, unde corăbiile nu mai pătrundeau decât două-trei luni în timpul verii, — atât de primejdioasă li se părea această mare căzută în mâna celor două neamuri de stepă: Tătarii la nord, Turcii la sud. Cerealele românești și vitele nu mai apucau drumul mării,

[1]) Ceea ce spunem aci în câteva cuvinte a fost în realitate o lungă dramă istorică. Cu toate că Românii, încă din timpul întemeierii Principatelor, respinseseră spre răsărit hoardele tătărești, ele au continuat a trăi parazitar pe seama plugarilor, adică a poporului român, vecinul lor dinspre apus. Cronicele țării sunt pline de povestirea năvălirilor tătărești. Pe timp de iarnă grea, când turmele și herghelile nomazilor nu mai aveau nutreț, scăparea era în năvala spre apus, spre a se folosi de strânsura plugarului român.

[2]) Cât de mult câmpia dela Dunărea de jos avea caracterul stepei se poate judeca și din alt amănunt: în timpul lui Cantemir, se aflau încă în Bugeac cai sălbateci, care erau vânați de Tătari întocmai ca și în stepele Asiei (Cantemir, *Beschreibung des Moldau*, Leipzig 1771, Cap. VII).

www.dacoromanica.ro

ca în antichitate, și chiar în Evul Mediu, când Genovezii și Veneţienii străbăteau marea cu corăbiile lor. Imperiul turcesc își asigurase aici un fel de monopol. Țările române formau grânarul din care se hrănea împărăția Sultanului. Un îndemn pentru plugari să se așeze în Bărăgan și să-l are nu exista, așa că stepa întreagă părea menită să rămână veșnic stepă.

Din fericire, de partea cealaltă a Carpaților sta podișul transilvănean, mai sărac, dar mai populat, de pe urma adăpostului față de invazii și prin industria favorizată tocmai de acest adăpost. Din acest podiș intrat de două secole sub protecția împărăției austriace, păstorii români se coborau regulat cu turmele lor în câmpiile dela poalele Carpaților, înaintând până la Dunăre, în Balcani, la Marea Neagră și chiar dincolo de Nistru. In această răspândire erau însă ajutați și de împrejurarea că, fiind supuși unui stat străin, ei erau scutiți de dările arbitrare de care aveau să sufere de multe ori locuitorii țărilor dela Dunăre, legate încă în unele priviri de imperiul turcesc. Astfel, s'a desvoltat pe încetul un adevărat curent de colonizare în stepă, ca urmare a « transhumanței ». Situația se înfățișa pe la mijlocul secolului trecut cum se vede din această caracteristică mărturisire a unui scriitor sas:

« Pe linia hotarului format de Carpați, spre răsărit și spre miazăzi de podișul transilvănean, se află o populație cam de 200.000 de suflete. Ea formează în lungul munților un lanț aproape neîntrerupt, începând din Bucovina, așezată la nord-estul Transilvaniei și continuându-se peste genunchiul dela răsărit al Carpaților, apoi în linie dreaptă, până la Dunăre, lângă Porțile-de-Fier, în sud-vestul țării. Această populație românească are în cele nouă sau zece pasuri ale muntelui, un fel de puncte de întâlnire, de unde se răspândește apoi cu turmele, înviorând peste vară toate pășunile carpatice și *având în munte mari așezări statornice*. Iar peste iarnă, turmele sunt trimise prin numeroasele poteci ale muntelui spre câmpiile Dunării-de-jos .... rânduielile vămilor sunt astfel întocmite, încât vitele din Transilvania, care iernează în Muntenia sau Moldova, ca și produsele turmelor, să poată fi aduse acasă, fără să plătească vreun impozit » [1]).

Care era acum aspectul antropogeografic al stepei, în urma acestei pendulări a turmelor transhumante ?

Cele dintâi așezări în mijlocul câmpiei, se înțelege, au trebuit să fie aproape de apa Ialomiței. Lucrul de căpetenie era apa. Cele mai vechi

---

) I. Hintz, *Das wandernde Siebenbürgen*, Kronstadt, 1876, p. 6, 46.

www.dacoromanica.ro

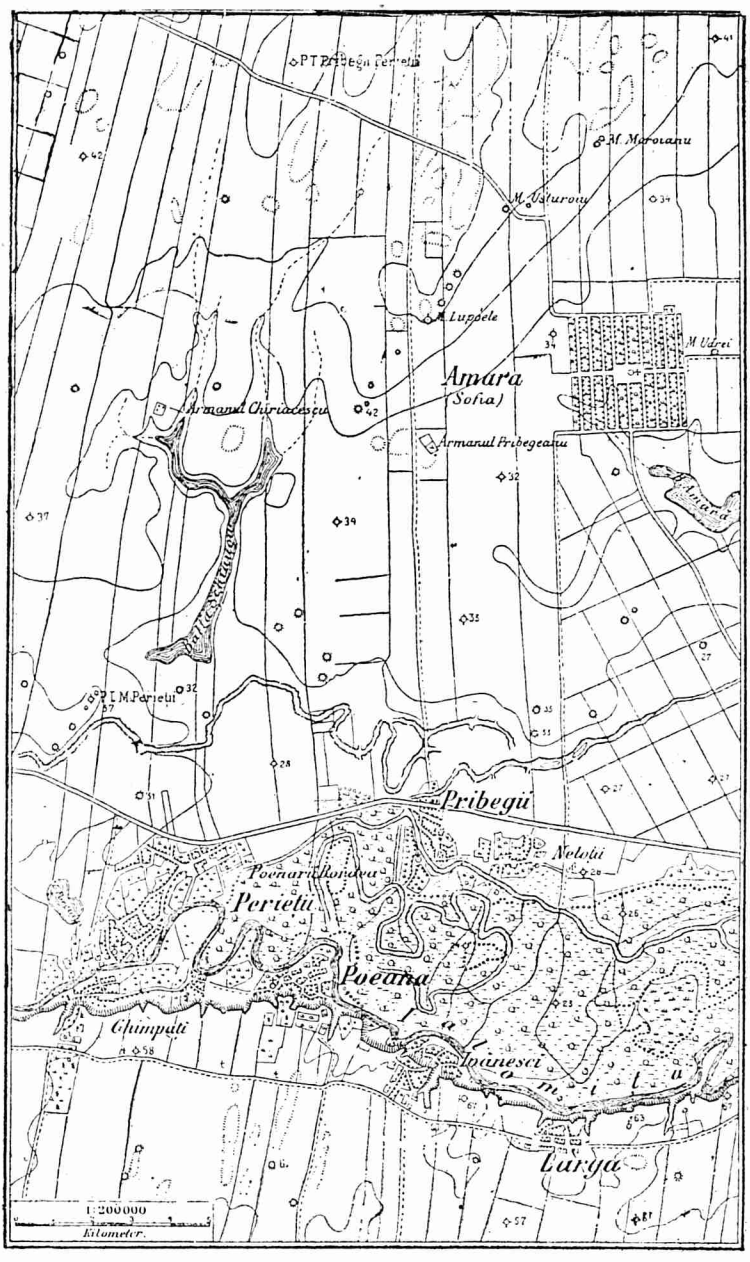

O parte din stepa Bărăganului.

www.dacoromanica.ro

sate s'au înșiruit în lungul acestui râu, nu numai din cauza apei, dar și pentru alt motiv. Crivățul (vântul de la răsărit) e uneori atât de puternic, încât împingea turmele și pe păstori până în lunca Dunării. Așa dar, lunca Ialomiței, cu firidele malurilor ei, era un adăpost binevenit, mai ales că în luncă păstorul mai găsea și lemne de foc, ceea ce lipsește cu totul în stepă. Astfel, mici așezări mai vechi au ajuns sate mari; s'au adăogat apoi altele noi, până ce s'au înșirat ca mărgelele pe ață atâtea câte le vedem azi, roind în cele din urmă păstorii și agricultorii chiar în largul Bărăganului.

Forma satelor de lângă Ialomița și de pe malul Dunării se vede numaidecât că amintește timpuri mai vechi: sunt sate de aspect neregulat, născute din mici aglomerări de locuințe, așezate la întâmplare, după nevoile fiecărei familii: apropierea de apă, împărțirea ogorului ș. a. [1]). Din contra, cele din stepă sunt de o regularitate geometrică. Schița alăturată ne înfățișează amândouă tipurile: cele din lunca Ialomiței par amorfe, iar Amara, cu stradele ei paralele, ne arată că satul a fost croit după un plan hotărît dela început. Și încă ceva: întregul ținut, în dreapta și în stânga râului, e tăiat în fâșii paralele, perpendiculare pe cursul Ialomiței. Lungimea acestor fâșii atinge uneori 20—40 km., pe când lățimea e foarte mică (în unele cazuri abia dacă trece de câteva zeci de metri). Lucrul era firesc. Imprejurarea decisivă pentru toți localnicii era să aibă calea liberă spre apă. Drumul vitelor spre malul Ialomiței și al Dunării (afară de cele care se puteau adăpa din puțurile foarte adânci de pe Bărăgan) și întoarcerea dela adăpat spre pășunea din câmpie era aci factorul hotărîtor pentru împărțirea proprietății și în genere pentru tot aspectul stepei, în ce privește așezările omenești și căile de comunicație.

* * *

Dar starea aceasta n'a putut dura prea mult. După războiul dela 1877, care a șters aproape toate urmele influenței turcești în valea Dunării, aspectul s'a schimbat. Incă dela 1829, când stăpânirea turcească părăsise capetele de pod de pe malul stâng, iar navigația pe Dunăre începuse a se înviora, agricultura a intrat într'o fază de înflorire. Pe de altă parte, regularea navigației în Delta Dunării a înlesnit și mai mult circulația, iar

[1]) In treacăt observăm că analiza formei acestor sate nu confirmă clasificarea prea rigidă a lui Mucke (*Vorgeschichte d. Ackerbaues u. d. Viehzucht*, 1898).

www.dacoromanica.ro

exportul cerealelor a început să strimtoreze an cu an creșterea turmelor. Plugul s'a întins mereu peste vechile regiuni de pășunat, pătrunzând în cele din urmă până în mijlocul stepei. Vechea *târlă*, coliba și stâna care adăposteau pe ciobanii transilvăneni în apropierea puțului de adăpat oile, au devenit centrele unor mici așezări agricole. Intâi, coliba (« odaia ») era locuită numai în lunile de vară, pe timpul muncii pământului, apoi a ajuns așezare permanentă. Astfel, stepa s'a populat văzând cu ochii, iar turmele au scăzut în aceeași proporție. A rămas doar pe ici pe colo numele de *târlași*, — un anahronism care amintește că, în locul caselor de azi, erau odinioară numai adăposturi vremelnice (târle și stâne).

Paralel cu aceste împrejurări, s'a schimbat și aspectul hărții. Alături de vechile sate, compuse dintr'o îngrămădire neregulată de locuințe (ceea ce Germanii numesc Haufendorf), au apărut, cum am spus așezări de o regularitate americană. Amara (din schița alăturată) este un exemplu tipic. In același timp, unele sate (Cosâmbești de pildă) au început să renunțe la vechea împărțire a câmpului în fâșii lungi, și caută să-și organizeze proprietatea în vederea plugăriei, intervenind în același sens și împărțirea vechilor fâșii în mai multe loturi, prin moștenire, prin nevoile asolamentului, etc.

Ca urmare a acestui proces economic, înfățișarea hărții se va schimba încă în deceniile viitoare, așa că peisajul agricol și aspectul antropogeografic al stepei în curând va fi cu totul altul. Comparația între foile mai vechi ale hărții topografice și cele mai noi ne dă impresia că aci s'a petrecut un soi de experiență geografică. Cine se mărginește numai la hărțile foarte generalizate din atlase, nici nu bănuiește adânca schimbare a Bărăganului.

* * *

Populare progresivă a stepei de lângă Dunărea de jos are însă și o altă însemnătate.

Românii numesc ținutul dintre Olt și Milcov Muntenia. (Numele mai vechiu de Valahia e o poreclă dată de străini. Românii între ei nu-și zic niciodată Valahi). Cronicele vechi ale țării pomenesc toate de coborîrea elementului românesc dela munte spre șes și de o « descălicare » din Transilvania a principilor întemeietori de țară. Pentru Moldova, faptul istoric e rezemat pe documente precise, pentru Muntenia povestirea are caracter de legendă. Dar oricum am privi lucrurile, ceea ce s'a

www.dacoromanica.ro

petrecut sub ochii noștri e un document sigur: pe lângă vechea influență a transhumanței, impusă de firea lucrurilor, adică de contrastul între podișul transilvan și munți de o parte, și câmpia dunăreană de altă parte, « Transilvania călătoare », cum îi zice martorul sas, mai sus citat, ne arată în chip pipăit ce interesant proces etnografic s'a petrecut chiar în timpurile mai noi și cum păstorii transilvăneni au contribuit într'o mare măsură la îndesirea populației în câmpia română.

Lucrul e interesant și din alt punct de vedere. Păstorii deprinși cu această transhumanță în stil mare erau nu numai crescători de vite, ci în același timp și negustori; ei trebuiau să vândă lâna, pieile și tot ce se lega de industria laptelui. (Târgul de *Floci*, la gura Ialomiței, e un document nu se poate mai caracteristic). Industria legată de turmă (țesăturile de lână, hainele de lână și de piei: cojoc, pieptar, bundă, suman, zeghe, etc.) au avut ca urmare necesară un schimb tot mai intens, de unde nevoea de târguri sporadice (iarmaroc, bâlci, nedeie) și, în cele din urmă, legătura păstorilor cu unele centre urbane așezate mai favorabil. Așa era cazul pentru Brăila, Galați, Călărași, Giurgiu și alte porturi la Dunăre, precum și pentru Focșani, Buzău, Pitești și R.-Vâlcea, târguri înșirate la poalele Carpaților. In aceste centre economice, cu spornică desvoltare, vechii păstori, deprinși cu ceva industrie și negoț, devin burghezia comercială a acestor orașe.

Procesul de colonizare din stepa Bărăganului s'a manifestat și în Dobrogea, aproape în același timp. Chiar înainte ca provincia transdanubiană să fie a regatului român, ca un fel de poartă a Daciei, cum fusese și în antichitate și în Evul Mediu (sub Mircea), păstorii transilvăneni ajungeau cu turmele lor pentru iernatic până la malul mării. *Vadul oilor* (la gura Ialomiței) și *Vadul cailor* (la Călărași) arată prin însuși numele lor punctele unde trecerea păstorilor transhumanți căpăta o intensitate mai mare. Se înțelege că, după întregirea statului, aceiași păstori au fost un element colonizator foarte însemnat, pentru a umple unele locuri lăsate goale prin retragerea populației musulmane, așezată aici abia în epoca invaziei Turcilor în Europa.

Astfel, putem afirma că deosebirea dintre podișul Transilvaniei înconjurat de munți, și câmpia dunăreană, acoperită cu ierburi de stepă, a fost un factor geografic de mare însemnătate, care și-a arătat influența lui timp de secole în ce privește distribuirea populației. Aspectul antropogeografic al stepei de azi ne amintește ultimele trăsături de pensulă, care întregesc un tablou schițat de foarte multă vreme.

www.dacoromanica.ro

Având în față acest fapt antropogeografic și imaginea sa cartografică, ne încredințăm încă odată cât de adevărată e observarea cuprinsă în aceste cuvinte: « Poporul este o ființă organizată care, în cursul desvoltării sale, leagă munca fiecărui ins tot mai strâns de teritoriul pe care el trăiește, atrăgând după sine schimbarea pământului ocupat de poporul respectiv [1]).

[1]) Fr. Ratzel, *Politische Geographie*.

www.dacoromanica.ro

ROMÂNIA [1])

— SCHIȚĂ GEOGRAFICĂ —

1. *Intinderea.* — Regatul românesc cuprinde un ținut de 131.000 km. *Bavaria, Saxonia, Würtemberg* și *Marele ducat Baden,* toate la un loc nu fac cât suprafața României.

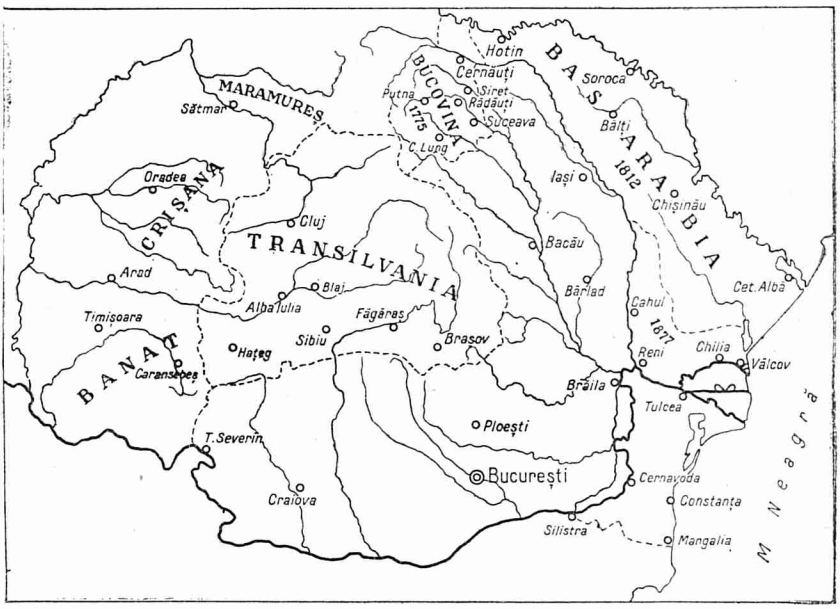

Intre statele mijlocii ale Europei, regatul dintre Carpați, Dunăre și Marea-Neagră e cel *dintâi;* vine îndată după Italia și Turcia europeană. Ar fi deajuns o ușoară creștere de teritoriu spre a se ridica între statele de rangul întâi.

[1]) O scurtă schiță pentru catalogul expoziției organizată la 40 de ani de domnie a primului rege.

www.dacoromanica.ro

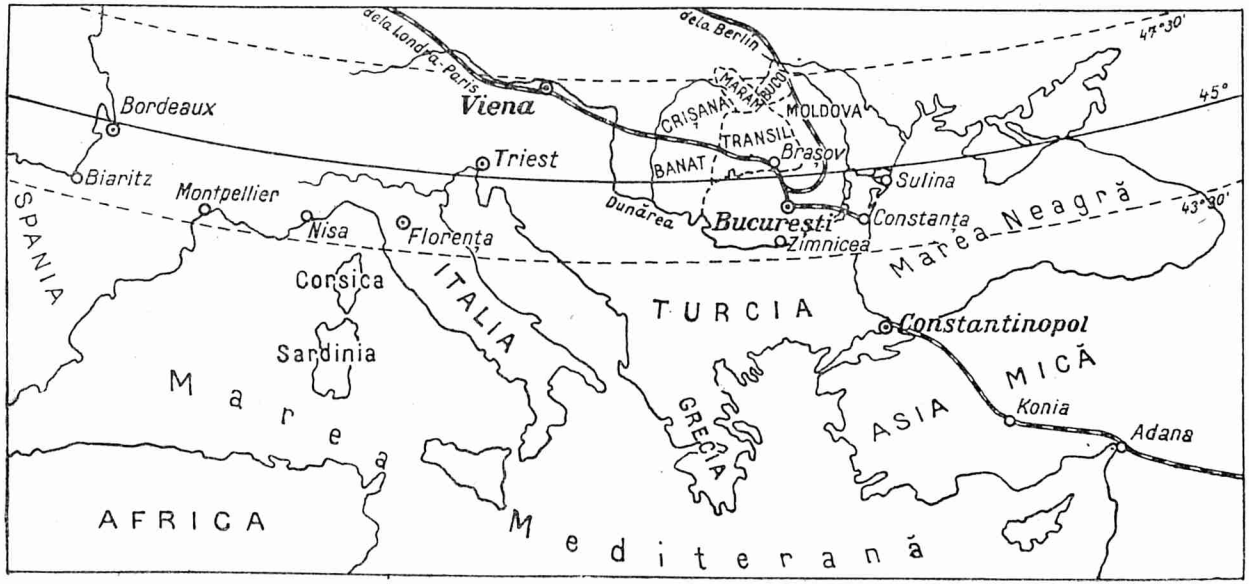

Așezarea României.

www.dacoromanica.ro

2. *Fruntariile.* — Lanțul încovoiat al *Carpaților* și larga albie a *Dunării* fac împreună cu *Marea-Neagră* și *Prutul* o graniță naturală ușor de cuprins cu ochii. Doar între mare și *Silistra*, între Prut și *Munții Dornii*, hotarul e o linie « slabă », abia însemnată de mâna omului.

Totuși, între toate statele Europei, *România are granița cea mai nefirească.* Ori pe unde vei ieși din regat, dai iarăși peste Români: în *Basarabia*, în *Bucovina*, în *Transilvania*, în *Maramureș* și *Țara Crișurilor*, în *Banat*, în *Serbia* și în tot lungul Dunării de jos. (Fig. p. 34).

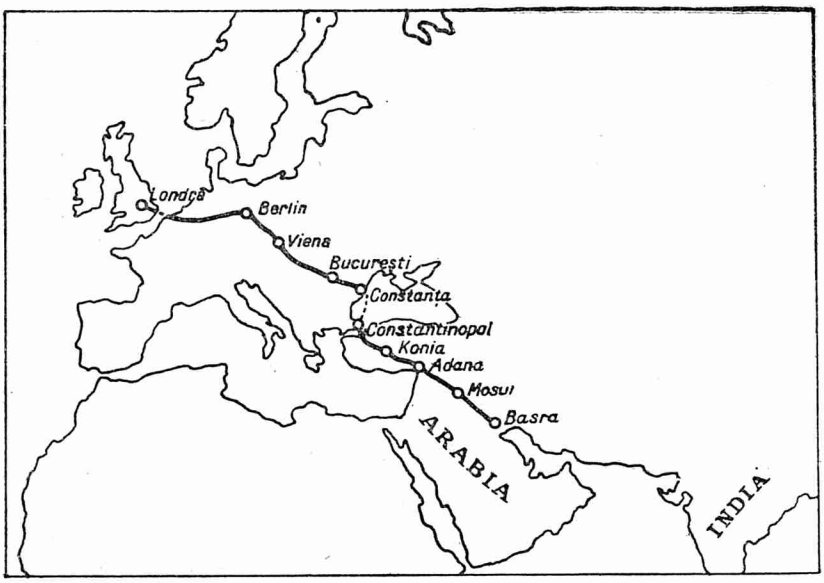

Luând deci în seamă granițele etnografice, ținutul locuit de Români, întrece cu mult întinderea regatului italian; e aproape cât Marea Britanie.

3. *Așezarea.* — Șesul Dunării-de-jos e mai spre miazăzi decât șesul bogat în orez al Padului. Acolo, unde Dunărea se abate mai mult spre Sud, ea ajunge latitudinea pe care stau înșirate: *Florența*, *Nizza*, *Montpellier*, *Biarritz* . . . orașe cunoscute prin clima lor blândă. (Fig. p. 35).

Delta Dunării, ca și a Padului, e tăiată de aceiași paralelă 45°. România se află așa dar, ca și Italia nordică, la jumătatea drumului între ecuator și pol.

Pentru cel ce pornește dela Urali spre țărmul de apus al Europei, pământul românesc se află tot la jumătatea drumului. Prin urmare, regatul e așezat aproape de inima Europei.

www.dacoromanica.ro

Afară de poziția sa pe continentul european, România mai are și o situație mondială vrednică de luat aminte.

De când țările nordice (în deosebi Germania) își întorc ochii tot mai mult spre *Asia-mică*, *Mesopotamia* și *Golful Persic*, drumul cel mai scurt spre aceste ținuturi și spre India trece tocmai peste pământul românesc. Călătorii dintre Londra și Bombay, scrisorile, depeșile, etc., se îndreptează tot mai mult spre *Constanța*, de unde serviciul vapoarelor statului românesc și cablul inaugurat de curând, le înlesnește cea mai repede trecere spre continentul asiatic. Noul port al Constanței devine astfel un mare « cap de linie » spre Orient. (Fig. p. 36).

La aceasta se mai adaogă și împrejurarea că Dunărea, drumul cel mai firesc dela apusul spre răsăritul continentului nostru, sfârșește ca fluviu românesc, în apele românești ale Mării Negre, aproape de același port al Constanței.

I

PĂMÂNTUL

In marele cerc de ape, făcut de *Tisa*, *Dunăre*, *Nistru* și *Marea Neagră*, se întinde un ținut geografic plăsmuit cu o rară simetrie de relief.

a) *Podișul central.* — La mijloc e un *podiș* (al Transilvaniei), cel mai bine închis de munți dintre toate podișurile Europei. Singură Boemia și podișul elvețian i s'ar putea asemăna în această privință. Dar, prin *înălțimea sa* potrivită (400—500 m) și prin *latitudinea* sa, care permite nu numai creșterea *grânelor*, ci și a *viței*, Transilvania e o « casă » mult mai potrivită pentru locuința omului decât orice alt plai european. Mai ales că, pe lângă aceste daruri, se mai adaogă aci și *aurul* munților dimprejur, și o nemăsurată bogăție de *sare*, de oarece tot podișul e clădit pe sarea rămasă în fundul unei mări străvechi.

Așa se explică înflorirea sa istorică, mai de timpuriu decât la cele mai multe țări europene. In veacul întâi al erei creștine, *Dacia* — așa se numea ținutul pe atunci — era centrul unei puteri atât de mari, încât punea în cumpănă însăși puterea imperiului roman.

b) *Munții.* — In jurul podișului central, se întinde apoi lanțul *Carpaților*, muntele cel mai « răsucit » al Europei. Desfăcuți din mănunchiul lanțurilor alpine, Carpații fac un mare arc spre șesul dela răsăritul continentului, îndoidu-se în dreptul Mărei-Negre, întocmai ca un

www.dacoromanica.ro

genunchiu. Dela acea cotitură, se îndreaptă apoi din nou spre apus, apropiindu-se de Alpi până la Porțile-de-Fier, unde se răsucesc iarăși în loc spre a se pierde între munții Peninsulei Balcanice.

Ca și podișul, munții aceștia au ajuns în lumina istoriei mai înaintea altor munți europeni. Pe când masivele muntoase din mijlocul și nordul continentului nostru erau acoperite încă de păduri sălbatice; când chiar Alpii erau foarte puțin ademenitori pentru lumea romană, Carpații, din contra, mulțămită aurului și sărei, erau ca un fel de Eldorado. Dacia, supusă de Romani, s'a și numit îndată *Dacia felix* (Dacia cea fericită).

c) *Șesul.* — In sfârșit, de jur împrejurul munților, se coboară ca niște trepte un șir de *dealuri* și de *coline* ce se pierd pe nesimțite în marele *șes* al *Tisei* și al *Dunării-de-jos*.

Rar ținut pe fața pământului, în care podișul, muntele, dealul și câmpia să se urmeze cu atâta simetrie; pare că ai înainte o cetate zidită înadins spre creșterea și adăpostirea unui neam deosebit.

Și în adevăr, afară de câteva enclave etnografice, toată această întindere de pământ e locuită aproape numai de neamul românesc.

* * *

Din tot ținutul acesta, așa de întreg geograficește, regatul românesc nu stăpânește însă decât o parte: *fațada dinspre miazăzi* și *răsărit*, începând din culmea Carpaților și sfârșind în albia Dunării, Prutului și la țărmul Mării. *Regatul stă așa dar înafară de zidurile cetății locuite de Români.*

Schrader, în notițele explicative ce însoțesc atlasul său, zice cu drept cuvânt: *România e o țară, al cărui centru de gravitate cade în afară de teritoriul, la care evenimentele geografice au mărginit-o.*

A) MUNȚII

In deosebire de Alpi, ale căror culmi sunt acoperite cu zăpezi eterne și cu ghețari, Carpații nu sunt albi decât vreo 9 luni pe an. Statura lor e mijlocie, iar piscul cel mai înnalt, *Negoiul* (2544 m), ajunge abia până la jumătatea lui Mont-Blanc. De aceea și zăpezile căzute peste iarnă se topesc până vara aproape cu desăvârșire.

Dar, cu toată înălțimea lor mijlocie, Carpații românești au frumuseți de o mare originalitate și varietate.

Incepând dela *Porțile-de-Fier*, unde un mare fluviu străbate deacurmezișul un munte întreg — o rară priveliște a naturii — și până

www.dacoromanica.ro

la *Vatra Dornei*, unde *Bistrița* și-a deschis un vad iarăși prin mijlocul unui munte, lanțul înălțimilor românești oferă călătorului toate genurile de arhitectură orografică.

Așa, cine e deprins bunăoară cu formele *arhaice* ale miezului cristalin din Alpi, acela va găsi cu prisosință între Porțile-de-Fier și *Piatra Craiului* toate nuanțele formelor liniștite, pe care ploile și vântul le sapă de obicei în gneis, granit, micașisturi, etc. Mai ales în *Munții Făgărașului* (unii zic « Alpii Făgărașului »), adică între Olt și Piatra Craiului, masivul are o rară armonie de linii. Pentru cine îl privește din marginea Făgărașului, vârfurile se urmează la orizont aproape cu aceeași regulă, ca și valurile, căci toate se țin mai la aceeași înălțime. Suveran și supuși nu se află.

Și, cum sunt vârfurile, așa sunt și pasurile: mai toate aproape de culme, — știrbind prin urmare foarte puțin creștetul zidului. De aceea, peste culmea Făgărașului nu trece niciun drum. In timpul verii, pe spinarea lată a muntelui, colindă dintr'un loc în altul turme de oi sau câte un rar turist, care de obicei ia muntele de-a-lungul; iarna însă, pustietatea domnește neturburată. Doar caprele sălbatice, dacă trec de pe o clină a muntelui pe cealaltă.

Totuși, între Dunăre și Piatra Craiului, sunt și două spărturi adânci: pasul *Lainici* și pasul dela *Turnul Roș*, pe unde trec Jiul și Oltul. Fără aceste două porți, catena de miazăzi a Carpaților ar fi fost una dintre cele mai grele de trecut, — cu toată forma de obiceiu lină a culmilor și a vârfurilor sale.

* * *

Intre *Piatra Craiului* și *Ciucaș*, adică în mijlocul lanțului carpatic, stilul munților e din contra eroic; este « gotic », ca și în Alpii calcaroși: aceleași piramide albe și semețe, aceleași piscuri profilându-se pe seninul cerului ca niște lănci ascuțite, aceleași prăpăstii înguste numite de obicei « chei », aceleași peșteri . . . aceleași ciudățenii, pe care natura obișnuiește să le plăsmuiască peste tot, unde are mult calcar la îndemână.

Cine se întâmplă să intre în România pe la Brașov, de pe la Feldioara, poate cuprinde într'o singură privire tot frontul de mijloc al Carpaților românești, o panoramă de a arhitectură în adevăr medievală. (Dealtfel, munții cei mari dela Piatra Craiului și până la răsărit de râul Buzău sunt clădiți din întâmplare tocmai în « evul mediu » al geologiei).

www.dacoromanica.ro

Dar, deși formele lor sunt semețe, printre masivele acestea calcaroase e mai ușor de străbătut. Aici sunt « porți » destul de largi: Pasul *Bran*, *Strunga*, *Predeal* și *Bratocea* stau aproape unul de altul. Trecătorile acestea sunt însă de două și de trei ori mai înalte decât pasurile de pe valea Jiului și a Oltului. Sunt mai mult un fel de « curmături », iar aceasta se simte bine de cel ce se oprește un moment pe curmătura dela Predeal. — Coborînd spre Sinaia, călătorul va vedea în timp de o oră, defilând în fața sa, o neașteptată bogăție de forme gotice care de care mai semețe. Inaltul podiș al *Bucegilor* întoarce spre Prahova o râpă aproape verticală, așa că, pe alocurea, singure pasările se pot urca spre creasta zidurilor acelei cetăți.

Iubitorul de natură, care se va sui până sus, la *Omul*, pe o vale în chip de scară, sau se va osteni spre *Peștera Ialomiței*, spre *Cheia* și *Podul Dâmbovicioarei* — o variantă a dolinelor din Karst, dar de o neasămănată frumusețe — acela va întâmpina în Carpați scene ale naturii vrednice de pomenit între cele mai interesante ale planetei.

* * *

In sfârșit, din basinul Buzăului până spre *Vatra Dornei*, aproape tot muntele e « tânăr » și mai peste tot întâlnești forme domoale, săpate în păturile slabe ale *gresiei*.

Ca valurile unei ape, culmile urmează una după alta până departe la orizont, acoperite până în vârf de haina verde a pădurilor de brazi (care ascund și o însemnată insulă arhaică pe malurile Bistriței). Abia în câteva locuri, monotonia valurilor de munți verzi e întreruptă iarăși de turnurile și piramidele albe ale calcarului sterp. In deosebi, *Ceahlăul*, *Pietrele Doamnei* și fulgeratul monolit al *Rărăului* atrag luarea aminte, repetând iarăși stilul semeț dintre Piatra Craiului și Ciucaș.

In izolarea lor, masivele acestea sunt cu atât mai pitorești. De departe, din șes, în zilele senine, privirile se îndreaptă mereu spre aceste ruine singuratece, care se profilează luminos peste linia întunecată a brazilor. De aceste vârfuri se leagă și firul celor mai multe povestiri legendare, cum e bunăoară povestea zânei *Dochia*.

* * *

Dar, pe lângă formele arhitecturale de o mare varietate, ceea ce dă un farmec deosebit munților românești e încă virginitatea lor, — datorită în parte și climei relativ mai aspră. Cine se suie spre vârful Carpaților, simte frigul mai repede decât în Alpi. De aceea, pe când în Elveția, locuințele omenești se ridică până la 1800 m (aproape ca în

www.dacoromanica.ro

vârful Ceahlăului), în Carpați, chiar *brazii* nu se suie decât până la 1600—1700 m; singuri *jnepii (pinus montana)* se târăsc până pe la 1900 m, iar mai sus, culmile nu au altă îmbrăcăminte decât podoaba umilită a plantelor pitice: *afine* (myrtillus), *iarba neagră* (erica), *bujor de munte* (rhododendron), *azalea*, etc.... și a ierburilor de tot mărunte.

De aceea, în locul pășunilor largi din Elveția, unde cornutele mari pasc până la 2000 m (și chiar mai sus), pe vârfurile Carpaților românești vezi doar turme de oi. Dar și stânele sunt rare și dosnice; le-ai trece cu vederea, dacă nu ți-ar atrage luarea aminte lătratul câinilor, care nu știu ce e odihna, ca cei din Alpi, de unde ursul a fost de mult izgonit.

Cine se teme deci de banalitatea munților cu fum de locomotivă și cu hotele până în vârf, acela poate găsi încă pe culmile și prin văile Carpaților românești icoana unor timpuri aproape ca cele primitive. In multe locuri, vegetația crește dela sine, și dela sine piere în singurătatea neturburată de pasul omului.

B) DEALURILE

După amfiteatrul munților acoperiți de brazi, urmează ca o a doua treaptă lanțul tot așa de lung al dealurilor îmbrăcate cu *fagi* și *stejari*. Multe din ele au pierdut însă pădurea, spre a face loc livezilor de *pruni*, *viilor* și semănăturilor de *cereale*.

Și în România, ca și aiurea, dealul e o formă plastică de un interes estetic mediocru. Totuși, varietatea e și aici foarte mare. In deosebi atrag luarea aminte dealurile foarte *line* dintre Siret și Prut. Vechiul podiș, lăsat de marea sarmatică, a fost sculptat de ape așa de fin, încât pe tot ținutul acesta au ieșit la iveală niște forme de o rară netezime. Lungi, foarte lungi (ca niște mari grămezi de nisip), dealurile acestea se ridică așa de nesimțit din văi, încât ademenesc privirea până în depărtări adânci ca și ale șesului, iar plugul ară pe culmea lor aproape tot așa de ușor ca și pe câmpie.

Din vale, ți se par pe alocurea destul de ridicate; privite însă de sus, de pe o înălțime, culmile lor plecate lin, unele după altele, ți se par ca o « campagna » ideală, menită să deprindă ochiul unui pictor cu adâncimea largilor perspective.

Lanțul dealurilor « subcarpatice » n'are pretutindeni aceeași lățime.

Cine intră în țară pe la *Burdujeni* și coboară în spre miazăzi, vede oprindu-se în larga vale a Siretului aproape brusc niște dealuri adeseaori semețe.

www.dacoromanica.ro

Dela Focșani însă până la Ploești, dealul e îngustat, aproape lipsește, iar șesul se întinde neted ca o apă mai până în poalele munților.

In sfârșit, dela Ploești spre valea Oltului, dealurile încep din nou a se lăți din ce în ce mai mult, iar la apus de Olt, ele se pierd deasupra șesului așa de nesimțit, încât nu știi unde sfârșește dealul și unde începe câmpia. Unele întind capătul lor până în malul Dunării.

* * *

In zona aceasta, a dealurilor, e populația cea mai deasă a regatului. Desimea se datorește însă nu numai *viilor*, livezilor de *pruni* și unor începuturi mai vechi de agricultură intensivă, ci și altei împrejurări, care dă o valoare deosebită înălțimilor subcarpatice din România.

Aceste înălțimi mediocre sunt însoțite de un brâu de *sare*, care încinge Carpații aproape neîntrerupt din Galiția și până dincolo de valea Oltului (aproximativ 400 km, având pe alocurea până la 35 km lățime). In toată întinderea Carpaților, dela Viena și până la Orșova, singură Transilvania s'ar putea așa dar asemăna cu regatul românesc în ceea ce privește bogăția zăcămintelor salifere. In unele locuri, stâncile de sare, spălate de ploaie, se ridică goale 40—50 m peste fața pământului.

Și se pare că zăcămintele acestea sunt mult mai întinse și mai adânci decât se credea la început. Unele sondaje făcute lângă Iași, par a îndreptăți ipoteza că și sub dealurile Moldovei (sub vechiul podiș sarmatic) s'ar întinde straturi la fel cu cele ce dau sarea de lângă Carpați; — o mare parte a României, ar fi deci clădită pe sare, ca și podișul Transilvaniei.

Alături de brâul de sare, se adaogă apoi fâșia paralelă a zăcămintelor de *petrol*. Puțin cunoscute și prea puțin exploatate până acum 15 ani, ele au căpătat azi o notorietate mondială, de când capitaliștii americani, în lupta lor contra petrolului rusesc din Caucas, au căutat să atragă în « trust » bogatele izvoare de petrol ale României. *Moinești*, *Câmpina* și mai ales *Buștenari* au văzut, în răstimp de câțiva ani, sehimbări care promit dealurilor cu pruni de odinioară perspective de o neașteptată prosperitate economică.

După cum, nu tocmai de mult, « frigurile aurului » îndreptase ochii tuturor spre California, tot așa, astăzi, în România se poate vorbi de « frigurile petrolului ». Sunt sonde care dau adevărate inundații de petrol (sonda Nr. 12 a făcut un lac de mai multe hectare [2]) și multe sunt abia pe cale de înființare, așteptând doar o conductă spre a vărsa lichidul cel negru deadreptul în rezervoarele dela Constanța.

www.dacoromanica.ro

C) CÂMPIA

Sub dealuri se întinde apoi până în Dunăre câmpia, netedă ca și fața unui lac liniștit.

Cine pleacă din București spre Constanța, se află după o jumătate de oră în mijlocul stepei, unde ochiul nu vede în lung și în lat decât netezimea neturburată a câmpiei. Doară unde și unde se mai zărește la orizont, câte o movilă, rămășița tainică a unor popoare de mult dispărute.

Dispărută e însă pentru totdeauna și înfățișarea clasică a stepei noastre. Până acuma 50 de ani, stepa românească, asemenea acelora pe care le-a descris Humboldt în Asia centrală, era o adevărată mare de ierburi sălbatece. Colilia *(stipa pennata)* cu ondulări fine ca ale aerului se înălța până la coama calului. Căruța vânătorului de dropii *(otis tarda)* rătăcea zile întregi în largul Bărăganului, fără să întâlnească țipenie de om. Caii herghelиilor erau pe jumătate sălbateci, iar între hlujanii marilor ierburi uscate, turmele iernau la întâmplare sub adăpostul cerului, ca și în stepele Kirghize. Singura ispravă omenească erau puțurile foarte adânci, săpate pentru adăpatul vitelor amenințate de sete, iar către iarnă ridicarea unei plase de ierburi înalte, ca să apere turmele de furia Crivățului, ce le mâna uneori până în valurile Dunării.

Cine ar mai căuta astăzi o astfel de priveliște, în zadar s'ar osteni. Aproape nicio palmă de pământ n'a mai rămas, ca acum 50 de ani. Păstoria s'a împuținat, agricultura s'a întins pretutindeni, iar mulțimea mașinilor agricole, scrise pestriț cu tot felul de nume engleze, poate aduce aminte mai degrabă de repezile schimbări ale preriei americane de lângă Mississipi.

Singure lacurile și bălțile sărate, « stigmatul » obișnuit al tuturor stepelor, au rămas ca și în trecut. Dar nici ele pe deplin. Căci, afară de grâne și de porumbiști, care s'au întins până în marginea bălților, unde pământul, alb de săruri, nu îngăduie decât o vegetație săracă, se mai adaogă acuma, la unele din ele, pelerinajul suferinzilor veniți pentru băi din toate părțile regatului, — o « trăsătură » de tot nouă în tabloul *stepei* nelocuite de odinioară.

Astfel se arată în liniile sale mari, ținutul dintre Carpați, Dunăre și Prut.

Cât privește România transdanubiană, acolo pământul pare o repetire în miniatură a tuturor zonelor din întregul regat.

www.dacoromanica.ro

Astfel, la *șesul* din spre Mangalia, se adaogă ținutul *deluros* de la Nord, iar creasta granitică a Măcinului (un zig-zag de stânci ascuțite și goale ca și calcarul Bucegilor) seamănă mai mult cu aspectul unui *munte* inundat de apele Dunărei până aproape de vârf. Dealul *Carol I*, izolat ca și piramida unui munte, își ridică granitul său drept deasupra apelor Dunării, — rămășiță a unui semeț lanț muntos de odinioară.

* * *

Aceasta e înfățișarea pământului românesc din regat. Așezarea sa în chip de amfiteatru înlesnește peste tot o mare felurime în munca locuitorilor. Aproape pretutindeni, dela *păstoria* și *lemnăria* muntenilor treci la *agricultura mică* a dealurilor (vii, pruni, duzi) spre a te coborî la *agricultura mare* a șesului. Singure *pescuitul* și *navigația* sunt concentrate în unghiul, unde Dunărea, Siretul și Prutul se întâlnesc să-și fac loc spre mare. Peste tot deci, trecerea dela un tip de viață la altul e înlesnită.

De asemenea e ușor și schimbul mărfurilor. Lemnele și piatra munților, vinul, petrolul, sarea și fructele dealurilor pot lesne coborî în șes; iar cerealele câmpiei, produsele pescuitului din Dunăre, deltă și mare, precum și mărfurile aduse pe apă, repede pot urca până în văile munților.

In această privință, pământul regatului e ca o locuință *bine întocmită* pentru nevoile obișnuite ale traiului omenesc.

II

CLIMA

Clima nu e tot așa de fericită ca pământul României.

Pe când la Florența, Nizza, Montpellier (latitudinea Zimnicei [1]), crește binecuvântatul *maslin*, alături de *stejari* totdeauna verzi și de *via* veșnic întinsă pe araci, între Carpați și Dunăre, maslinul nu se pomenește, iar podgoreanul trebuie să se supună la munca grea de a îngropa vița sub pământ.

Media iernii e —2°, dar termometrul se poate coborî (excepțional) până la groaznica temperatură de —40° sub influența vântului venit din largul stepelor rusești, față de care, regatul nu e apărat de nicio

[1]) Vezi harta dela pag. 35.

www.dacoromanica.ro

înălțime. Dunărea, cât e de lată și adâncă, înghiață uneori dela un mal până la celalt. Artileria trece ca pe pod, — dovadă luptele noastre cu Turcii în secolele trecute.

Tot norocul stă într'o zăpadă groasă, care să apere semănăturile de îngheț. Cu cât zăpada e mai mare, cu atât bucuria agricultorului e mai vie.

In schimb, căldurile vin primăvara foarte repede spre a ținea pasul cu cele din țările Mediteranei, având aceeași latitudine. Așa că primăvară aproape nu există. In Martie (și chiar în Aprilie) poate fulgui încă de zăpadă; în Mai însă lanurile sunt galbene, iar în Iunie grâul e făcut grămezi și trimis în porturi. Apoi, în Iulie și August, la căldură se adaogă de obicei și seceta, iar vegetația lâncezește ca și în țările dogorite ale Mediteranei. Termometru dă media + 20°, putându-se ridica uneori până la + 43°!

Prin urmare, vița, care peste iarnă stă ascunsă sub pământ, are peste vara lumină și căldură din prisos. Podgoriile dela *Drăgășani*, *Odobești*, *Nicorești* și *Cotnar* nu se sfiesc de a se compara cu cele mai însorite podgorii ale Europei.

De iarna țării românești nu trebuie să-și facă însă cineva o idee exagerată. Sunt ierni. când Dunărea nu îngheață de loc. Alteori, înghețul durează abia câte două săptămâni. Mai de temut sunt sloii care vin din părțile de sus ale fluviului și din afluenții săi cei mari, aducând mai totdeauna o întrerupere a navigației și deci a exportului de cereale.

Podul de peste Dunăre — cel mai lung din lume — a corectat însă neajunsul climei; grâul se poate coborî azi deadreptul tocmai la Constanța, în marele basin care nu se mai teme de îngheț.

In genere, clima României este continentală: veri calde, ierni reci. De amândouă însă, locuitorul regatului se poate apăra în munți. Peste vară e o adevărată emigrație spre localitățile balneare și climaterice din văile Carpaților. Același lucru l-ar putea face cineva și în timpul iernii. In colțul dintre Olt și Dunăre, în unele văi mai adăpostite, clima relativ dulce îngăduie să crească păduri întinse de *castani*, iar *nucul*, nesemănat de nimeni, pătrunde (pe valea Lotrului) până în mijlocul munților. Sunt văi așa de bine apărate de vânturi, încât locuitorii lor se bucură iarna de o căldură cu mult superioară șesului. In zilele liniștite, zăpada sclipește dejur împrejur, iar muntenii lucrează în aer liber îmbrăcați cu aceleași haine ca și vara.

www.dacoromanica.ro

III

RÂURILE

Fiindcă ploile cele mai bogate (mai mult de 1 m anual) cad pe crestetul Carpaților care se întind în tot lungul țării, aproape tot pământul regatului e bogat în ape curgătoare. Din munți, ele coboară spre netezimea șesului aproape paralele, ca șiroaele de pe acoperișul unei case; — singure apele Suediei mai aŭ un curs așa de simetric.

Râurile mari au mai toate în albia lor muntoasă o înfățișare eroică, deoarece au tăiat muntele aproape până în temelie.

Jiul care odinioară se vărsa în Transilvania (în Mureș), dela o vreme a izbutit să se coboare spre Dunăre, după ce și-a tăiat prin munți o vale de o sălbatecă măreție. Abia în timpurile din urmă, o șosea a putut străbate această vale pitorească, plină de strimtori; mai demult, călătorul trebuia să se suie tocmai pe culmea muntelui (urcând peste un pas de 1600 m).

Oltul, râu transilvănean, încă din fața Făgărașului e bogat în ape și curge foarte domol, ca un mare râu de șes. Ajuns însă la Turnu-Roșu, în fața lanțului de munți, râul își iuțește pasul și străbate deacurmezișul tot zidul Carpaților, — un incident de un rar interes dramatic în istoria tuturor râurilor Europei. Trecerea Elbei prin Erzgebirge e o idilă față de triumfala înaintare a Oltului prin mijlocul numeroaselor culmi ale întregului lanț carpatic.

Argeșul cu *Dâmbovița* (râul Capitalei), *Ialomița* cu *Prahova*, *Buzău* și *Râmnicul-Sărat* își au și ele în munți episoadele lor eroice; în șes însă, toate desemnează curbe grațioase, rătăcind în meandre lenețe, ca și cum s'ar feri să nu fie prinse de Dunăre. Dar, în cele din urmă, toate, și mici și mari, apele regatului se adună în marele fluviu dela miazăzi.

Dunărea e pentru Români simbolul forței și al măreției. In poezia populară, și chiar în vorbirea de toate zilele a poporului, Dunărea revine foarte deseori ca termen de comparații puternice.

După vestita trecere dela *Porțile-de-Fier*, unde marele fluviu taie un munte pe deaîntregul — o rară întâmplare pe fața întregei planete — Dunărea, scoțându-și apele dintre stâncile acelor « porți de fier », ajunge în regat și în curând se liniștește. Ea își resfiră apa într'o luncă din ce în ce mai largă (uneori până la 18 km) împărțind-o în sumedenie

www.dacoromanica.ro

de brațe, care mână domol undele lor printre numeroase insule umbrite de sălcii.

E așa de lată Dunărea, încât adaosul afluenților mai că nu se bagă de seamă. Ea sorbe râurile Bulgariei ca pe niște mici pârâiașe, și nu simte aproape nici adaosul unor râuri ca Jiul (care îi aduce apele întregei Oltenii) sau ca Oltul, prin care îi vin o mare parte din ploile Transilvaniei. Totuși, capitalul acestor râuri nu e pierdut, căci acolo unde brațele Dunărei se împreună pentru cea din urmă dată, la Brăila, fluviul ajunge adâncimea considerabilă de peste 20m!

Dar nu se mulțumește nici cu atâta.

La bogăția aceasta de ape, aduse tocmai din Alpi, Pădurea-Neagră, din tot ocolul Transilvaniei și din Balcani, în curând se adaogă *Siretul* care a cules împreună cu *Prutul* cea mai mare parte din râurile de pe clina de răsărit a zidului Carpatic.

Astfel, greoaie de tot prisosul acesta de apă, Dunărea la *Galați* pare că se oprește în loc; — atât de lin se scurge spre mare. In fine, ea se resfiră într'o enormă deltă cu brațe veșnic schimbătoare, dintre care numai cel din mijloc, al *Sulinei*, e deschis pentru corăbii, deși prin el se varsă abia 7% din apele fluviului. Pe celelalte brațe le încurcă numeroase grinduri de nomol. Până la mare depărtare, Pontul e turburat de mâlul revărsat de puternicul fluviu, iar delta sporește în fiecare an cu 4—5 m, strimtând astfel pe încetul țărmurile mării.

Pornită din *Pădurea-Neagră*, printr'o ciudată întâmplare geografică, Dunărea are la sfârșitul său iarăși o « pădure neagră » —, căci aceasta înseamnă *Caraorman*, numele unui grind acoperit cu păduri.

* * *

Dacă lăsăm la o parte Wolga, condamnată să-și grămădească apele sale într'o mare închisă între Caucas și pustiile Asiei centrale, Dunărea rămâne *cel mai mare fluviu european în legătură cu căile libere ale Oceanului.* Lucrul acesta are o deosebită însemnătate; căci, străbătând mijlocul continentului dela apus spre răsărit, Dunărea leagă între ele, apoi cu Oceanul, o mare parte din țările și neamurile Europei. De aceea, într'un anume înțeles, Dunărea e fluviul cel mai politic al Europei, — mai politic și decât Rinul. Prin urmare, statul român, stăpânitorul Dunării-de-jos și al deltei, capătă, cu sau fără voia sa, o însemnătate istorică superlativă în viața Europei contemporane. Așa se explică și « comisiunea europeană » dela Galați, care

www.dacoromanica.ro

veghează asupra gurelor acestui fluviu; — e o instituție de politică internațională, în care iese la iveală unitatea de interese comerciale ale tuturor popoarelor lumii.

IV

VEGETAȚIA ȘI ANIMALELE

Călătorul, care privește numai într'o repede ochire vegetația pământului românesc, va vedea că ea se aseamănă cu a țărilor din Europa centrală, — cu toată întinderea României spre miazăzi. Totdeodată va băga lesne de seamă că, și aici, s'au întâmplat mai aceleași schimbări ale vegetației, ca și în mijlocul și apusul continentului.

Astfel, pe când Europa era acoperită în mare parte cu păduri, ținutul românesc (pe munți, pe dealuri și chiar în șes) era și el o mare *sylva*, afară de colțul de *stepă* al Dunării-de-jos, — o prelungire a marilor stepe pontice.

Cu timpul însă — mai ales în ultima jumătate a veacului trecut — pădurea a fost grabnic strimtorată. Masivele cele mai întinse se găsesc acuma numai pe munții greu de umblat. Pe acolo, înfățișarea vegetației e cam aceasta:

Jos (până la 500 m), întâlnești brâul pădurilor de *stejar*, apoi de *fag* ale cărui trunchiuri drepte și înalte (peste 20 m) fac în locurile adăpostite niște colonade alburii de o neașteptată frumusețe. Poate că patriarhii cei mai venerabili ai pădurii românești sunt din neamul falnic al fagilor, și aceasta e vrednic de luat aminte, căci mai spre răsărit de România, clima nu mai îngăduie existența făgetului.

După fag — adeseori odată cu el — începe brâul negru al pădurilor de *brad* și de *molid*, care se urcă până pe la 1700 m, unde pădurea se rărește și începe să dispară. Uneori fagul se întinde însă singur până la limita de sus a pădurii, așa că turistul poate sui mai tot muntele în umbra aceluiași copac.

Afară de fag, de molizi și de brazi, niciun copac nu mai face păduri întinse. Luminișul pădurilor albe de *mesteacăn* (o adevărată încântare pentru ochiu) se arată mai rar. *Carpenul*, *arțarul*, *arinul*, *plopul* și chiar *pinul* se arată mai mult în pâlcuri singuratece, iar nobila *tisă* e pe cale să se stingă, lăsând amintirea sa în numele dat unor munți, (*Tisarul* în Vrancea), unde odată era cu mult mai bogată. In curând, tisa va fi

www.dacoromanica.ro

între copaci, ceea ce a fost bourul, zimbrul și cerbul între animalele de preț ale pădurii.

In fine, mai sus de linia copacilor, începe pădurea pitică a *jnepilor*, se resfiră tufele decorative ale *ienuperului*, alături cu buchetele de *rhododendron* veșnic gata de înflorire, iar *azaleele*, *erica*, *afinele* și nenumărata mulțime a florilor alpine fac o tapiserie de o nebănuită frumusețe. Mărturia unui botanist străin va fi destulă dovadă: *Kotschv* găsește că poienele de pe vârful Carpaților sunt « mai frumoase decât cele mai frumoase din Alpi ».

* * *

Dacă din munte ne coborîm acuma spre dealuri și spre șes, priveliștea se schimbă.

Muntele, pe unde nu sunt drumuri deajuns, a mai păstrat încă pădurea virgină; dealul, din contra, a rămas aproape descoperit. Unde se întindeau nu de mult imense păduri de *stejari*, acuma sunt *vii* și livezi de *pruni*, iar în multe locuri, arăturile și ploile au ruinat coasta dealurilor în timp numai de câțiva ani. Șesul de asemenea a rămas aproape întreg fără umbră. Din pădurile care odinioară îngrozeau călătorii pe dealurile Moldovei și chiar în apropierea Bucureștilor, (Vlăsia), azi n'au mai rămas decât mici petece, în genul celor din parcurile engleze.

Mai fericită e valea Dunării. Salcia prolifică (copacul gata să învie îndată ce dă de apă) se samănă singură grație inundațiilor Dunării, și umple unele ostroave cu păduri pe care nici toporul nu le mai poate birui. Tăiată azi, peste câțiva ani, pădurea e la loc. O creangă, un par înfipt în pământ... în primăvara viitoare e copac.

Cât privește România de peste Dunăre, e destul să spunem că pe alocurea, pădurea ne arată și azi trunchiurile sale pe jumătate arse, semne ale regimului turcesc. Spre miazăzi însă, clima de stepă nu îngăduie pădurea. Prin văile adăpostite de vânt se întinde un fel de « maquis », un mărăciniș interesant pentru botanist, dar de slab ajutor pentru om. Aci focul se ține cu tizic, ca în stepele Asiei centrale.

Aceasta e în câteva cuvinte înfățișarea hainei vegetale a pământului în România.

Cu toată prefacerea din timpurile istorice, e vrednic de notat însă că nicio plantă mare nu s'a adăogat spre a schimba caracterul peisajului (bunăoară ca în ținutul dimprejurul Mediteranei, unde porto-

www.dacoromanica.ro

calii, lămâii, agavele, eucalipții și alți venetici fac din Italia de azi o țară ce ar fi greu de recunoscut pentru contemporanii împăratului Traian. In România, din contra, copacii pădurilor de azi sunt urmașii acelora, pe care i-au găsit și coloniștii romani venind în Dacia; singure grădinile au primit daruri din Asia, dar aceasta e puțin lucru. Cea mai însemnată prefacere în aspectul țării e cea adusă de *porumb*. Oaspetele american s'a lățit din Dunăre până în văile munților. Marea de spicuri a porumbiștilor bogate în foi e singurul adaos, care ar surprinde mai mult pe cel ce a închis ochii, privind Dacia de acum 19 sute de ani.

* * *

Cu privire la animale, observarea e aceeași. Animalele mari sunt la fel cu acele de pe vremea colonizării, afară de falnicul *zimbru* și de *bourul* pierit de sute de ani și rămas numai în stema țării; afară de *caii* sălbateci din stepele Buceagului, dispăruți de vreo 200 de ani, și afară de *cerb*, rămas ca o podoabă în câteva parcuri. *Capra neagră* s'a împuținat și ea. Singuri vânătorii o mai cunosc. *Ursul* însă, izgonit aproape din tot apusul Europei, trăiește în Carpați destul de în larg. Adesea ciobanii trebuie să țină toată noaptea focul nestins spre a speria și alunga cu tăciuni dihania cea îndrăsneață.

In liniile mari, așa dar, și animalele, ca și plantele, au rămas tot cele din trecut. Cât privește *cămila*, ivită la gurile Dunărei împreună cu întinderea imperiului turcesc, este doar un mic episod în aspectul biogeografic al țării. Câțiva crescători stăruiesc totuși să o introducă între animalele domestice ale României de peste Dunăre.

V

POPULAȚIA

Regatul cuprinde azi peste 6.500.000 locuitori; are deci o desime abia de 50 de suflete pe un kilometru pătrat. Cum însă 80% din mărfurile exportate sunt numai *cereale*, e lesne de văzut că pământul țării românești poate hrăni o populație de 3 ori mai deasă, chiar dacă lăsăm la o parte *pescuitul* din mare și din bălțile Dunării, precum și *industriile* ce se vor putea desvolta pe temeiul exploatării salinelor, petrolului și cerealelor.

Natalitatea considerabilă (uneori până la $38^0/_{00}$) dovedește același lucru, — putința unei repezi îndesiri a populației.

www.dacoromanica.ro

Din nefericire și mortalitatea (în deosebi a copiilor) e considerabilă, iar în ultimele decenii, *pelagra*, o boală legată de hrana cu porumb (ca și în Italia), e un rău îngrijitor față cu populația rurală. Interesul arătat însă în anii din urmă chestiunilor țărănești îndreptățesc speranța că, în scurtă vreme, situația se va îmbunătăți.

Faptul cel mai îngrijitor cu privire la starea demografică a regatului e totuși altul: e invazia elementului evreesc din Polonia, Galiția și Rusia.

Cu o toleranță (aproape fără pildă), Românii au primit între granițile lor încă din timpuri mai vechi toate confesiunile. Dacă, prin anumite tratate, s'au opus stabilirii Mahometanilor, aceasta au făcut-o în trecut, din considerații politice. In colo, orice biserică — chiar și bisericile schismatice, prigonite în Rusia — s'au bucurat în România de o desăvârșită libertate. De mântuirea sufletului altuia, Românii n'au dus niciodată grijă.

Acuma însă iese la iveală o mare primejdie. Evreii, persecutați și rău văzuți aiurea, au început a năvăli (din Rusia mai ales) pe pământul românesc. Ei au dat Românilor cea dintâi idee mai clară de ceea ce s'ar numi dispreț confesional. Căci, în deosebire de Evreii din țările apusene, cei veniți dinspre răsărit și de la miazănoapte au adus cu ei o atmosferă de fanatism religios vrednică de « ghetto », pe care noi nu l-am cunoscut niciodată. Pe când protestanții, catolicii și sectarii ruși trăiesc nebăgați în seamă de nimeni; pe când muezinii musulmani (în orașele și satele de peste Dunăre) își strigă cântarea lor în fiecare seară alături de bisericile creștine, nesupărați de nimeni, singuri Evreii, îngrădiți cu forme aspre împrejurul sinagogelor, au adus cu ei sentimentul unei absurde ostilități confesionale. Hainele lor bizare (lungi mantale negre, căciuli cu coadă de vulpe, perciunii ca semn de pietate distinsă), sărbătorile lor cu repaos riguros, animalele tăiate după anumite rituri — vita înjunghiată de creștini se consideră spurcată, — toate aceste particularități ale vieții lor zilnice au făcut pe Români să vadă că e la mijloc nu numai o chestie de cult, ci și de rasă. Dovada cea mai pipăită a acestui fapt a fost evitarea oricărei relații familiare cu Românii. Căsătoriile între cele două elemente etnice sunt o excepție rarisimă, iar Evreul sau Evreica necredincioasă sinagogei e în multe privințe expusă unor serioase neajunsuri.

Elementul acesta străin, neasimilabil și fără analogie socială în țările din apus, constitue o problemă penibilă pentru organica desvoltare a statului românesc.

www.dacoromanica.ro

Cu atât mai mult, cu cât particularismul lor confesional se manifestă în lupta economică printr'o concurență nu dela individ la individ, cum e aiurea în Europa, ci dela o rasă contra alteia. Inainte de a se ști în lumea economică ce e trustul faimoșilor monopolizatori de peste ocean, noi am cunoscut trustul mic, dar inexpugnabil al Evreilor din cutare sau cutare oraș contra comerțului și meseriilor purtate de Români; iar acuma suntem și în fața marilor trusturi agricole [1]).

Și totuși, *partid antisemit nu există*, cu toate că valul emigrației crește necontenit. Nu mai departe decât anul acesta, în timpul exceselor din Rusia, un nou contingent de emigrați s'au resfirat asupra țării.

Elementul evreesc neasimilabil e deci — împreună cu toate urmările sale sociale și politice — problema cea mai gravă în starea demografică a regatului.

Din fericire, în sate 98% populația e românească, iar repedea deșteptare economică a populației rurale, care în timp numai de câțiva ani a îmbrățișat sistemul băncilor cooperative, îndreptățește speranța că elementul autohton va stavili și va reduce la proporții inofensive activitatea elementului străin.

VI

SATE

Țara fiind mai întâi de toate agricolă, centrul de greutate al statului cade în populația rurală, care e curat românească.

Satul românesc are o fizionomie specială: e foarte puțin concentrat. Lăsând la o parte satele de munte, unde, în mod firesc, locuințele *se resfiră* în lungul văilor și pe coastele munților, dar chiar pe șes, unde locul e larg și neted, satul nu se preocupă de simetrie și *nu strânge locuințele la un loc*. Din contra, grădini mari cu pometuri, iar uneori chiar și ogoare întinse despart o casă de alta, așa că sate, cu casele așezate unele lângă altele, ca corturile (un tip așa de comun aiurea), în România nu există. De aceea, nici incendii, care să cuprindă și să nimicească un sat întreg, nu se pomenesc. Rar când arde mai mult de o casă.

Cât privește satele create mai de curând, acestea, afară de regularitatea lor geometrică, au păstrat tot vechiul obicei al izolării locuințelor.

---

[1]) Peste un an (1907) a și izbucnit o grozavă răscoală agrară, provocată de acapararea moșiilor de către arendașii evrei.

www.dacoromanica.ro

In ce privește felul clădirii, avem în sate de obicei două tipuri principale de locuințe:

La munte, casele sunt de lemn, învălitoarea e de șindrilă, iar temelia, de obicei, e de piatră.

La șes, lemnul fiind mai rar, în loc de bârne de brad, păretele e făcut de nuiele, apoi e lipit cu pământ, iar pe alocurea, tot păretele e făcut numai din lut amestecat cu paie. De aceea și casele sunt de obiceiu mai mici decât cele dela munte. Deosebirea cea mare e însă la acoperiș: la șes, mai peste tot, acoperișul e făcut din stuf și uneori chiar numai din paie, ceea ce dă locuințelor o înfățișare pleoștită și umilită; cu atât mai mult, cu cât piatra de construcție fiind pe aci rară, nici temelia nu e destul de înaltă.

Cât privește interiorul locuințelor sătești, acesta e peste tot foarte simplu. Nevoia de «confort» e încă slabă. De altfel, țăranul trăiește mai tot timpul în aer liber. Ba, peste vară, petrece chiar și nopțile sub cer, dormind la câmp sau pe prispă și lăsând casa mai mult ca un adăpost pentru iarnă și vreme rea.

Pretutindeni însă — chiar și în bordeele acoperite cu pământ, unde locuiesc Țiganii, urmașii robilor de odinioară — se observă îndrumarea spre unele ameliorări higienice și estetice. Păretele e totdeauna înnălbit cu var; adesea nu lipsește și o naivă ornamentație polihromă în jurul ușei și a ferestrelor. De aceea, satul românesc, — mai ales, când se adaogă și verdeața grădinilor, — are în genere o înfățișare veselă. In orice caz, sate mohorîte, cu case de lut nevăruite, ca pe aiurea, sau cu bârne necioplite, în România nu există; iar în regiunea viilor și spre munte, sunt sate care, prin locuințele lor, pot sta cu cinste lângă cele mai de seamă din țările mai vechi în civilizație.

De altfel, o scurtă excursie spre Câmpulung și spre pitorescul *Rucăr*, e deajuns străinului pentru a vedea cu ce aplecare spre estetică își croiește țăranul clădirea sa, de câte ori lemnul și piatra îi stau la îndemână.

VII

ORAȘELE

La sate se mai găsesc încă multe locuințe vechi. Orașele, din contra, sunt în cea mai deplină prefacere. Case mai vechi de 50 de ani sunt o raritate, iar cele clădite acuma douăzeci de ani sunt socotite aproape ca vechi.

www.dacoromanica.ro

București (320.000 loc.) stă în primul loc. Din orașul semioriental de acum o jumătate de secol, n'a mai rămas aproape nimic. Bulevarde și strade drepte au luat locul labirintului de odinioară, în care casele și marele grădini ale boierilor erau partea de căpetenie, iar orașul comercial se mărginea la un mic sâmbure, unde fiecare soi de marfă își avea ulița sa deosebită (lipscani, tăbăcari, potcovari, olari, etc.) după obiceiul oriental.

Dar, cu toată înnoirea sa, Bucureștii nu face încă impresia apăsătoare a marilor orașe apusene și americane, în care nu numai etajul întâiu, dar și al doilea și al treilea . . . sunt cuprinse pe seama negoțului și afacerilor. Din contra, afară de centru, Capitala României am putea zice că e mai mult un oraș de vile. In loc de case mari — un fel de cazărmi triste și lipite unele de altele, cum e regula pe aiurea — în București, casele sunt rare, iar grădinile nu-s încă un lux, ci mai degrabă un obicei, ceea ce ajută mult la higiena orașului. Privită de undeva de sus, Capitala îți face, în unele părți, impresia unui parc împodobit cu vile.

Calea Victoriei e strada care atrage mai mult decât toate atenția călătorului. Pornind din piața unde e *Teatrul Național*, cea dintâi clădire mai însemnată spre Nord e *Palatul regal*. Inchis în anii din urmă cu o perdea de arbori, Palatul a pierdut ceva din înfățișarea sa regească, pentru cel ce nu ia seama la steagul ce fâlfâie deasupra și la tunurile aduse ca trofee dela Plevna.

In piața încă neisprăvită din fața palatului regal, se ridică *Fundația Carol*, cu biblioteca specială pentru studenții universității, — un dar al Suveranului. La o sută de pași mai departe, *Ateneul*, cu colonada sa albă, într'un cadru de frunziș, e un soi de universitate populară, loc de conferințe publice, de concerte și de expoziții de artă.

Ceva mai departe, printre clădiri oficiale *(Ministerul de Finanțe*, de *Justiție*, *Ambasada germană*, *Academia . . .)* ajungi la *Șosea*, o lungă alee de tei, care ține până la *Școala de agricultură* și la *ipodrom*. Aci e plimbarea obișnuită a Bucureștenilor.

Revenind la piața rotundă ce se află la începutul șoselei, o perspectivă luminoasă se deschide asupra orașului prin noul bulevard al *Colței*. Potrivit planului, el va trebui să răzbată tocmai la *Universitate* spre a se lega cu artera și mai lungă a bulevardelor *Carol*, *Elisabeta* și *Ferdinand*, care taie în curmeziș întreaga Capitală. Străbătând și aceste bulevarde, călătorul poate vedea mai bine decât oriunde semnele unei recente înnoiri. Dela noul templu în stil grecesc și până la palatul *Co-*

www.dacoromanica.ro

troceni, reședința prințului de coroană, se înșiră pe bulevarde o sumă de clădiri publice *(Ministerul Domeniilor, Universitatea, Muzeul și Imprimeria Statului)* precum și mai toate statuele ridicate până acum în București.

In sfârșit, pentru cel ce se apropie de Cotroceni, o nouă perspectivă asupra Capitalei se deschide peste albia și cheiurile Dâmboviței. Urmând cursul râului canalizat abia de un sfert de veac, zărești în stânga cupola monumentală a *Casei de Depuneri*, alături de marele *Palat al poștelor*, apoi, trecând prin fața *Palatului justiției* și pe lângă împodobita biserică a *Domniței Bălașa*, ajungi la *Dealul Mitropoliei*, o mică acropole, unde e *Camera deputaților*, alături de *biserica arhiepiscopală*.

De aici, de sus, privirea se odihnește asupra unei imense panorame. Peste turnurile bisericilor și peste acoperișurile multicolore ale caselor, ochiul nu vede până în zare decât un labirint de clădiri, și lesne își poate da cineva seamă de greutățile municipale legate de îngrijirea unui oraș atât de întins față cu numărul locuitorilor.

Cât privește însă comunicația, tramvaele electrice au învins în parte dificultatea. Pentru comerț și călători, s'a adăogat apoi de curând, pe lângă gara de *Nord* și cea dela *Filaret* (lângă *Câmpul Expoziției)* încă o gară, la *Obor*, și se aud glasuri care cer să se folosească și linia ferată a forturilor pentru a putea circula cu înlesnire în jurul întinsului oraș (de 55 km p).

Indată după București, vine la rând ca însemnătate politică *Iașii*, oraș de capitală până la 1859. Risipit pe coastele unui deal prelung, între alte dealuri pitorești, acoperite cu vii, istoricul oraș este cuprins azi de o parțială eclipsă. Cu toate tramvaele sale electrice, cu toate *atelierele* sale de căi ferate și cu tot *abatorul* său cu proporții vrednice de un mare centru comercial, vechea capitală a Moldovei lâncezește, fiind tocmai la marginea țării, lângă « granița moartă » a Prutului. Spre Basarabia și dinspre Basarabia, mișcarea comercială abia se simte.

Altfel a fost în trecut. Slava orașului se înălțase pe când domnii Moldovei stăpâneau tot ținutul din Carpați până la Nistru, iar Iașii, capitala, sta în *mijlocul*, nu la marginea țării. Cu răpirea Basarabiei de Ruși și a Bucovinei de Austriaci (într'un timp când situația noastră istorică avea să sufere de pe urma decăzutului imperiu turcesc), capitala din secolele trecute a rămas la marginea stăpânirii românești. Mitro-

www.dacoromanica.ro

politul dela Iași se intitulează totuși și azi « al Moldovei și Sucevei » amintind astfel întinderea de odinioară a țării spre miază-noapte; de altă parte, strimtorarea Iașilor amintește în fiecare clipă dureroasa îngustare din spre răsărit (în 1812 și 1877) a pământului stăpânit de Români.

Azi, Iașul e orașul școalelor. Universitatea și mulțimea școalelor sale secundare (seminar, școala militară, licee, gimnazii, școale comerciale, normale, tehnice) dau orașului o fizionomie a parte, adunând la un loc elevi din aproape jumătatea regatului. Alături de școli, bisericile sale vechi, monumente ale pietății domnilor, asigură Iașilor, față de toți Românii, simpatia de care se bucură pretutindeni orașele bogate în amintiri istorice.

In al treilea rând, stă politicește *Craiova*, reședința de odinioară a « banilor » Olteniei. In deosebire de Iași, unde elementul evreesc reprezintă jumătate din populație, Craiova e un oraș cu caracter curat românesc. Din spre Craiova și din ținuturile dimprejur vin la București « Oltenii », comercianții de fructe și legume, una din trăsăturile caracteristice ale Capitalei. Față de întinderea Bucureștilor, marfa trebuie să caute pe cumpărător acasă, iar mersul neobosit al Olteniior e singurul mijloc de a înconjura acest rău.

Scăzută din rangul politic al trecutului, Craiova se silește a fi azi pentru colțul de apus al țării, ceea ce sunt Iașii pentru partea de miază-noapte: un centru cultural. Cât privește înfățișarea, Craiova, ca mai toate celelalte centre urbane ale țării, prin mulțimea grădinilor, dă călătorului o impresie de veselie și de viață semi-câmpenească. Totuși, câteva clădiri monumentale ridică vechiul oraș al « banilor » peste rangul unei simple capitale de județ și-i dau un caracter destul de modern.

Istoricește, pentru Români, mai sunt însemnate și alte orașe, « vechi capitale » și ele. Astfel *Câmpulung* ne duce cu amintirile până în vremea descălecării Românilor ce se coborau din munți, spre șesul curățit de barbari. *Curtea-de-Argeș*, cu slăvitul monument al bisericii lui Manole, « un juvaer al artei bizantine », are pentru toți Românii aureola istoriei devenită legendă. Pentru ca să se înfăptuiască o astfel de minune arhitecturală, poporul crede că meșterul însărcinat de Domn cu zidirea catedralei a trebuit să sacrifice o ființă iubită, să acopere în zid pe propria sa soție, iar la sfârșit s'a prăpădit el însuși, căzând de pe turnul bisericii, în locul de unde azi izvorăște « fântâna lui Manole ».

www.dacoromanica.ro

Târgoviște, altă capitală, păstrează și azi o bună parte din ruinele palatelor domnești. De ea se leagă amintirea unui principe a cărui carieră politică e de un romantism egal cu al lui Carol XII în fericire, ca și în nefericire. După eroice lupte cu Turcii, Mihai Viteazul a făurit unitatea Daciei, purtând el cel dintâi aceleași steaguri biruitoare din inima Transilvaniei, până la Dunăre și la Nistru, întinzând astfel stăpânirea sa aproape peste tot pământul locuit de Români. După rătăciri pe la Viena și la Praga, pentru a descurca firul intrigilor diplomatice din preajma împăratului Austriei, cu care era legat în contra Turcilor, eroicul domn căzu victimă asasinatului săvârșit de un general al împăratului austriac. Capul Domnului martir se păstrează și azi într'o mănăstire lângă Târgoviște, făcând din vechea capitală un loc de pelerinaj pentru toți Românii.

* * *

După atâtea orașe cu titlul de « capitale », amintiri din vremurile nesigure ale consolidării statului românesc, secolul din urmă a scos la iveală un fel de nouă capitală, *Sinaia*, reședința de vară a familiei regale.

Lângă un schit singuratic, sub vârfurile pleșuve ale Bucegilor care amintiseră piosului ctitor al bisericuții ariditatea biblicului Sinai, Regele Carol I a zidit castelul *Peleș*, cunoscut în lung și în lat de toți turiștii Carpaților. In acel colț de o minunată sălbăticie, s'a adaos împrejurul palatului un mare număr de vile, făcând astfel în mijlocul munților un adevărat oraș de sărbătoare. Un furnicar de lume elegantă și un respectabil număr de turiști străini dau capitalei de vară o rară animație. In Septemvrie însă, obloanele încep a se închide pe la ferestre, iar orășelul rămâne liniștit aproape ca un sat, îndată ce zăpada începe să învelească munții.

Totuși, mulțumită industriei prospere ce se întinde în lungul Prahovei, Sinaia se va desmorți de bună seamă și peste iarnă. Pe de altă parte, relațiile tot mai dese cu Brașovul și turismul de iarnă, preconizat din ce în ce mai mult după moda norvegiană, poate să deschidă pentru capitala cea mai nouă a țării perspective încă nebănuite până acum.

* * *

Dacă lăsăm la o parte interesul istoric, și privim în deosebi însemnătatea economică a orașelor României, în primul rând trebuie să ne oprim ochii asupra orașelor dela Dunăre și dela Marea-Neagră.

www.dacoromanica.ro

Brăila ocupă rangul întâi în ceea ce privește exportul țării. Cetate vestită în multe războaie, pe când semiluna fâlfâia pe malurile Dunării, arsă de mai multe ori, Brăila e azi în unele privințe un oraș cu desăvârșire modern. Stradele sale de o regularitate americană se întind concentric ca firele din pânza unui paianjen. Inima însă și toată activitatea e lângă malul Dunărei, la port. Indată după seceriș, trenuri lungi, târînd sute și sute de vagoane intră pe toată ziua în port, iar docurile primesc cantități enorme de grâne, destinate pentru vasele cele mari, care aruncă aci ancora pentru cea din urmă oară, înainte de a-și lua drumul iarăși spre mare. Mulțămită astfel adâncimei fluviului și vecinătății șesului cu cereale, Brăila a avut norocul să fie între toate porturile dunărene cel mai favorizat în urma transformării agricole, care a făcut în ultima jumătate de veac să se înșeptească valoarea comerțului românesc.

La vreo 15 kilometri mai spre Nord stau *Galații*, portul prin care intră în țară cele mai multe mărfuri sosite prin gurile Dunării. Așezat într'o poziție mai frumoasă decât a Brăilei (pe dealul dintre Dunăre și întinsul lac al Brateșului), Galații au prestigiul unei însemnătăți comerciale cu mult mai vechi. A fost oraș de seamă chiar de pe vremea, când înflorea în Marea-Neagră comerțul purtat de republicele italiene din evul-mediu. Azi, pe lângă partea însemnată ce o ia la negoțul legat de gurile Dunării, Galații au și distincțiunea oarecum internațională de a fi sediul « Comisiunei europene » însărcinată cu privigherea comercială a fluviului.

Și Galații însă, ca și Brăila, au de câtva timp o grijă. De când podul Carol I a apropiat șesul românesc de malul mării, cerealele și o bună parte din import se îndreaptă spre *Constanța*. Mai ales peste iarnă, când Dunărea se acoperă cu un pod de ghiață, iar șlepurile și vapoarele stau înțepenite în sloi sub primejdia de a fi sdrobite, comercianții își îndreaptă ochii spre portul neînghețat al Constanței; trenurile cele lungi cu cereale se opresc atunci tocmai la țărmul mării, unde adâncimea apei îngăduie să se apropie de port vase cu mult mai mari decât cele ce pot intra pe gurile Dunării. Așa se face că sătișorul ruinat de acuma vreo câteva zeci de ani, antica *Tomis*, unde Ovidiu a plâns nefericirile sale, a fost menită să se bucure în timpurile noastre de o nouă înflorire.

Astfel, cel mai nou oraș, între cele însemnate pentru desvoltarea economică a regatului, e acela care promite mai mult decât toate pentru

www.dacoromanica.ro

viitor. Fiind « poarta » regatului spre Marea-Neagră și spre căile libere ale tuturor mărilor, de Constanța se va lega în mare parte însuși viitorul comerțului românesc. De aceea, cu cheltuieli considerabile, statul român a dus până la sfârșit zidirea unui puternic dig spre a oferi adăpost vaselor față de mânia Pontului celui « neospitalier ».

Nu de mult, lângă portul de grâne, s'a adaos și un port de petrol, și e speranță că în curând, o conductă pornită din regiunea petroliferă a Carpaților va aduce prețiosul lichid până la marginea vaselor de transport. Astfel, făcând față petrolului dela Batum și cerealelor dela Odesa, Constanța va fi unul din porturile cele mai de preț ale Mării Negre. In fine, noua linie de vapoare, spre Port-Said, precum și cablul, care duce depeșile spre Asia mică și depărtata Indie, deschid tânărului oraș o carieră de o însemnătate ce promite a deveni oarecum mondială, dacă îndrumările de azi continuă.

Până acum, putem zice: Constanța modernă e o creație a României moderne, și s'ar putea zice: România viitoare va atârna în mare parte de soarta Constanței secolelor viitoare.

www.dacoromanica.ro

APLICĂRI ANTROPOGEOGRAFICE [1])

IN SFERA ETNOGRAFIEI, ISTORIEI ŞI ALTOR ŞTIINŢE INVECINATE

Cuvântul « antropogeografie » s'a ivit acuma un sfert de veac [2]). Sub acest titlu, sunt cuprinse azi toate cercetările ştiinţifice privitoare la relaţiunea dintre faţa pământului şi omenire, considerată ca « formaţie biogeografică ».

Noua ramură de studii a crescut foarte repede şi s'a impus atenţiunii tuturor geografilor. E semnificativ în această privire că chiar unii bărbaţi de ştiinţă, care porniseră în tinereţe dela cercetări geologice, au sfârşit cariera lor cu opere de caracter antropogeografic [3]). Aceasta dovedeşte că spiritul pozitiv care domneşte în studiul Scoarţei pământului, al Oceanului, Atmosferei şi Biosferei, s'a impus şi în studiul geografic al omului.

Progresul acesta nu se datoreşte însă numai faptelor de curând aduse în câmpul ştiinţei, ci mai ales unui fel nou de a privi fenomenele antropogeografice. Iar această procedare nouă va înrâuri, de bună seamă, tot mai mult şi asupra altor ştiinţe care se ocupă de probleme relative la omenire. Ca să vedem întru cât aceasta e cu putinţă, să aruncăm o scurtă ochire asupra împrejurărilor care au adus în antropogeografie o îndrumare mai pronunţată în sensul ştiinţelor exacte.

* * *

Pe la începutul veacului al XIX-lea, odată cu renaşterea studiilor geografice, sub imboldul scrierilor lui C. Ritter, a început să iasă

---

[1]) Fragment din conferinţa cu care s'a început cursul de antropogeografie în 1909, tipărit în « Anuar de geografie şi antropogeografie », I, 1909 1940.

[2]) Fr. Ratzel, *Anthropogeographie oder Grïindzüge der Anwendung der Erdkunde auf die Geschichte*, Stuttgart, 1882.

[3]) F. v. Richthofen, *Siedelungs- und Verkehrsgeographie*, Berlin, 1908.

www.dacoromanica.ro

tot mai mult în relief și interesul pentru cercetări antropogeografice. Insăși opera lui Ritter era o indicație în acest sens [1]). Renovatorul geografiei nu țărmurea însă destul de exact sfera cercetărilor sale față de unele speculațiuni metafizice. Un exemplu: urmărind mișcarea popoarelor din lumea veche, el socotea că a găsit *legea* acestei mișcări. Direcția emigrărilor i se păruse a fi dela răsărit către apus, după cum merge lumina soarelui [2]).

Pe ce se întemeia Ritter, ca să formuleze această pretinsă lege? Intre altele, el atrăgea luarea aminte asupra unui fapt psihologic: prin asociație de idei și de sentimente, omul se simte legat cu o deosebită afecțiune de locul nașterii, de patria sa. Și fiindcă multe din neamurile europene, în miturile și legendele lor, își întorc privirile spre Orient, aceasta ar fi o dovadă că în adevăr *acolo* a fost locul lor de origine. Emigrarea trebue deci să se fi făcut dela răsărit spre apus. *Quod erat demonstrandum.*

Se înțelege, un astfel de raționament *a priori* nu putea fi temeinic. Faptul antropogeografic al mișcării unei grupe omenești pe pământ e legat ca direcție de prea multe împrejurări, pentru ca un singur amănunt de ordine psihologică să poată constitui o lămurire îndestulătoare.

Totuși, C. Ritter se putea sluji și de astfel de raționamente, deoarece în felul său de a gândi se resfrângea ceva din curentul metafizic al epocii. Din cuvintele ce urmează se poate judeca mai bine cum vedea el planeta noastră și fenomenele al căror lăcaș ea este:

« Pământul e... o scenă a revelației divine... E o parte integrantă, un mădular activ în ordinea lucrurilor. Căci pământul mai are o relațiune și mai înaltă decât aceea cu lumea văzută; mai are una cu lumea *nevăzută*, cu firea sufletească a făpturei, cu Creatorul și cu creaturile înzestrate cu rațiune — prin urmare nu numai cu împărăția naturii, ci și cu împărăția spiritelor. In această privire, pământul e creațiunea lui Dumnezeu, este expresiunea cea mai înnaltă a ordinei, frumuseții și perfecțiunii — o lume divină! o revelație a înțelepciunii dumnezeiești sub forma unei lumi văzute » [3]). Planeta e așa făcută,

[1]) Titlul complet era: *Die Erdkunde im Verhältnis zur Natur und Geschichte des Menschen oder allgemeine vergleichende Geographie als sichere Grundlage des Studiums und Unterrichts in physikalischen und historischen Wissenschaften*

[2]) *Op. cit.*, II, p. 84.

[3]) C. Ritter, *Allg. Erdkunde*, herausg. von Daniel, Berlin 1862, p. 11.

www.dacoromanica.ro

încât să devină lăcașul genului omenesc, « să mulțumească toate dorințele sale lăuntrice și dinafară, în timpul scurtei vieți pământești, spre a-l pregăti către împărăția mai înaltă a spiritelor » [1]).

Prin urmare, în explicarea fenomenelor antropogeografice, lui C. Ritter îi era îngăduit să cheme în ajutor argumente teleologice și chiar teologice.

Dar, pe această cale, studiul relațiunilor dintre om și pământ n'avea sorți de progres. Mergând în direcția unor astfel de idei, geografia putea să dobândească cel mult un fel de nebulozitate poetică, însă nicio rază de lumină, în felul cum pretinde metoda științelor exacte. Și, de fapt, așa s'a și întâmplat. Rezultatul s'a văzut mai ales la urmașii lui Ritter, care, pe această cale, s'au abătut din ce în ce mai mult spre deșertul filosofiei hegeliane [2]).

* * *

Pe la jumătatea veacului al XIX, mulțumită marelui avânt al științelor exacte, curentul metafizic-teleologic slăbește [3]). Dar studiul geografic al omenirei avea să sufere acum din altă parte.

Geografii și etnografii porniseră la adunarea de material cu privire la diferitele grupe ale omenirii. In scurt timp, muzeele se înmulțiră și, paralel, se ivi și un început de sistematizare științifică a materialului descris după metoda obișnuită în științele naturale.

Un merit deosebit în această direcție și-a câștigat A. Bastian, cel dintâi reprezentant al etnografiei științifice. Tot el însă a pus în calea cercetărilor geografice despre om o foarte serioasă piedică în ce privește metoda. Iată de ce e vorba:

Uneori, întâlnim la neamuri deosebite, depărtate în timp sau în spațiu, unele caractere asemănătoare; — să zicem, de ex., unul și același instrument de vânătoare, având oarecare amănunte identice. Cum se explică această asemănare și ce legătură poate stabili ea între cele două grupuri omenești?

Sunt două posibilități: sau amănuntul în chestiune s'a ivit spontan în două ținuturi deosebite, — și avem atunci înaintea noastră două

---

[1]) *Op. cit.*, p. 5.

[2]) Ernst Kapp, *Vergleichende allgemeine Erdkunde in wissenschaftlicher Darstellung*, Braunschweig, 1868.

[3]) S. Mehedinți, *Annales de Géographie*, anul 1901, p. 1.

www.dacoromanica.ro

creaţiuni originale; sau poate să fie vorba de împrumut dela un ţinut spre celalt.

E cu putinţă şi una şi alta.

La Românii din Transilvania se găsesc, de exemplu, pe oale unele semne la fel cu cele din perioada neolitică [1]). Depărtarea în timp fiind foarte mare, eşti înclinat să admiţi că acele semne sunt o creaţiune proprie a populaţiei de care e vorba [2]).

Tot la Români este foarte răspândită un fel de ornamentaţie « en creux » colorată cu roş, la furcile de tors lână. Acelaşi amănunt se găseşte şi în regiunea Pirineilor [3]). Să conchizi că ar fi aici vorba de împrumut sau de imitaţie, ar fi foarte problematic.

Sunt însă cazuri, când — cu toată depărtarea în spaţiu — împrumutul sau continuitatea de răspândire a unui caracter etnografic este dovedită. Aşa, spre pildă, asemănarea dintre arcul din Congo şi cel din N.-Guinea — deşi sunt despărţite de întregul ocean Indian — este explicată prin legătura mai veche dintre populaţiunea neagră africană cu cea din N.-Guinea. Şi săgeţile sunt iarăşi asemănătoare [4]). Tot astfel sunt dovadă de împrumut prin emigrare multe din asemănările în arme şi obiceiuri la insularii din Pacific, — cu toată marea depărtare a unui ţărm de celalt [5]).

Pentru Bastian, explicarea unor astfel de asemănări nu prezintă însă nicio greutate şi nici n'avea nevoe numaidecât de dovezi geografice. El raţiona astfel:

Când se iveşte nevoia unei invenţiuni oarecare, la o anumită treaptă de cultură, procesul psihologic, fiind *acelaşi în toate capetele*, se înţelege că şi manifestarea sa exterioară va fi la fel. De aci rezultă, în ţinuturi deosebite, la acelaşi neam sau la neamuri deosebite, născocirea aceluiaşi lucru: instrument de vânătoare, ornament, obicei, legendă, etc. Există, zice el, un fel de « gând al neamurilor » (Völkergedanke) şi acest gând găseşte în timpuri şi locuri deosebite o întrupare similară.

[1]) *Mitt. d. anthrop. Gesellschaft in Wien*, XXXV, 1905, p. 133.

[2]) Cât de mari pot fi astfel de asemănări între epoci şi ţări depărtate (de ex., în motivele ornamentice ale olăriei), se poate convinge cineva studiind bunăoară materialul adunat într'un ţinut restrâns, de pildă în Banat. — De comparat obiectele strânse în muzeul bănăţean dela Vârşeţ. (Azi, unii antropologi admit continuitatea cu populaţia neolitică).

[3]) *L'Antropologie*, anul 1906, p. 446.

[4]) F. Ratzel, *Kleine Schriften*, II, p. 501.

[5]) F. Ratzel, *Völkerkunde*, ed. II, p. 137—139.

· www.dacoromanica.ro

« Peste tot pământul, peste cele cinci continente, răzbate la fel o pătură de aceleași gânduri elementare (Elementargedanken), arătându-se cu desăvârșire *identice* (am putea zice până și la punctul de pe i), cu oarecare ușoare modificare la suprafață ».

Aceste gânduri-elementare, aceleași la sălbatec ca și la civilizat, le află « fiecare în *sine însuși*, când vrea să le caute . . . Ele împlinesc funcțiunea unor logaritmi, pentru ca să deslegi jucându-te orice problemă, pe temeiul calculării logice » [1]).

Evident, e prea simplă această explicare, față de fenomene atât de complexe, care pot fi datorite influenței mediului fizic, împrumutului dela alte popoare, etc. Ritter simplifica dintrodată greutatea problemelor sale, chemând în ajutor teleologia. Bastian o simplifică de asemenea, sprijinindu-se pe considerații psihologice, pe introspecțiune, cum zic psihologii. Rezultatul a fost însă aproape același: sterilitate.

Fără îndoială, în fața unei nevoi materiale, procesul de gândire, pentru grupe sociale de același nivel cultural, e cam același. Din nevoia de a ucide un animal la distanță, trebuia să se nască ideia unei arme cam în felul arcului. Ba sunt și lucrări fără utilitate, având o asemănare surprinzătoare. In Berry, la serbarea sfântului Ion, se fac focuri cu enuperi, levănțică, etc., iar copiii strigă și sar prin foc [2]), cum fac, în unele ținuturi românești, copiii la Sumedru. Dar, de aci și până la calcularea logică (ba chiar logaritmică!) a lui Bastian, care făgăduiește să deslege « jucându-te » enigma unor astfel de asemănări, e o distanță considerabilă. Virtuozitatea aceasta de terminologie: Elementargedanke, logaritmi, etc., n'a dus studiul omenirii în concreto la niciun progres vădit.

Metoda psichologică a lui Bastian e însăși negațiunea cercetării geografice. Dacă « gândirea la fel » poate explica singură asemănările dintr'o grupă a omenirii și alta, atunci aceste asemănări nu pot constitui niciodată un criteriu sigur pentru a afirma relațiuni de filiație etnică

---

[1]) A. Bastian, *Die Völkerkunde und der Völkerverkehr unter seiner Rückwirkung auf die Volksgeschichte*, Berlin, 1900, p. 97.

Autorul adaogă: « când dai la o parte modificările dela suprafață, îți rămâne în fața ochilor . . . überall offenkundig vor Augen der ärmlich-arme Elementargedanke nackt und bloss, ein und derselbe überall in allen fünf Continenten derselbe (unter topischen Varianten, — *so*, wie ihn der Verstand gedacht. auch unter den cerebralen Kartenhäusern der Civilisation verborgen) ». *Ibid.*

[2]) *Revue des traditions populaires*, 1886, p. 171.

www.dacoromanica.ro

sau de mișcare a maselor omenești pe fața globului. De câte ori vedem asemănări, n'avem în față fenomene antropogeografice ori etnografice, ci mai întâi de toate psihologice: gândiri la fel și manifestări la fel.

* * *

In fața acestei metode *à priori* s'a ridicat însă metoda pur geografică. In locul explicării vaporoase printr'un «gând al popoarelor», caracterele asemănătoare dintre două grupe omenești pot fi explicate prin unele fapte mai simple: influența mediului geografic, emigrație, negoț, robii prinși în război, etc.

Spre a pleca însă pe drumul unei astfel de cercetări exacte, trebuie să ne dăm seama de scopul special al geografiei omului și de metoda ei specială.

Repetirea unui fenomen în locuri deosebite ale omenirii nu are însemnătate în ochii geografului decât într'un singur caz: când acel fenomen se prezintă în *masă*, adică pe o întindere considerabilă din fața planetei. In geografie, *odată* e ca și niciodată. Dacă ar fi un singur fir de iarbă sau un singur arbore pe toată fața pământului, singularitatea aceasta n'ar avea niciun interes geografic. Fiindcă sunt însă «mase» mari vegetale: llanos, pampe, stepe, savane, păduri, etc., formațiunile acestea fac un soi de înveliș planetar și, prin aceasta, se impun atențiunii geografului. De ar fi o singură peșteră, fenomenul n'ar intra nici cum în cadrul geografiei... Fiindcă sunt însă întregi ținuturi (cele carstice), unde particularitatea aceasta se repetă de multe ori (e sociabilă, ca și fiordurile), studiul litosferei trebuie să cuprindă și cercetarea peșterilor. Așa și în antropogeografie: un caracter oarecare al vieții omenești: forma unui sat, așezarea locuințelor, nimicirea caselor printr'o avalanșă, etc., dacă e un caz izolat, rămâne ceva indiferent. O singură asemănare poate fi o simplă întâmplare. Pentru a vedea însă dacă acel fenomen are însemnătate geografică, potrivit metodei speciale a științei noastre, trebuie să cercetăm mai întâi care este întinderea în spațiu a acelui fenomen. Intâia întrebare la care trebuie să răspundă geograful e: *unde*? Și anume: cât de răspândit pe fața pământului e acel fapt caracteristic. Nu Völkergedanke și Elementargedanke caută geograful, ci mai întâi de toate o linie, care să-i arate *întinderea reală* a fenomenului de studiat în adevărata lui *poziție* pe glob. Cel dintâi deziderat în astfel de cercetări e desemnarea hărții fenomenului de care e vorba, spre a vedea *forma particulară* a masei acelui fenomen.

www.dacoromanica.ro

Pe această cale s'a și ajuns, în adevăr, la rezultate pline de interes. Așa, urmărind unele semne de proprietate de pe cârligele de pescuit ale Eschimoșilor din Alasca, s'a ajuns a se stabili direcția lor de emigrare dela apus către răsărit, legând astfel pe acești Eschimoși de cei ce trăiesc în N.-E. Asiei. Emigrarea obiectului dovedește direcția mișcării unei grupe omenești pe fața pământului, — adică ajută în acest caz la deslegarea unei probleme de antropogeografie [1]).

Tot pe această cale, urmărind un fenomen pe hartă, unele colonii săsești din Ardeal — după felul de împărțire al pământului — au fost puse în legătură cu Germanii dela gura Moselei [2]), iar unele insule dialectale din Gorj au putut fi legate ca origine cu probabile emigrări din Maramureș [3]).

Harta devine astfel un mijloc de a deslega unele probleme, o cale de inducție [4]), cu atât mai mult, cu cât uneori abia după cartografiarea unui fenomen se ivesc în minte unele întrebări cu privire la acel fenomen. Superioritatea acestei metode exacte, față de metoda psihologică, este evidentă; iar dovada cea mai bună este rodnicia rezultatelor sale.

Cu această metodă de analiză a faptelor, în legătură cu mediul lor real pe fața planetei, antropogeograful studiază pe om întocmai cum naturalistul cercetează o formațiune biologică oarecare.

In deosebi, când e vorba de studiul neamului românesc, o largă perspectivă se deschide pentru cei ce vor porni pe acest drum. E de așteptat să se lămurească bunăoară pe această cale centrul, direcția și vechimea unor mișcări de colonizare în masa poporului nostru.

De pildă. Un nume care se întâlnește deseori pe hărțile noastre (dela Ceremuș până în Banat) e *runc*. Vorba aceasta se dă azi la: văi, păduri, munți, sate, ape, etc. Înțelesul e tocit și a devenit nume propriu. Odinioară *runc* avea însă un înțeles comun, însemna *curătură*, loc curățit de pădure, spre a fi întrebuințat la pășune ori la arătură. E unul din cele mai vechi cuvinte ale limbei noastre, derivat din lat. *runcare*.

---

[1]) *Anthropologie*, vol. II, anul 1900, p. 475.

[2]) Archiv f. siebenb. Landeskunde, *Neue Folge*, 27, p. 652 ș. u. din anul 1896.

[3]) G. Weigand, *Fünfzehnter Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache*, 1909, p. 141.

[4]) S. Mehedinți, *Die kartographische Induktion*, Leipzig, 1899.

www.dacoromanica.ro

Dela a plivi [1]), înțelesul a evoluat până la curățirea pământului de pădure. După runc, am avut *arșiță*, acolo unde pământul era curățat prin foc, iar azi cuvântul cel mai obișnuit e *curătură*. Și chiar curătură începe a-și toci sensul, înțelegându-se prin acest cuvânt orice loc unde se seamănă la munte porumb, chiar dacă n'a avut pădure pe el. Frecvența acestor trei toponimice pe harta noastră — mai ales în Carpați — e o indicație pentru desimea unei colonizării românești foarte vechi și intensive. Runc, arșiță, curatură și *secatură* [2]), tuspatru de origine latină, dovedesc că în aceste părți colonizarea a fost o operă esențial românească, — că stăpânirea străinilor a fost mai mult nominală.

Tot astfel, urmărind pe hartă urmele săcuești dela poalele de răsărit ale munților (Buzeu-Putna) precum și lanțul de sate românești dela apusul munților (în Secuime) se vor lămuri de bună seamă pe cale geografică fluctuații etnice, care azi stau în penumbră din lipsa materialului istoric. Și de asemenea, în ținutul banatic dintre Olt, Timiș și Dunăre, unde mișcările populației au fost mai dese, metoda aceasta în cercetarea elementului românesc promite rezultate de mare interes pentru lămurirea originilor noastre.

In al doilea rând, alături de toponimie, poate da prețioase indicații răspândirea unui cuvânt sau chiar a unei particularități dialectale. Cutare insulă cu « ăla » pe valea Șusiței (jud. Putna), într'un ținut cu *cela*, e o dovadă de imigrație din spre Sud. Ar fi o dovadă puternică chiar în lipsa materialului istoric, care, din întâmplare, poate fixa pentru acea comună și timpul și locul de unde au venit coloniștii munteni [3]).

In al treilea rând, va fi roditoare metoda geografică, aplicată la unele amănunte caracteristice: forma locuințelor, așezarea lor, semnele de proprietate pe haine, la dobitoace (oi), felul împărțirii ogoarelor, numele și răspândirea plantelor sălbatece și cultivate [4]), etc. O

[1]) Inter vernum aequinoctium et Vergiliarum exortum, haec fieri: segetes *runcari*, [herbam e segetibus expurgari]. M. T. Varronis, *De re rustica*, I, 30 cf. *Convorbiri literare*, XXV, p. 507, G. Popovici, o « glosă ».

[2]) A « secătui » înseamnă a rupe de jur împrejur coaja copacului la rădăcină, pentru ca să se usuce.

[3]) *Buletinul societății geografice române*, anul 1896. C. Lupu, Sovejenii din județul Putna.

[4]) Ar fi interesant de cercetat răspândirea cuvântului *sorb*, *ienuper* și altor numiri de plante lipsite de valoare economică, prin urmare cu atât mai însemnate prin continuitatea numelui lor pe pământul românesc.

www.dacoromanica.ro

întreagă serie de fapte și relațiuni de fapte abia atunci vor ieși la iveală, când aceste documente antropogeografice ori etnografice vor fi arătate cu întinderea lor reală pe hartă și se va căuta explicarea lor în raport cu ținutul.

Din îndrumarea studiilor noastre și în această direcție sunt de așteptat nu numai pentru geografie, ci și pentru alte științe, oarecare rezultate:

Mai întâi de toate, va putea rezulta de aici o înviorare în unele cercetări istorice. Istoricul cercetează viața unui popor, privindu-l până departe în negura originilor, cât îl pot călăuzi documentele. Unde se sfârșesc documentele, se oprește și istoria. Antropogeografia dimpotrivă pornește în studiul omenirii dela relațiunile sale prezente: ca rasă, ca națiune, ca granițe politice, ca desime ori rărime și stratificare de populație, ca așezări în orașe și sate de deosebite forme, etc. Și, pornind din acest capăt al prezentului, mai ușor de observat, cercetătorul despletește în elementele sale ceea ce timpul împletise în totalul unei vieți de sute sau mii de ani. În loc de a urmări, ca istoricul, trecutul — în adevăr *trecut* —, antropogeograful cuprinde în cercetarea sa și trecutul care « încă trăiește ». O parte din evul nostru mediu trăiește, de ex., pe vârful munților (în viața ciobanilor). In satele răzeșești, sunt de asemenea manifestări vii ale unei organizări vechi de sute de ani. Urmărirea lor din punct de vedere geografic va lumina de sigur unele mișcări de populație și va lămuri fapte de interes și pentru istorie.

Mai departe, cercetările în această direcție — și cu această metodă — vor îndruma pe căi mai sigure adunarea documentelor etnografice despre acest trecut încă viu. Față de prefacerea adusă de viața modernă, resturile trecutului nostru sunt pe cale de a dispărea iute: în port, în grai, în instrumente casnice, în organizarea proprietății, etc. Urmele semnificative trebuesc deci notate repede, iar notarea nu poate merge la întâmplare, empiric, ci în interesul unor probleme urmărite cu plan, cum le scoate la iveală metoda geografică.

In sfârșit, studiul antropogeografic al omenirii, sau al unui singur popor, va veni în sprijinul istoriei și din alt punct de vedere. Concepția clasică a istoriei, mai mult politice, care se ocupa în deosebi cu personalitățile eminente, e în declin. Pe vremea lui Herodot, ceea ce nu era elin era barbar; mai târziu, pe timpul Romanilor, ceea ce nu era mediteranean era barbar; în vremurile noastre, ceea ce ce nu era european ni se părea până de curând barbar, deci afară din sfera istoriei.

www.dacoromanica.ro

De când însă Statele-Unite, Japonia şi alte ţări, din alte continente, au ajuns la nivelul politic şi cultural al statelor europene, sfera istoriei tinde să cuprindă toată omenirea din întreaga οἰκουμένη. Masele vor să intre şi ele în istoric: în fiecare societate de jos în sus, şi în omenire dela periferie spre centrul lumei civilizate, Europa.

Prin urmare, şi din acest punct de vedere, studiul problemelor antropogeografice, prin metoda mai sus pomenită, va fi o folositoare propedeutică spre noua concepţie a istoriei, ca istorie a culturii universale.

Geografia, istoria şi etnografia, unite în opera lui Herodot, tind în vremurile noastre să se apropie iarăşi prin antropogeografie.

Deocamdată e vrednic de relevat, că unul din cei mai cunoscuţi istorici contemporani, K. Lamprecht, accentuând, sub influenţa lui Fr. Ratzel, valoarea maselor în istorie, exprimă dorinţa de a lega cât mai strâns ştiinţa sa de etnografie; el numeşte aceasta *Historisierung der Völkerkunde* [1]). De asemenea merită să fie amintită şi împrejurarea că cea dintâi istorie universală, cuprinzând omenirea întregei planete, apare sub conducerea unui fost discipol al întemeietorului antropogeografiei [2]).

[1]) K. Lamprecht, *Moderne Geschichtswissenschaft*, 1905, p. 122.

[2]) H. F. Helmolt, *Weltgeschichte*, Leipzig, Bibl. Institut. Dar succesele cele mai însemnate le-a realizat metoda aceasta în ceea ce se numeşte acuma « geografie linguistică ». *Atlasul limbii române* este o dovadă pipăită. (Vezi mai departe: *Ce este Transilvania?*).

www.dacoromanica.ro

PERSPECTIVE ASUPRA DUNĂRII
ŞI ASUPRA ŢĂRMULUI VECIN AL MĂRII NEGRE

Dunărea e cel mai istoric râu al Europei. Intr'o vreme, când Rinul şi alte ape mari ale continentului curgeau prin păduri neumblate şi se vărsau la mare prin mlaştini locuite numai de păsări sălbatice, la gurile Dunării se ridica Istros şi alte câteva porturi vestite în tot răsăritul Mediteranei. Grâul, peştele sărat şi sclavii din ţările pontice atrăgeau privirile tuturor negustorilor dimprejurul Mării Egee [1]). Cum sunt azi pentru Englezi, şi alte puteri maritime, coloniile de peste ocean, aşa erau pentru vechii Elini oraşele şi factoriile din Pontul Euxin.

Coloniştii vindeau aci barbarilor cu câştig de sută la sută: vinul, untdelemnul, stofele, olăria ... şi alte mărunţişuri ieşite din fabricile patriei lor. Oraşele întemeiate pe ţărmurile acestei mări « ospitaliere » erau la fel cu cele din Arhipelag: aveau temple, teatre, apeducte, acropole [2]) ... şi, de bună seamă, multe din clădirile publice ale Eladei au fost ridicate cu bani câştigaţi în comerţul Pontului. E destul să pomenim că numai în Pireu intrau pe fiecare an 200.000 hl de grâne sosite din Marea Neagră; adică mai mult decât aduceau corăbiile tuturor celorlalte ţări la un loc [3]).

Aşa se explică de ce, din tot pământul românesc de azi, cel dintâi colţ, care a fost luminat de razele istoriei, e cel de lângă mare. Milesienii o străbătuseră în lung şi în lat încă din secolul al VII-lea a. Hr., iar când Dariu Hystaspe trece cu mulţimea oştilor sale la Isaccea, o flotă îi vine în ajutor pe la gurile Dunării, ale cărei braţe erau cunos-

---

[1]) E. Speck, *Handelsgeschichte des Altertums*, vol. II, Leipzig, 1901, p. 448.
[2]) K. Neumann, *Die Hellenen im Scythenlande*, vol. I, Berlin, 1885, p. 484.
[3]) E. Speck, *op. cit.*, p. 447.

www.dacoromanica.ro

cute multor marinari greci [1]) tot aşa de bine, ca şi ţărmul Aticei sau al Miletului. In adevăr, grija cea mare a celor din Arhipelag şi din Elada era tocmai să-şi asigure venirea grâului dinspre Dunăre şi din peninsula Crimeea. Atenienii ocupaseră Sigeum (un fel de Gibraltar) la intrarea Helespontului şi, în momentul celei mai mari înfloriri politice a Elenismului, însuşi Pericles pleacă într'o misiune diplomatică la coloniile de pe ţărmul Mării Negre, cum ar merge azi în India cutare lord sau vice-rege britanic.

De aceea, când în locul Grecilor se ridică Macedonenii, nu e de mirare să vedem şi pe Alexandru la malurile Dunării. « O mie cinci sute călăreţi şi 4.000 de pedestraşi trecură cu Alexandru ocrotiţi de grânele care ascundeau trecerea lor de vederea duşmanului. In zori de ziuă, Alexandru îndreptă armata sa prin semănături; pedestrimea înaintează, pleacă spicele ţinând sulităle încurmeziş şi ajung la un loc deschis » [2]). Cuvintele acestea ale lui Arrian sunt îndestulătoare spre a arăta oricui, pentru ce Pontul a fost, ca şi Egiptul şi Sicilia, un mare grânar al lumii vechi. Ele explică de asemenea, pentru ce neamurile germanice, părăsind ţările reci dinspre miazănoapte, apucară spre şesul Dunării de jos (Bastarni, 180 a. Chr.). unde se întâlnesc pentru întâia dată cu oamenii oacheşi dimprejurul Mediteranei [3]).

Nicio mirare deci că, mai târziu, când Romanii primesc moştenirea macedoneană, privirile se îndreaptă iarăşi spre Dunăre. Caesar, întâiul reprezentant al imperiului mediteranean al Romei, plănuise o expediţie spre aceste părţi. Sub August, graniţa se întinde până la Dunăre, iar Moesia devine chiar din sec. I un centru de romanizare. In fine, războiul colonial al lui Traian şi cucerirea Daciei, celei bogate în sare şi aur, face « provinciile dela Dunăre să ajungă ţările care dădeau tonul întregii împărăţii » [4]). O flotă militară suia şi cobora fluviul; oraşele şi castrele se ţineau lanţ pe mal; limba latină, venind dela apus pe valea Savei şi Dunării, se întinsese până la ţărmul Pontului, unde până atunci se vorbise numai greceşte. Tomis ajunge la o mare înflorire, iar flota de 40 de corăbii militare, care străbătea mereu dela un ţărm la altul apele Pontului, era semnul că marea de odinioară barbară,

---

[1]) Herodot, IV, cap. 89.

[2]) Arrian, I, cap. 1.

[3]) J. Partsch, *Mitteleuropa*, Gotha, 1904, p. 512.

[4]) E. Speck, *op. cit.*, vol. III, p. 805 *(die tonangebende Ländergruppe des Reiches)*.

www.dacoromanica.ro

apoi greacă, devenise acum o mare romană, un colț din *mare nostrum*, cum îi ziceau Romanii Mediteranei [1]).

Cum s'au urmat mai târziu năvălirile germanice, mongolice și slave se cunoaște. Dacia și Dunărea e cuprinsă în umbra evului mediu.

* * *

Totuși, cu toate năvălirile, țărmul Mării Negre nu se întunecă.

Pe când Atena ajunsese de mult un orășel de studenți [2]), iar Pireul un biet sătișor; pe când Roma căzuse, Byzanțul, cheia Mării Negre, ajunge în evul mediu la o mare strălucire. *Noua Roma* era orașul cel mai comercial al lumii, un fel de Londra a acelor vremuri.

Mătăsurile Chinei, mirodeniile Indiei, blănurile țărilor dela miază-noapte, grânele șesului dunărean și pontic, peștele limanurilor și râurilor dintre Istru și Tanais pe aici își luau drumul în comerțul internațional. Cu tot monopolul [3]) primejdios introdus de împărații byzantini în vânzarea unor mărfuri, cu toate impozitele puse pe negustori, orașul dintre două mări și două continente rămâne în tot lungul evului mediu un emporiu fără pereche.

E drept, Grecii erau în decadență în privința comerțului; dar alți negustori vin să învioreze schimbul de mărfuri. De unde în perioada clasică, și chiar mai târziu, coloniștii greci porneau tălmaci, ca să facă negustorie cu neamurile barbare dinspre nord, acum încep chiar urmașii

---

[1]) Din punct de vedere geografic e de observat că Peninsula Balcanică, fiind presărată cu munți și ocupată de podișuri și basinuri izolate, colonizarea romană s'a ferit întrucâtva de Macedonia. Drumul cel liber era valea Savei și Dunării; de aceea romanizarea Moesiei și Daciei e atât de repede și intensă. Cât privește interpretarea filologică *ex toto orbe*, faptele geografice o arată neadmisibilă. Niciodată nu s'a colonizat ținuturi întinse prin emigranți ex toto orbe. Pretutindeni a ieșit la iveală un element precumpănitor. Aici, elementul acesta avea să fie în mod firesc Ilirii, romanizați încă de pe vremea lui August. Cea din urmă răscoală națională în Dalmația și Panonia a fost la 6 d. Chr. Până în vremea lui Traian, ținutul acesta era deci romanizat, ba coloniștii trecuseră pe țărmul stâng al Dunării (Drobeta) chiar de pe vremea Flaviilor. Așa că, după războiul dacic, minele de aur și de sare trebuiau să atragă mai întâi pe minierii meșteri din Dalmația și negustorii Panoniei, unde sarea lipsea. Aceștia s'au adăogat în chip firesc lângă capitaliștii italieni, care veneau să exploateze provincia. Legătura Moesiei și a Daciei cu Italia prin Ilirii romanizați e neasemănat mai naturală, decât acel *ex toto orbe*, care arată mai mult entuziasmul pentru provincia alipită la imperiu.

[2]) Rich. Mayr, *Handelsgeschichte*, Wien, 1901, p. 39.

[3]) E. dela Primaudaie, *Études sur le commerce au moyen âge*, Paris, 1848, p. 20.

www.dacoromanica.ro

barbarilor a se coborî spre Constantinopol. Indată ce statul rusesc e întemeiat, vedem pe Normani şi Ruşi apărând la gurile Bosforului. Porneau pe Nipru cu luntrile şi, după ce treceau de cataracte şi ieşau în mare, luau ţărmul în lung, pe la gurile Dunării [1]) spre « Ţarigrad », unde duceau: peşte, miere, cânepă, blănărie... şi luau în schimb: vin, stofe şi mai ales piper.

Cei care au dat însă o neasemănată înflorire comerţului din Pont şi dela gurile Dunării în evul mediu, sunt marinarii italieni. Amalfitani, Veneţieni, Pisani şi Genovezii reeditează din Pera şi până în colţurile cele mai dosite ale mării colonizarea milesiană de odinioară. Coloniile se ţineau lanţ şi vechiul Pont Euxin devine o *mare maggiore*, un « lac genovez ». In deosebi ţărmul muntos al Crimeii, cu oraşele sale frumoase, cu viile plantate de Genovezi, cu consulii ce purtau nume ca: Doria, Grimaldi, Fieschi, Fornari... cu luxul vieţii şi semeţia podestaţilor era o adevărată miniatură a Italiei. Şi, de fapt, istoria Veneţiei şi Genovei din acea vreme se ţese mult mai strâns cu istoria Kaffei, Tanei, Kiliei şi altor oraşe de pe ţărmul mării noastre, decât cu multe oraşe din peninsula italiană.

* * *

Aşa stau lucrurile în vremea când încep a se înfiripa şi Principatele Române. Cei dintâi dintre voievozii noştri, care îşi întind stăpânirea spre gurile Dunării şi mare, găsesc aici pe Genovezi. Mircea ia Chilia dela Genovezi. Licostomo, la gura braţului celui mare, era portul cel mai însemnat de grâne din toată delta şi avea consuli genovezi [2]). Dar nu numai Genovezii, ci şi Veneţienii se îndesau cu corăbiile lor aci. Ragusanii aveau numeroase magazine şi în Chilia, şi în Moncastro.

După Iurg Koriatovici, sub care Moldova se întinde până la mare [3]), şi după Mircea I cel Bătrân, « domnitor... de amândouă părţile pe toată Dunărea până la marea cea *mare* » (maggiore), o frumoasă perspectivă de cultură, atât materială, cât şi sufletească se deschidea înaintea neamului românesc, ieşit în sfârşit la ţărmul mării. Cei mai vestiţi navigatori ai timpului veniseră până în pragul casei noastre, vorbindu-ne o limbă aproape de a noastră. Iar pilda nu rămăsese fără urmări.

[1]) Carl Neumann, *La situation mondiale de l'empire byzantin avant les croisades* Paris, 1905, p. 95.

[2]) Heyd, *Histoire du commerce du Levant*, vol. I, p. 533.

[3]) D. Onciul, *Din istoria Românilor*, Bucureşti, 1908, p. 42.

www.dacoromanica.ro

Impreună cu grânele, mierea și alte roade ale pământului românesc, porniseră și negustori de ai noștri, să cerce norocul în negoț mai departe. Când Kaffa a fost ruinată de Turci, între negustorii latini alungați din oraș sunt pomeniți și Valahii [1]). Dacă relațiile cu Genovezii și alți Italieni ar fi dăinuit mai mult timp, de bună seamă o adiere de cultură latină s'ar fi simțit mult mai de timpuriu peste țările noastre. E îngăduit să presupunem că întreaga noastră viață istorică alta ar fi fost.

Din nefericire, Românii s'au apropiat de gurile Dunării, tocmai în momentul când o mare fatalitate se ivește în istoria acestei mări. Un factor fizic, unul etnografic și altul istorico-geografic stavilesc comerțul internațional din Pontul Euxin și aruncă marea aceasta în paragină.

Fenomenul fizic este aluvionarea țărmurilor. După ce e lipsită de insule, aproape ca nicio altă mare; după ce malul e foarte puțin crestat de golfuri, o bogată sedimentație a venit cu vremea să astupe și pe unele din puținele ce se aflau pe țărmul de miazănoapte și apus. Dunărea cu mâlul ei bogat (peste 60 mil. tone anual) [2]), a contribuit într'o mare măsură la nivelarea țărmului. Limbi lungi de nisip, prelinse mereu de valuri, s'au întins închizând intrarea golfurilor, până ce a rămas pentru corăbii abia câte o « portiță », cum e Portița de azi a Razelmului. Astfel dela Olbia până la Callatis, dunele au netezit țărmul, întocmai ca mistria unui zidar. Cine mai bănuiește, privind apele liniștite ale marii lagune moarte dela răsărit de Babadag, că odinioară corăbiile intrau până în fundul ei cu pânzele întinse, aruncând ancora în portul de la Istros ? Innisiparea a înfundat atâtea golfuri, prefăcându-le în lacuri, încât țărmul a căpătat în vecinătatea Dunării un aspect caracteristic, « țărm cu limanuri » (Limanküste) [3]), servind acum ca tip în clasificarea tuturor formelor similare de pe fața pământului!

Alături însă de acest fenomen al naturii, a cărei amenințare se simțea chiar din antichitate, s'a mai adăogat încă o împrejurare nefavorabilă: întinderea nomazilor împrejurul acestei mări Tătarii spre miazănoapte și Turcii dinspre miazăzi o cuprind toată în brațele lor. Străini

---

[1]) Heyd, *op. cit.*, vol. II, p. 403.

[2]) A. Penk, *Morphologie der Erdoberfläche*, Stuttgart, 1894, I, p. 298.

[3]) F. Ratzel, *Die Erde und das Leben*, Leipzig, 1902, vol. I, p. 431, 432 și Elisée Reclus, *Nouvelle géographie universelle*, V, p. 470.

www.dacoromanica.ro

de negoţul pe apă, neobişnuiţi cu marea, ei o lasă în părăsire. « Nu numai că n'aveau gust pentru comerţ şi nu le trecea nici prin minte să se ocupe cu el, dar neînfrânata lor patimă de cuceriri era tocmai o cauză veşnică de ciocnire între ei şi neamurile din apus, care făceau aci negoţ. Prădători sălbateci, ei duc pieţele la ruină ... duc în robie sumedenie de colonişti şi silesc pe alţii să-şi caute mântuirea, îmbarcându-se şi fugind în patrie. Celor ce avură curajul sau erau nevoiţi să rămână, le luau libertatea mişcărilor şi neatârnarea, lucrul principal pentru înflorirea comerţului. In timpurile bune, la Kaffa, Tana, Trebizonda ... Veneţienii şi Genovezii adunau depozite mari din mărfurile cele mai de preţ ale Indiei, Chinei, Persiei şi Rusiei şi, încărcându-le pe galere, le treceau prin Bosfor. Acum pieţele acestea sunt deşarte »[1]).

Şi poate ar fi îndurat comerţul şi apăsarea turcească, şi frica tunurilor puse de Mahomed pe ţărmul Bosforului, cum îndurase şi apăsarea monopolurilor bizantine, dar în acelaşi timp se întâmplă în schimbul internaţional o mare revoluţie: drumul prin Marea Neagră şi Marea Roşie e întrerupt; corăbiile portugheze înconjoară Africa şi aduc mărfurile Indiei deadreptul în porturile Europei. Asta însemna excluderea Mării Negre din comerţul mondial.

Cuprinsă de Tătari, care se întind din Nordul Mării Negre prin Basarabia *(Bugeac)* până în Dobrogea, marea cea « ospitalieră » sub Greci şi Italieni ajunge o mare « neagră », Kara-Tengis. Şi astfel, renaşterea politică de sub Mircea şi Ştefan corespunde cu declinul istoric al mării vecine, izvorul cel bogat pentru viaţa şi cultura oricărui Stat.

Firește, desvoltarea economică a ţărilor noastre e adânc atinsă. Comerţul rămâne cu o singură faţadă: spre munţi[2]) şi spre Polonia; iar către Dunăre şi Mare, Principatele fac un fel de Hinterland, rezervat pentru aprovizionarea împărăţiei turceşti, a Constantinopolei în deosebi. Oile, mierea, seul, « pâinea » şi sarea, dela noi porneau. Ce avânt putea să ia un comerţ care se făcea sub ochii begilor ? Căci, în curând, spre a-şi purta mai lesne războaiele şi spre a fi mai siguri de linia Du-

[1]) Heyd, *op. cit.*, II, p. 348 ş. u.

[2]) Bogdan, *Documente moldoveneşti din sec. XV şi XVI*, în arhivul Braşovului (1905); N. Iorga, *Braşovul şi Românii* (1905); *Relaţiile comerciale ale ţărilor noastre cu Lembergul* (1900).

www.dacoromanica.ro

nării, Turcii trec și pe malul stâng, unde înființează raiale: la gura Oltului, la Giurgiu, la Brăila, la Hotin [1]), iar vechia Basarabie ajunge un ținut tătărăsc.

Unde se înălțaseră odinioară factoriile genoveze, unde se luptase Ștefan pentru Chilia și Cetatea-Albă, rana cea nevindecată a domniei lui, acum se întind corturi de nomazi, iar Tătarii prind cu arcanul cai sălbateci, întocmai ca în stepele Mongoliei [2]). Nomadismul triumfase.

In sfârșit, în 1812, Românii pierd orice atingere cu malul mării.

* * *

Așa se găseau Țările Românești în pragul veacului al XIX-lea.

Alături de unirea teritoriului celor două principate, de întemeierea unei dinastii și alte reforme de ordin intern, problema cea mare era: liberarea malurilor Dunării, apropierea de mare și colonizarea din nou a pământului pierdut spre țărmul mării.

Satisfacerea acestor nevoi naționale a fost înlesnită mai întâi de însăși decadența imperiului turcesc. Art. 2 al tratatului din Passarowitz (1718), art. 4, 5 și 6 al tratatului din 1784 deschiseră Dunărea negoțului. Art. 6 sună astfel: « Supușii și negustorii celor două puteri contractante (Turcia și Austria) spre a face negoț, vor putea călători pe vase din râuri spre *mare* și îndărăt ». Iar tratatul din 1774 (Cuciuc-Cainargi) ne scutise de zahereaua fără plată, pe care oamenii împărăției o ridicau mereu din țară, ori că avea ori că nu avea Sultanul război cu cineva.

Comerțul pe Dunăre era însă tot amorțit. El suferea nu numai de îngrădirea chinezească ce i-o adusese stăpânirea Turcilor, ci suferea, ca și pe alte ape mari ale Europei, de moștenirea evului mediu. Feudalismul împărțise în bucăți mici nu numai pământul, ci tăiase și râurile, ca pe niște râme. Fiecare apă avea o sumă de stâpâni; lanțurile și digurile vesteau pe călător că trebuie să treacă cu marfa sa pe alt vas, al proprietarului din acel loc... ceea ce aducea cu sine o gro-

---

[1]) *Principati di Moldavia e Valahia, tratti d'alle carte dell impero ottomano*, del sig. Rizzi Zanoni (1782). *Descritione delle principati della Moldavia e Valachia*, da Vignola (1686). *Carte de la Moldavie et de la Valachie dresée d'après de mémoires autentiques*, par F. L. Gussfeld, 1785.

[2]) Cantemir, *Descrierea Moldovei*, p. 32.

www.dacoromanica.ro

zavă pierdere de vreme şi de muncă. Abia tratatul din Viena (1815) scăpă comerţul râurilor europene din această robie [1]).

După tratatul din Viena (art. 108—117) [2]), a doua zi după răpirea Basarabiei, Dunărea « le roi des fleuves européens », cum îi zisese Napoleon, începu a juca un rol în adevăr european, interesând negoţul tuturor ţărilor dela Rin până la Marea Neagră. In rândul întâi se interesa Austria care voia să tragă folos din căderea imperiului turcesc.

Incă din secolul al XVIII-lea, când stăpânise vreo 20 de ani Oltenia, Austria crease aci o « companie » de negoţ pentru a-şi asigura relaţiuni comerciale. Compania, ca şi cucerirea austriacă, n'a durat. Pe la 1820, apare însă în comerţul Europei o mare noutate: vapoarele de râuri încep a se întinde din Anglia spre continent. Pe Dunăre, se credea la început că nu vor putea merge niciodată, fiind o apă prea repede [3]). Totuşi la 1829 o societate pe acţii construieşte, după iniţiativa unor Englezi, două vapoare. La 1830 se face prima călătorie dela Viena la Pesta (14 ore şi jumătate, iar la întors două zile şi două nopţi). Bucuria a fost aşa de mare, încât societatea a hotărît să preumble vaporul până la Belgrad, ca să vadă toţi localnicii puterea aburului!

După multe peripeţii (societatea nu putuse aduna nici 100.000 florini); după ce a trecut dela vapoare de lemn la altele construite cu fier, şi după ce s'au făcut şi lucrări de regulare a albiei, la 1839 erau pe Dunăre 10 vapoare, iar societatea (Donaudampffahrtgesellschaft) îşi aruncă ochii asupra Dunării până la Mare. Se ivi chiar ideea de a scurta drumul călătorilor spre Constantinopol, transportându-i dela Cernavoda la Constanţa cu poşta.

Cele dintâi încercări ale acestei « Companii » n'au fost fericite. La 1843, drumul de poştă dela Dunăre la Constanţa a fost părăsit. Cursa vapoarelor dela Severin spre Mare se făcea cu deficit, cum e acum navigaţia vapoarelor româneşti pe linia Constanţa—Alexandria. Metternich însă susţinea compania din răsputeri, pentru consideraţii politice şi cu gândul la relaţii economice viitoare. In adevăr, scumpetea grâului

[1]) *Tratatul din Ryswick* (1697) anticipase aceste reforme, admiţând pentru Rin stăpânirea în comun a ţărmurilor.

[2]) *Récueil de documents relatifs à la liberté du Danube publiés par* D. Sturdza, Berlin, 1904, p. 3.

[3]) I. G. Kohl, *Die Donau von ihrem Ursprunge bis Pest*, Triest, 1854, p. 292.

www.dacoromanica.ro

în 1847 îndreptase privirile tuturor spre țările dunărene. Chiar de pe la 1838, cererea de grâu devenise tot mai mare [1]).

Malul stâng al Dunării, liberat de raiale, care dispar de pe hartă, începe să atragă corăbiile străine și ivirea unei corăbii engleze pe gurile Dunării (1843), aducând mărfurile pe calea ieftină de apă (de 30 de ori mai ieftină ca pe uscat) [2]), întoarce comerțul țărilor românești din nou cu fața spre Dunăre și mare. Mișcarea în schele începe să se înviореze; lipsa Turcilor din raiale dă curaj negustorilor, iar redobândirea gurilor Dunării la 1856, după înfrângerea Rușilor în Crimeia, era un mare pas în desvoltarea economică și politică a neamului românesc.

Inființarea Comisiunii Dunărene (1856), care să îngrijască de capătul de jos al marelui fluviu european, un fel de « State Unite ale Europei » cu o suveranitate ideală (dar pe « firul apei » și reală) a fost și va rămânea în istoria țării noastre un moment de cea mai mare însemnătate. Fiind alături de regele râurilor europene, căpătă și pământul românesc o însemnătate europeană.

O nouă primejdie se ridică însă, de data aceasta dinspre apus.

Mărfurile ce intrau pe gurile Dunării, venind din țări cu o industrie mai perfecționată și fiind mai ieftine [3]), Austria, spre a-și asigura piețele Dunării de jos, încearcă să neutralizeze influența Comisiunii Europene, ce avea să reguleze navigația în deltă și să deschidă și mai largă poarta mărfurilor din apus. Și anume, printr'un tratat încheiat (1857) cu Turcia, Bavaria și Würtemberg, prin art. XXI [4]) își ia dreptul să perceapă taxe de navigație pentru lucrări, ce ar face pe Dunăre, independent de Comisiunea Dunăreană! Dunărea adică trebuia să devină indirect un fluviu austriac [5]). La Paris (1858) tentativa aceasta e însă neutralizată.

Comisiunea Europeană își continuă lucrările. Piedeca fizică a mâlului e înlăturată. Gura Sulinei care în 1856 avea abia 7 picioare, în 1861 atinge 17½ [6]), iar războiul din 1877, cu toată pierderea Basarabiei,

[1]) M. A. A., *Die Dampfbootschiffahrt auf der Donau*, Pesth, 1838, p. 29.

[2]) P. Lehmann, *Das Königreich Rumänien*, Wien, 1893, p. 54.

[3]) *Mémoire sur l'exécution de l'article 55 du traité de Berlin*, Wien, 1880, p. 4.

[4]) *Donauschiffahrtsache zwischen Österreich, Bayern, der Turkey u. Würtemberg vom 7. November 1857*, Wien.

[5]) *Actes relatifs au Danube*, Buc., 1882, p. 10.

[6]) Kühl, *Recent improvements affected in the navigable condition of the Sulina branch and outled of the Danube*, p. 8, în *International engineering congress*, Glasgow, 1901.

www.dacoromanica.ro

ne apropie şi mai mult de mare prin alipirea Dobrogei, peste care trecea drumul cel mai scurt spre Constantinopol.

Primejdia însă nu trecuse. Protecţiunea europeană asupra Dunării începe pe la 1880 a slăbi. Spiritul de idealism al tratatelor din 1814, 1815, 1856 scade. La iveală iese tot mai mult ideea « sferelor de influenţă economică ». Austria recunoaşte Angliei interese « speciale » în Egipt, Franţei alte interese în Tunis, iar cabinetele din Paris şi Londra [1]), care se opuseseră odinioară cu mare energie celui din Viena, recunosc acum că Austria trebuie să aibă o situaţie « excepţională » pe Dunărea de jos. Germania intră, firește, în aceleaşi vederi şi astfel se face planul unei comisiuni speciale a statelor dela Dunărea de jos, cu sediul la Rusciuk şi cu un delegat austriac, cu vot preponderant, în caz de paritate... Momentul era în adevăr grav. Se ştie cum tratative de o natură foarte delicată au izbutit să înconjoare primejdia [2]).

Dela 1883, mişcarea noastră pe Dunăre n'a mai fost primejduită.

După despotmolirea gurilor Dunării, după asigurarea libertăţii comerciale pe Dunăre, rămânea acum ca o problemă însemnată pentru tânărul regat de sub Carpaţi, colonizarea fâşiei de pământ de lângă ţărmul mării, unde, pe lângă aluviunile fizice, se adăogase sub influenţa nomazilor şi o aluviune etnografică: Tătarii, Bulgarii şi alte elemente de pripas. Deşi nesistematică şi necompletă, apropierea neamului românesc de mare este totuşi un fapt pe calc de a se realiza. Pentru a treia oară (după Traian, după Mircea şi Alexandru cel Bun), elementul latin năzuieşte iarăşi spre ţărmul Pontului.

Vechiul Tomis, unde negustorii din Alexandria îşi ridicau temple zeilor lor, a reînviat azi şi trimite din nou corăbii spre Alexandria. Constanţa (port nu numai de grâne, ci şi de petrol), « cap de linie » pentru navigaţia spre răsărit, e un semn de vădită renaştere economică a statului românesc.

« Măreţul pod peste Dunăre ne-a deschis drumul spre mare; viitorul port ne va asigura în toate vremurile comerţul cu ţările cele mai depărtate... Linia Londra—Constanţa—Alexandria este azi cea mai scurtă; ea este străbătută în 111 ceasuri » [3]), observă Suveranul la punerea temeliei portului.

---

[1]) De Hubner, *Neuf ans de Souvenir d'un ambassadeurs d'Autriche à Paris.* Paris, 1904, pp. 73, 80, 107.

[2]) *Acte diplomatice, Cestiunea Dunării,* Bucureşti, p. 504 ş. a.

[3]) *Treizeci de ani de Domnie ai Regelui Carol I,* vol. II, p. 450.

www.dacoromanica.ro

Azi, când viitorul tuturor statelor, dacă nu e la toate « pe mare », e cel puțin în legătură cu Marea, apropierea graniței noastre de malul Mării Negre, asigurarea hotarului dunărean prin risipirea după război a celei din urmă umbre de influență turcească și începutul de colonizare în ținutul, pe care Turcii îl luaseră dela Mircea, dau istoriei românești dela sfârșitul secolului al XIX-lea un relief deosebit, pentru cel ce privește aceste fapte în perspectiva secolelor.

Alături de întâmplările politice mărunte, problemele etnografice și antropogeografice hotărăsc liniile cele mai caracteristice în fizionomia istoriei unui popor. Din acest punct de vedere, lunga domnie a celui dintâi rege al Statului Român, sub care s'a îndreptat brațul Sulinei, s'a asigurat libertatea Dunării și s'a îndrumat elementul românesc spre mare, trece peste nivelul unei domnii legate numai de istoria unei țări și capătă o latură de interes pentru istoria țărilor și neamurilor dintr'un spațiu geografic cu mult mai întins. Pentru renașterea elementului latin dela Dunăre, ea va avea, de sigur, urmări cu mult mai îndepărtate în viitor.

www.dacoromanica.ro

UNIREA PRINCIPATELOR
DIN PUNCT DE VEDERE GEOGRAFIC

Când ne reamintim împrejurările în care s'a făcut unirea celor două țări românești, acum 50 de ani, și persoanele care au înfăptuit-o, ni se pare uneori că acel eveniment a pornit în mare parte din considerații sentimentale. Din laturea geografică, unirea se înfățișază totuși în altă lumină: ea a fost urmarea aproape neînlăturabilă a unei nevoi ce guvernează viața tuturor statelor, și care, cu un termen mai literar, s'ar putea numi « foamea de spațiu ».

Ce e un stat ? O bucată din fața pământului, de care se ține strâns o parte din omenire, având unele manifestări de viață deosebite de ale vecinilor. Statul așa dar e o « formație geografică », cum e bunăoară și *stepa*, *tundra*, *pădurea*, *savana*, etc. Mai departe, e cunoscut că formațiile geografice se luptă între ele, după cum se luptă și indivizii și speciile: stepa se întinde asupra pădurii, pădurea poate năvăli asupra savanei, savana strâmtorează uneori pustia, etc., etc. Tot astfel și statele: unul crește, întinzându-și granițele; altul scade, fiind cotropit de vecini; altul poate pieri cu desăvârșire.

Tuturor acestor mutări de hotare le stă însă în față — ca și tuturor formațiilor geografice — o limită fixă: suprafața de 510 mil. kmp a planetei. Aici trebuie să încapă toate. De aici trebuie toate statele să smulgă spațiul de care au nevoie.

Și acum o observare:

Cu cât oamenii duc o viață mai primitivă, cu atât statul care îi cuprinde se poate mulțumi cu un spațiu mai îngust. In Africa sunt regate care abia întrec întinderea unui *sat*. Impărăția Uando (cam cât județul Muscel) s'a împărțit dela o vreme în trei regate, — și încă acelea erau mari. Unele ajung însă până la 3—4 kmp —, mărimea unui sătișor. Ar putea fi înconjurate cu un singur gard, întocmai ca

www.dacoromanica.ro

niște grădini. O ceată de Negri face o «curătură» în mijlocul pădurii, întemeiază un stat și acolo trăiesc, acolo și mor, generații după generații. Zidul chinezesc e nimic față de zidul uriaș al pădurii tropicale, care îi desparte cu desăvârșire de tot restul lumii [1]).

De altfel nici n'au nevoie de mai mult spațiu. Dacă soarele dă căldură, palmierul și bananul hrană, iar izvorul dă apă, omul poate trăi pe acel petec de pământ, poate *vegeta*, întocmai ca și planta care se mărginește să culeagă din aer și din pământ hrana care îi stă la îndemână.

Dimpotrivă, cu cât locuitorii unui stat sunt mai înaintați în civilizațiune, cu atât statul lor simte mai mult nevoia de a-și întinde teritoriul politic. Pentru Uando, 3.000 kmp era foarte mult; pe când, din contra, un stat european presupune stăpânirea politică, ori măcar exploatarea economică, a unui spațiu nemăsurat mai întins. Ii trebuie: ținuturi agricole, miniere, centre industriale, râuri navigabile, căi ferate, porturi . . ., iar acestea toate nu pot încăpea în Statul-*sat*, după cum un ocean nu poate încăpea în mica albie a unui lac.

Orice stat civilizat are așa dar o energică foame de spațiu.

*

Ce urmează de aici? Un lucru foarte însemnat: cu cât un neam se ridică prin civilizație, cu atât fiecare palmă din teritoriul său național îi devine mai scumpă în vederea intereselor superioare ale neamului; cu atât granița sa — adică periferia organismului politic — devine mai sensibilă. O mică, foarte mică amputare, poate deveni extrem de dureroasă. Ce-ar fi Belgia fără Anvers, Germania fără Hamburg, România de azi fără Constanța sau fără gurile Dunării?

Prețul spațiului geografic măsoară așa dar, în oarecare limite, însuși progresul vieții istorice a unui popor și temeinicia închegării politice a statului său. E atât de adevărat aceasta, încât vedem în desvoltarea omenirii cele două fenomene mergând paralel: crește civilizațiunea, crește și întinderea formațiunii geografice numită stat.

Imperiul lui Alexandru cel Mare cuprindea	4.500.000	kmp
» roman	5.300.000	»
» arab	10.000.000	»
» spaniol	11.000.000	»
» rusesc	22.000.000	»
» britanic	31.000.000	»

[1]) F. Stuhlmann, *Mit Emin Pascha ins Herz von Afrika*, 1894, p. 243.

www.dacoromanica.ro

In epoca civilizațiunii cele mai intense, găsim adică și imperiul cel mai *întins*.

Nu e locul să intrăm aici în amănunte. Înșirarea acestor observări sumare dovedește în deajuns dreptatea afirmării, că foamea de spațiu e cu atât mai mare, cu cât locuitorii unui stat sunt mai înaintați în civilizație și cultură.

*

La lumina acestor fapte, unirea celor două țări românești ne apare ca un eveniment cu mult mai însemnat, decât acele ce se pot naște numai din simțimântul câtorva bărbați ai unei epoci. Unirea principatelor a fost în mare parte o fatalitate geografică. Provinciile locuite de Români — întrucât neamul era în progres — trebuiau să asculte și ele de această mare nevoie a *comasării* teritoriului național.

Procesul acesta a avut mai multe faze.

Mai întâi, însăși formarea unui stat legat de *Carpați* a fost o necesitate geografică. Fatalitatea a stat în forma arcuită a acestui lanț de munți, care, împreună cu *Munții Apuseni* înconjoară *podișul Transilvaniei*, făcând din el o cetate închisă din toate părțile. Romanii, după ce aleseseră ca graniță a imperiului linia Rinului și a Dunării, numai cu părere de rău au trecut de această linie; dar au *trebuit* să treacă. Un regat puternic, rezemat pe acești munți, putea să poruncească și celor din șesul Tisei și Dunării de mijloc până la Alpi, și celor din șesul din spre Marea Neagră. Așa a fost cazul cu Burebista care, sprijinit pe Carpați, ridicase între Alpi și Bug, cum am zice azi, o «mare putere», în fața întinsului imperiu roman. Fatalitatea geografică a atras deci pe Romani la Sarmisegetuza, pentru a-și asigura stăpânirea continentului, după cum îi atrăsese odinioară asupra Cartaginei spre a-și asigura domnia asupra Mediteranei. Astfel, a fost sădit neamul nostru în Banat, Oltenia și podișul Transilvaniei, de unde a început a roi în lături. Pornind dela Porțile de Fier ale Dunării, până la Porțile de Fier ale Carpaților, și până în nordul Transilvaniei, munții au format dela început un fel de acropole a neamului daco-roman.

A venit apoi refluxul din evul mediu, aducând după sine ruina provinciei colonizate de Romani.

In secolul al XIII-lea și al XIV-lea, se simte însă un nou flux. Din micile formații politice care apar între Tisa și munți, pe podișul

www.dacoromanica.ro

Transilvaniei, în Maramureș și la poalele Carpaților de răsărit și miazăzi, prind a se înfiripa pe încetul principate tot mai considerabile. Dela voivodate, ne-am ridicat apoi la un stat ce cuprindea între munți și Dunăre « toată Țara Românească » sau « toată Ungro-Vlahia » cum îi zic documentele grecești și slovenești [1]). Dela « ducatul Făgărașului și Amlașului » și până spre « părțile tătărești » s'a întins în curând o singură ascultare, după cum o singură stăpânire era și spre miazănoapte, unde *Roman* se numea « domnul țerei Moldovei dela munte până la mare ».

Nicăiri nu se vede însă mai bine fatalitatea elementului geografic ca în titlul lui Mircea cel Bătrân:

« mare voivod și domnitor a toată Țara Ungro-Vlahiei și al *părților de peste munți*, încă și spre *părțile tătărești* și *Amlașului* și *Făgărașului* herțeg, și *Banatului* dela Severin domn, și de *amândouă părțile* pe toată *Dunărea* până la *Marea cea mare* și cetății *Dârstorului* stăpânitor ».

In sfârșit, cu Ștefan cel Mare care a dus mai departe decât oricine oștile românești pe pământ străin, care a dobândit Ciceul și Cetatea de Baltă peste munți și Pocuția, fluxul etno-politic al Românilor ajunge hotarul său cel mai depărtat. Tot sub el iese apoi la iveală foarte vădit și legătura fatală a vieții istorice a celor două principate. Ștefan pune și alungă domni în șesul dela Dunăre, din *nevoia* de a-și apăra hotarul de miazăzi în contra Turcilor, ca și cum cele două țări ar fi fost unite!

După Mircea și după Ștefan, începe iarăși refluxul. Prin slăbirea internă, provocată de lupte dinastice, hotarele încep a se știrbi. Dobrogea e pierdută în 1419, Severinul în 1419, părțile de peste munți în 1462. Crăciuna cu ținutul Vrancei se mută tot la frați, Pocuția e pierdută de Bogdan cel Orb (1504—1517), iar Ștefan Lăcustă, urmașul lui Rareș, pierde Moldova maritimă și dunăreană, adică ținutul dela gura Nistrului până la Prut. Apoi încetul cu încetul steaguri străine fâlfâie pe țărmul stâng al Dunării și al Nistrului în așa numitele « raiale ».

Mai târziu, se clătină Oltenia întreagă; Bucovina se și deslipește, iar după ea e pierdută toată Moldova dintre Prut și Nistru. Anul 1812 e momentul refluxului celui mai scăzut, a celei mai mari știrbiri teritoriale.

---

[1]) D. Onciul, *Din Istoria României*, București 1908 (« Biblioteca p. toți »), p. 35 ș. u.

www.dacoromanica.ro

Secolul al XIX-lea a îngăduit în sfârşit o nouă întremare.

Cu introducerea protectoratului rusesc, care lega cele două ţări sub aceeaşi tutelă primejdioasă, se ivi tot mai lămurit ideea unei uniri într'un singur stat, având în vedere « trebuinţele ambelor părţi », cum zicea Regulamentul organic. Drept aceea, pe lângă apropierea administrativă, se puse la cale şi o apropiere economică. Aceiaşi bani încep să umble « în amândouă prinţipaturile »; locuitorii, trecând graniţa dela unii la alţii, încep să aibă aceleaşi « folosinţe negustoreşti »; cherestelele încep să coboare pe Siret, fără nicio supărare din vreo parte; se fac propuneri de unificarea măsurilor... şi, în sfârşit, la 1846 vama e aproape cu desăvârşire desfiinţată între cele două ţări; iar arendarea vămilor din spre străini uneia şi aceleiaşi persoane, era ceva asemuitor cu vestitul *Zollverein* care a pregătit unirea statelor germane.

Intregirea teritoriului întârzia însă. Ce e drept, după războiul Crimeei, ni se restituiesc 3 judeţe dintre Prut şi Nistru, dar nu pentru nevoile noastre, ci pentru ale altora. Era la mijloc o împrejurare geografică, poziţia noastră la gurile Dunării. Nevoile neamului românesc, în urmărirea unui ideal de stat neatârnat, ies la iveală abia în Unirea dela 24 Ianuarie 1859. Unirea aceasta era *a noastră* şi pentru *noi*. Se născu astfel prin ştergerea graniţei dela Milcov un stat care întrecea şi pe al lui Mircea cel Bătrân şi pe al lui Ştefan cel Mare şi care însenină dintrodată perspectivele noastre spre viitor.

In adevăr, de statul croit în hotarele din 1859 a atârnat în liniile sale cele mari fizionomia istoriei noastre de atunci şi până azi. Tratatele de comerţ, desvoltarea căilor ferate, navigaţia fluvială, organizarea ofensivă şi defensivă a ţării... au fost înrâurite în mod esenţial de acea întregire a teritoriului naţional.

E destul să relevăm un singur fapt, spre a dovedi marea valoare geografică a acelui eveniment: Şirul fortificaţiilor Focşani—Nămoloasa—Galaţi, care fac azi axa puterii noastre militare, e aşezat tocmai în linia vechiului hotar. Ceea ce era margine, a ajuns azi inima statului, punctul său cel mai vital. Atât de nefirească fusese despărţirea din secolele trecute!

Dar creşterea teritoriului legată de numele lui Cuza n'a fost cea din urmă modificare a hotarelor. A urmat pierderea Basarabiei şi recâştigarea Dobrogei, în împrejurări pe care istoria le va aprecia mai exact, când documentele vor fi mai bine cunoscute.

www.dacoromanica.ro

Interesant însă din punctul de vedere urmărit aici e faptul că foamea de spațiu a statului românesc a crescut necontenit — de altfel cum a crescut la toate statele europene. Aceasta stă în legătură cu un fenomen mai general și anume:

In secolul al XIX-lea, pentru întâia dată, oamenii s'au gândit să împartă tot pământul — până și pustiile. De azi până mâine, imperii continentale au devenit imperii coloniale și astfel secolul acesta, alături de *națiuni*, a adus în istorie și *mările* și oceanele peste care se întindeau aceste colonii. Toate statele au prins a năzui și năzuiesc deci mai mult decât orișicând să caute măcar un punct de atingere cu marea.

Așa s'a întâmplat și cu noi. După ce acum 50 de ani busola politicei noastre arătase mai mult N—S, dela o vreme a început să arate tot mai mult E—V. La răsărit, marea a ajuns pentru noi o condiție *sine qua non :* la apus, munții, cu întreg elementul etnic ce se sprijină pe ei, și-au reluat toată însemnătatea lor de acropole a neamului, cum au fost din ziua întâi a colonizării.

« Părțile dinspre munți » și « părțile dinspre mare », din vechile titulaturi basarabene și mușatine, condiționează astfel din nou, din ce în ce mai mult, perspectiva de viitor a statului nostru.

De aceea, din punct de vedere geografic, unirea de sub Cuza — independent de partea ei sentimentală — ne pare ca o fază foarte firească în desvoltarea teritorială a statului nostru, potrivit cu logica întregii istorii contemporane, care impune din ce în ce mai mult comasarea spațiului.

Vorba lui Treitschke, despre congruența statului cu întinderea neamului (die natürliche Tendenz . . . dass die Begriffe Nation und Staat sich decken) e mai adevărată azi, decât orișicând în trecut [1]).

[1]) H. v. Treitschke, *Politik*, Leipzig, 1899, vol. I, p. 271.

www.dacoromanica.ro

ROMÂNIA IN MARGINEA CONTINENTULUI

O PROBLEMĂ GEOPOLITICĂ ROMÂNEASCĂ ȘI EUROPEANĂ [1])

Prin chestia orientală se înțelege de obicei problema imperiului otoman, în deosebită legătură cu strâmtoarea Bosforului și a Dardanelelor. Pentru cel care observă fenomenele istorice din laturea lor geografică, chestia orientală se leagă însă acum, nu numai de strâmtorile dintre Egea și Marea Neagră, ci și de istmul dintre Marea Neagră și Baltică; se întinde adică peste toată fațada continentală a Europei răsăritene. Trebuie prin urmare să ne deprindem a schimba întru câtva punctul de perspectivă tradițional.

* * *

Cele mai multe erori din vremea renașterii române din veacul al XIX-lea izvorăsc de acolo, că am pornit dela temeiuri nepotrivite cu orizontul real al vieții noastre.

---

[1]) Reproducere din *Bulet. S. R. R. de Geografie* pe 1914 — *Nota Red.* Programul revistei noastre prevede, pe lângă publicarea de studii noi, originale, publicarea de traduceri geopolitice interesând Statul românesc, ca și reproducerea de studii și articole geopolitice, românești, apărute fie și acum un veac, indiferent ale cui și în ce publicație. Există pagini vechi, a căror reproducere ar putea să însemne, pentru zilele ce trăim, mai mult decât o datorie. Iată de pildă, această *Chestie Orientală* — problemă de geopolitică europeană cu o vechime deja de două milenii și cu o perspectivă de durată în viitor încă cine știe cât. E, astăzi, problema capitală a continentului nostru. Și e tratată, în aceste pagini scrise acum un sfert de veac, într'un chip care o face, parcă, mai actuală azi decât pentru vremea când paginile au fost scrise. Destinul românesc — o expresie la inima tineretului de astăzi — este privit în aceste pagini (desigur, un mănunchiu din cele mai frumoase și cuprinzătoare ale profesorului Mehedinți) prin prizma acelui *geographisch denken* al lui Friedrich Ratzel, fără de care nu poate exista înțelegere completă a ființei și rostului nostru în acest colț de lume. — (Ne-am permis, numai, să schimbăm titlul, care în original sună așa: *Chestia Orientală, din punct de vedere geografic și etnografic).*

www.dacoromanica.ro

Câteva pilde: fiindcă o parte dintre geologii noștri au studiat la Paris, ei au venit cu basinul terțiar al Senei ca model pentru terțiarul românesc. Azi știu și începătorii că orizontarea stratelor terțiare în România trebuie să se facă în raport cu succesiunea mărilor din acea eră cum erau ele împrejurul masivului carpatic. Era a priori logic să pornim dela depozitele acestor mări și ale celor vecine, înainte de a ne raporta la sedimentația altor mări mai depărtate.

In istorie, de asemenea. Privind viața poporului român din vârful colinelor Romei, începuserăm dela o vreme a socoti șirul întâmplărilor din Principate *ab urbe condita*. Și a trebuit să treacă vreme, până ce ne-am deprins a privi spre Daci, apoi spre elementele adăogate poporului nostru, în vremea năvălirilor barbare.

In filologie, porniserăm iarăși dela latina clasică. Așa că a trebuit timp, până ce experiența Dicționarului Academic să ne înduplece a schimba perspectiva Lațiului cu perspectiva Carpaților, care ne-a împăcat cu o sumă de elemente străine infiltrate în limbă.

In latura organizării statului, începusem de asemenea cu revoluția franceză și așezămintele legate de ea, până ce ne-am deprins a ne aduce aminte din nou de « obiceiul pământului » și de alte întocmiri sociale, desvoltate sub înrâurirea vecinilor noștri din Orient.

De aceea, socotim că ar fi fost o binecuvântare, dacă, mai din vreme, ne-ar fi deprins cineva să privim și pământul, și poporul român, din mijlocul orizontului nostru propriu.

* * *

In legătură cu această nouă perspectivă a culturii noastre în colțul de Sud-Est al Europei, să cercăm a judeca și chestia orientală, privind-o sub aspectul ei geografic și etnografic. Căci și aici am comis aceeași eroare: am considerat multă vreme deslegarea chestiei orientale, ca atârnând de factori prea depărtați. Războiul Crimeii, care a adus pe Englezi și Francezi în apele Pontului, precum și atitudinea Angliei față de Turcia, după tratatul dela San-Stefano, au înrădăcinat în mulți iluzia că Anglia nu va îngădui niciodată Rusiei să se așeze la Constantinopol.

Acum însă, *în faza oceanică a istoriei*, drumul peste Suez, precum și alte raporturi economice fac să scadă pentru Anglia și alte state apusene interesul față de Bosfor.

www.dacoromanica.ro

Iată de ce, chestia orientală trebuie considerată nu numai în aport cu împrejurările din Sud-Est, din peninsula balcanică, ci și din regiunea istmului pontobaltic.

Iar pentru a îndreptăți această schimbare a punctului de vedere, vom arăta că chestia orientală, în sens mai larg, e o problemă generală și mult mai veche, care privește întregul nostru continent.

* * *

Privind Europa ca o «casă de educație» a neamului omenesc, după cum zicea C. Ritter, distingem îndată două fațade foarte deosebite: una cu soare, alta cu umbră. La miazăzi: ape calde (pe când celelalte mări au în fund o apă rece ca ghiața, aproape de 0 grade, Mediterana n'are nicăiri mai puțin de + 12 gr., — ba în față apa e mai tot anul caldă ca în baie); cerul mai totdeauna senin; atmosferă potolită și străvezie, iar în zare ochiul întâlnește destule insule, ca punct de orientare și locuri de popas.

Cu totul alta e înfățișarea naturii pe fațada dinspre Atlantic. Apa e rece (Baltica uneori înghiață); cerul mohorît; aerul e umed: multe neguri, mulți nori și multe ploi (pe țărmurile Tamisei sunt abia 12 zile cu soare în tot anul); vânturile cumplite, iar în unele ținuturi așa de statornice, încât arborii cresc toți plecați spre răsărit sau nu cresc nici de cum; și dacă te depărtezi de puținele insule dela țărm, dai de șesul vast al oceanului, lipsit de insule și deci neprielnic corăbierului.

In sfârșit, spre răsărit, Europa are o a treia fațadă — continentală, mai greu de hotărnicit [1]).

Dacă privim acum și desvoltarea vieții europene, vedem îndată că civilizația a mers împrejurul continentului, începând cu fațada mediterană, urmând apoi cu cea atlantică, iar azi se întoarce și spre fațada continentală dinspre răsărit [2]).

Era firesc ca lumina culturii să se arate mai întâi la cei ce trăiau mai în voie pe țărmurile lipsite de zăpadă ale Mediteranei, unde, pe lângă

---

[1]) Autorul a încercat această hotărnicire ulterior, în lucrarea: *Le pays et le peuple roumain* (1927).

[2]) Geograful nu pierde din vedere că, pentru antici, nu existau continente în sensul de azi al cuvântului. Ținutul dintre Sahara și Mediterana era pentru Romani mai «roman» de cât câmpia pădurosă și mlăștinoasă dintre Rinul de Jos și Elba. Lumea toată era un singur *orbis terrarum*, având la mijloc «imperiul roman».

www.dacoromanica.ro

cereale, mai veniseră dinspre Asia: vița de vie, maslinul, smochinul și alte înlesniri ale vieții. Elenii sunt copiii răsfățați ai acestui mediu prielnic. Dar, pentru geograf și etnograf, manifestarea cea mai însemnată a civilizației mediterane e imperiul roman, întemeiat de locuitorii peninsulei italice — cea mai armonioasă ca forme, dimensiuni și poziție. Nu așa de muntoasă și stearpă ca Elada; nu așa de masivă și bântuită de secetă ca Iberia, ci având șesuri mărișoare, munți mijlocii, râuri destule și clima mai blândă, Italia devine frontonul vieții istorice în Mediterana. De aci iese statul care cuprinde întreg lacul mediteran, dându-i titlul caracteristic: *mare nostrum*, pe când toate celelalte neamuri și state nu fuseseră în stare a o cuprinde întreagă în același hotar. E drept că nici Italia n'a ajuns la stăpânirea acestei mări interne *(mare internum)*, fără să întâmpine împotrivire. Pe țărmul african, marea metropolă cartaginesă i-a stat multă vreme în cale. Dar, și ca rasă, și ca organizare de stat, și ca poziție geografică, Roma, stăpâna Italiei, s'a dovedit cu mult superioară; de aceea, fațada de miazăzi a Europei a primit pecetia influenței italice. Polybiu, ca martor la actul din urmă al luptei epice dintre cele două cetăți dușmane, arată lămurit de ce Romanii au trebuit să învingă și de ce încercarea Punilor de a se întinde pe fațada de miazăzi a Europei, în Sicilia, Spania [1]), etc., a fost zadarnică. Pentru istorie, omul de geniu care personifică această biruință a Italiei asupra Cartaginei, și deci a țărmului european asupra celui african, este *Scipio*.

A venit apoi pe încetul rândul fațadei atlantice.

Viața de toate zilele era aceeași la gurile Tibrului, ca și la gurile Ronului. Dela Alpi până la Pirinei, țărmul era presărat de colonii greco-italice, iara marea metropolă Marsilia își întinsese pas cu pas negoțul până spre mările nordice. Staniul, chilimbarul, pieile . . . soseau în caravane pe cai. Așa că, cine stăpânea țărmul dela gurile Rodanului, trebuia să cuprindă azi-mâine toată Galia, iar din Galia era numai un pas până în Britania. Cesar făcu și acest pas, devenind pentru fațada atlantică ceea ce fusese Scipio pentru cea mediteraneană. Dintre toate operile marelui om de stat, cea mai mare ca dimensiuni și ca durată e cucerirea pământului dintre Alpi și Ocean, și întinderea civilizației romane spre Atlantic.

[1]) Polybiu, IX, cap. 2, XI, cap. 4, XV, cap. 1, I, cap. 1, 3, 4, 13. 15, 18, III, cap. 5 și 20. — Vezi și introducerea lui Polybiu.

www.dacoromanica.ro

Tot el, îndată ce a asigurat hotarul apusean, și-a aruncat ochii și spre fațada continentală a imperiului: spre linia Rinului și a Dunării. Insă moartea l-a surprins, tocmai când se gândea la o expediție împotriva Dacilor.

Dar sfârșitul unui om nu poate împiedeca desfășurarea firească a unor evenimente legate de situații geografice hotărîtoare. Problema granitei de răsărit trebuia numai decât deslegată. Dacia, în secolul întâi după Hristos, era mult mai interesantă pentru imperiu chiar decât Galia.

In adevăr, Pontul Euxin era o podoabă față de țărmul atlantic și cel baltic, unde locuitorii îmbrăcați cu piei trăiau ca Laponii de azi. De jur împrejurul Euxinului se țineau lanț: porturi, orașe și colonii cu o vechime aproape de un mileniu. Șesurile scitice fuseseră multă vreme un fel de Americă pentru cei din răsăritul Mediteranei. — Pieile neargăsite, seul, peștele sărat, sclavii și grânele erau cumpărate aproape pe nimic de corăbierii greci care aduceau untdelemn, vin, stofe și alte manufacturi mărunțele [1]). Dar, după trecere de atâtea veacuri și așezarea Grecilor împrejurul Pontului, începu și aci o industrie în ateliere mai mici, iar corăbii ușurele, cu fundul teșit, intrau pe gura Dunării, a Prutului și a Siretului, ducând până departe mărfurile acestea mai ieftine, care alungaseră treptat-treptat produsele fabricelor din Grecia proprie și din basinul Egeei [2]). Prin urmare, după cum Galia ajunsese un fel de prelungire a Italiei (Romanii bogați aveau moșii și vile în valea Ronului), de asemenea basinul Dunării de jos începuse a intra tot mai mult în sfera vieții mediteraneene. La aceasta se mai adaogă și împrejurarea că legiunile se urniseră din valea Rinului spre valea Dunării, iar flota militară, pătrunzând pe gurile Dunării, legionarul ocupase poziții strategice pe malul stâng [3]). Așa că romanizarea se întindea mereu dinspre Italia, ca și cursul apelor, și se apropia de masivul dacic.

Intrebarea era: unde se va fixa hotarul imperiului? Și ce va deveni șesul Dunării de jos și peninsula balcanică?

Chestia hotarului a fost deslegată de Traian. El e pentru Dacia ceea ce fusese Cesar pentru Galia. Domnia lui e un moment hotărîtor

---

[1]) Speck, *Handelsgeschichte des Altertums*, vol. II, p. 448.

[2]) *An. Acad. Române*, V. Pârvan, *Castrul dela Poiana*, Tom. XXXVI, p. 14.

[3]) *Ibid.*, p. 27.

www.dacoromanica.ro

pentru etnografia Europei, căci colonizarea romană din munții și șesurile stăpânite până atunci de Daci s'a dovedit a fi o operă de dimensiuni seculare — rămânând și până azi în ființă.

Astfel, ideea lui Cesar ajunse la întrupare. Dela gurile Rinului până la gurile Dunării, hotarul sprijinit pe ape, pe munți — și unde mai trebuia: pe *limes* și pe *valuri* ridicate înadins de legionari — dădu un fel de țărmurire imperiului și spre fațada continentală.

Rămânea acum să se vadă dacă și peninsula balcanică va fi definitiv câștigată pentru elementul romanic.

Pe podișul dac și în șesul dunărean, romanizarea mergea de minune. Greutatea toată era la sud de Dunăre și spre Marea Neagră. Ascendentul limbii și culturii grecești era atât de mare, încât, după Traian, militar de moda veche, cu apucături amintind vremurile republicii, vine Adrian, un semi-grec, iar Marcu Aureliu ridică școli de filosofie la Atena. Dar ori și cum, « legiunea » era un strașnic mijloc de romanizare. Din *canabae*, viața latină radia în *vici;* satele deveneau romane, iar elementul grec, strâmtorat la orașe, ar fi ajuns cu vremea să piară. Sub apăsarea militară și economică a podișului dac, plin de mine și de ocne, și a șesului plin de vite și grâne, de care Mediteraneenii aveau și atunci nevoie, ca și azi, toată peninsula dintre Egeea, Adriatica și Pont ar fi căpătat pecetia vieții romane. Latinitatea s'ar fi întins astfel nu numai pe fațada mediteraneană și atlantică, ci ar fi cuprins definitiv toată Europa muntoasă și deluroasă până în stepele dela răsărit de zidul Carpaților [1]).

Acum începe însă și fațada continentală a Europei a da semne de înrâurire asupra istoriei continentului.

Șesul scitic fusese până atunci un ținut străin și antipatic celor dimprejurul Mediteranei. Frigul cumplit al iernilor îi înspăimânta (Herodot observase că trebuie să faci foc, pentru ca să vezi iarna noroi!). Netezimea monotonă a stepei iarăși îi respingea, precum și viața nomazilor care scalpau pe dușmani, întocmai ca Pieile-Roșii . . . Strabo, cu intuiția sa fină, observase că acest pământ nici nu trebuie socotit

[1]) Să nu uităm un lucru: încă din timpul luptei de la *Actium*, o armată dacică a luptat alături de legiunile lui Antoniu contra lui Octavian, apoi timp de secole, legionarii recrutați în dreapta și în stânga Dunării (în Dacia propriu zisă), după ce serviau în diferitele provincii ale imperiului, când se întorceau acasă, ca *veterani*, ei erau propagatori firești ai limbii latine și ai obiceiurilor romane.

www.dacoromanica.ro

în sectorul european, ci mai de grabă în cel asiatic, ale cărui margini spre miazănoapte și răsărit nu erau cunoscute.

Și în adevăr, subordonarea fizică a Europei începe acum a eși la iveală și sub forma unei subordonări politice. Căci, abia apucase imperiul roman a domoli treptat-treptat pe oamenii pădureți din spre Atlantic și din nordul păduros al continentului, așezându-i locului ca auxiliari ai armatei și deci ai culturii latine, și iată intră în istorie cu o mare intensitate stepa dela răsărit, cu roiurile sale de nomazi, de o rasă necunoscută în Europa.

Mai mult de o mie de ani, dela Huni și până la cele din urmă năvăliri ale Tătarilor care iernau în țările noastre, istoria Europei a fost adânc înrâurită de acest fenomen care, în ultima analiză, se leagă de antiteza dintre ținuturile cu climat continental de stepă și țările unde ploaia, în toate anotimpurile, înlesnește agricultura.

Astfel, cetatea dacică rămase mereu izbită de valul năvălirilor; iar o parte din năvălitorii de neam mongol se și așază împrejurul ei: Bulgarii la Miazăzi, Maghiarii la Apus și Tătarii spre răsărit. Așa că, abia după ce marele val tătăresc din veacul al 13-lea se retrage, începe și plantația lui Traian a odrăsli din plin și a se « întinde, ca puhoiul apelor », după vorba cronicarului Ureche. Astfel, în scurtă vreme, vedem neamul românesc ajuns până la mare, unde Balica stăpânește ținuturile dinspre Varna [1]), iar urmașii lui Bogdan stăpânesc iarăși până la mare [2]). In același timp, în peninsula balcanică, ies la iveală mai multe « Vlahii », de la gurile Dunării până la golful Corintului.

Din punct de vedere etnografic, momentul acesta e cu deosebire însemnat. Din nou se ivea întrebarea: cine va rămânea stăpân al peninsulei balcanice? Și trebuie să recunoaștem un lucru: cumpăna părea că se pleacă în favoarea elementului romanic, ca și pe vremea lui Traian. Grecii, roși de metafizică și de conrupție, împreună cu elementele slave pripășite în peninsulă, erau înconjurați spre miazănoapte de elementul român; păstorii aromâni circulau peste tot înăuntrul peninsulei, iar de jur împrejur, pe mare, puterea republicilor italiene era în floare. Pontul-Euxin era o mare italiană. La Kaffa erau dogi, ca și la Veneția. Iar atingerea aceasta dintre locuitorii Daciei și ai Italiei, pe mare, ar fi îngăduit de bună seamă o potențare a vieții noastre, cum s'a întâm-

[1]) N. Iorga, *Chestia Dunării*, Văleni, 1913, p. 143.

[2]) D. Onciul, *Din Istoria României*, Buc. 1909, pag. 30.

www.dacoromanica.ro

plat și în alte țări, în vremea renașterii. Latinitatea ar fi strălucit iarăși peste tot ținutul dintre Adriatica și Marea Neagră, întocmai ca în secolele dintăi ale erei creștine.

Din nefericire, un nou val mongolic se revarsă spre Europa — Turcii. Ei ocupă Bosforul, iar legătura între Români și Italieni e tăiată. Pontul ajunge lac asiatic: tătăresc la miază-noapte, turcesc la miază-zi. Nomazii iau locul corăbierilor și marea, atât de înfloritoare mai înainte, cade în umbră.

Rezultatul: 400 de ani ne-am ros puterile în ciocniri cu acești năvălitori. Sfârșitul veacului al 14 ne găsește în picioare, sub Mircea care încheie tratate cu Sultanii, dând daruri, cum făceau și alți suverani, *nu tribut*. Sfârșitul veacului al 15 ne află tot biruitori, cu Ștefan care trimite steaguri turcești regilor vecini. După un veac, sub Mihai, luăm încă ofensiva. Dar la 1700, intrăm în pasivitate [1]), iar la 1800 ajunsesem chiar sub nivelul defensivei (Pasvantoglu). Așa că abia la 1878, Românii se arată iarăși la malul Dunării, ca putere militară și politică. In sfârșit, 1913 împinge pe Turci până aproape de Bosfor. Rolul lor negativ, de a fi împiedicat romanizarea și italienizarea peninsulei balcanice, s'a isprăvit.

Care este situația etnografică a peninsulei în această a treia reînviere a elementului romanic între Dunăre și Egeea?

Dela 1829, când Turcii pierduseră malul stâng al Dunării (raialele și capetele de poduri) până la 1878, când au pierdut și malul drept, s'a scurs o jumătate de veac, în care cumpăna părea că se pleacă din nou spre noi. Ținutul dintre Dunăre și Balcani era cuprins în sfera limbei române, — afară de Deliorman, unde gloata era turco-tătară. In timpul stăpânirii turcești, elementul bulgar rămăsese legat mai mult de munți [2]). Iar malul dunărean era turc din punct de vedere militar (cetățile), românesc în sate și în grosul populației. Incepând dela Craina-românească a Serbiei, și ținutul iarăși românesc al Vidinului, peste Rahova-românească, Șiștov, Turtucaia și Dobrogea, păscută de oile Mocanilor, un șir întreg de așezări rurale făceau să răsune limba românească până departe (spre Vrața) și chiar în preajma Sofiei, unde

[1]) Cronicarul Neculce e martorul celei din urmă lupte, înainte de irosirea oștirii și începutul epocii fanariote.

[2]) Pet. Mitteilungen, *Die Bevölkerung in Bulgarien und die Siedelungsverhältnisse*, 1911, p. 117.

www.dacoromanica.ro

Românii dunăreni își dau mâna cu Aromânii [1]). De bună seamă, dacă la 1878 nu s'ar fi înființat principatul bulgar, romanizarea ar fi cuprins iarăși o mare parte din peninsula balcanică.

Desfășurarea evenimentelor a fost însă alta. Părăsită de valul turcesc, peninsula ni se arată azi cu elementele dela 1400: Grecii — bine afirmați în Sud, iar Bulgarii și cu Sârbii — în plină ofensivă, cu tendința de a cotropi chiar teritorii eterogene din punct de vedere etnografic. In sfârșit, Albanezii, reînviați o clipă sub forma de stat autonom, și Italienii așezați de curând la Valona, complică și mai mult echilibrul etnografic al peninsulei.

Firește, rolul statului român e mai întâi de a fi factor ponderator. In ce măsură elementul italo-aromân și român se va putea afirma între Dunăre, Egeea și Adriatica, e o chestie a viitorului. Dar nu mai rămâne nicio îndoială că chestia orientală a intrat într'o fază nouă. Căci acum nu mai e vorba numai de colțul Sud-Est al Europei, ci iarăși, ca pe vremea lui Traian, de *întreaga fațadă a Europei către răsărit.*

Și anume:

La cel din urmă congres de geografie, s'a făcut propunerea ca hotarul dintre Europa și Asia să fie mutat dela Urali spre Carpați, pe istmul dintre cele două mări interne: Baltica și Pontul. Din punct de vedere geografic, această graniță e foarte legitimă. Ea poate fi sprijinită pe o serie întreagă de temeiuri, începând dela sloiul paleozoic care apasă cutele Carpaților terțiari și până la granița fagului care desparte climatul continental, de Europa peninsulară cu climat apropiat de cel oceanic.

E însă la mijloc și un temei de geografie politică. Rusia nu e stat european, ci asiatic. Impărăția din dreapta și din stânga Uralilor, care se întinde la miază-noapte până la malurile Oceanului Inghețat Arctic, iar spre miazăzi până în marginea marilor podișuri ale Asiei centrale, e, din punct de vedere al grupării maselor omenești, un fenomen nou. Acum două veacuri, sub Petru cel Mare, populația Rusiei nu era nici de 14 milioane. Azi e de 160 și crește în fiecare deceniu cu 12 milioane. Alături de populația Americei de Nord, unde într'un singur veac St.-Unite și Canada au trecut dela vreo 5 milioane la aproape 100 de milioane, îndesirea repede a populației în Rusia (care e un fel de « lume nouă »,

[1]) O hartă specială a arătat în manualul « România » legătura această dintre elementul romanic din peninsula balcanică și cel din Carpați.

www.dacoromanica.ro

ca și Canada și St.-Unite) e *fenomenul planetar cel mai însemnat în vremile noastre.* In curând, imperiul Țarilor va apăsa cu o greutate economică și militară de peste 200 milioane asupra restului Europei, care devine astfel, cum a spus-o Strabo, și cum o recunosc și geografii contemporani, o adevărată peninsulă a Asiei!

E vădit, așa dar, că o nouă fază începe în istoria statelor din Europa răsăriteană. Alături de marea masă mongolă din răsăritul Asiei, unde s'a îngrămădit mai mult de un sfert din toată omenirea; alături de furnicarul din India, și de marele centru de populație din St.-Unite, unde vor fi spre sfârșitul veacului al XX-lea peste două sute de milioane; alături, în sfârșit, de închegarea unui nou centru de desime în Rusia, mica noastră peninsulă europeană, la apus de istmul ponto-baltic, devine un satelit politic, după cum e și un satelit fizic al Asiei. De aceea, între cei ce se ocupă de geografie politică s'a auzit de curând o expresie caracteristică: « *patriotism european* ». Cuvântul e semnificativ: el arată că Europa peninsulară începe a se simți ca o « unitate » față de marile state continentale, întemeiate pe acele mari aglomerări omenești, care abia acum intră în istoria lumii. Și fiindcă uneia din acele mari puteri, colosul rusesc, pentru a respira liber spre ocean, care domină viața economică a epocii, îi trebuie Baltica și Pontul, întreaga Europă peninsulară *se află în fața unui mare conflict de interese.* In locul pericolului galben, despre care vorbesc cei ce judecă epoca de azi cu impresii căpătate din istoria timpurilor lui Attila și Gengiskhan, se ridică în fața noastră un « pericol alb » foarte apropiat. Coeficientul puterii istorice a noului factor e acea creștere de 12 milioane în fiecare deceniu, pe când Europa peninsulară a atins aproape limita creșterii de populație.

Din nou, așa dar, nu numai geografii, ci și oamenii de stat caută (ca și pe vremea lui Traian) o graniță a Europei spre răsărit. Iar elementul românesc dela Dunăre și Carpați se află, ca și acum 19 sute de ani, în fațada de răsărit a Europei, făcând front spre stepa asiatică dintre Pont, Baltica și Urali.

E drept că, sub Traian, Dacia era singură, ca o cetate înaintată în fața năvălitorilor. Azi, pe frontul european mai e și imperiul german, puternic încă (dar în curând prea mic, față de cel rusesc), ca și imperiul eterogen austro-ungar.

Aici e așa dar punctul critic al geografiei politice în Europa, *iar chestia orientală se întinde, prin urmare, dela Constantinopol până la*

www.dacoromanica.ro

Königsberg. Vor fi Slavii, și alte elemente ale monarhiei austro-ungare, câștigați pentru interesele Europei peninsulare? sau vor gravita spre Slavii asiatici ai stepelor?

Viitorul va răspunde și la această întrebare. Păstrând însă un punct de vedere apropiat de masivul carpato-balcanic, trei fapte atrag în deosebi luarea aminte a etnografului și a geografului neprevenit.

1. Intre Triest, Varșovia, Odessa și Atena e un ținut locuit numai de neamuri mărunte. Nicăiri harta etnografică nu seamănă mai mult a mozaic.

2. Mozaicul acesta e apăsat între blocul german deoparte și uriașul bloc rusesc de altă parte — o adevărată *Scythia major*.

3. Progresul presupune, după legea evoluționismului, diferențierea, nu amalgamarea și nivelarea. De curând, Nansen a căutat să demonstreze tocmai însemnătatea deosebită a națiunilor mici pentru cultura omenirii.

Prin urmare, tot ținutul acesta e ca o pepinieră plină de arbori roditori, *primejduită de tendința nivelatoare a statului moscovit*. După flagelul turcesc, care a bântuit răsăritul Europei cinci veacuri și mai bine, un alt flagel și mai primejdios se arată la orizont.

De aceea, socotim că ar fi o mare pagubă pentru cultura europeană, dacă o înțeleaptă reprocitate n'ar apăra ființa etnică și politcă a tuturor neamurilor din acest ținut polinațional.

In orice caz, meridianul istoric al Europei trece pe sub ochii noștri către răsărit. Spania e de mult în declin. De peste mări și peste țări, ea s'a întors acasă cu mâinile goale — a pierdut toate provinciile coloniale. Franța știe de asemenea că în America (unde a vândut acum 100 de ani valea lui Missisipi, ca pe o moșie fără preț), în Asia, în Polinezia și chiar în Africa, lucrează pentru alții. Populația franceză e pe cale de descreștere. Olanda, cu toată întinderea imperiului său colonial, e ca un arendaș care așteaptă termenul de expirare al contractului unei arende prea fericite. Germania, cea din urmă sosită la ospățul colonial, știe că nu va mai stăpâni Șantung, unde luase doar cu chirie Kiaoceau, iar Africa ecuatorială nu poate deveni putere germană. Anglia de asemenea, dela războiul cu St.-Unite a înțeles că supremația peste mări este tot mai mult o chestie de relații comerciale benevole, atârnând de ieftinătatea mărfurilor, puterea capitalului, spiritul de întreprindere, poziția geografică, etc.

www.dacoromanica.ro

Meridianul istoriei se mută așa dar iarăși spre răsărit, iar noi suntem tocmai în punctul critic, unde acest meridian va trece în curând.

Generația de azi, vrând sau nevrând, va fi de față la evenimente care vor deschide alte mari capitole în istoria Europei peninsulare.

Vechea provincie romană a lui Traian iese deci din nou în evidență și, prin fatalitatea așezării geografice, va trebui să aibă un rol de seamă în deslegarea acestei mari probleme de geografie politică.

Românii au ajuns din nou între Asia și Europa [1]).

[1]) Evenimentele din 1939—1943 au justificat deplin aceste considerațiuni geografice, din 1914.

www.dacoromanica.ro

OBSERVĂRI ASUPRA DOBROGEI [1])

Din punct de vedere geografic şi chiar geologic, Dobrogea este o insulă străină, şi de Carpaţi, şi de Balcani [2]). Doar clima şi lössul, adică pământul galben (adus de vânturile din spre N.-E., prin urmare tot un efect al climei) leagă acest ţinut de regiunea stepei ponto-danubiene.

In istorie, Dobrogea intră abia cu colonizarea greacă a ţărmului. La curentul venit din spre răsărit, s'a adăogat apoi cu vremea influenţa continentală a colonizării romane, ale cărei urme umplu şi azi tot pământul dobrogean. Dela *Tropaeum Traiani*, asupra căruia a atras luare aminte mareşalul Moltke, şi până la descoperirile făcute în timpurile din urmă, an după an se adaogă probele care dovedesc o intensivă colonizare agricolă, cu elemente dace şi romane [3]). *Ulpia Traiana* în Carpaţi şi *Tropaeum Traiani* la Dunăre şi Mare sunt cele două sigilii ale operei romane în Dacia.

După epoca romană, încep năvălirile barbare, care aici durează mai mult decât orişiunde în Europa. Până la 600 după Hristos, elementul roman creştin e încă puternic [4]); apoi năvălirile se întetesc.

[1]) Din *Convorbiri Literare*, An. LI, 1919.

[2]) Insel vom subbalkanischen Kreidegebiet völlig getrennt. — K. F. Peters, *Die Donau und ihr Gebiet*, p. 333, Leipzig 1876. Vezi şi Kanitz, *Donau-Bulgarien*, vol. III, p. 233: «Suprafaţa e ondulată ... dar putem să o considerăm stepă adevărată, ca pe cea basarabeană şi pontică». Iar ca hotar spre sud e o fâşie care merge dela NW Silistrei spre SE către Bazargic-Balcic. Această fâşie desparte pământul stepic ponto-danubian de Deliorman care este bogat în umezeală şi păduri (von Silistria NW gegen SO über Bazardzic nach Balcik verläuft und «den ponto-danubischen Heideboden vom holz- und wasserreichen Deliorman trennt»).

[3]) Ţăranii sunt reprezentaţi pe monumente cu cămaşă, iţari şi sarică, adică costumul *dac* al Columnei Traiane; iar inscripţiile ne arată mulţime de nume *dace:* Darzus, Rigozus, etc. V. Pârvan, *Cetatea Tropaeum*, Bucureşti, 1912, p. 18, 29.

[4]) Raymund Netzhammer, *Aus Rumänien*, 1909, p. 310 şi V. Pârvan, *Contribuţii epigrafice la istoria creştinismului daco-roman*, Bucureşti, 1911, p. 72.

www.dacoromanica.ro

Cei din urmă năvălitori sunt Turcii din spre Sud, și Tătarii din spre Nord, iar cu această mare mișcare de populație, Dobrogea devine parte a imperiului turc, timp de aproape 500 de ani. Dar, înainte de sosirea Turcilor, elementul român și chiar stăpânirea politică a Românilor începuse din nou a se afirma în vechea provincie a lui Traian. Mircea, Domnul Țării Românești, se intitula Domn « de amândouă părțile pe toată Dunărea până la Marea cea mare și cetății Dârstorului stăpânitor ». După Mircea, începe stăpânirea otomană, până ce sub regele Carol I, Românii ajung iarăși stăpânii vechei posesiuni a lui Mircea.

In acest lung spațiu de timp, cât au durat invaziile barbare, apoi cuibărirea Turcilor, aspectul cultural, etnografic și chiar fizic al Dobrogei s'a schimbat considerabil.

Mai întâi, fațada maritimă a suferit o eclipsă aproape totală. Inaintarea aluviunilor Dunării a sporit cu mult delta, iar prelingerea nisipului pe lângă țărm a astupat vechile golfuri, unde erau porturile antice. O limbă de nisip a închis laguna Razim aproape complet, lăsând doar o mică *Portiță*, iar alte golfuri mai mici, către Sud, au fost transformate în lacuri.

Dar nu numai aspectul maritim al vieții dobrogene se pierde, ci dispare și cel agricol din interior. In locul numeroaselor sate de plugari din vremea romană, Dobrogea devine iarăși o *stepă*. Elementele nomade (în special Tătarii) rămân cu totul indiferente față de mare. La câteva sute de pași de malul mării, satul tătărăsc este tot așa de străin de navigație, ca și horda din Gobi, Mongolia ori din stepele Kirghize. Atât numai că, în loc de cort sau iurtă, Tătarul locuiește în bordei de lut. Urmarea a fost că viața pastorală a luat locul celei agricole. Doar spre Nord și spre Vest, adică în apropiere de lunca Dunării, de unde radia influența plugarilor români, s'au păstrat vechi așezări românești — atât de vechi unele, încât au putut păstra în toponimie chiar amintiri despre epoca năvălirii barbarilor *(Peceneaga)* [1]).

Insă radiarea Românilor nu s'a mărginit cu vremea numai la o mică fâșie din țărmul dunărean, ci a luat proporții mai întinse: a răzbit pe calea fluvială până la mare, iar pe cale păstorală până în interiorul ținutului dobrogean.

[1]) Kanitz, *Donau-Bulgarien*, 1879, vol. III, p. 225. Incă în secolul al XI, sunt aci « pontische Wallachen, die nach griechischen Quellen italischer (römischer) Abkunft waren ».

www.dacoromanica.ro

In adevăr, Dunărea (mai ales în cursul ei inferior, dela Călăraşi şi Silistra până la mare) e caracterizată printr'o luncă de o lăţime extraordinară. Intre podişul Bărăganului şi al Dobrogei, înalte amândouă, lunca Dunării plină de bălţi, de păşuni şi de zăvoaie formează un uluc *sui generis*, unde viaţa plantelor, animalelor şi a omului capătă o înfăţişare cu totul aparte. Vara, când stepele sunt arse de secetă, «baltă» e verde; iar peste iarnă, când frigul e aspru în Dobrogea şi pe Bărăgan, ea oferă vitelor în sălceturi un adevărat adăpost.

De aici a urmat că Balta, adică valea propriu zisă a Dunării, a devenit un centru de atracţie pentru păstori. Şi nu numai pentru păstorii din vecinătate, ci chiar pentru cei din Carpaţi şi din podişul Transilvaniei. Fenomenul cunoscut pe toată faţa pământului, că populaţia podişului tinde a se resfira peste şesurile dela poale, s'a repetat şi aici. Păstorii din Transilvania pendulau regulat cu turmele lor de sus în jos până la Dunăre, Nistru şi chiar peste Nistru şi până în Crimeia. In locul Tătarilor, nomazi fixaţi acum în colibe, nomadismul în stil mare l-au exercitat Românii. Astfel s'a putut vorbi cu drept cuvânt de o «Transilvanie nomadă» («das wandernde Siebenbürgen») [1].

Iată o mărturie autentică:

«Pe linia cea mai depărtată a hotarului format de Carpaţi, unde se desparte podişul Transilvaniei de România, se află o populaţie de păstori, cam de 200.000 de suflete. Ea se ţine ca un lanţ neîntrerupt din Bucovina şi încinge cotul cel mai răsăritean al Transilvaniei, apoi merge în linie dreaptă până aproape de Dunăre la Porţile-de-Fer. Această populaţiune românească are la cele 9 sau 10 trecători un fel de puncte de legătură din satele lor cele mari. Cât pentru iernat, turmele sunt duse pe drumurile şi potecile cele numeroase spre gurile Dunării de Jos... Măsurile vamale sunt însă astfel întocmite, încât vitele ţinute de Transilvăneni în România sunt considerate ca vite locale, iar produsele lor sunt importate fără vamă».

Necesitatea geografică şi economică a fost deci mai puternică decât fruntariile politice. Românii din Transilvania, trecând două graniţe: a munţilor şi a Dunării, ajungeau până la Marea Neagră, păscând cu turmele lor şi stepa dobrogeană.

---

[1]) I. Hintz, *Das wandernde der Siebenbürgen*, Kronstadt, 1876, p. 4 şi 46 şi Kanitz, *Donau-Bulgarien*, 1879, vol. III, p. 310, 228. «Până la 1840, plăteau Paşilor din Turcia, 4 parale de cap de vită şi o oaie din cincizeci».

www.dacoromanica.ro

Rezultatul a fost că, dela o vreme, unii au început a se așeza între Turci și Tătari, căsătorindu-se cu fete din satele românești ale Dobrogei și renunțând la dreptul lor de supuși austriaci [1]). In același timp, când păstorii se înmulțeau în stepa dobrogeană, lunca Dunării era, fiește, domeniul pescarului român, căci elementele mongolice se arătaseră indiferente nu numai pentru mare, dar și față de viața mai dramatică a pescuitului în Dunăre și în bălți. (Lucrul se explică și prin scârba nomazilor din centrul Asiei față de pește, care e o vietate spurcată). Și astfel, cu toată întinderea elementului turc spre Dunăre, pescuitul a fost și a rămas până azi românesc.

« Pe partea de sus a Dunării noastre — dela Porțile-de-Fer până la Silistra — elementul principal, care predomină pe amândouă malurile, sunt pescariii de naționalitate română, care pescuesc atât în albie, cât și în bălți. Dela Silistra în jos, încep a se arăta tot mai mulți pescari de origine străină. Totuși, pe toată această distanță, dela Silistra la Tulcea, numărul pescarilor români rămâne covârșitor, căci, afară de satul Carcaliu, *toate satele frumoase și bine populate* de pe malul dobrogean sunt *curat românești*, iar locuitorii lor sunt pescari îndemânateci, ocupându-se încă *din vechime* cu această meserie ».

« Dela Tulcea în jos . . . începe amestecul cel mare al naționalităților, deci, o parte din vechii pescari români băștinași au fost prin multe părți înlocuiți prin noui coloniști: Cazaci, Ruși și Lipoveni . . . în timpul diferitelor ocupații rusești. Și azi mai sunt încă bătrâni prin satele moldovenești dela Razim, Calica, Sarinasuf, Sarighiol, Enisala, etc., care povestesc cum părinții lor erau primii vătafi la năvoade și că *ei* au învățat întâi pe Cazaci să tragă cu năvodul, căci aceștia veniseră aci numai cu carmacele și setcele » [2]). Așa dar, pe lângă afirmarea elementului român în stepa Dobrogei, ca păstori, avem o afirmare tot așa de firească în lunca Dunării și chiar la mare, ca pescari. Așa se explică între altele, numele *Porțita*, dat ușii prin care marea pătrunde în marea laguna Razim.

Tot aceste împrejurări geografice explică apoi pentru ce în lunga stăpânire turcească, de aproape 5 veacuri, alături de elementul mongolic, singur neamul românesc, trăitor mai ales în lungul râurilor care

---

[1]) I. Ionescu, *Excursie agricolă în câmpia Dobrogei*, 1850, p. 127 (publicată în limba franceză, la Constantinopol).

[2]) Gr. Antipa, *Pescăria și pescuitul în România*, Bucureș i, 1916, p. 741.

www.dacoromanica.ro

se îndreptau spre Dunăre și Mare, și-a putut afirma continuitatea sa în Dobrogea. (Pentru Turci, însemnătatea acestui ținut era exclusiv cea militară: ca drum spre Dunăre, în expedițiile contra Poloniei și Rusiei. Cât pentru Bulgari, regiunea toată era ca și neexistentă).

Lucrul era firesc. In drumul lor spre Dunăre, Turcii au curățat pământul de populația creștină. Basinul Mariței a fost colonizat chiar sub Baiazid I. Acolo n'a rămas nici urmă de așezări bulgare. Dar și mai strașnică a fost prigonirea elementului bulgăresc spre Est, lângă Marea Neagră, unde s'au așezat masse compacte de Turci pe amândouă coastele Balcanilor, până la Dunăre, așa că chiar *azi*, după emigrări puternice ale Turcilor, sunt regiuni unde tot ei au majoritatea. Intâlnim multe sate, unde elementul bulgar n'atinge nici 20%, iar în Adânlar nici 10%. Doar munții Balcani dacă mai putuseră ocroti un mic rest de populație bulgărească.

Geograful bulgar, profesor Ischirkof, în marea revistă geografică *Peterm. Mitteilungen*, se exprimă așa:

« Cea mai mare prefacere au adus-o Turcii care au colonizat repede o mare parte a Bulgariei. Ca urmare, Halkokondila, Filipopol și Starozagora erau colonizate chiar sub Murad I, iar ținutul dintre Filipopol și Balcani, sub Baiazid I. Din vremea aceea (sfârșitul veacului al XIV) până la războiul de liberare (1877), Turcii au fost pe locurile acelea în majoritate... Acolo n'a mai rămas nicio populație bulgărească. O mare parte dintre bulgari... *s'au retras în munți* ».

« Dar mai ales a fost strașnică colonizarea în Bulgaria răsăriteană. A mers încet, dar neîntrerupt s'au format masse compacte pe amândouă clinele Balcanilor *până la Dunăre*, și până la Adrianopol; și chiar azi, după ce Turcii au plecat în mare număr, sunt plăși unde ei au mare majoritate. Colonizarea asta a ieșit din considerații strategice: ea avea de scop să apere drumul către Constatinopol ».

Faptele acestea explică de ce, pe la jumătatea veacului trecut, când agronomul Ion Ionescu scrie a sa *Excursion agricole*, într'o vreme când nu exista nicio dispută națională în valea Dunării, Românii reprezentau elementul creștin cel mai numeros între Dunărea-de-jos și Mare. Elementele slave erau împărțite astfel:

Bulgari	1.194	familii
Ruși	1.092	»
Lipoveni	1.700	»

www.dacoromanica.ro

adică în total 3.986 capi de familie sau, aproximativ, 20.000 de suflete [1]). Pe când Românii erau 27.611 (afară de Megidia, Cernavodă și Mangalia, pentru care nu sunt date statistice).

Peste 29 ani, statistica lui Bletoserkovici (guvernator rus al Dobrogei) ne dă numai pentru Sandgiacul [2]) Tulcea această proporție:

Români	5.542	capi	de	familie
Bulgari	4.750	»	»	»
Ruși	1.579	»	»	»
Lipoveni	1.526	»	»	»
Maloconi	144	»	»	»
Greci	544	»	»	»
Armeni	111	»	»	»
Evrei	222	»	»	»
Germani	416	»	»	»
Tătari	131	»	»	»
Diferiți	736	»	»	»
	15.719	»	»	»

Chiar dacă ne oprim privirile numai la Sandgiac, unde sunt așezați Bulgarii, Românii erau tot în majoritate. De atunci, proporția elementului românesc s'a accentuat. Cauzele geografice, care atrăseseră și menținuseră elementul românesc atâtea veacuri în lunca Dunării, pe podișul Dobrogei (păstoria) și la malul mării (pescuitul), au continuat să lucreze și mai liber, după încetarea dominațiunii turcești. Și astfel, atât podișul Transilvaniei (Das wandernde Siebenbürgen), cât și munții, și șesul românesc au continuat a trimete populație spre fațada maritimă a Statului. E vrednic însă de observat că Statul român s'a arătat indiferent punctului de vedere confesional și național. Ereticii, alungați din Rusia, au fost primiți fără nicio restricțiune; Tătari, Bulgari și alte elemente eterogene au fost libere în așezarea și desvoltarea lor; ba însuși Statul român s'a însărcinat să ridice pentru musulmani moschee și școli.

Astfel, la numărătoarea din 1912, elementul românesc era cu totul precumpănitor: din 380.430, populația totală a României de peste Dunăre, 216.425 sunt Români; iar grupul străin, care urmează imediat

[1]) Prof. Ischirkoff, *Peterm. Mitteilungen*, 1911, p. 117.

[2]) Luca Ionescu, *Județul Tulcea*, București, 1906, p. 39.

www.dacoromanica.ro

ca însemnătate numerică, al Bulgarilor, nu atinge decât 51.149, adică niciun sfert din elementul românesc şi abia a şaptea parte din populaţia totală.

Tabela din pagina următoare arată amănunţit distribuirea întregii populaţii.

Dacă lăsăm la o parte faptul că Dobrogea e leagănul neamului românesc (împreună cu Dacia); că azi caracterul său etnografic este tot cel românesc, şi privim numai cifrele, fără amintiri arheologice şi istorice, este caracteristic că niciunul din fragmentele etnice din România maritimă nu arată veleităţi centrifugale. Toţi îşi dau seama că Dobrogea, dacă ar face parte din alt Stat, ar fi ca pe vremea Turcilor un colţ părăsit, având cel mult însemnătate pentru drumuri militare, nu pentru cele economice. Căile ferate şi porturile ar lâncezi imediat, fără relaţie firească cu Hinterlandul, căruia fâşia aceasta de pământ îi servă ca faţadă.

Pentru exactitate, trebuie să relevăm însă că Bulgarii au manifestat pretenţii asupra Dobrogei. Dar mica insulă bulgară, colonizată în cea mai mare parte după războiul din 1829, nu face nici a zecea parte din numărul Românilor cuprinşi în Bulgaria, Macedonia şi Serbia. Lăsând însă de o parte pe cei din Macedonia, anexaţi acum de Bulgari, e destul să privim numai o singură regiune de pe malul drept al Dunării, ţinutul Vidinului. Lăsăm cuvântul profesorului de geografie din Sofia şi rezultatele statistice publicate de dânsul în *Peterm. Mitteilungen*, 1911, pag. 122:

« Cei mai mulţi Români trăesc în judeţele Vidin, unde ei *formează continuarea unei masse româneşti compacte*. De aceea, ei au şi radiat până departe pe Dunăre, în judeţul Kola. Numărul lor e 75.773, dar vorbesc limba română 88.109. Tot româneşte mai vorbesc şi Ţânţarii şi Kuţovlahii cari pasc cu turmele lor munţii ».

Aşa dar cei 51.000 de Bulgari, veniţi în Dobrogea pe la jumătatea veacului trecut, abia dacă formează jumătate din numărul populaţiei româneşti compacte din Bulgaria şi nici a cincea parte din blocul românesc de pe valea Timocului, care este o prelungire a Olteniei şi a Banatului peste Dunăre, cum se prelungeşte şi lanţul carpatic în peninsula balcanică.

De altfel, ţinutul acesta al Vidinului a şi fost oferit României împreună cu cel Dobrogean în 1878. Forma era însă extraordinară: ţinutul românesc din valea Timocului ar fi trebuit să însemneze *pierderea*

www.dacoromanica.ro

POPULAȚIUNEA DIN DOBROGEA SI CADRILATER

Districtul	Români	Bulgari	Tătari	Turci	Germani	Greci	Armeni	Ruși	Ovrei	Țigani	Unguri	Italieni	Albanezi	Austriaci	Sârbi	Polonezi	Seganți	Alte Naționalități	Necunoscuți	Total
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
Constanța Orașe	30.929	1.734	2.050	21.900	465	4.136	1.866	279	1.531	206	588	456	299	236	87	58	—	205	79	50.124
Constanța Sate	98.157	22.639	19.159	10.033	5.115	1.095	538	2.070	71	630	227	138	153	19	126	55	54	38	126	159.443
Constanța Total	129.086	24.377	20.209	14.933	5.580	5.311	2.424	2.349	1.602	836	815	594	452	255	213	133	54	243	205	209.571
Tulcea Orașe	19.171	5.854	221	2.648	333	4.393	97	10.550	2.752	500	116	127	79	345	94	38	6	216	5	48.121
Tulcea Sate	68.168	20.918	920	2.511	1.748	375	94	22.960	219	1.927	54	1.207	34	570	44	13	886	50	1	122.738
Tulcea Total	87.339	26.772	1.141	5.159	2.117	4.768	770	33.510	2.971	2.427	170	1.334	113	915	138	51	892	266	6	170.859
Total general	216.425	51.149	21.350	20.092	7.697	9.999	3.194	3n.859	4.573	3.263	985	1.928	563	1.170	315	164	964	509	211	380.430
Caliacra	1.288	68.307	9.419	58.405	563	992	1.056	1.238	408	6.299	—	—	—	—	217	—	—	—	28	153.060
Durostor	5.314	53.618	2.957	95.443	32	197	854	873	460	4.725	—	—	—	—	98	—	—	—	5	134.158
Total	6.602	121.925	11.876	123.848	595	1.171	1.910	2.111	869	11.019	—	—	—	—	315	—	—	—	33	287.218
			135.724																	

spre răsărit a Basarabiei, provincie română, *răpită de Ruși* la 1812, dar restituită *în parte* după războiul Crimeii. Brutalitatea amputării ce se pretindea României era așa de izbitoare, încât mulți oameni politici au respins cu indignare acest fals schimb care se oferea Statului. Ca totdeauna, când sentimentele sunt adânc atinse, expresiile erau deosebit de energice. Vom cita numai una, pe cea mai caracteristică.

Dimitrie Sturdza, numismat, istoric și unul din cei mai buni cunoscători ai Dunării-de-jos, din punct de vedere economic și diplomatic, la 28 Septemvrie 1878, vorbind în Senat zicea: « Voiți să luați Dobrogea ? Apoi care din noi *știe* ce este Dobrogea ? . . . Ceea ce știu pozitiv e că Dobrogea este o țară nesănătoasă și plină de friguri, cea mai nesănătoasă țară din toată Europa. In privința economică, Dobrogea este ca și una din țările cele mai sărace din Europa . . . ». Ca moldovean, Sturdza înegrea înadins tabloul, deși I. Ionescu, încă dela 1850, arătase ca agronom un tablou destul de ademenitor al ținutului dintre Mare și Dunăre, iar N. Bălcescu, istoricul cel mai însemnat (până în acea epocă a istoriografiei românești) era atât de încântat de vechiul pământ roman și românesc de peste Dunăre, încât se hotărîse să se stabilească pentru totdeauna în Dobrogea.

Concluzia firească nu poate fi decât una: din punct de vedere geografic, istoric, etnografic și antropogeografic, fâșia de pământ între Dunăre și Mare e fațada naturală a Statului român spre calea liberă a Oceanului [1]).

[1]) Paginile acestea au fost scrise în 1917, când Bulgarii ocupaseră Dobrogea, ridicând pretenții asupra acestui ținut românesc. — In 1940, insula de populație bulgărească a fost eliminată din corpul statului, după convenția româno-bulgară din Craiova, dar blocul românesc din valea Timocului a rămas tot sub stăpânire streină.

www.dacoromanica.ro

DACIA PONTICĂ ŞI DACIA CARPATICĂ

OBSERVĂRI ANTROPOGEOGRAFICE [1])

După ce elementul omenesc fusese eliminat din sfera geografiei *(Gerland)*, azi, chiar morfologii litosferei văd în geografie « ştiinţa despre pământ ca locuinţă a omului » *(Davis)*. Pentru unii, « geography is human Ecology » *(Barrow)*,1933. Expresiile acestea ar putea mulţumi şi pe bătrânul C. Ritter. Adevărul rămâne însă la mijloc: fără a i se da un loc precumpănitor, elementul omenesc va fi nelipsit din orice descriere regională, deoarece nu se poate rupe arbitrar lanţul fenomenelor; iar prezenţa acestui element e cu atât mai necesară, cu cât, de multe ori, tocmai faptele antropogeografice pun şi mai bine în evidenţă anume caractere fizice ale unei regiuni.

Totuşi încercarea de a stabili legături între om şi pământ poate duce uneori şi la iluzii. Astfel, multora li se pare că nu-i cu putinţă să înţelegi vieaţa poporului român, dacă n'o legi de fenomenul *descălecării din munţi*. Începând cu cronicarii şi sfârşind cu istoricii moderni, aproape la toţi găsim ca un leit motiv « Descălecarea », adică coborîrea populaţiei din Carpaţi spre şesurile dimprejur. Atât de puternic s'a impus această concepţie, încât chiar cucerirea Daciei de Traian şi colonizarea de acum 18 sute de ani a fost privită de unii tot sub prisma descălecării. Venirea Romanilor a fost numită « descălecatul întâiu », pentru a lăsa lui Radu Negru şi Dragoş rolul unui al doilea « descălecat ».

Nu e uşor să precizăm la ce se vor fi gândit toţi istoriografii care au întrebuinţat acest calificativ. Pe lângă amintirea unor legende, faptul fundamental a fost, de sigur, pentru cei mai mulţi antiteza dintre Carpaţi şi netezimea şesurilor dimprejur. Apoi, pentru scriitori mai noi

---

[1]) Din *Dobrogea*, cincizeci de ani de viaţă românească (1878 - 1928), Buc. 1928.

www.dacoromanica.ro

s'a adăogat şi sugestiunea unei alte idei: *nomadismul* poporului român. Geneza acestei teorii, răspândită cu deosebire între filologi, pare a fi fost aceasta:

Cercetătorii limbii române au băgat de seamă un fapt ciudat: Poporul nostru a lăsat urmele vieţii sale pe o suprafaţă geografică excepţional de mare. Toponimia şi etnografia ne arată dovezi despre traiul Românilor până la Moravia, unde găsim aşezări româneşti şi voievozi români chiar în secolul al XVII-lea; până în Istria, unde câteva sate mai vorbesc încă şi acum româneşte; până în sudul peninsulei balcanice, unde celnicii aromâni iernează şi azi pe lângă golful Arta şi Salonic; iar spre răsărit, afară de Românii din Rodope şi atâtea urme româneşti în Balcani, găsim în stepele de lângă Marea Neagră nu numai pe « Vlahii pontici » ai evului mediu, dar şi grupe de populaţie românească, răspândită până în Crimeia şi mai departe spre Caucaz şi în stepele aralo-caspice.

Un astfel de fenomen este unic în toată Europa, dacă ţinem seamă de proporţiile masei etnice, din care a roit această populaţie.

Care să fi fost cauza răspândirii Românilor? Dacă ne-am gândi la ocuparea unui ţinut atât de vast pe calea exploatării agricole, ar fi trebuit o gloată enormă de plugari. Ca să presupunem niscaiva mişcări subite, ca ale barbarilor, sub forma unor cete pornite după prăzi, iarăşi nu poate fi vorba. Istoria nu le pomeneşte, iar etnografia nu le admite. Cine a ajuns odată pe treapta de civilizaţie şi de cultură a poporului dac şi daco-roman, nu se mai poate întoarce la nivelul unor cete nestatornice, gata să pornească din loc în loc, spre a trăi din prădarea altora. Nu mai rămânea altă explicare decât nomadismul, adică mutarea cu turmele în lungul Carpaţilor, până în Alpi, unde Carpaţii-Mici ating basinul Moravei; până în Balcani şi în masivele Albaniei, ale Greciei, etc. Aşa dar, poporul român nu s'a putut răspândi pe un teritoriu atât de întins, decât pe urma turmelor, ca nomad, — ceea ce a făcut în evul mediu ca vorbele *Vlah* şi *păstor* să ajungă sinonime!

Urmând acestei sugestiuni filologice, istoricii la rândul lor s'au grăbit să ţină isonul spre a justifica şi ei lipsa documentelor despre Români în evul mediu. Unde a putut sta neamul românesc atâtea secole? De sigur în munţi, spre a se adăposti de barbari. Şi cu ce trăiau acolo? In deosebi cu păstoritul. In sfârşit, după ce timpurile s'au mai liniştit, Românii, tot ca păstori, au trebuit să se întindă spre poalele Carpaţilor, adică au « descălecat ».

www.dacoromanica.ro

Și astfel, *descălecare* și *nomadism* au ajuns un fel de categorii inevitabile pentru judecata celor ce se ocupă cu viața poporului român în evul mediu. Iar din modul acesta de a raționa a rezultat ca un fel de subconcluzie: *însemnătatea mai mică a șesului față de centrul muntos al teritoriului român.* Carpații au fost cu alte cuvinte leagănul, iar marginile — între care și Dobrogea — sunt un fel de anexă de valoare fluctuantă și deci secundară.

Totuși, pentru geografi și etnografi, concepția aceasta e cu totul neadmisibilă. Ei au reacționat în contra unei astfel de simplificări arbitrare a vieții poporului român. Și descălecarea, și nomadismul Românilor sunt simple iluzii de bibliotecă [1]). Insă vasta problemă a etnografiei și antropogeografiei țărilor carpatice nu va putea fi pe deplin elucidată decât printr'o cercetare analitică (începând cu măsurători antropologice), după un program la fel cu cele ce se urmează în alte regiuni ale Europei. Deocamdată, în legătură cu marginea de răsărit a teritoriului nostru etnic, să ne fie permis a sublinia câteva fapte, care ne arată Dacia pontică în altă lumină, decât aceea pe care caută s'o acrediteze cei care pierd din vedere punctul de privire geografic.

I. PERIOADA PREISTORICĂ

Ascensiunea muntelui. Inainte de istoria scrisă, care începe în ținuturile noastre numai cu vreo jumătate de mileniu înainte de era creștină, elementul geografic cel mai însemnat pentru viața omului era aici *lunca râurilor.* Resturile neolitice sunt destul de abundente pe lângă lunci, iar în timpurile din urmă s'au găsit și resturi paleolitice. Se înțelege că ar trebui să fie cartografiate mai întâi toate stațiunile, înainte de a formula o concluzie definitivă. Dar și atât, cât putem judeca până acuma, este evident că lunci ca ale Prutului și Nistrului, unde omul primitiv, pe lângă hrană, avea la îndemână și cremenea indispensabilă pentru fabricarea uneltelor, au fost regiuni privilegiate. Tot așa și bogata luncă a Dunării. In bălțile și gârlele regiunilor inundabile, hrana era mai ușor de dobândit, nu numai pentrucă peștii, scoicile, etc., sunt un vânat inofensiv, pe care și femeile, copiii și bătrânii îl puteau «culege», dar mai ales pentru regularitatea cu care bălțile se umplu în fiecare

[1]) Intr'o comunicare la Academia Română, cu titlul: *Premise geografice și etnografice la istoria poporului român*, s'a arătat temeiurile pentru care formulele acestea nu pot fi primite.

www.dacoromanica.ro

primăvară cu peşte, şi pentru uşurinţa pescuitului în lunile de secetă, când apa se scurge iarăşi în Dunăre. Apoi nu trebuie să uităm că luncile ofereau, pe lângă hrană, şi adăposturi bune; în ostroavele cu păduri de sălcii, plopi, răchită şi cătină *(tamarix)*, localnicii se puteau ascunde, ca şi cei ce trăiesc în pădurile ecuatoriale. Huceagul de frunziş, încurcat de liane, este şi azi în unele părţi aproape de nepătruns, ca şi stufişul şi păpurişul. Iar în unele regiuni se mai adăogau pentru adăpost şi peşterile malurilor calcaroase. De aceea, nu-i de mirare că, începând cu Ostrovul mare şi sfârşind cu Delta, popinele şi « grădiştele » cuprind atât de multe rămăşiţe de aşezări omeneşti străvechi.

Tot în legătură cu lunca, trebuie să amintim aşezările legate de « piscuri ». In realitate, nu au nimic comun cu înţelesul obişnuit al acestui termen orografic, afară de faptul că piscurile sunt doar capete mai mult sau mai puţin ascuţite ale unor peninsule de *şes înalt*, pe care ţinutul vecin le trimite ca un fel de promontorii în lunca inundabilă a râurilor. Din aceste locuri proeminente, populaţiile străvechi puteau priveghia lunca până departe, se puteau apăra nu numai de inundaţii, ci şi de duşmani, fără să se depărteze de hrana de toate zilele, pe care le-o procurau bălţile luncii.

Din această constatare rezultă însă un fapt foarte însemnat: abia după ce s'a îndesit populaţia în luncile râurilor şi pe şesurile ocupate de păduri şi de bălţi (numeroase atât spre Tisa, cât şi spre Dunăre), protopărinţii noştri s'au îndrumat spre muntele mai puţin favorabil vieţii. Intâi, au trebuit să scape Carpaţii de zăpezile abundente ale epocii glaciare, care chiar şi vara căptuşeau cu ghiaţă culmile mai înalte, pentru ca primii locuitori să ia în stăpânire şi văile carpatice. Pentru acest scop, ei trebuiau să se deprindă cu o vânătoare mai grea decât cea de lângă luncile râurilor din şes şi mai ales le trebuia tovărăşia câtorva animale domestice.

Prin urmare, pentru înţelegerea legăturii dintre om şi pământ, trebuie să urmărim *ascensiunea progresivă* spre cetatea carpatică. Din punct de vedere demografic şi antropogeografic, am putea zice că s'a petrecut aici un fel de « încălecare » a Carpaţilor, apoi o cuibărire în podişul transilvănean. Dar şi în această epocă, câmpia a avut încă precădere asupra munţilor, fiindcă şesul, alături de luncile râurilor şi de bălţi, mai avea la îndemână păduri, poiene, antestepă şi stepă, adică o gamă întreagă de condiţiuni, care să permită omului o largă adaptare la mediu. — Pentru a înţelege aşa dar acomodarea aceasta, pe lângă explo-

www.dacoromanica.ro

rarea staţiunilor preistorice, va fi necesară o amănunţită descriere a urmelor de gospodărie primitivă, păstrate încă şi azi sub forma « culegerii » directe din natură a mijloacelor de existenţă. Pescuitul cu mâna, răstocirea gârlelor, adunarea scoicilor, a racilor, a rădăcinilor comestibile, a ciulinelor din bălţi, etc., sunt documente expresive, pentru a dovedi, în faza veche de populare, superioritatea luncii şi a câmpiei asupra munţilor, prin urmare şi rolul străvechi pe care l-a avut « Balta » imensă dela Apusul şi Nordul Dobrogei în zorile istoriei.

II. PERIOADA GETO-DACĂ

In momentul când începe istoria scrisă, cetatea carpatică era de multă vreme nu numai locuită, dar şi ajunsă la o civilizaţie destul de înaltă, — ceea ce presupune o îndesire considerabilă a populaţiei. Vom releva numai două fapte: încă din zorile istoriei documentare, vedem tot lanţul carpato-balcanic legat de viaţa aceleiaşi mase de populaţie (tracă); iar în ce priveşte pe locuitorii Transilvaniei, îi găsim vestiţi pentru creşterea albinelor şi exploatarea minelor (în deosebi pentru bogăţia lor în podoabe de aur, ceea ce însemnează stabilitate şi trecerea spre industrie). Când se arată Dariu pe ţărmul dobrogean, antiteza între nomazii cunoscuţi sub numele de Sciţi, şi locuitorii ţinuturilor legate de Carpaţi era nu se poate mai vădită: de o parte o lume statornică de plugari, apicultori, mineri şi industriaşi; de altă parte, populaţia flotantă a celor ce trăiau, purtându-şi corturile pe care *(amaxobiti)*. Documentul cel mai semnificativ al acestei antiteze ni-l procură însuşi Herodot. Când Sciţii au cerut ajutorul părinţilor noştri, ca să se împotrivească în comun lui Dariu, cei legaţi de ţinuturile carpatice şi pericarpatice prin atâtea şi atâtea fire ale unei vieţi statornice, au respins propunerea nomazilor, lăsându-i în seama norocului lor de oameni rătăcitori.

Astfel, nu e de mirare că centrul puterii politice a Geţilor sau Dacilor se rezema în deosebi pe Carpaţi, deşi ei se opun lui Dariu lângă ţărmul mării. Căci atât cununa carpatică a munţilor, cât şi periferia pontică erau deopotrivă ale neamului numit de Greci, Geţi, iar de Romani, Daci. Insă, ca popor continental, ei au trebuit să se sprijine mai ales pe munţi. De aceea, în momentul culminării lor politice, sub Burebista şi Decebal, acropolea dacică era *ţara dintre cele patru râuri:* Mureş, Tisa, Dunăre şi Olt, având la mijloc ceea ce geografii şi geologii numesc « masivul

www.dacoromanica.ro

banatic », cu punctul de culminare în Retezat. Acolo era firesc să se condenseze puterea lor, dacă ținem seamă de « depresiunile » adăpostite între munți și de « coridoarele » cu comunicări între ele: lungul coridor bănățean, unde curg în sens invers Timișul și Cerna; coridorul Bistrei sau al Porților-de-Fier dintre Banat și Hațeg, precum și coridorul Surducului și al Merișorului, între Jiu și Streiu. Acolo era *nodul orografic* cel mai favorabil pentru privegherea politică atât a Carpaților, cât și a Dunării care arăta calea spre mare [1]). O dovadă pipăită sunt și cetățile dacice, găsite de curând peste 1000 m în creierii munților.

Dar asta nu însemnează de loc că periferia pământului dacic a ieșit vreodată din sfera vieții poporului nostru. Totuși, cu privire la marginea răsăriteană, adică la Dacia pontică, unii au avut impresia că ea ajunsese străină de elementul autohton. De pildă, istoricii greci ne arată uneori ținutul dintre Dunăre și Mare sub nume de Sciția-mică.

Care este originea acestui apelativ și care e valoarea lui etnografică ?

Privind faptele mai de aproape, vedem că numele de Sciția-mică e un laps toponimic, cum găsim multe în literatura geografică, în hărțile mai vechi. Porecla s'a născut dintr'o iluzie a marinarilor greci. Cine pleca din Egeea, cea plină de insule muntoase și mărginită de țărmuri iarăși muntoase, trecând prin Bosfor, când ajungea în Marea Neagră, da cu ochii de un peisaj nou: ape întunecate, mai reci decât ale Arhipeleagului și o completă lipsă de insule. Ținând drumul pe lângă « țărmul stâng » al Pontului, câtva timp, periplul amintea încă imaginea patriei, deoarece la orizont tot se mai zăreau vârfuri de munți, până la capătul lui Haemus. Indată însă ce corabia trecea de capătul Balcanilor și cârmea prin golful Balcicului spre Caliacra, Callatis, Tomis și Histria, aspectul se schimba fundamental. Pe lângă răceala vântului care anunță « frigul scitic », cel care se apropia de țărm zărea dintrodată un ținut monoton: o câmpie întinsă și acoperită numai de ierburi, cum nu se găsește nicăiri împrejurul Egeei. Doar spre gurile

[1]) E caracteristic că în momentul celei mai libere manifestări politice, sub Burebista, capitala statului era acolo, unde lanțul carpatic e tăiat de Dunăre (aproape de Oravița), și numai sub Decebal, când începe strâmtorarea din partea Romanilor, capitala se retrage spre mijlocul masivului banatic.

www.dacoromanica.ro

Dunării, dacă se mai arăta în depărtare câteva dealuri teșite. Apoi dela Deltă spre Nord pierea din ochi orice urmă de înălțime. — Pentru marinari toată țara aceea era o parte din marea stepă locuită de neamuri nomade, cunoscute sub numele de Sciți.

Așa dar, nimic mai firesc decât să lege de numele Sciției tot țărmul de unde pierdeau din vedere ultimul munte (Haemus) care le mai aducea aminte ținuturile egeene. Astfel, călătorii greci, printr'o generalizare ușor de înțeles, au întins numele Sciția până la extremitatea Balcanilor. O simplă iluzie de marinar.

Adevărul geografic e însă altul. Pentru cine se coboară din Carpați, ținutul dintre Dunăre și Mare se prezintă sub un aspect cu totul deosebit. Și anume, sunt trei drumuri mai caracteristice pentru cel care se apropie de mare, venind din spre Transilvania.

1. *Drumul codrului.* — Cine cobora din Carpații de miazăzi putea până în timpurile din urmă să ajungă în golful Balcicului, fără să bage de seamă că a intrat într'un ținut deosebit de cele legate de munți. In adevăr, urmând mănunchiul de râuri din basinul Argeșului, se întindea la poalele munților un imens codru (Vlăsia), continuându-se peste Dunăre cu altă pădure mare (Deliormanul). Călătorul ar fi putut să meargă tot la umbră din culmea Carpaților până la țărmul Pontului.

Azi, puntea aceasta de verdeață a fost fărâmată și, în multe locuri, nimicită. Dar reconstituirea peisajului dacic de odinioară e lesne. Continuitatea pădurii e adeverită nu numai de apelativul încă viu: « codrul Vlăsiei », ci chiar de resturile vegetației arborescente, precum și de solul de pădure, care este o probă irecuzabilă. Basinul Argeșului, primind o cantitate mai mare de ploi, iar luncile afluenților săi fiind numeroase și aproape unele de altele, creșterea copacilor găsea aici condițiuni deosebit de favorabile.

Așa dar, pentru cel care urma « drumul codrului », Dacia nu se sfârșea decât la țărmul Mării Negre. Lunca Dunării aproape nu se băga în seamă, deoarece tocmai în dreptul gurei Argeșului, albia dunăreană e foarte îngustă.

2. *Drumul stepei.* — Aceeași impresie unitară o avea și cel care apuca pe drumul neted al Bărăganului. Cine străbate basinul Ialomiței, îndată ce se depărtează de munte, are peste tot înaintea ochilor monotonia șesului acoperit de ierburi. Copacii lipsesc cu desăvârșire (afară de perdeaua ialomițeană). Iar dacă treci Dunărea și tai Dobrogea pe

www.dacoromanica.ro

la mijloc, ai aceeaşi impresie dominantă: lipsă de râuri, lipsă de puţuri, lipsă de copaci, atât în dreapta, cât şi în stânga fluviului. Aşa dar, o imensă stepă dela poalele Carpaţilor până în mare. De aceea, pentru părinţii noştri, Dacia sfârşea şi pe aici tocmai la malul mării. E drept că la mijlocul drumului, dau de un larg uluc, Balta. Insă e vrednic de relevat că marginile ulucului, pentru cel care îl observă din mijlocul Bălţii, par tot atât de înalte, fie că se uită spre Bărăgan, fie că priveşte spre răsărit, către Dobrogea [1]).

3. *Drumul luncii Siretului.* — O altă legătură pipăită între cetatea Carpaţilor şi ţărmul mării este lunca Siretului de jos, unde arcul carpatic înaintează mai mult spre răsărit. Tocmai pe aici sunt câteva dintre pasurile cele mai directe care duc din Transilvania spre Dunăre şi Dobrogea. Iar călătorul avea şi pe aici sub ochi un aspect destul de omogen: din codrul carpatic, prin zăvoaiele din lunca Siretului, putea ajunge în masivul păduros din Nordul Dobrogei, care se întindea până aproape de mare (cum dovedesc încă şi acum urmele pădurii). Chiar şi fagul, care se teme de stepă, pe aici trece peste Dunăre, cum trece şi în Deliorman. Prin urmare, şi pe calea aceasta, Dacia carpatică şi Dacia pontică, făceau pentru ochii autohtonilor unul şi acelaşi .trup.

E adevărat că, pentru cine ia seama de aproape, ţinutul din Nordul Dobrogei, şi ca relief, şi ca structură a scoarţei, se deosebeşte de câmpia română. Până mai ieri, petecul acesta de pământ era o enigmă. Azi se ştie că el e rămăşiţa unui lanţ de munţi, care se întindeau până în Boemia. Din ruinele masivelor străvechi s'au clădit în parte culmile carpatice actuale. Prin urmare şi din punct de vedere geologic, Dacia carpatică se leagă cu cea pontică. Podurile aruncate după vremuri la Issacea îşi sprjiine capetele lor pe amândouă malurile pe aceeaşi rocă.

Dar, alături de aspectul fizic, însemnătatea cea mai mare pentru epoca de care vorbim, o avea *unitatea elementului etnic în toată întinderea basinului de jos al Dunării*, şi chiar dincolo de acest basin, *până în basinul Nistrului*, unde locuiau Tyrageţii, adică Geţii nistrieni. Aşa dar,

[1]) Când s'au făcut săpături pentru aşezarea stâlpilor podului, s'a văzut că şi sub Baltă e tot pământ dogrogean, ba încă şi mai departe, spre apus, până în mijlocul Bărăganului (Mărculeşti), unde s'au găsit blocuri dobrogene, cufundate sub stepă. — Faptele acestea sunt relativ noi, dar impresia de unitate e veche pentru toţi, care treceau depe o margine a ulucului spre cealaltă. Omogenitatea stepei e pentru orişicine vădită.

www.dacoromanica.ro

când se ivesc în aceste părți zorile istoriei scrise, iar Grecii încep a sămăna factoriile lor pe țărmul Pontului stâng, toată regiunea Carpato-Balcanică, din *munți până la mare*, era locuită de masa etnică, din care se trage poporul nostru [1]). De aceea, când Dariu se arată în aceste meleaguri, negustorii greci se supun; pe Sciți nu-i întâlnește nicăiri, iar singurii care se opun sunt Geții, cum era și firesc pentru niște oameni lipiți prin agricultură de pământul patriei lor. — Ca să producă o diversiune, Sciții, după ce Dariu trecuse Dunărea, se gândesc un moment să ceară ajutorul populației din spre Carpați spre a da invaziei lui Dariu un nou obiectiv. Dar autohtonii, cum am relevat mai sus, pe temeiul lui Herodot, se leapădă de atingerea cu Sciții, așa că nomazii au trebuit să apuce drumul stepei.

Ce însemnează aceasta? Tradus în termeni geografici, demografici și antropogeografici, aceasta însemnează că strămoșii noștri, încă din secolul VI-lea a. Chr., erau atât de numeroși și bine cuibăriți pe șes și în cetatea carpatică, încât dominau toate ținuturile carpatice și pericarpatice până la Mare și valea Nistrului. De aceea, ei se cred datori să reziste. Pentru ei, și Dariu, și Sciții erau ceva eterogen față de pământul și interesele lor. Stăpânind ca păstori, plugari, apicultori, podgoreni și mineri tot ocolul Carpaților și șesurile legate de Dunăre (« fluviul sfânt », care îi îndrepta spre mare), Geto-Dacii primiseră în marginea țării lor pe Greci doar ca mijlocitori ai negoțului. Dar hinterlandul rămăsese al autohtonilor. Stăpânul casei trebuia în chip firesc să fie și stăpânul ușii, adică al Daciei pontice. — Iată cum se explică rezistența în contra străinilor, începând dela Dariu până la Filip, Alexandru și Lysimach, care încercaseră a se înfige pe acest țărm. Insă această stăpânire a marginei răsăritene nu însemna nici în epoca aceea o « descălecare » dela munte spre mare, ci o simplă « înțelinare », adică o închegare pe loc a massei autochtone, din ce în ce mai numeroasă, mai deasă și mai civilizată. Cât despre o așezare scitică aici, ori pe șesul de sub Carpați, cum vrea să sugereze schița cartografică a răposatului arheolog V. Pârvan, aceasta este inadmisibil. Să vorbești de o « Dacie scitică » până în Carpați sau chiar peste Carpați, pe temeiul câtorva rămășițe de obiecte, e ca și cum ai afirma că Dobrogea, ori Câmpia română sau Transilvania reprezentau o « Dacie elenică », fiindcă

[1]) Milesienii, când au fundat Tomis, au găsit aici pe Geți. *Mileto, missi coloni nque graias constituere domos.* Ovid. Tristia III, 9.

www.dacoromanica.ro

găsim ici şi colo resturi de amfore, monete greceşti sau alte urme ale negoţului. Pe calea aceasta, putem construi hărţile cele mai absurde, mai ales dacă uităm că negoţul e un fenomen cunoscut până şi Primitivilor.

Oricare ar fi însă amănuntele, un lucru e sigur: în momentul de culminare al dacismului, adică sub Burebista şi Decebal, când autohtonii ţărilor carpatice reprezentau singura putere europeană, capabilă de a se măsura cu imperiul roman, stăpânirea dacică se întindea din creştetul munţilor până la ţărmul mării. *Dacia carpatică* şi *Dacia pontică* formau o unitate organică, apărată, cum spune Strabo, de armate care se ridicau până la 200.000 de luptători [1]).

Concluzie. Pentru marinarii greci, care veniseră din spre miazăzi şi se opriseră (ca şi în Tracia) la ţărmul mării, lăsând interiorul pe seama localnicilor, putuse să se nască iluzia unei Sciţii-mici, care începea dela capătul Balcanului, unde ţărmul devenea monoton. Din contra, pentru cei care coborau din Carpaţi, fie că luau calea codrului, fie că soseau pe drumul stepei ori pe lângă lunca păduroasă a Siretului de jos, de unde intrau în pădurile din nordul Dobrogei, Dacia carpatică se continua cu Dacia pontică, fără să se arate nicăiri o diferenţă de acelea care despart felul de traiu al oamenilor. Pe un mal ca şi pe celalt al Dunării, era aceeaşi populaţie care, în vremurile de secetă, îşi îndrepta turmele spre lunca verde a fluviului. Cât priveşte legătura Sciţilor cu Dobrogea, ea nu se deosebeşte mult de a Cerchezilor, care, în timpurile noastre, au trecut pe aici ca un val, lăsând în urma lor câteva ruine şi numele unui râuleţ.

III. PERIOADA DACO-ROMANĂ

In toată perioada daco-romană, legăturile între cetatea carpatică şi periferia maritimă urmează aceeaşi direcţie, ca şi sub Daci. Putem

[1]) Pentru caracterul etnografic al Daciei pontice, mărturia decisivă e a lui Ovidiu. El nu era călător în trecere, ci legat de regiunea, a cărei populaţie îi este aşa de bine cunoscută, încât a învăţat şi limba getică. *(Videor geticis scribere posse modis.* Trist. III, 14). Cu toate că pe ţărm sunt şi Greci, dar Geţii sunt în majoritate *(maior geticaque frequentia gentis)* spune tot Ovidiu. (Trist. V, 7). De aceea el numeşte ţărmul dobrogean cu apelativul getic: *Procul a getico littore vitis abest... procul a geticis finibus arbor abest.* (Trist. III, 12). Chiar în oraşul Tomis, mai mult de jumătate locuitorii erau Geţi îmbrăcaţi cu cojoace. (Tristia V, 10).

www.dacoromanica.ro

zice că, în unele priviri, devin și mai strânse. Relevăm numai câteva fapte:

1. *Unificarea Dunării prin infiltrarea romană.* — Alături de elementul autohton, se adaogă un strat de populație romană în tot lungul fluviului. Adăogirea aceasta am numit-o înadins « infiltrare », fiindcă fenomenul n'a fost ceva subit, ci s'a desfășurat pe încetul timp de câteva secole. Cum râurile coboară dinspre Alpi spre Dunăre, așa a înaintat și elementul latin, mai ales după romanizarea Iliriei și desvoltarea industriei fierului la periferia răsăriteană a Alpilor. Iar curentul de oameni și de mărfuri trebuie să fi fost destul de intens, deoarece încă de pe timpul lui Tiberiu, limba latină era răspândită în *toată* Panonia. Așa dar, « infiltrarea romană », departe de a fi opera colonizării lui Traian, este un fapt cu mult mai vechi și socotim ca un progres că acest termen etnografic începe acuma a fi întrebuințat și de istorici, înlocuind nu numai termenul mai vechi al « descălecărei », dar și expresia mult mai nouă de « plantație », neexacte amândouă, întru cât sugerează ideea unei opere politice, conștient plănuită din capul locului. Nu. Fenomenul acesta, ca și multe alte fapte etnografice, s'a desfășurat pe încetul. Rezultatul a fost însă considerabil. De unde Dunărea era tăiată în două, numindu-se *Danubius* în sfera negoțului apusean, și *Ister* în basinul unde circulau Grecii, epoca dacoromană aduce întregirea, întinzând numele latinesc până la mare. August ajunsese cu hotarul la Dunăre, dar încununarea operei se ivește abia sub Traian care, deschizând cel dintâi drum prin clisuri, leagă definitiv cele două segmente ale fluviului, unificând și numele în toată întinderea basinului.

Intregirea aceasta a însemnat, se înțelege, o legătură și mai strânsă între Dacia Carpatică și cea pontică. Iar semnul mai vizibil al întregirii era flota. De unde în epoca geto-dacă, autohtonii nu cunoscuseră decât circulația cu ciobace *(monoxile)*, iar flota de tonaj mai mare era a cetăților grecești, acum, pe lângă flota romană, care patrula în toată Marea Neagră, apare și o flotă specială pe Dunăre, ca o completare a escadrei de mare. (Flota aceasta a Moesiei joacă un rol însemnat chiar în războaiele dacice). Acuma, pentru întâia oară, fluviul devine o arteră de navigație regulată și sigură, legând toată regiunea carpatică, de țărmul Pontului, unde Traian apăsă mai tare pecetea romanității, întemeind orașe noi și botezându-le cu nume scumpe inimii lui (numele soției și al surorii). Tot Traian, ridicând în Dobrogea marele

www.dacoromanica.ro

monument *Tropaeum Trajani*, iar în Haţeg *Ulpia Trajana*, a dovedit în chip concret că închegarea politică a Daciei ajunsese completă, mergând însă în calea de pe vremea lui Burebista.

2. *Deschiderea pasurilor peste munţi.* — In epoca daco-romană s'a mai petrecut încă un fapt antropogeografic şi etnografic însemnat: penetrarea elementului roman în regiunea minieră a Munţilor Apuseni. Aurul fusese aici exploatat de multă vreme. Ţinutul devine însă acuma un fel de Californie. Pentru apărarea acestei regiuni privilegiate, masivul întreg e încadrat de lagăre militare *(Apulum, Potaissa, Napoca, Porolissum*, etc.). Dar exploatările din zona minieră înviorau comerţul nu numai spre apus, ci şi spre răsărit, către porturile dobrogene. De aceea, pe lângă drumurile deschise încă din vremea războiului prin Carpaţii de miazăzi şi spre Banat, se dădu o atenţie deosebită şi circulaţiei spre răsărit. In primul plan, sta aici drumul Oituzului, păzit de un lagăr (la Breţcu), ale cărui rămăşiţe au fost desgropate de curând. Pe valea Trotuşului, şi peste castrul dela Poiana, drumul se scobora tocmai la cotul cel mare al Dunării (castrul de Bărboşi), apucând direct spre gurile Dunării. Cine voia să ajungă din Transilvania în Italia, pe calea mai uşoară a mării, pe aici afla itinerariul cel mai scurt. Astfel, *Dacia felix* a însemnat în acelaşi timp o nouă înflorire şi pentru Dacia pontică. Ultima provincie romană lăsase în umbră pe toate celelalte din punct de vedere economic, cum arată şi titlul ei *(felix)*. Ea era în acelaşi timp şi *grânarul*, şi *tezaurul* imperiului. (Traian, atât de îngrijat de bugetul deficitar, deşi era foarte circumspect în toate măsurile lui politice şi militare, se încumetă totuşi să suspende încasarea impozitului în tot imperiul! Atâtea tezaure îi procurau Carpaţii). Putem afirma că, faţă de scăderea populaţiei în Italia şi de simptomele decadenţei economice, Dacia se prezenta Romanilor cu un relief în adevăr singular. Numai Galia i se putea asemăna. Ulpia Trajana, cu temple, amfiteatre şi frumuseţea alpestră a Retezatului nu va fi fost mai prejos de *Lugdunum*, unde chiar August îşi clădise un palat. Pe Riviera galică, *Massilia*, fundată cam în acelaşi timp cu cetăţile pontice, se putea mândri cu grădini de maslini, dar în ce priveşte cerealele, nu se putea măsura cu porturile dobrogene, unde se mai adunau produsele minelor carpatice (aur, sare) pe lângă miere, ceară, seu şi peşte în cantităţi uriaşe. Fără să putem invoca preciziuni statistice, socotim că nu suntem departe de adevăr, dacă vom afirma că îngustul basin al Ronului nu putea susţine nici pe departe com-

www.dacoromanica.ro

paraţia cu vastul basin al Danubiului daco-roman. La intrarea în Istria, metropola Dunării de jos, călătorul citeşte şi azi inscripţia lui Hadrian, care îi dăruise ziduri noi — o dovadă a înfloririi din care se împărtăşea *toată faţa răsăriteană a provinciei*. Şi Dunărea, şi drumurile romane care legau Dacia carpatică de Dacia pontică, înlesneau avântul economic şi întăreau unitatea politică a ţinutului, ca şi în epoca dacică,— ba încă mai mult, dacă ţinem seama, după căderea Daciei, că în faţa Romei nu mai era nici un adversar de temut în toată Europa.

Concluzie. — Prin făptura sa fizică, fâşia de lângă mare este o simplă continuare a Daciei carpatice. In tot cursul istoriei antice, unitatea etnică este evidentă. Iar a vorbi de o Dacie scitică şi încă a o întinde pe hartă până în Carpaţi, e tot aşa de nelogic şi neistoric, ca şi cum ai inventa o Dacie elenică din cauza factoriilor greceşti dela malul Pontului sau o Dacie bastarnică, gotică, hunică, bulgară, tătară, etc. din cauza câtorva rămăşiţe de obiecte aduse fie de năvălitori, fie pe calea negoţului. E drept că forma lunguiaţă, în chip de peninsulă, a ţinutului dintre Dunăre şi Mare, precum şi aşezarea lui între marea-stepă din răsăritul Europei şi ţările mediterane, i-au impus din timp în timp rolul de punte, începând cu expediţia lui Darius al lui Histaspe, şi a făcut cu putinţă şi mici infiltraţii scitice. Dar tocmai aceasta ne împiedecă să dăm ţinutului de lângă mare numele unei populaţii efemere.

Spre sfârşitul epocei daco-romane, şi în evul mediu, puntea devine tot mai umblată (dela Goţi până la Tătari şi Turci). De asemenea în timpurile moderne, rivalitatea între Statul moscovit şi împărăţia Sultanilor a accentuat iarăşi pentru câtăva vreme funcţiunea de punte militară, lăsând în marginea de răsărit a ţării unele fragmente allogene: Bulgari, Cerchezi, Tătari, Lipoveni, etc. Dar stabilitatea spre care se îndreaptă lumea modernă, şi îndesirea populaţiei autohtone (care era în majoritate tot românească, chiar pe vremea stăpânirii turceşti) face să cadă în umbră rolul de « şleau » militar, pentru a se ivi tot mai clar rolul organic de întregire fizică, economică şi politică a Daciei carpatice, cum a fost şi în antichitate [1]).

In orice caz, înţelenirea sau înrădăcinarea elementului autohton până la periferia maritimă a Daciei este un fapt cu mult anterior aşa

[1]) Pentru alte amănunte a se vedea: *Le pays et le peuple roumain*, 1927; *România*, 1928 şi *Vechimea poporului român*, 1925.

www.dacoromanica.ro

numitelor « descălecări », și s'a făcut pe încetul într'o lungă adaptare a omului la mediu: pescuit în lunci, agricultură pe șes și dealuri, apoi pe plaiuri, și păstorie cu mișcări de mică și mare amplitudine (transhumanță), iar nu prin nomadism, care n'a fost niciodată forma de viață a poporului nostru, — nici măcar în zorile istoriei, necum în epoca dacică sau daco-romană ori mai târziu. Tocmai Dobrogea, unde năvălirile au fost atât de dese, este documentul cel mai clar spre a dovedi că traiul neamului nostru a fost legat totdeauna nu numai de munte, ci și de câmpie și chiar de zona cea mai joasă a râurilor, până la marginea din spre mare.

www.dacoromanica.ro

CADRUL ANTROPOGEOGRAFIC

OBSERVĂRI RELATIVE LA TRANSILVANIA [1])

Dintre toate neamurile legate de sistemul carpatic, niciunul nu are o suprafață geografică și o adâncime istorică mai mare decât Românii.

Fiecare ținut geografic are lumina și umbra sa, ca și un tablou așezat pe zid. Pentru Carpați, din punct de vedere antropogeografic, așezarea pe 45° latitudine e faptul fundamental. In al doilea rând, un lucru de însemnătate capitală e că acest sistem muntos se află tocmai la marginea de răsărit a Europei propriu zise, adică în extremul Orient european [2]). In al treilea rând, au fost decisive pentru autohtoni o sumă de caractere orografice și hidrografice ale pământului dacic. Vom înșira câteva, spre a se înțelege pentru ce, *între toți locuitorii Carpaților, niciun neam nu are o întindere geografică și o adâncime etnografică și istorică mai mare decât a Românilor.*

Mai întâi de toate, se impune atenției un fapt: forma României actuale amintește conturul provinciei romane *Dacia Trajana.* Coincidența aceasta nu e o întâmplare. Rotunzimea Daciei antice nu era legată numai de forma circulară a cetății muntoase din mijlocul ei și de cadrul hidrografic (Tisa, Dunăre, Mare și Nistru), ci și de un bloc de populație, despre care Herodot spunea că era cel mai considerabil din toată Europa și singurul care s'ar fi putut compara cu cel din India [3]). Iar aglomerarea aceasta avea o mare vechime. Pittard, cel mai bun cunoscător al materialului antropologic, privitor la Carpați, afirmă că nimic nu se opune, să considerăm pe Geți sau Daci,

[1]) Din volumul festiv, tipărit la 1928, după un deceniu de la unirea cea mare.
[2]) S. Mehedinți, *Le pays et le peuple roumain,* București, 1927, p. 55 ș. u.
[3]) Herodot, V, 3.

www.dacoromanica.ro

ca urmaşi direcţi ai neoliticilor din această regiune [1]). Prin urmare, avem în faţa noastră un substrat etnic de o continuitate milenară [2]).

I. CADRUL GEOGRAFIC

Analiza cadrului fizic justifică pe deplin concluziile antropologului. In adevăr, pentru faza străveche a populării acestor ţinuturi, condiţiile traiului omenesc au fost aici excepţional de favorabile, — mai ales în şesurile pericarpatice, cu lunci largi şi periodic inundate. Dunărea, de ex. se revarsă, în fiecare primăvară, acoperind suprafeţe foarte întinse (uneori de zece ori mai întinse decât albia minoră) şi lasă peştele în bălţi şi gârle, ca în nişte căpcăni naturale. Pescuitul în astfel de condiţiuni a fost uşor chiar pentru omul preistoric [3]), iar Tisa, Oltul, Siretul, Prutul şi Nistrul prelungeau mai departe reţeaua acestei vieţi potamice, îndrumând-o spre gârlele Carpaţilor iarăşi lesne de exploatat. De aceea, încă din paleolitic, omul a luat în stăpânire tot ţinutul Daciei. Cercetările, e drept, nu sunt încă destul de înaintate. Paleoliticii inferiori abia de câţiva ani au ieşit la iveală [4]). Dar răspândirea lor e considerabilă: îi întâlnim din valea Crişului alb până la Nistru şi la Mare. Şi e probabil că se vor găsi urme paleolitice din ce în ce mai numeroase, deoarece localnicii aveau la îndemână nu numai acele *lunci largi*, cu multe *bălţi* şi *gârle* comode pentru pescuit, dar şi *cremene* destulă, pentru fabricarea uneltelor primitive. Aşa că nu-i de mirare, dacă în neolitic aşezările omeneşti sunt foarte numeroase pe pământul României şi dacă dau la iveală un grad de civilizaţie în adevăr remarcabilă [5]).

Prin urmare, în cadrul antropogeografic al Daciei, cea dintâi trăsătură caracteristică pentru faza de care ne ocupăm nu e puternica

[1]) E. Pittard, *Étude sur l'indice céphalique en Roumanie, avec un essai de répartition géographique de ce caractère*, Bucureşti, 1927, p. 92. Hubert Schmidt, *Zeitschrift für Ethnologie*, XXXVI, 1904. p. 630.

[2]) I. Andrieşescu, *Des survivances paléolithiques dans le milieu néolithique de la Dacie*, Communications présentées au VI-e congrès international d'histoire a Oslo, *Ac. Rom. Bull. de la Section historique*, 1929, p. 7.

[3]) S. Mehedinţi, *Dacia Carpatică şi Dacia Pontică*, *Bul. Soc. regale române de geografie*, 1928, p. 8 şi 9.

[4]) Ioan Andrieşescu, *Contribuţie la Dacia înainte de Romani*, Iaşi, 1912, p. 16 ş. u. — N. N. Moroşanu, *Contribuţie la cunoaşterea paleoliticului din Moldova de nord*, *An. Ac. Rom. M. S. Şt.*, 1912 şi *Câteva staţiuni preistorice noui*, *Rev. ştiinţifică Adamachi*, anul XIV, Nr. 3—4, 1928.

[5]) Ioan Andrieşescu, *Op. cit.*, p. 80, ş.u.

www.dacoromanica.ro

osatură a Carpaților, ci tocmai chenarul hidrografic: *luncile* cu mari *zone de inundație* și, în vecinătatea lor, ținuturi bogate în cremene.

Masa de populație preistorică și protoistorică avea nu numai condițiuni favorabile pentru îndesire, dar și pentru stabilitate. O scurtă privire asupra cadrului orografic o dovedește îndată.

II. ANALIZA CADRULUI

a) *Plaiuri.* — Mai întâi, e necesar să înlăturăm o eroare de perspectivă. Cei care au cercetat viața românească în Carpați, au suferit de pe urma unei iluzii cartografice. Aspectul munților, pe vechile hărți, se apropia de al omizilor. De aici expresia curentă « lanț » de munți. In ce privește Carpații, un geograf străin a contribuit și el să întărească această închipuire, asemănând Carpații cu o coloană vertebrală [1]). Iar unii istorici români, dintre cei mai însemnați, au găsit expresia « foarte nimerită » [2]).

In realitate, comparația aceasta deșteaptă ideea falsă a unei linii mediane, care ar despărți un organism în două părți simetrice, pe când în realitate, lucrul stă cu totul altfel. Carpații, de când ne-am deprins a-i vedea cu ochii școalei lui Davis [3]), ne apar în primul rând ca o serie de *plaiuri* (peneplene) mai mult sau mai puțin sculptate și așezate *grosso modo* în chip de cotrună [4]). Niște vechi sloiuri primare, incinse de cutări tot mai nouă și ridicate, apoi netezite de agenții atmosferici au fost supuse la o nouă modelare, prin roaderea apelor curgătoare și ĩ au fost transformate cu timpul în masive din ce în ce mai bine individualizate. Unele păstrează însă și acuma resturi din netezimea de odinioară. (De altfel, ochiul autohtonilor observase acele forma caracteristice înainte de a fi relevat știința aceste fapte, și le botezase cu numiri adecvate: *Șesul Lupșanilor* (1600 m), *Neteda* (1700 m),

[1]) H. Grothe, *Zur Landeskunde von Rumänien*, 1907, p. 19.

[2]) D. Onciul, *Tradiția istorică în chestiunea originilor române*, *Anal. Ac. Rom.*, 1907, p. 20. Iluzia aceasta se putea impune lesne celor ce priveau pământul românesc numai din laturea șesului dunărean. Vechea linie de graniță sugera și ea aceeași imagine de *lanț* sau de zid despărțitor.

[3]) Em. de Martonne, *Recherches sur l'évolution morphologique des Alpes de Transylvanie* (Karpates méridionales), Paris, 1907.

L. Sawicki, *Die glazialen Züge der Rodnaer Alpen und Marmaroscher Karpaten*, Wien, 1911 (Mitt. der k. k. Geogr. Gesellchaft in Wien) și *Beiträge zur Morphologie Siebenbürgens*, *Bull. international de l'Académie des sciences de Cracovie*, 1912.

[4]) Ocolul de pietre, care înconjoară vatra unui foc aprins în aer liber.

www.dacoromanica.ro

Şesul cald, Masa, La Poduri, Vârful Poenii, Râu-Şes, Poiana-Rusca, etc.). Pe când în alte limbi romanice, *planium* a dat termeni relativi la câmpie *(plaine)*, în românește a dat *plaiu*, adică loc « plan », dar ridicat cu mult peste nivelul mării sau al câmpiilor vecine.

Dar nici așezarea în cerc a acelor vechi sloiuri carpatice nu e o simplă întâmplare, ci stă în legătură cu scufundarea care a născut *depresiunea centrală* sau căldarea cea mare a Transilvaniei. Când s'a lăsat partea din mijloc, sloiul din spre miazăzi și cel din spre răsărit au rămas mult mai sus, iar blocul din spre apus s'a oprit ceva mai jos. Totuși, așezarea lor în chip de ocol formează o *cunună* destul de completă (cu toată știrbitura dintre munții Rodnei și Munții Apuseni).

Cine privește așa dar regiune cu regiune acești munți, își dă seama de caracterul lor de acropole. Astfel, Munții Apuseni se întind ca o *vastă cetate*, aproape tot atât de spațioasă, ca și depresiunea centrală a Ardealului. O simplă ochire pe hartă arată imediat că această masă orografică exclude calificativul de *lanț* muntos. Abia ici și colo, dacă sculptura râurilor a izbutit să izoleze câteva forme mai lungurețe, cărora să li se poată aplica pe drept titlul de lanț. (Cât privește numele colectiv de « munții apuseni », el a fost dat de cei care trăiesc în depresiunea centrală a Transilvaniei. Numai pentru aceștia, ei sunt așezați spre *apus*).

Spre Nord de cetatea apuseană, dincolo de Crișul repede, stau niște *poduri* (horst) care poartă numele impropriu de munți, dar nu sunt decât o prelungire a cetății muntoase din apus, însă cu o treaptă mai jos (*Meseș, Codru*, etc.).

De asemenea, la Sud de Mureș, *Poiana-Rusca* e tot un podiș, a cărui lățime exclude în chip hotărît imaginea de lanț muntos. Insuși numele ei de « Poiana » e destul de semnificativ.

Tot așa, puternicul masiv banatic, cuprins între Streiu, Timiș, Cerna și Jiu are la altitudinea de 1500 m un plai atât de întins, încât ai putea acoperi cu el tot basinul Hațegului, după cum Munții Apuseni ar fi putut umplea toată căldarea transilvăneană.

Mai departe, spre răsărit, între Jiu și Olt, călătorul poate străbate culmile, călărind pe alocurea cu aceeași înlesnire ca și pe șes; iar masivul Făgărașului, măcar că ne apare din spre miazănoapte ca un zid, poartă totuși deasupra un plai ce se' întinde aproape 30 km. Așa că abia în Carpații dintre Moldova de o parte, Transilvania și Maramureș de altă parte, începe a se ivi mai clar forma lunguiață *(obcina)*, căreia i se poate aplica și numirea de catenă sau lanț muntos.

www.dacoromanica.ro

In rezumat: munții românești, în aspectul lor cel mai general, se aseamănă cu un ocol sau *cotrună de sloiuri așezate împrejurul depresiunii transilvane.*

b) *Depresiuni.* — Al doilea caracter însemnat pentru orografia Carpaților stă în numeroasele *depresiuni* cu forme, dimensiuni și altitudini deosebite.

Cea mai importantă este însăși acea *depresiune centrală*, al cărui fund stă cam la 400—500 m peste nivelul mării. Odinioară, depresiunea era plină cu apele mării. După ce apele s'au retras, fundul a fost săpat de râuri și transformat în *coline* și *dealuri.* Totuși se poate destul de ușor reconstitui monotonia vechiului podiș de argil, marnă, sare, nisip, etc., rămas în urma mărilor terțiare în retragere. Privită de pe unul din piscurile Carpaților, depresiunea pare destul de uniformă. De altfel, chiar numele de « Câmpie », dat ținutului dintre Mureș și cele două Someșe, ajută și el la întregirea imaginei vechiului fund de căldare.

Imprejurul acelei mari depresiuni sunt apoi și altele mai mici, ascunse la poalele munților. Țara-Bârsei, pentru cel care o privește de pe Bucegi, e o adevărată groapă. Fundul ei (500 m altitudine) se întinde oblu, ca și fața unui lac — o amintire a lacului ce o umplea odinioară. Cotiturile lacului pot fi ușor urmărite în golfurile de iarbă și de semănături, care înaintează între culisele munților acoperiți cu păduri.

Inaintând apoi în valea superioară a Oltului, găsim un alt ținut relativ neted, — un fel de uluc, al cărui fund se află la 600 m deasupra nivelului mării. Iar basinul superior al Mureșului este de asemenea un uluc, aproape tot așa de înalt și complet adăpostit între munți.

In fine, Tisa își adună izvoarele sale dintr'o largă depresiune, mărginită spre miazăzi de masivul Rodnei, iar spre miazănoapte de Carpații pădurоși, având deschidere numai spre apus, unde conul vulcanic dela Hust stă, ca un fel de turn de pază, străjuind toată poarta depresiunii maramureșene.

Dar, pe lângă aceste depresiuni *intercarpatice*, mai sunt și altele, la periferia externă a Carpaților. Ele se numesc *sub-carpatice* și se țin lanț din Oltenia până în Bucovina. Unele mai mici, altele mai mari, unele mai deschise, altele mai închise (cum e depresiunea Vrancei),

www.dacoromanica.ro

unde chiar numele exprimă caracterul orografic. Vrancea s'ar putea traduce cu termneul popular « groapă sau înșirare de gropi » [1]).

Pe scurt, aspectul orografic al pământului românesc prezintă următoarele caractere: o *circumvalație* muntoasă cu *plaiuri*, închizând o *depresiune centrală*, însoțită de o serie de alte depresiuni (intercarpatice și pericarpatice). Calificativul de lanț muntos se poate aplica cel mult brâului extern din spre răsărit. — Circumvalația prezintă apoi un număr de știrbituri sau *crestături*, dintre care unele foarte adânci, tăind muntele până aproape de temelie (la pasul Oltului) și altele foarte largi (poarta Someșului).

Prin urmare, din punct de vedere antropogeografic, Carpații nu sunt « un zid greu de străbutut », care are numai « două desfundături » sau « răspunderi », spre a explica, cum face Xenopol, formarea celor două unități politice, Muntenia și Moldova [2]). Departe de a fi « pretutindeni aiurea (afară de cele două porți) ponoare și prăpastii nestrăbătute, decât doar de piciorul ager și neobosit al vânătorului de munte », mediul carpatic, cu acele plaiuri întinse și acoperite de pășuni excelente [3]), cu pământ accesibil agriculturii până pe la 1000 m, a fost excepțional de favorabil vieții omenești. Fiind lipsiți de zăpezi eterne și de ghețari, Carpații sunt mai ușor de locuit, mai *icumenici*, decât Alpii. De aceea, cartograful, spre a se apropia de adevăr, trebuie să arate

---

[1]) Hasdeu, neținând seamă de elementul orografic, a legat numele Vrancei de sanscritul *vrana* = munte. In realitate, tocmai forma *concavă*, adică depresiunea saliferă, închisă între Carpații de gresie și lanțul Sub-Carpaților (Richitaș, Măgura) dă acestui ținut adevăratul său caracter de groapă sau *vrana*, nume repetat și în alte *vrane*, din alte ținuturi cu forme la fel (țărmul Adriaticei). — Localnicii înțeleg prin « groapă de fân » un loc de cosire, relativ neted și înconjurat de înălțimi.

[2]) A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, ed. III-a, vol. I, p. 17, 18. — Din lipsa de intuiție geografică, istoricul simplificase faptele în chip cu totul arbitrar. El se alătura la formula că: « o naționalitate e un basin, iar o graniță e un munte » și vedea în Europa « pretutindeni niște țări bine *așternute*, mărginite de munți, cari despart neamurile ce le locuesc, de neamurile vecine ». Numai Românii, zicea el, n'au avut parte de aplicarea acestei legi. « Ei sunt lipsți de margini firești, și *muntele care ar trebui să-i despartă de alte naționalități, străbate însuși poporul lor în mai multe mădulare desbinate*, între care se ridică *stavile uriașe*, care rup continuitatea țării, împărțind-o în mai multe regiuni, ce nu au între ele *nici un soiu de legătură* ». E atât de falsă imagina lui Xenopol, încât nu-i de mirare să găsim în opera sa interpretări cu totul depărtate de adevărul faptelor.

[3]) F. Pax. *Grundzüge der Pflanzen-Verbreitung in den Karpaten*, Leipzig, 1898. Multe de specii endemice.

www.dacoromanica.ro

aici nu numai descrierea populației în genere, ci să deseneze hărți speciale, unde să se poată vedea distribuirea populației și peste vară, când plaiurile sunt pline de turme și de păstori.

Așa dar, înc'odată, nu poate fi vorba de « zid greu de străbătut », nici de « coloană vertebrală », ci de o serie de masive tocite, cu plaiuri deasupra și multe depresiuni, favorabile traiului omenesc. Asemănându-l cu o « cetate », Bălcescu (dacă lăsăm la o parte unele exagerări) s'a apropiat mai mult de adevăr, încă din vremea când concepția geografică asupra genezei Carpaților era de tot neclară, iar hărțile destul de slute.

In orice caz, caracterele înșirate până aici explică în chip foarte firesc aglomerarea de timpuriu a unui bloc de populație atât împrejurul Carpaților, cât și în mijlocul cununei carpatice.

III. VECHIMEA ȘI STABILITATEA MASEI ETNICE

Să vedem acum, dacă masa preistorică și protoistorică, menționată de Pittard, a putut stărui locului, ori a fost cumva dislocată și spulberată de unele mișcări posterioare. Răspunsul la această întrebare poate fi căutat în mai multe direcții: în antropologie, etnografie, istorie și arheologie.

In laturea antropologică, materialul este încă insuficient. Resturile de schelete vechi sunt prea puține, iar măsurătoarea populației actuale e departe de a fi abundentă. Poate că isohemaglutinarea să ne deschidă unele perspective mai favorabile [1]).

In direcția etnografică, istorică și arheologică, documentele sunt mai numeroase. Dar pentru justa lor interpretare, e necesar să înlăturăm o iluzie destul de răspândită: asimilarea invaziilor barbare cu niște cataclisme. In adevăr, nu numai năvălirile posterioare venirii Hunilor, dar chiar cele mai vechi sunt considerate de mulți istorici și arheologi ca adevărate catastrofe. Astfel, cu privire la populația Daciei, arheologul V. Pârvan ne vorbește de o « catastrofă » întâmplată cu vreo 700 ani înainte de era creștină. « Frumos împodobiți cavaleri medievali (?) ai bronzului IV dacic au fost înfrânți de nomazii iranoturano-mongolici, cari năvăleau încoace pe caii lor mici și păroși, având ca arme săgețile de bronz, cari veneau de departe, și pumnalele

[1]) Dr. G. Popoviciu, *Diferențe și asemănări în structura biologică de rasă a popoarelor României*, Cluj, 1924, p. 229, 230, 234.

www.dacoromanica.ro

de fier, cari luau definitiv vieața rănitului căzut la pământ »[1]). Dramatizarea aceasta stilistică vrea să ne sugereze ideea de exactitate. In realitate însă nu dovedește nimic precis în ce privește mișcarea și stratificarea populației din Carpați. Mutarea grupărilor etnice, mai mari sau mai mici, este un fenomen destul de comun pe fața pământului, dar aceasta nu implică numai decât efecte catastrofale[2]). In cazul nostru, nu numai că nu poate fi vorba de o dislocare a blocului etnic din Carpați, dar nici măcar de copleșirea lui prin vreun soi de inundație catastrofală.

In adevăr, Reineke[3]), Rostovtzeff[4]) și alții ne vorbesc de mișcări ale nomazilor din spre răsărit spre apus. Sub influența acestor scriitori, Pârvan le caracterizează drept « spăimoase » și se însărcinează să ne arate chiar și itinerariul exact. Primul drum — cel mai firesc — e cel care străbate Carpații pe la Nord, unde năvălitorii ar fi putut coborî mai iute în șesul Tisei și al Dunării de mijloc. Fiind tocmai aici un pas relativ adânc, sectorul acesta din Carpați se oferea dela sine ipotezelor. Al doilea drum e pe la mijloc, « în special pe la Oituz » zice Pârvan. Și aceasta se impune atenției, fiindcă duce deadreptul din valea Siretului spre șesul Bârsei și spre inima Transilvaniei. In sfârșit, al treilea n'ar mai putea fi decât cel indicat de netezimea șesului Munteniei și Olteniei spre coridorul bănățean *(Porta orientalis)*. « Direcția acestei imigrații e jalonată » prin următoarele semne: un cazan desgropat la Scorțaru (Brăila), o statuetă de bronz, aflată la Năeni (Buzău), un pieptene găsit lângă București, niște inele la Turnu-Măgurele, câteva aplice la Craiova, etc.[5]). Și pe temeiul unor astfel de mărunțișuri disparate, arheologul se credea îndreptățit să deseneze nu numai harta unei « Dacii Scitice », care s'ar fi întins dela țărmul Mării Negre până în

---

[1]) *Getica, o protoistorie a Daciei*, Buc. 1926, p. 296.

[2]) Exterminarea unor întregi grupe etnice este un fapt recent (Tasmanieni, Polinezieni, Piei-Roșii, etc.). Iar fenomenul acesta n'a devenit posibil decât atunci, când diferența de civilizație între două grupe de populație a ajuns în adevăr considerabilă, cum e azi.

[3]) Paul Reinecke, *Neue Skythische Altertümer aus Ungarn*, în *Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn*, VI, 1898, 4, 11. Budapest.

[4]) Rostovtzeff, *Iranians and Greeks in South Russia*, Oxford, 1922, p. 39 ș. a. — Autorul e foarte prudent; așteaptă rezultate dela desgropările ce se vor face în Bulgaria și România (p. 42), mai ales că Sciții sunt o *minoritate* (p. 43).

[5]) *Getica*, p. 9.

www.dacoromanica.ro

Carpați, dar ne oferă chiar și un fel de Sciție carpatică, în mijlocul Transilvaniei [1]). De unde ar rezulta o dislocare a elementului autohton sau măcar copleșirea lui sub un strat alogen. — După cum Xenopol modela foarte sumar relieful Carpaților, tot așa de sumar modelează Pârvan populația.

De aceea, pentru antropogeograf și etnograf, astfel de afirmări nu pot fi doveditoare. Găsirea câtorva obiecte izolate, ca cele amintite mai sus, nu însemnează numaidecât o stratificare etnică. Resturile arheologice dovedesc un singur lucru: răspândirea unor obiecte, dar nu și răspândirea unor mase alogene, care le-ar fi însoțit pas cu pas. E cunoscut de toți că anume mărfuri (arme, podoabe, etc.), și mai ales banii au ajuns la o largă răspândire chiar în mijlocul unor populații primitive. Iar locuitorii din Carpați erau foarte departe de a fi primitivi în mileniul întâi înainte de Hr., când Sciții bântuiau stepele dela nordul Mării Negre. Herodot ni-i înfățișază pe Agatirși ca foarte bogați în podoabe de aur. Pe de altă parte, faptul că Milesienii își resfiră coloniile lor încă din secolul al VII-lea pe țărmurile Pontului, e o dovadă de intens schimb de mărfuri, atât cu nomazii stepei, cât și cu agricultorii și păstorii din basinul Dunării de Jos. Insă, cum nu s'a gândit nimeni să susțină o invazie grecească peste toată zona, unde se găsesc monete și alte obiecte fabricate de Greci, tot așa răspândirea obiectelor cu motive ornamentale scitice nu dovedește de loc o efectivă răspândire a unei populații nomade până în mijlocul Carpaților. De altfel, este știut că în și antichitate, ca și în timpurile noastre, cei care fabrică și exportă mărfuri pentru țările mai înapoiate în civilizație, le potrivesc anume după gustul indigenilor [2]). Marfa poate călători singură din mână în mână [3]). Prin urmare, un obiect, o co-

---

[1]) *Ibid.* Vezi harta dela urmă: «Răspândirea Scythilor în Transilvania și pe Valea Dunării».

[2]) Insuși Rostovtzeff releva că industriașii Greci țineau seama de gustul Sciților. Vezi *op. cit.*, p. 55. — Pe de altă parte, unii Sciți deveniseră agricultori și căpătaseră înclinare spre civilizația grecească, cf. Max, Ebert, *Südrussland im Altertum*, Bonn 1921, p. 101 ș. u.

[3]) I. Andrieșescu, *Asupra epocei de bronz în România*, Buc., 1916, p. 15. — Civilizația bronzului arată categoric că localnicii ajunseseră pe o treaptă considerabilă de desvoltare. (In paranteză, numirea de «bronz unguresc» pentru această epocă e tot așa de nepotrivită, ca și cum ai atribui obiectele de bronz Sașilor sau oricărei alte populații venite mai târziu pe locurile acestea).

www.dacoromanica.ro

moară [1]), un mormânt . . . sau orice alt document izolat este un fapt individual. Pentru antropogeograf și etnograf, în ordinea aceasta de idei, singura dovadă valabilă ar fi o *masă* mare de resturi, cum ar fi o necropolă. Singură cantitatea mare, *răspândită pe un spațiu considerabil*, ar dovedi stratificare etnică.

Dar nici acest argument nu-i decisiv decât pentru populațiile cu așezări statornice, cum sunt, în genere, cele agricole. Din contra, cine urmărește mișcările nomazilor, vede numaidecât că ei pot să lase undeva o necropolă, chiar când nu ocupă durabil acel ținut. Humboldt și alți călători, care au cercetat stepele Asiei înainte de prefacerile moderne, ne arată cum nomazii pot străbate spații foarte întinse. E destul o molimă să ucidă turmele sau oamenii, și horda se pune în mișcare, lăsând morminte numeroase în regiuni nestăpânite de acei nomazi. A face deci harta răspândirii neamurilor nomade este uneori tot așa de nesigur, ca și cum ai vrea să tragi pe hartă granița unui vânt. Prin urmare, a desena hărți etnografice pe temeiul găsirii unor obiecte izolate, ca cele citate de Pârvan pentru șesul românesc, însemnează a depăși cu mult realitatea. Pe baza unor astfel de documente, am putea împinge pe Romani și pe Greci până în nordul Europei. Așa dar, o așezare scitică peste autohtonii din Carpați rămâne o simplă ipoteză. Din contra, dimensiunile blocului etnic (comparabil pentru Herodot cu cel din India), precum și civilizația sa înaintată: agricultură, apicultură, exploatare de mine, industrie (podoabe de aur) și schimbul de mărfuri cu coloniile grecești, toate aceste fapte constatate în chip precis, în epoca lui Herodot, exclud ideea despre vreo «catastrofă» scitică, produsă după anul 700 în. Hr. Un val de nomazi (sau poate numai câțiva stropi) care ating cetatea carpatică ori șesul panonic sunt un element disparent, față cu întinderea și masivitatea populației, legată de Carpați. Câteva «aplice», o statuetă și alte mărunțișuri puteau fi aduse din porturile pontice chiar de mâinile Geților.

Singurul adaos mai sigur în toată epoca dacică este cel venit din spre apus, adică elementul celtic. Dar nici infiltrația aceasta

[1]) Lângă Streiu, s'au găsit în sec. XVI nu mai puțin de 30.000 de Lysimachi, fără ca basinul acelui râu să fi fost vreodată colonizat sau măcar ocupat de Greci. Monedele lui Filip, Alexandru, Lysimach ori cele din insula Thasos dovedesc tot atât de puțin colonizare sau stăpânire grecească în Dacia, cum ar dovedi talerii Mariei Terezia, colonizare și stăpânire austriacă în Africa centrală, ori irmilicii turcești niscaiva așezări musulmane în satele carpatice, pe unde se găsesc.

www.dacoromanica.ro

cu urme vădite în toponimie [1]) n'a putut da un caracter nou populației carpatice. Celții s'au asimilat destul de repede [2]).

Putem deci afirma că, din zările istoriei până în pragul erei creștine, *cetatea carpatică și depresiunile ei, precum și regiunile pericarcarpatice își împliniseră rolul de a hrăni și adăposti o masă destul de bine închegată și stabilă.* O armată ca a lui Burebista (200.000 luptători, după mărturia lui Strabo) și puterea politică a Dacilor, singurul popor european, care se mai putea măsura cu Roma, după căderea Galiei — sunt dovezi suficiente că munții Carpați, ca și alte sisteme muntoase, au fost din punct de vedere antropogeografic un *centru de relativă stabilitate etnografică.*

IV. STRATIFICAREA ETNICĂ

Cel dintâi adaos alogen de reală însemnătate este colonizarea romană. Istoricii leagă de obicei opera aceasta de numele lui Traian. Geografii și etnografii se gândesc mai întâi la cadrul fizic. Cum curg apele din Alpi spre Dunăre, tot așa comercianții romani și Ilirii romanizați au început a se îndrepta spre Dacia, după ce Roma și-a întins sfera de influență peste Adriatica. Un singur fapt etnografic lunimează dintrodată tot procesul: pe vremea lui Tiberiu, limba latină se vorbea în toată Panonia. O spune chiar adjutantul lui Tiberiu, care cunoaște de *visu*, aceste regiuni [3]). Prin urmare, Traian nu face decât să completeze, sub aspectul militar și politic, opera de infiltrațiune romană, începută aproape cu două secole mai înainte. Și, potrivit cu direcția curentului, era firesc ca laturea apuseană a cetății carpatice să fi fost cea mai intens romanizată. Mai întâi, fiindcă acolo era centrul politic al Daciei [4]). Al doilea, din cauza metalelor care exercitau o deosebită atracție, atât pentru administrația imperiului, cât și pentru coloni [5]). De aceea, vedem că romanizarea, care se întinsese mai întâi pe linia Dunării, ajutată de fluviu și de șoseaua de pe malul drept (33 d. Chr.) până la

[1]) I. Bileţchi, *Celții în toponomastica României*, Orpheus, Anul IV, 1928.

[2]) Strabo.

[3]) V. Paterculus: *in omnibus Pannoniis.*

[4]) Sub Burebista, la apogeul statului dacic, capitala fusese în Banat (Argidava) aproape de răscrucea orohidrografică, unde Dunărea, adunând toate apele basinului panonic, străpunge Carpații. Sub Decebal însă, după ce conflictul cu Romanii se înăspreşte, capitala se mută în basinul Streiului (Sarmisegetusa).

[5]) Jérome Carcopino, *Les richesses des Daces et le redresement de l'Empire Romain, sous Trajan, Dacia*, I, p. 28—34.

www.dacoromanica.ro

mare, sub Traian se întețește mai ales în sectorul de apus al circumvalației carpatice, unde erau minele și castrele. In adevăr, Munții Apuseni au fost încercuiți cu o serie de castre puternice *(Apulum, Potaisa, Napoca, Porolissum)*, iar tabelele cerate, inscripțiile de pe monumentele funerare, drumurile și alte resturi de civilizație dovedesc aci o foarte adâncă infiltrare a elementului colonizator. Avem de altfel chiar sub ochii noștri un document clar al unei intense penetrații

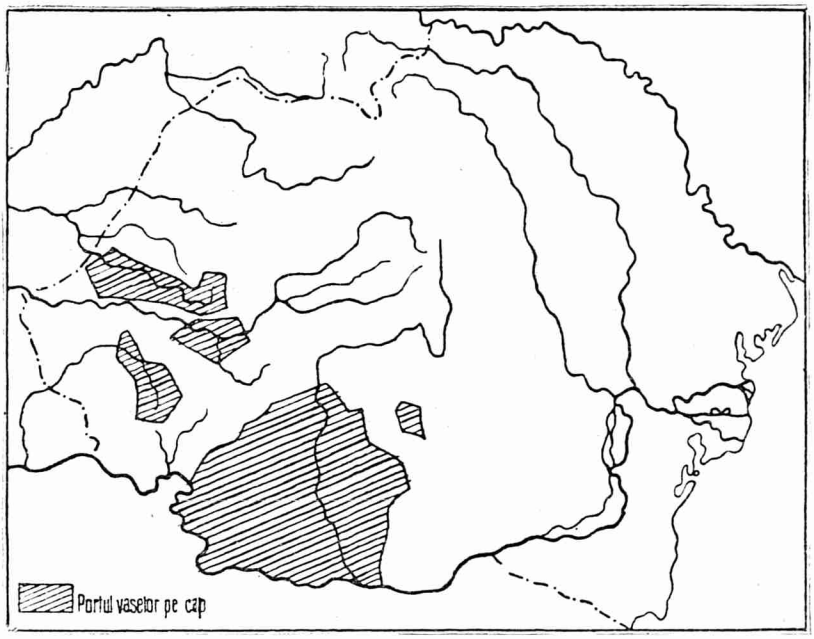

Regiunea unde femeile poartă vasele pe cap

romane în părțile apusene ale cetății carpatice. Se știe că în Germania, portul vaselor pe cap coincide cu granița expansiunii romanice. Harta ne arată că și în Dacia, acest *test* etnografic s'a păstrat tocmai în regiunea unde colonizarea a fost mai intensă. Din Banat și Oltenia, zona acestui obiceiu se prelungește spre Nord până dincolo de linia Mureșului [1]). Putem zice că, după cum minele de argint ale Spaniei

[1]) Se înțelege că zona aceasta a fost odinioară cu mult mai largă. Insule, ca cea dela Comarnic, sunt o dovadă. (Schița de hartă a ieșit din colaborarea mai multor membri ai Institutului de geografie). Vezi și *Anuarul de geografie și antropogeografie*, anul 1911, C. Brătescu, *Dobrogea la Ovidiu*, p. 20, o schiță de hartă.

www.dacoromanica.ro

au romanizat pe Iberi numai în timp de două secole, tot așa aurul și sarea Daciei apusene au fost una din cauzele cele mai active ale acelui aflux de coloni *(infinita copia)*, care a dăruit acelui sector un nou strat de populație. Cât privește restul pământului dacic, și în deosebi circumvalația muntoasă, ea a rămas tot în mâinele populației autohtone. E clar că imigranții nu râvneau la stânile de pe plaiuri, al căror gen de viață aspră le era cu totul străin. In orice caz, la Nord de masivul Rodnei, în Maramureș, în Carpații pădurоși și în marginea nordică a Daciei, Carpodacii, Costobocii și alți Daci liberi au continuat viața lor [1]), adăpostiți nu numai de cununa munților și de unele depresiuni, ci și de pădurile care îmbrăcau dealurile dimprejurul Carpaților și chiar pe mari întinderi ale câmpiei [2]).

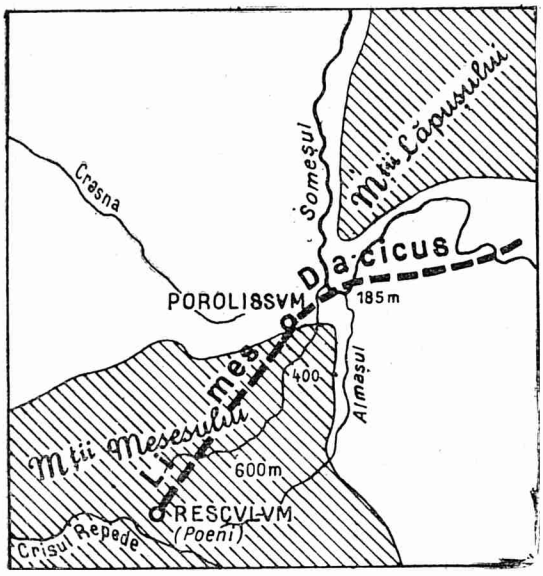

Poarta Someșului închisă printr'un *limes*

Romanii, după ce au încercuit cu castre Munții Apuseni și au împânzit cu legiuni valea Dunării și capătul Nistrului, s'au îngrijit mai mult de consolidarea militară a provinciei, prin *valuri* care să corecteze lipsurile cetății carpatice, pentru a

[1]) La începutul sec. III-lea, *Carpii* cer subsidii dela Romani, ca și alți dușmani ai Romei, considerându-se mai viteji decât Goții, iar Carpodacii sunt în stare să facă o expediție în Moesia la 409, aproape un secol și jumătate după retragerea legiunilor! (C. Diculescu, *Die Gepiden*, Leipzig, 1922, I, p. 51).

[2]) Intinderea stepei de azi nu trebuie să ne facă iluzie asupra aspectului vegetației de acum 2000 de ani în șesul panonic și pontic. Pe tot frontul antestepei, pădurea e în luptă cu iarba. In unele regiuni, stepa a împins îndărăt frontul pădurilor; în altele, arborii par a înainta în stepă. Dar echilibrul nu atârnă numai de cantitatea de ploaie, ci și de intervenirea omului (păstorie și agricultură). In epoca dacică și daco-romană, vegetația arborescentă ocupa suprafețe mult mai întinse și oferea prin urmare adăposturi mai numeroase și mai sigure.

www.dacoromanica.ro

o apăra atât spre apus, cât și spre răsărit, așezând o sumă de *valuri*, (cum se vede foarte clar la poarta prin care iese Someșul).

Un *vallum* de 70 km. lega *Resculum* (Poeni) așezat pe Crișul Repede cu Someșul (castrul dela Cășeiu), trecând peste *Porolissum* (Novigrad). Un lanț de 7 castre și alte întărituri secundare forma aici un *limes dacicus* [1]), menit a apăra partea pe unde Someșul iese din Transilvania, adică să astupe oarecum știrbătura circumvalației între M. Apuseni și masivul Rodnei. — Când Dacia s'a împărțit în trei, iar *Porolissum* devine capitala provinciei nordice (167) d. Chr., un nou *vallum* a fost ridicat între Crișul Repede (Orade) și Crasna (Meștedu mare).

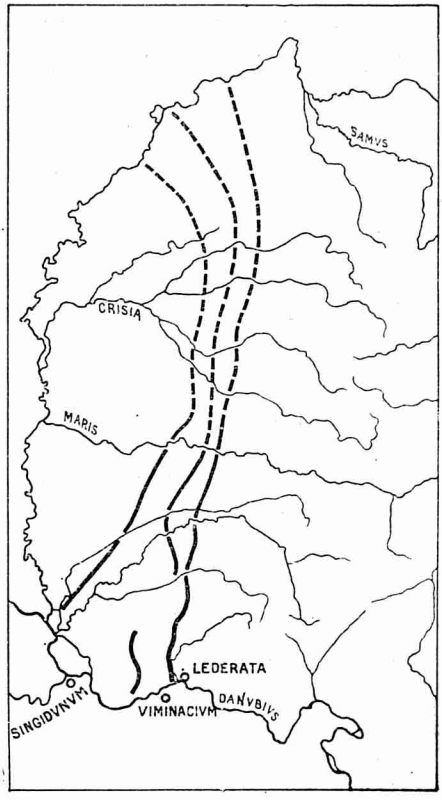

Lin. de apărare spre apus

Alte valuri paralele se întindeau în lungul șesului Tisei, dela Dunăre *(Viminacium)*, până la Tisa *(Rucconium)*.

Prin urmare, nu rămâne nicio îndoială că s'a adăogat un strat nou de populație peste toată Dacia apuseană, care forma oarecum centrul cetății, în toată provincia cucerită de Traian.

In restul circumvalației, atențiunea Romanilor s'a concentrat în deosebi asupra pasurilor și mai ales a celor din spre răsărit. La Oituz, un *castrum* puternic păzea marele drum care lega Dacia carpatică cu gurile Dunării. Un val *(limes alutanus)* se întindea în lungul Oltului; altul lega Țara Bârsei (Râșnov) cu Dunărea (Flămânda); alte trei linii străbăteau îngusta peninsulă dobrogeană dela mare (Constanța), până la Dunăre (Cernavoda); altele, în sfârșit,

[1]) Em. Panaitescu, *Le limes dacique, Nouvelles fouilles et nouveaux résultats, Bull. de la Section Historique, Ac. Rom.*, 1929.

www.dacoromanica.ro

porneau dela Siret peste Prut spre Nistru. Iar *toate aceste valuri sunt condiționate în chipul cel mai clar de cadrul antropogeografic al provinciei. Ele formau un sistem de întăriri complimentare, ale cetății carpatice în fața stepei ponto-caspice de o parte, și a celei panonice de altă parte.*

In adevăr, toate aceste măsuri au avut un rezultat etnografic real: stăpânirea latinității a fost definitiv consolidată în această ultimă provincie anexată imperiului roman. E drept că, alături de cadrul fizic, a mai contribuit la consolidarea noului strat de populație încă o împrejurare de natură demografică și etnografică. Tocmai în epoca ce urmează cuceririi Carpaților, armata romană își schimbă caracterul: *recrutarea începe a se face pe loc*, dintre locuitorii provinciei respective, iar recrutul deveni *civis romanus*. Septimiu Sever, îngăduind apoi soldaților și *căsătorirea, legionarii deveneau un fel de grăniceri*, legați de familia și de moșioara lor. Nicio mirare că, în curând, veteranii au ajuns să dea nota întregei populații civile, de unde a și urmat faptul social că toți *bătrânii* erau considerați ca *veterani*.

Astfel, în timp de 5 secole de penetrație romană din spre Adriatica spre Carpați, se încheagă aici un nou popor. Masa dacică devine o masă daco-romană, primind o limbă nouă, cum se întâmplase cu Iberii și Galii.

V. INFILTRĂRI PARȚIALE IN EVUL MEDIU

Vechea masă daco-romană, cu care se încheie aici istoria antică, o vedem apărând în istoria modernă sub forma unui Stat care a căpătat, în cele din urmă, un contur apropiat de al Daciei Traiane. Și cadrul orohidrografic, și elementul etnic au impus cu necesitate conturul politic de azi.

Dar masa etnică nu mai are omogenitatea din epoca daco-romană, deoarece s'au adăogat o sumă de elemente eterogene. Unele au dispărut complet. Altele s'au păstrat sub formă de insule, dar lucrul esențial a fost că blocul romanizat a rezistat, înfățișând o reală continuitate în spațiu și în timp.

Totuși, pentru unii, stăruința aceasta milenară pare un miracol. Aceștia sunt însă victima concepției catastrofice. După ce a fost alungată din științele naturale, concepția aceasta semi-teologică mai dăinuiește încă la unii istorici și filologi care, neavând intuiția spațiului

www.dacoromanica.ro

concret și a vieții maselor etnice. mută cu o înlesnire de film populații de dimensiuni considerabile, subtilizând și spațiul și timpul pe temeiul unei date cronologice sau altui fapt mărunt. Azi însă, astfel de interpretări cad în desuetitudine. Albanezii, de pildă, ne apar ca urmași ai populației peste care a trecut Caesar și Pompeiu, măcar că în evul mediu căzuseră la fund. Nu îndrăznește niciun om de știință să-i suprime sau să-i mute din Albania, pe temeiul lipsei de texte istorice, sau pentru niscaiva considerații filologice. De aceea, scriitorii cu destul orizont critic nu mai pun la îndoială continuitatea populației carpatice, de care vorbea Pittard. Snelmann de ex., vorbind de cedarea Daciei sub Aurelian, mărturisește că civilizația romană « a dat îndărăt, fără ca să poată fi nimicită », ceea ce ar fi fost inevitabil, dacă autohtonii piereau ori părăseau țara [1]).

Dar sedimentația etnografică [2]) a adus totuși în evul mediu elemente, care merită să fie amintite, fiindcă tocmai aluviunile deplin constatate și de istorici, și de filologi, sunt o dovadă irecuzabilă a continuității poporului care le-a asimilat, potrivit cu direcția din care veneau și cu formele cadrului geografic.

a) *Aluviuni nordice.* — La retragerea legiunilor, Dacia era încercuită spre nord și răsărit de populațiile germanice, venite din spre Baltica. Goții trec repede, dar Gepizii stăruiesc aici timp de mai multe secole. După veacul gotic, urmează un veac de ocupație hunică, în care Daco-romanii nu trăiesc de loc mai rău decât în timpul Goților. Attila amenința cu război pe împăratul Byzanțului, dacă nu-i restituie anume plugari, — atâta preț punea el pe populația autohtonă [3]) *(Ausoni)*. După Huni, ies la iveală, ca element politic, Gepizii care trăiau de mai multe generații pe pământul Daciei. Ei trecuseră Carpații și pătrunse-

[1]) *De interpretibus Romanorum*, Leipzig, 1919, p. 81 (Vezi Soc. de mâine, 1927, p. 564). — Vezi dovezile adăugate în *Ce este Transilvania*, 1940.

[2]) Pentru cei cari desfășoară evenimentele istoriei Românilor cu repeziciunea unui film, atins de pripiri și de sincope, va fi un bun corectiv urmărirea invaziilor gotogepidice în opera multilaterală, *Die Gepiden*, mai sus citată. Racordarea atentă dintre datele istorice, geografice, entografice, filogice, și arheologice dă acestei lucrări caracterul unei metode în vădit progres, față de alte lucrări anterioare asupra genezii poporului român. Etnografii, potrivit metodei lor, susțineau mai de mult punctu l acesta de vedere, ca ceva dela sine înțeles.

[3]) Ospățul la care asistă Priscus nu mai lasă nicio îndoială nici despre civilizația curții lui Attila, nici despre situația destul de favorabilă a elementului autohton. Priscus, frag. 7, *Hist. Graeci minores*, I, p. 286.

www.dacoromanica.ro

seră până în Munții Apuseni încă dela 167 (abia 50 de ani după moartea lui Traian), dar fuseseră învinși și colonizați în nordul Daciei, dincolo de acel *limes* construit în valea Someșului [1]). Cunoaștem până și numele cetelor lor. Prin urmare, în timp de 3 secole, ei avuseseră destul timp să se aclimatizeze. Erau plugari și primiseră creștinismul, mai ales că erau din firea lor foarte blânzi [2]). Așezarea lor pe sectorul de miază-noapte (apoi și mai spre Sud) merită, întocmai ca și cea romană, numele de infiltrare. Coborîrea lor spre Sud are caracterul unei adevărate colonizări. Din cauza îndesirii de populație, o treime aleasă la sorți emigrau, înfigându-se în imperiul roman spre a căpăta pământ de hrană sau serviciu în armata imperiului. Dintre toate elementele germanice, Gepizii sunt cel care întârzie mai mult pe pământul nostru. Colonizați încă din epoca romană (168 d. Chr.), în luptă apoi cu Goții; supuși, împreună cu noi, Hunilor, apoi Avarilor, ei durează după desființarea regatului gepid (571) încă vreo 300 de ani, având chiar oarecare autonomie sub Avari [3]). Prin urmare, nu-i de mirare că resturile lor s'au asimilat cu autohtonii, lăsându-le oarecare urme în graiu și în toponimie [4]), — dovada cea mai pipăită a continuității noastre în Dacia. (Firește, numai măsurătorile antropologice ar putea să ne orienteze mai sigur asupra proporției elementului nordic în populația actuală).

Oricum, aluviunea germanică e un fapt sigur în laturea nordică a pământului românesc. Iar despre continuitatea Românilor aici, în tot șirul de secole cât durează Gepizii în Dacia, ne încredințează nu numai resturile gepidice în limbă, dar și alte probe din toponimia regiunii respective. Așa, tocmai în zona gepidică, avem vârful *Păguior* [5]) (din

---

[1]) Schmidt, *Die germanischen Reiche der Völkerwanderung*, Leipzig, 1913, p. 24.

[2]) *Nam Gepidi nihil aliud a romano imperio nisi pacem et annua sollemnia... amica pactione postulaverunt.* Cu privire la caracterul și civilizația lor, pot da mărturie și numeroasele unelte, înșirate ca amulete, în colanul mortuar dela Apahida. Vezi: *Anuarul Institutului de Istorie Națională*, III, 1924—1925, Cluj, 1926 p. 363 și C. Diculescu, *Die Gepiden*, Leipzig, 1922, I, p. 44.

[3]) *Anuarul Institutului de Istorie Națională*, III, 1924—1925, Cluj, p. 372. C. Diculescu, *Die Gepiden*, Leipzig, I, 1922, p. 218 ș. u.

[4]) Cuvântul strugure e tot așa de semnificativ pentru elementul gepidic în sectorul de vest, cum e portul vaselor pe cap pentru elementul romanic. In Moldova, unde n'au fost Gepizi, cuvântul e necunoscut. Rodul viței se chiamă *poamă*, fiind considerat strugurele ca cel mai ales dintre toate fructele grădinei *(pomarium)*.

[5]) N. Drăganu, *Toponimie și istorie*, *Anuarul Institutului de Istorie Națională*, II, Cluj 1923, p. 238, 259.

www.dacoromanica.ro

paguleolus). Micul *pagus* daco-roman, măcar că se afla situat tocmai în poarta cea mare a năvălirilor din spre N.-V., nu și-a pierdut cu totul numele latin.

b) *Aluviuni din spre Est.* — Cele mai dese valuri au venit din spre Asia. Dar, afară de insula bulgărească la miazăzi — în Balcani, și de insula maghiară, la apus — în stepa panonică, toate năvălirile asiatice au fost ceva efemer. Pe de o parte deosebirea de rasă, pe de alta antipatia nomazilor pentru munte și pădure, i-au făcut pe toți veneticii să treacă ori să se risipească, așa că populația din circumvalația carpatică și din zona pădurilor și luncilor pericarpatice n'a putut fi dislocată.

Ca element mai numeros, venit spre Dacia în timp mai îndelungat, și ca anexă a multor năvălitori au fost *Slavii* — marfa cea mai răspândită în negoțul de sclavi. Și Goții, și Hunii, și Avarii i-au târît spre Dacia. — Cei care au venit ca năvălitori, au părăsit Carpații, mutându-se la Sud de Dunăre.

In ce privește numeroasele năvăliri turanice, acelea, deși au străbătut Transilvania, s'au risipit repede. Urmele lor au rămas mai mult pe fața răsăriteană (Uz, Oituz, etc., în munți, și toponimice în *ui:* Bahlui, Covurlui, etc., în regiunea dealurilor). In circumvalație, s'au înfipt mai ales Pacinații (Beșinău dela Bisseni).

Dar, în genere, în sfera Daciei lui Traian, niciunul din aceste elemente nu s'a putut menține. Nu se poate zice despre niciunul că s'a păstrat într'o zonă, în care să fi lăsat pecetea sa, ca o pătură etnică deosebită.

E drept că valurile barbare au risipit multă muncă omenească. Orașele au fost dărâmate; drumurile pietruite de legionari s'au stricat. (*Carraria*, adică șoselele, așternute pentru *carrum*, au ajuns cu vremea niște potecuțe înguste, niște *cărări*, ca cele pe care le lasă piciorul în iarbă). Doar satele dacă au mai putut dăinui, și încă și acelea cu oarecare mici întăriri împrejur *(fossatum)* [1]). Dar dacă din viața urbană nu mai rămăsese decât ruine, viața rurală a putut dăinui fără discontinuitate. Terminii latini ai agriculturii: a *ara*, a *sămăna*, *grâu*, *secară*, *orz*, *meiu*, *jug*, *roată*, *car*, *vacă*, *bou*, *capră*, *cal*, *lapte*, *caș*, *făină*, *moară*, *măcinare*, *viță*, *vin*, *vas*, *coardă*, *prun*, *măr*, *păr*, etc., dovedesc că niciodată elementul autohton n'a căzut la nivelul unor cete de păstori nomazi. Cine cultivă vița de vie, cine are livezi de pometuri și macină grânele la moară, acela nu poate umbla cu *via*, *cu pomii* și *cu moara* din loc în loc. Cuvinte ca *renie*, *pădure* și *ienuper*, dovedesc orișicui legătura neamului românesc nu numai cu munții, dar și cu șesul dunărean (acoperit în mijloc cu bălți)

[1]) Daicovici, *A merge, fossatum-sat, Dacoromania*, vol. V, p. 478. Vezi și *Dacoromania*, Anul IV, (1924—1926), Cluj, 1927, p. 213.

www.dacoromanica.ro

și chiar cu luncile, ale căror zăvoaie încurcate de liane oferiau un adăpost aproape la fel ca al munților [1]).

Ipoteza mutării Românilor în peninsula balcanică și a revenirii lor în Carpați nu mai are azi niciun credit în sfera etnografilor. Iar din punct de vedere istoric, rămâne să se demonstreze în ce fel Românii balcanici, care se puteau măsura cu Byzantini, și Latinii, ba puteau da și o dinastie din sânul lor, au venit să se așeze într'o țară bântuită de Pecenegi, Cumani și Tătari, spre a primi situația de iobagi față de Unguri! Din contra, tocmai iobăgia e dovadă că sunt autohtoni. Dacă erau venetici *(hospites)* ar fi avut privilegii, ca și Sașii ori Secuii. In Galiția, unde s'au întins și ei ca *hospites* sau coloni, îi vedem tocmai cu situație privilegiată.

Așa dar, după un secol dela sosirea Ungurilor în Europa, când s'a încheiat o mie de ani dela împânzirea Dunării cu legiuni romane (sub August), Dacia carpatică și pontică ieșise de sub valurile năvălirilor, ca o insulă de romanitate vădită, începând cu șesul Tisei *(pastores romanorum)* și sfârșind cu marginea din spre mare (Vlahii pontici).

c) *Aluviuni din spre Apus.* — Dacia Traiană ar fi rămas de seamă omogenă din punct de vedere etnic, dacă nu s'ar fi ivit tocmai acum un fapt istoric, care a dat Carpaților un rol neașteptat. Creștinătatea s'a desbinat în două (shisma). Ungurii primesc creștinismul ortodox, apoi catolic și capătă astfel misiunea [2]) de a reprezenta catolicismul față de « ereticii » de rit oriental. Iar cu rolul acesta, ei devin colonizatori în Transilvania. Procesul cuceririi durează aproape două secole și poate fi urmărit pas cu pas [3]). Apropierii Ungurilor de Carpați datorim mai întâi un nume nou cel de « Ardeal ». Pentru nomazii care veneau din spre pustă, circumvalația carpatică se înfățișa ca o lume nouă nu numai prin înălțimea munților, dar și prin pădurile care îi acopereau. Drumul cel mai lesnicios de pătrundere era prin poarta Someșului, unde vechiul *limes dacicus* era acum ruinat și acoperit de păduri (Sylvania). Tot ce se afla dincolo de acea imensă *Sylva*, era numai pentru Unguri *Erdö el*, adică ținutul de « dincolo de codru » sau, pe românește, *Ardeal* [4]).

[1]) S. Mehedinți, *Le pays et le peuple roumain*, Buc. 1927, p. 102.

[2]) *Crucem . . . in signum apostolatus misit.* D. Onciul, *Românii și Ungurii în trecut Mem. Ac. Rom.*, 1928, p. 16.

[3]) Aug. Bunea, *Incercare de Istoria Românilor până la* 1382, Buc. 1912, p. 126 ș.u.

[4]) Numele Transilvania s'a generalizat prin cărturari asupra întregului ținut încins de circumvalația carpatică. Iar cei străini de intuiția pământului românesc au ajuns dela o vreme a înțelege sub numele de Transilvania toate ținuturile locuite de Români, spre apus de linia hotarului moldovean și muntean. In schimb, bătrânii cronicari făceau lămurit deosebire între cuvântul Ardeal, introdus de

www.dacoromanica.ro

Ardealul așa dar a fost la început un nume puțin precis [1]): țara de dincolo de prisăci și de pădure, *ultra indagines*, *trans sylvam*, de unde apoi apelativul curent *Transylvania*. In schimb, țările mai mici, dimprejurul depresiunei centrale, au rămas, cum era și firesc, cu numirile lor vechi, cum fuseseră date de localnici: *Hațeg* (numele dacic al Codrului), *Țara Oltului*, *Țara Bârsei*, etc.

d) *Colonizarea medievală.* — Singure elementele venite din spre apus au putut păstra individualitatea lor etnografică, fiindcă, spre deosebire de toate celelalte năvăliri, de data asta se face o adevărată colonizare cu caracter *militar*, *economic* și *religios*.

Față de invaziile Pecenegilor (1068, prin pasul Bărgăului) și ale Cumanilor (1092), care strâmtorau mereu pe Maghiari, regii Ungariei așezară colonii în valea Mureșului și a Târnavei Mici (Sf. Ladislau), apoi în valea Târnavei Mari și pe Homorod (Geza), așa că se înfiripează aici o insulă alogenă — neamul Săcuilor, care încalecă pe Arghita și se cuibăresc în *ulucul intercarpatic* dintre lanțul vulcanic și Carpații cei vechi.

A doua insulă alogenă sunt Sașii, așezați mai ales în valea Târnavei Mari și spre sectorul de miazăzi al Carpaților, pentru motive antropogeografice, pe care le vom arăta îndată.

Unguri, și numirile românești ale ținuturilor dimprejurul depresiunii centrale. In deosebi, Simeon Dascălul spune clar că « Ardealul este și se chiamă *mijlocul* țării », iar « pe la marginile ei sunt alte *țări mai mici* ».

Vezi și A. Schullerus, *Siebenbürgen, Cultura*, Cluj, 1924, p. 108. — Transilvania a fost « aperceputǎ » dinspre Vest. Chiar pentru Honterus (1547), numele acela nu se întinsese până în Țara Bârsei.

Pătrunderea Ungurilor însă n'a fost ușoară. Progresiunea s'a făcut în raport cu cadrul fizic al țării și cu rezistența Knezatelor și Voevodatelor românești. Ajutați de munți, de codri și de oarecare *prisăci* sau întăriri *(indagines)*, conducătorii elementului autohton s'a opus pas cu pas. De aceea, sub Sf. Ștefan, la începutul sec. XI-lea, abia este ocupată poarta pe unde iese Someșul. Alt rege, Sf. Ladislau, răzbește pe la sfârșitul aceluiași secol până în valea Mureșului și a Târnavei mici. Altul, Geza, înaintează pe la jumătatea sec. al XII-lea peste valea Târnavei Mari până în Olt. In sfârșit, Andrei al II-lea, pe la începutul sec. XIII-lea, ajunge până în Țara Bârsei și Trei-Scaune.

[1]) Cât de străine pentru ochiul Ungurilor era Ardealul și țărișoarele românești, ascunse între munți, se poate vedea și din faptul că cei veniți din netezimea pustei au împrumutat dela Români tocmai cuvântul care să exprime munte, și anume, au luat cuvântul arhaic *mal*, care azi numai în puțin locuri a mai păstrat înțelesul de *munte*.

Vezi O. Densușianu, *Urme vechi de limbă în toponimia românească*, Buc., 1898, p. 13.

www.dacoromanica.ro

Aci relevăm numai atât: cele două insule, determinate de împrejurările cadrului orografic, sunt în tot evul mediu cel *dintâi fapt important pentru stratificarea populației.* Și, fiindcă urmările lui durează până în prezent, e bine să subliniem câteva laturi ale acestei colonizări.

Motivul așezării e, cum am spus, triplu: militar, religios și economic. Pentru toate aceste considerații, colonii aceștia capătă *privilegii* care sporesc necontenit, pe măsură ce drepturile Românilor sunt din ce în ce mai nesocotite. La început, dreptul autohton *(jus valachicum)* e respectat. De pildă, condițiile puse lui Raimbaud, căpetenia cavalerilor Ioaniți, așezați în Țara Severinului, dovedesc lămurit că *Voievozii și Knezii românii își păstrau situația lor veche.* Cavalerii n'aveau voie să se amestece în anume knezate și voivodate (ale lui Ioan, Farcaș, Litovoi, Seneslau). Se arată lămurit că autohtonii aveau căpeteniile lor *(maiores terrae)*, iar lupta lui Litovoi și Barbat contra Ungurilor este o dovadă categorică despre închegarea politică tot mai simțită a populației pe care o reprezentau acești voievozi. De altfel, e fapt cert că *la dieta din 1291, la Alba-Iulia, Românii erau încă pe același picior cu neamurile de curând colonizate în țara lor.*

Faptul se justifica nu numai prin întinderea lor peste tot pământul Daciei, dar și prin densitatea populației românești. Papa Inocențiu se plângea încă din 1234 că în episcopatul Cumanilor, Românii atrag pe catolici la confesiunea ortodoxă. Săcuii de asemenea, la început, au suferit aceeași atracție a masei locale [1]), ceea ce ar fi fost imposibil fără o reală superioritate numerică, atât înăuntrul Transilvaniei, cât și împrejurul Carpaților.

Dar, dela o vreme, caracterul confesional deveni mai important decât cel militar [2]). Încă dela Sinodul din Buda (1279) se iau măsuri draconice pentru catolicizarea Românilor. Li se interzice clădirea de biserici, preoții sunt alungați, iar ceea ce fu și mai grav din punct de

[1]) S. Opreanu, *Săcuizarea Românilor prin religie*, Cluj, 1927, p. 8. Papa spune că Săcuii «uni sunt cum Valachis».

Din punct de vedere antropogeografic are o însemnătate deosebită faptul că chiar din vremea unor mici Voievozi, ca Litovoi și Barbat, și până mai târziu (titlul lui Mircea cel Bătrân), circumvalația carpatică, atât pe fața externă cât și pe cea internă, era în stăpânirea Românilor. — Vezi și *Convorbiri Literare*, 1902, D. Onciul, *Titlul lui Mircea cel Bătrân și posesiunile lui*, p. 721 ș. u., și *Anuarul de geografie și antropogeografie*, Băncilă, *Posesiunile domnilor moldoveni în Transilvania*, p. 83.

[2]) Fr. Teutsch, *Geschichte der evangelischen Kirche in Siebenbürgen*, Hermannstadt, 1921, I, p. 34 ș. u.

www.dacoromanica.ro

vedere social și etnic, se hotărî ca numai nobilii care erau catolici, să poată căpăta domenii. Procesul confesional devine astfel un proces etnic și economic. Nobilii români, ca să păstreze domeniile sau să capete altele, se fac catolici, adică se maghiarizează. De unde un Kneaz avea numai anume înlesniri în folosirea pământului pe care se afla satul, devenind catolic și nobil, el căpăta titlu de *proprietate personală;* așa că, încetul pe încetul, moșiile s'au îngustat mereu sub picioarele Românilor, iar condiția lor socială s'a scoborît până la iobăgie. *Invaziile turanice din spre răsărit n'au făcut toate la un loc atâta pagubă poporului românesc, cât a făcut ofensiva catolicismului, care a decapitat neamul românesc, ademenindu-i fruntașii,* și răpindu-i pământul strămoșesc.

Pecenegii, Cumanii și Tătarii, fiind păgâni și de altă rasă, n'au avut preocupări confesionale. Ei nu s'au atins de organizarea Românilor, ba încă au recunoscut și întărit pe Knezii lor, deoarece pe calea aceasta, strângerea impozitului devenea mai ușoară [1]).

Rezultatul a fost că « cele trei națiuni » catolice, adică Ungurii, Săcuii și Sașii se simțiră solidare în fața autohtonilor și chiar se organizează ca ceva deosebit, atât politicește, cât și din punct de vedere social.

Și toată prefacerea aceasta este motivată de tendința Ungurilor de a face din Carpați punctul de plecare al ofensivei catolicismului, sau cel puțin *hotarul* lui față de ereticii de rit oriental. Procesul cuprinde așa dar două acte, pe două scene deosebite:

1. *Colonizarea sectorului de Est.* — Am arătat cum s'au cuibărit Săcuii în ulucul intercarpatic, unde curg în sens invers Oltul și Mureșul. Aici, soarta elementului românesc a fost mai grea decât orișiunde aiurea. Și prerogativele militare, și cele sociale și confesionale ale Săcuilor au contribuit la copleșirea treptată a elementului românesc. E destul să amintim numai faza ultimă a procesului etnic și confesional. Pe la 1761, « din totalul de 404 comune, câte avea ținutul săcuesc, în 382 erau încă Români ortodocși sau uniți » [2]). Azi, peste 40 din aceste comune sunt complet săcuizate. Iar cadrul geografic ne arată destul de lămurit cum s'a desfășurat în spațiu acest proces de sdrumicare a

---

[1]) N. Iorga, *Momente istorice, Ac. Rom. Memoriile Secț. Ist.*, seria III, Tom. VII, 1927. Călugărul Rogerius ne spune cu ocazia năvălirii Tătarilor (1241): Constituerunt canesios... qui justitiam facerent etc., conveniebant canesii. Vezi și *Imperiul Cumanilor și Domnia lui Basarab, An. Ac. Rom.*, 1928, p. 5.

[2]) S. Opreanu, *Op. cit.*, p. 5, 18.

www.dacoromanica.ro

păturii autohtone. « Sus, în creerii munților, și în comunele strâns *lipite de munte*, s'au păstrat încă majorități sau măcar minorități destul de numeroase ». Totdeodată, muntele a păstrat până azi urme de toponimie românească, de caracter arhaic. Iar alături de numirile geografice, un document important sunt bisericile românești, azi părăsite, dar purtând încă numele și pecetea neamului care le-a ridicat. In sfârșit, ca o dovadă și mai semnificativă pentru etnograf sunt cimitirile românești, în regiuni unde acum nu mai e nicio populație românească. De asemenea, portul, obiceiurile (colindele, pomana la morți, etc.), arhitectura (casele cu cerdac), porțile sculptate și alte amănunte caracteristice dovedesc în chipul cel mai categoric, că și *acest segment din circumvalația carpatică a fost românesc* în toată întregimea lui. In timpurile din urmă, punctul de vedere confesional a fost și mai fățiș utilizat pentru desnaționalizarea Românilor, ajungând până la devastarea bisericilor românești și închiderea lor, pe cale administrativă [1]).

Antropogeografic vorbind, ulucul intercarpatic a devenit un fel de tranșee confesională, îngustând progresiv elementul românesc și împingându-l spre văile mai înalte și spre fundăturile muntelui.

2. *Colonizarea Săsească.* — Și sectorul de miazăzi al cetății carpatice a provocat o știrbire a elementului românesc. Tocmai aici se află o crestătură uriașă, care taie muntele până aproape de temelie, — e poarta prin care trece Oltul spre Dunăre. Spre apus, până la pasul *Vâlcan* (utilizat încă din timpul Romanilor) și spre răsărit, până la *Bran*, nu mai este nicio trecătoare. Așa dar, stăpânii politici ai Transilvaniei trebuiau să privegheze mai ales poarta cea mare din mijloc. Și, în adevăr, regii Ungariei au și adus aici pe Sași (1143—1161), dându-le rolul de grăniceri și o sumă de privilegii. Și astfel, după cum Săcuii ocupaseră latura de răsărit a cetății, Sașii au ocupat-o pe cea dela miazăzi,

[1]) S. Opreanu, *op. cit.*, p. 21. Pentru Transivania, luptele confesionale sunt un bun comentar al hărții etnografice. Românii au avut să suporte nu numai ofensiva catolicismului, dar și partizanii Reformei au căutat să-i strâmtoreze. După cum Sinodul dela Buda, mai sus amintit, le interzisese clădirea de biserici, tot așa dieta dela Sibiu (1566), compusă din adepții Reformei, hotărăște expulzarea preoților ortodocși.

De același: Terra Siculorum, *Contribuțiuni privitoare la Românii din ținutul Săcuilor*, Cluj, 1925, pp. 6, 12, 17, 17, 21 și *Contribuțiuni la toponimia din ținutul Săcuilor*, Extr. din *Lucrările Institutului geografic al Universității din Cluj*, II, 1926, pp. 28, 32 și 36.

www.dacoromanica.ro

întinzându-şi frontul dela Orăştie până la Baraolt. După cum Săcuii au încălecat culmea Arghitei, tot aşa Saşii au cuprins nu numai valea Târnavei-Mari, dar şi toată cumpăna apelor între Târnava şi Olt [1]).

Muntele însă, fiind mai greu de locuit, pentru Saşii veniţi din valea Rinului, a rămas tot în mâinele populaţiei autohtone, formând o masă compactă din basinul Haţegului până în ţara Bârsei. Intr'un singur punct, la Sud de Sibiu, insula alogenă a Saşilor s'a apropiat de munte, lăsând pe seama populaţiei româneşti numai o îngustă margine, de unde şi numele lor de *Mărgineni* [2]). Odată aşezaţi aici, aceşti « hospites » s'au organizat apoi ca o unitate bine îngrădită, — un fel de Stat în Stat, sub numele de « Universitate săsească ». N'ar fi exagerat să o considerăm ca un soi de republică militară [3]), confesională şi economică [4]).

---

[1]) Că n'au găsit ţara pustie, se vede chiar din numele apei. Vechiul nume românesc Târnava (dela târn = mărăcine) a fost tradus de Unguri în *Kükülö*, iar Saşii venind l-au prefăcut şi ei în *Kokel*. Numele Târnavei e pentru Români un stindard istoric.

[2]) *Trecutul Românilor de pe pământul crăesc*, Sibiu, 1913, XVI, XVII, XXXIII şi Augustin Bunea, *Stăpânii Ţării Oltului*, *An. Ac. Rom.*, 1910, p. 5. ş. u.

[3]) Ţăranii sosiţi din părţile Rinului au fost colonizaţi aci ca grăniceri — *ad retinendam coronam*. Erau obligaţi a da regelui la război înăuntrul ţării, 500 de ostaşi; în afară de hotar la fel, când merge regele, iar dacă merge un supus al său numai 100. Vezi: F. Teutsch, *Unser Volk, Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde*, 37, p. 207. Dar e semnificativ că noii veniţi adoptară organizaţia locală. *Ghereb*-ul, lor *(comes)* are atributiile knezilor români, nu ale *Graf*-ilor germani. De asemenea, împărţirea în *Scaune* de judecată *(Stühle)* nu se află nicăiri la Germani, ci este o imitaţie a scaunelor de juzi sau judeci ale Românilor. Şi unele elemente ale portului sunt împrumutate de la Români.

[4]) Oraşele daco-romane, fiiind ruinate de invazii, Saşii au căpătat rolul de a reprezenta viaţa urbană din apusul Europei. Diploma andreiană le acorda mai întâi un mare privilegiu, « nimeni să nu poată cumpăra loc în comitatul Sibiului », adică îi îngrădea faţa de orice concurenţă străină. Le punea apoi la îndemână « pădurea *Românilor* şi a Bisenilor, împreună cu apele, ca să se folosească în comun cu numiţii Români şi Biseni ». In sfârşit, negustorii saşi puteau merge liber în *tot regatul*, fără să plătească dare, iar târgurile se ţineau iarăşi fără dare, apoi breslele, cu exclusivismul lor medieval, au devenit pentru Saşi o adevărată mană. Ei fabricanţi, ei negustori, ei judecători. Astfel, şi ca plugari, şi ca industriaşi, şi ca comercianţi, ei ajung un fel de « popor ales » în sensul vechiului Testament *(speciatis ramus sacrae caronae)*. Neavând nobili, care să-i apese, ca în apusul Europei; necunoscund pentru dânşii nici iobăgia cu toate înjosirile şi strâmtorările ei, republica săsească din Ardeal a fost din toate punctele de vedere o insulă privilegiată, aproape fără pereche în toată Europa feudalismului şi a monarhiei absolute.

www.dacoromanica.ro

Așa se explică împrejurarea în adevăr singulară că, dintre toate coloniile germane, care au îngroșat și îngrășat micul popor maghiar (abia de $^1/_6$ de milion la început), singuri Sașii din partea de miazăzi ai Ardealului au scăpat de asimilare. Cine mai bănuiește azi că Aiud se chema odinioară *Strassburg*! Numele *Klausenburg* e încă păstrat pe unele hărți, măcar că elementul german a dispărut de mult. Iar *Szatmar-Németi* e un paradox toponimic, deoarece exprimă în ungurește o veche așezare românească, devenită germană în evul mediu, apoi maghiarizată aproape complet în timpurile moderne, pentru a ajunge în sfârșit iarăși la numele original în anii din urmă.

In rezumat: pe când atâtea și atâtea așezări germane din Ungaria au dispărut ori sunt pe cale de dispariție, insula dintre Târnava Mare și Olt, din cauza cadrului geografic, care îi dăduse dela început rolul de strajă militară și confesională, s'a putut păstra. Tot astfel, dintre toate elementele turanice, care au trecut Capații (sau pe lângă Carpați, începând cu Hunii și sfârșind cu Pecenegii, Cumanii și Tătarii), niciunul nu s'a putut afirma, afară de Secui, și anume din același motiv, ca și Sașii.

3. *Infiltrări posterioare.* — Cu toate privilegiile lor, aceste două insule de colonizare alogenă n'ar *fi* cum sunt, dacă la împrejurările medievale nu s'ar fi adăogat o sumă de măsuri mai noi, care să le vină mereu în ajutor.

Mai întâi, e vrednic de relevat faptul că în momentul când Statul unguresc e desființat de Turci, iar Buda primește garnizoana turcească, devenind un pașalâc, tocmai Transilvania, ca o ironie a istoriei, își ia rolul de a păstra ceva din ființa Statului unguresc, sub forma voevodatului, — ceea ce aduce un fel de nouă concentrare a elementului maghiar spre cetatea carpatică. « Depresiunea centrală » deveni adică punct de raliare pentru Unguri.

Mai târziu, când și această umbră de Stat unguresc dispare, iar Austria îl cuprinde, în loc de o ușurare pentru elementul românesc, această schimbare a devenit o nouă primejdie. Impăratul austriac, « apostolic » și el, reluă cu o deosebită vigoare rolul vechilor regi ai Ungariei și începu iarăși ofensiva contra ereticilor, adică în contra Românilor. Pe lângă desbinarea confesională, care a despărțit poporul român în *uniți* și *neuniți*, regimul din Viena a mai dăruit pământului românesc (Transilvaniei și Banatului) o nouă împestrițare etnică. Un moment, Sașii ajung chiar la cârma întregului Ardeal. Brukenthal, ca guvernator,

www.dacoromanica.ro

izbuteşte să capete dela Maria Terezia domeniul Făgăraşului pe timp de 99 ani, alipindu-l Universităţii săseşti [1]). Administraţia imperiului, armata, colonizarea, exploatarea minelor şi industria aduc astfel un nou spor elementului german [2]).

In sfârşit, când Ungurii smulg jumătate din monarhie pe seama lor (1867), transformând-o în Statul dualist Austro-Ungaria, ofensiva de colonizare şi maghiarizare ajunge o formulă politică superlativă. Deşi în curs de atâtea secole, caracterele antropologice ale Maghiarilor veniţi din Asia au pierit aproape complet, iar cei care vorbesc azi limba maghiară sunt din punct de vedere somatic Europeni, nu asiatici (un fel de amalgam slavo-germano-român), totuşi tendinţa de întindere a limbii maghiare, tocmai acuma s'a înteţit. Prefacerea câtorva oraşe (Buda-Pesta, Arad, Oradea, etc.), ajutate şi de fluxul Evreilor care vorbeau ungureşte, a deşteptat iluzia că şi satele ar putea fi măcar formal maghiarizate. De aci, o serie de plănuiri pentru sdrunmicarea elementului românesc, punându-se în mişcare toate puterile Statului, până şi exploatările industriale, în ţinuturile curat româneşti [3]). Pe calea aceasta, se înţelege, harta a căpătat noi împestriţări, potrivit iarăşi cu înlesnirile pe care cadrul geografic le oferea politicii de colonizare. (Basinul superior al Jiului, unde nu locuise de când lumea un singur Ungur, graţie minelor de cărbuni, a putut căpăta o împestriţare factice). Abia războiul mondial a pus capăt experimentelor, pe care le făcea Statul unguresc pentru dislocarea elementului autohton. In fine, după 18 sute de ani, forma Statului legat de Carpaţi aminteşte iarăşi conturul provinciei romane *Dacia Trajana*. Şi *limba*, despre al cărei caracter latin nu se mai îndoieşte nimeni; şi *toponimia*, începând cu râurile, elementul cel mai viu şi mai unitar al peisajului, şi sfârşind cu toponimia măruntă (care nu e culeasă în toată întregimea ei pe hărţile topografice) şi *masa*, şi *poziţia* elementului românesc în Carpaţi ori împrejurul Carpaţilor sunt fapte concrete, care arată că valurile şi înfiltrările alogene n'au putut disloca populaţia străveche.

---

[1]) Fr. Teutsch, *Die Siebenbürger Sachsen, 1868—1919*, Hermannstadt, 1929, p. 345, şi V. Păcală, *Monografia satului Răşinari*, Sibiu, 1915, p. 64, ş. u.

[2]) S. D. Teutsch, *Geschichte der Siebenbürger Sachsen*, I, 1895, p. 86 ş. u., şi *Die Siebenbürger Sachsen in Vergangenheit und Gegenwart*, Hermannstadt, 1924. p. 7 ş. u., şi *Geschichte der Sächsischen Universität*, Hermannstadt, 1925.

[3]) E. Dandea, *Gazul metan în slujba maghiarizării*, Transilvania, 1927, p. 23.

www.dacoromanica.ro

In rezumat:

Carpații n'au fost zidul despărțitor, de care amintesc atât de insistent unii istorici români; n'au fost « coloană vertebrală » cum zic literații; din contra, plaiurile lor, atât de icumenice, și forma rotundă a « cetății » *(corona montium)* au servit ca mijloc de concentrare și unificare între populația depresiunii centrale a Transilvaniei și populația șesurilor dimprejur, atât spre răsărit, cât și spre apus [1]). Transhumanța apoi este un fenomen antropogeografic de însemnătate capitală pentru a înțelege structura poporului român. Dar însemnează o simplificare total eronată, dacă se gândește cineva numai la păstorie. Dubletele toponimice dovedesc că a fost de o parte și de alta a Carpaților un necurmat schimb de populație în legătură și cu negoțul, agricultura și alte împrejurări (bejenăria, etc.) [2]).

Și nu trebuie să uităm apoi numeroasele moșii,pe care Domnii și boierii din principatele le aveau dincolo de munte [3]). Așa se explică pentru ce nu numai circumvalația carpatică, dar și șesul periferic a rămas până azi în mâinile Românilor, iar elementele străine sunt relativ recente, afară de cele două insule ale Secuilor și Sașilor. *Străjerii străini ai porților carpatice ne-au despărțit mai mult decât obstacolele orografice* [4]).

Cadrul antropogeografic este deci un comentar destul de clar și al stabilității elementului românesc în Carpați, precum și al petelor etnogra-

---

[1]) Istoriografia română, după ce a dat Carpaților rolul de zid despărțitor, a început a privi aproape exclusiv fațada de răsărit, ca și cum poporul român s'ar fi mișcat numai între munți și câmpia Dunării-de-jos! In realitate, turmele păstorilor români se coborau din circumvalația carpatică și spre Tisa și Pusta Dunării de mijloc. O dovadă între altele sunt dările ciobanilor. *Census valachicus* ajunsese să aibă o mare însemnătate în legislația ungurească. *Bull. de l'Institut pour l'étude de l'Europe sud-orientale*, 1921, p. 19 ș. u.

[2]) *Anuarul de geografie și antropogeografie*, vol. II.

[3]) St. Meteș, *Moșiile Domnilor și boierilor din Țările române în Ardeal și Ungaria*, Arad 1921, p. 4,5, ș. u. Numai în Țara Făgărașului, cunoaștem peste 20 de biserici și mânăstiri întemeiate de ctitori dela sud de Carpați (p. 16).

[4]) Incepând cu Dragoș și Bogdan în cotul Maramureșului și al Moldovei, până la Litovoi și Bărbat în cotul Olteniei și al Hațegului, de mai multe ori *același Domn român a avut stăpânire pe ambele coaste ale Carpaților*. Mircea avea Amlașul și Făgărașul; Ștefan și Rareș își întind mâna lor ocrotitoare până în basinul Someșului și Târnavelor, iar Mihai reconstituește un moment uinitatea politică a întregii *cetăți carpatice*. Concepția lui, atât de clară și firească, s'a impus chiar lui Gabriel Bethlen care pricepu rostul unei Dacii întregite, ca o consecvență firească a legăturii dintre mediul fizic și viața omenească.

www.dacoromanica.ro

fice din harta României actuale. După secole de infiltrare, procesul etnografic începe abia acuma a se limpezi. Cele trei « naţiuni privilegiate », rămânând fără privilegii, nu pot avea în timpurile moderne alt rol decât cel potrivit epocii. Din stăpâni politici, au rămas cu situaţia de « minoritari », potrivit cu realitatea demografică şi geografică. — Cele înşirate mai sus dovedesc orişicui pentru ce dintre toate neamurile legate de sistemul carpatic, *niciunul nu are o suprafaţă geografică şi o adâncime istorică mai mare decât Românii.*

României, ca şi altor ţări, i se poate deci aplica cuvântul lui Herder, unul dintre părinţii antropogeografiei: « istoria este o geografie în mişcare ». Secolul al XX-lea n'a făcut decât să împlinească opera pe care cadrul geografic o creiase încă din epoca Dacilor, când masivul carpatic s'a înconjurat întâia oară cu un hotar rotund, ca şi cetatea munţilor.

www.dacoromanica.ro

LEGĂTURILE NOASTRE CU DUNĂREA ŞI MAREA

Istoria este geografie în mişcare (*Herder*). Dar istoria mai este şi etnografie în mişcare, dacă ţinem seama de masa etnică de o parte şi de personalităţile reprezentative de altă parte.

Pentru simplificare, începem [1]) cu concluzia: *Viaţa poporului nostru a avut şi are două coordonate: de o parte Muntele şi Codrul, de altă parte Dunărea şi Marea. Cine zice Dunăre, trebue să zică numaidecât şi Marea Neagră. Dar nu numai atât: trebue să adaoge şi Bosforul (care nu-i decât o prelungire a Dunării), apoi şi Dardanelele — o continuare a Bosforului.*

Pe unele hărţi vechi, cartografii desenau pe faţa Mării Negre un fel de şarpe gros, care intra cu capul în Bosfor. Şarpele acela închipuia adică apa Dunării... Se înţelege, o naivitate cartografică, dar nu totală. Azi ştim bine că o parte din apele mai dulci şi mai uşoare din faţa Mării Negre se scurg prin Bosfor spre Mediterana, iar apa mai sărată şi mai grea din Mediterana intră pe dedesubt în Marea Neagră. Cât priveşte circulaţia vaselor (de negoţ şi de război) între gurile Dunării şi Bosfor, ea reprezintă o realitate atât de însemnată, încât nimeni n'are cea mai mică îndoială că *Dunărea nu poate şi nu trebuie să fie despărţită, o clipă măcar, de Marea Neagră şi de strâmtori*, cu care formează o « coordonată fundamentală » pentru destinele trecute şi viitoare ale poporului nostru.

*

Să dovedim această concluzie. Pentru asta ar trebui să arătăm pas cu pas, legăturile noastre cu Dunărea şi cu Marea. Insă aşa ceva nu se

[1]) Dintr'o conferinţă pentru *Liga Navală*.

www.dacoromanica.ro

poate face în câteva minute. De aceea, în ce privește Dunărea, vom alege câteva fapte mai noi, ivite în răstimpul celor din urmă 90 de ani.

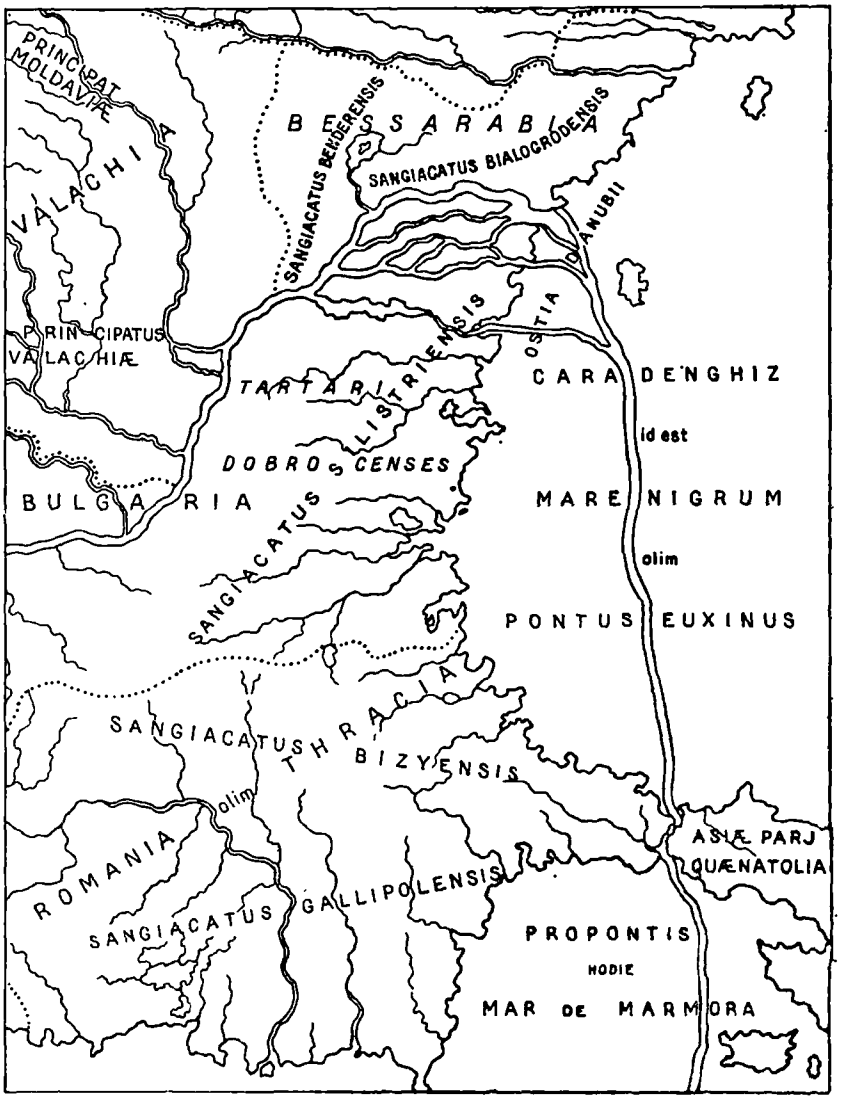

Le vom înșira pe scurt, fără multe comentarii și, iată, le rezumăm chiar de acum, într'o singură propoziție:

www.dacoromanica.ro

Intregirea teritorială a Statului Român, în secolul al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea, a fost determinată, în cea mai mare parte, de Dunăre.

Formula aceasta poate să se pară o exagerare din partea unui geograf. Totuși, ea este exactă.

E destul să vă puneți această întrebare: care a fost punctul cel mai de jos al îngustării teritoriului românesc? Gândiți-vă puțin, și veți vedea că a fost anul 1812. După ce pajura austriacă se repezise asupra Olteniei (1718) și o luase în ghiare (noroc că a trebuit s'o lepede iarăși, după două decenii), la sfârșitul aceluiași secol (1775) s'a repezit tocmai la capătul celălalt al pământului românesc: a smuls o parte din Moldova de Sus, pe care a botezat-o Bucovina și, de data asta, a păstrat-o. Iar, după puțin timp, ne-am trezit și cu Rușii la Nistru, niște venetici hrăpăreți, cu care nu avusesem până atunci nici în clin, nici în mânecă, — nici măcar atingere de vecinătate. In 1793, Rușii au căzut la hotarul nostru, ca și cum ar fi căzut din lună . . . Dar n'au stat nici 20 de ani pe loc, că au și rupt jumătate din Moldova, câtă rămăsese neînghițită de Austriaci. Astfel, anul 1812 este cel mai blestemat în cronicile țării. — Granița ajunsese până la Prut, iar pământul nostru rămăsese îngustat atunci mai mult de cât oricând în trecut.

Acum, a doua întrebare:

Când începe Unirea, adică strângerea la un loc a bucăților împrăștiate?

De obicei, când zicem « Unire », ne gândim la Cuza și la Principatele-Unite, adică la Moldova și Muntenia; iar când zicem « Intregire », ne gândim la Ferdinand I.

Adevărul e altul: *Unirea*, și prin urmare *Intregirea*, începuse mai de mult.

Pasul cel dintâi al acestui proces de comasare teritorială și politică s'a făcut la 1829, după tratatul dela Adrianopole. Raialele sau bucățile de pământ stăpânite de Turci pe malul stâng al Dunării au fost realipite atunci la Muntenia, iar Turcii au trecut, pentru totdeauna, pe malul drept al fluviului. Dunărea a ajuns în acel moment adevăratul nostru hotar spre miază-zi.

Care fusese cauza acestui eveniment atât de însemnat pentru viața poporului român?

Cauza era aceasta: Europei, și în deosebi Angliei, îi trebuia o circulație liberă pe Dunăre. Tocmai atunci, arhipelagul britanic avea mare

www.dacoromanica.ro

nevoie de cereale, deoarece populaţia sa creştea repede, ca urmare a Industriei Mari, rezemată pe cărbuni, aburi şi maşinism. Se ivise o încordată luptă contra taxelor pe grâne străine. Liberalii englezi cereau necontenit import slobod din orice ţară a pământului. Concluzie: Dunărea trebuia şi ea să fie un *drum liber pentru exportul cerealelor* româneşti, şi pentru importul mărfurilor ieşite din fabricile engleze. Fluviul, aşa dar, a înlesnit cel dintâi pas spre întregirea teritoriului

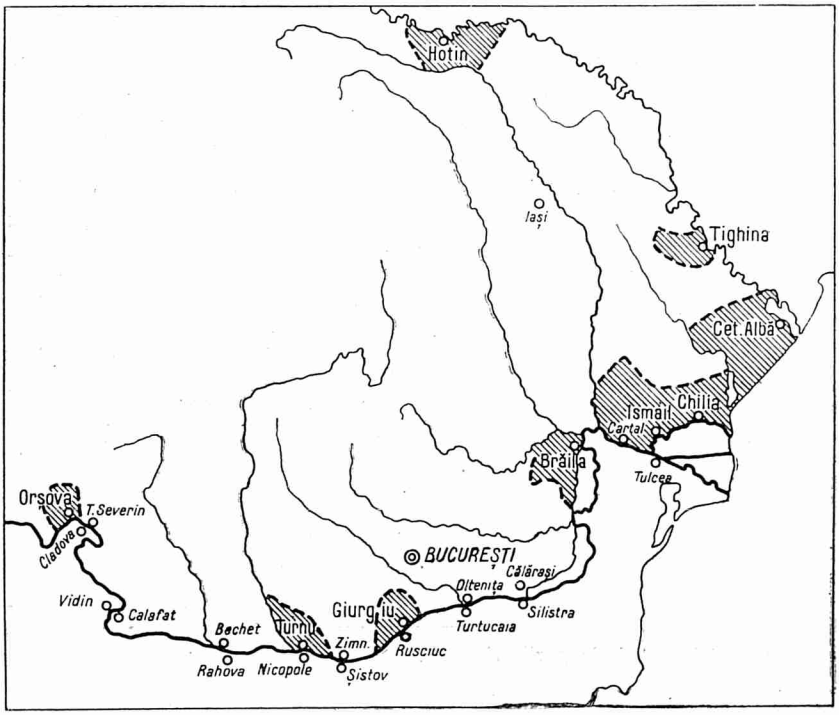

Aşezarea raialelor

românesc. Iar alipirea raialelor nu însemna puţin lucru nici din punct de vedere al suprafeţei, deoarece unele raiale (a Brăilei de ex.) aveau aproape întinderea unui judeţ. (Cine îşi mai aduce aminte azi că numele satului *Vizirul* stă în legătură cu moşia unui Mare Vizir dela Istambul ?).

Al doilea pas s'a făcut la 1856: restituirea Bugeacului, adică a Basarabiei, în urma războiului din Crimeea, terminat cu pacea dela Paris.

Se cuvine să ne întrebăm: de unde atâta generozitate din partea Angliei şi a Franţei, faţă de noi, care nici nu luaserăm parte la război ?

www.dacoromanica.ro

La întrebarea aceasta răspunde tot Dunărea. Atât Franța, cât și Anglia, preocupate de « chestia Orientului » și de porneala Rușilor spre Bosfor, au simțit nevoia să tragă zăvorul la gurile Dunării, depărtându-i pe Muscalii cuibăriți în deltă încă dela 1812.

Astfel, tot fluviului am avut să-i mulțumim și pentru realipirea celor trei județe, adică Buceagul aproape întreg.

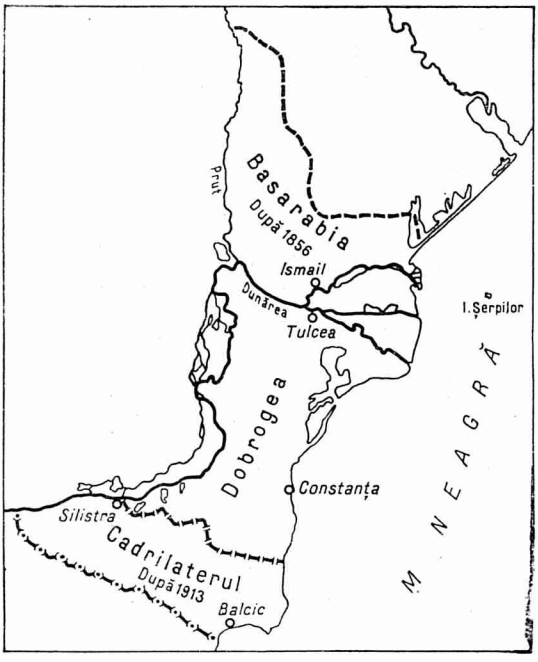

Ținutul de la gurile Dunării.

Abia în rândul al treilea vine Unirea Moldovei și Munteniei, sub Cuza.—Aici, se înțelege, au intrat în joc și o sumă de împrejurări interne, între care cele mai însemnate sunt acestea:

1. Reacțiunea românilor adevărați în contra numeroșilor candidați la domnie. Ce liste lungi!... Nu înțelegeau bieții de ei că pitica lor ființă nu însemna nimic față de interesul istoric al Unirii întregului neam într'o singură țară, sub o *singură cârmuire politică.*

2. Apoi atitudinea cavalerească a lui Cuza care nu se arăta ahtiat de mărire deșartă, ci primise domnia ca un « depozit sacru », fiind gata s'o dea la timpul cuvenit unui Domn străin, care ar fi putut înfrâna mai bine ambițiile interne, și ar fi dat un prestigiu mai mare Statului. Totuși, să nu uităm că la spatele Unirii, făcute în contra voinței celor trei împărății vecine, stătuse Napoleon al III-lea, — adică tot cel din timpul războiului Crimeii, care nu uitase chestia Orientului și nici pe Rușii ce năzuiau mereu spre Dunăre și Bosfor. (Cele trei județe erau prea puțin; i se părea mai nimerit să fie strajă la Dunărea de jos, o *țară mai mare*, sub un Domn legat prin recunoștință de Franța).

www.dacoromanica.ro

Al patrulea pas spre întregire, l-am făcut abia la 1878. Atunci, ne-am apropiat de mare din următoarele cauze:

Pentru a compensa nedreptatea făcută de Ruşi care ne furaseră Buceagul şi ţărmul mării.

Dreptatea noastră de a lua, la lichidarea Turciei, partea ce ne fusese smulsă de Osmanlii la năvălirea lor în Europa.

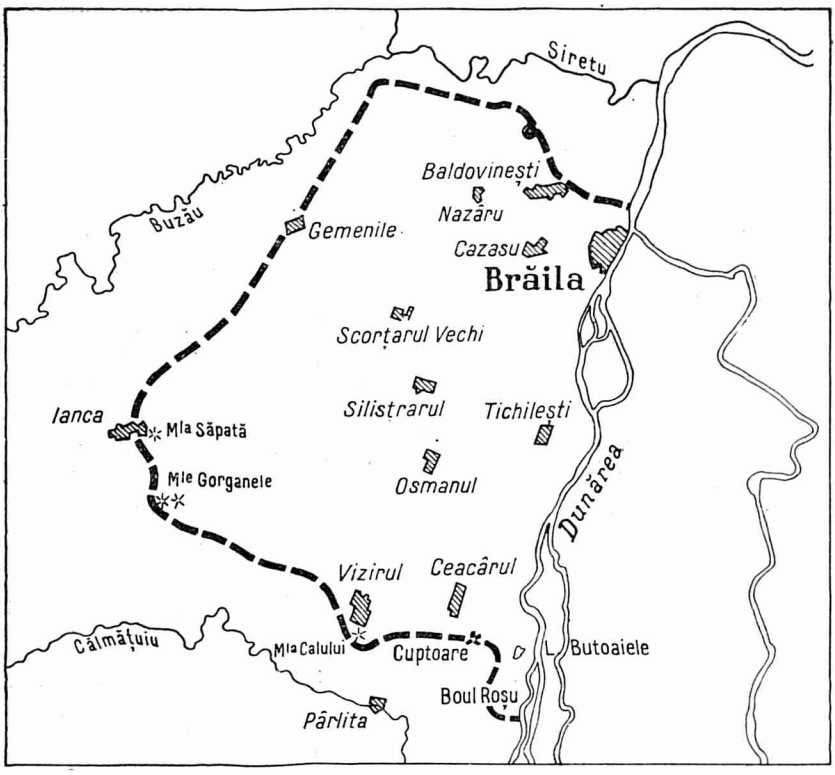

Raiaua Brăilei

Necesitatea economică de a da noului regat o faţadă cât mai liberă spre mare.

In sfârşit, *necesitatea politică* a Europei de a ridica un zid cât mai temeinic între Rusia şi Turcia. După 1856, noi puseserăm zăvor pe malul stâng al Dunării, în urma tratatului dela Paris. Prin tratatul din Berlin, căpătam rolul de zăvor şi pe malul drept. Englezii, cu interesul lor pentru calea ferată Cernavodă-Constanţa, se îngrijeau nu numai de libertatea gurilor Dunării (Comisia Europeană), ci şi de portul Con-

www.dacoromanica.ro

stanța. Pentru asigurarea Dunării-de-jos și a litoralului vecin, *întinderea teritorială a României era deci binevenită.*

Al cincilea pas a fost rectificarea de graniță din 1913. Bulgarii, ajunși la Ceatalgea, nu se mulțumeau numai cu Constantinopole și cu Bosforul, ci voiau și tot țărmul până la delta Dunării, adică *toată România de lângă mare!* Frigurile imperialismului sunt turburătoare... și pot deveni, cum zic doctorii, « pernicioase ». Pe hărți și pe cărți

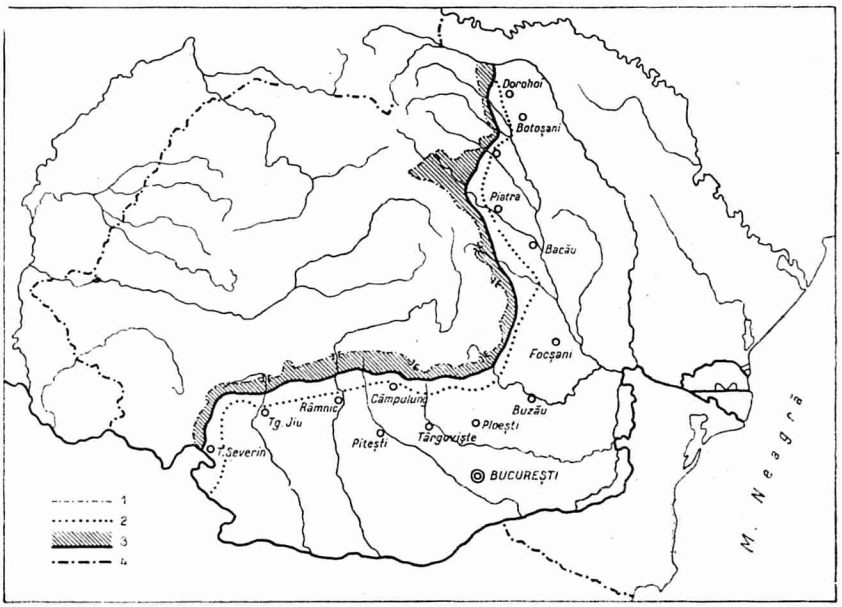

1 — Granița în 1914; 2 — Granița cerută în tratatul din 1918; 3 — Granița redusă prin tratative; 4 — Granița la încheierea păcii.

poștale tipărite *ad-hoc*, granița Bulgariei era întinsă până la deltă, iar amenințările de a ocupa și malul drept erau fățișe (Drandarevski).

Pentru a ne apăra față de aceste amenințări, a fost nevoie de îndreptarea graniței în Deliorman, apropiind-o de linia care ne fusese propusă la 1878 și pe care n'o putusem accepta, fiindcă ne fusese prezentată ca *un fel de schimb* cu cele trei județe basarabene, smulse iarăși de Ruși.

Iată, așa dar, în ce fel Dunărea a ajutat întregirea teritorială a Statului românesc până la 1913.

Din această lungă ascensiune politică, timp de aproape 90 de ani, ne-am trezit la 1918 tocmai în fundul prăpastiei:

www.dacoromanica.ro

1. Marea pierdută, prin pierderea Dobrogei.

2. Dunărea pierdută, prin înfigerea aci a Germanilor şi Austriacilor care luaseră cu chirie portul Severinului pe timp de 99 de ani (chirie de 1000 de lei pe an . . . Nu era destul furtul, mai trebuia şi batjocura).

3. Până şi munţii îi pierduserăm. Ungurii mutaseră hotarul la poalele Carpaţilor, rupând spre partea de sus a ţării aproape un judeţ, ca să poată apăsa mai puternic spre valea Moldovei şi a Siretului.

Pacea consimţită atunci la Iaşi şi semnată apoi la Buftea în Februarie 1918 (fără amestecul cuiva din teritoriul ocupat de duşman) însemna nu numai ciuntirea, dar şi răstignirea României.

Abia în 1919, a venit întregirea definitivă, în care, alături de Dunăre şi de Mare, şi-au arătat deplin rolul lor şi munţii; fiindcă cine zice Carpaţi, acela zice îndată, şi *Podişul Transilvaniei*, şi *Cetatea Munţilor Apuseni*, cu întreaga lor faţadă spre *Câmpia Tisei*. Atunci, prin tratatul dela Trianon, s'a spulberat o mare eroare care n'ar trebui nici în vorbe, nici în scris, să mai fie repetată de cineva vreodată. Eroare e asta: Un geograf german, Hugo Grothe [1]), necunoscător al pământului românesc, a avut nefericita inspiraţie să compare munţii noştri cu o coloană vertebrală. Novelistul Delavrancea şi chiar un geograf critic, cum a fost răposatul Vâlsan, au repetat afirmarea că munţii Carpaţi ar fi « coloana vertebrală » a pământului românesc.

Dar această comparaţie ne dă o imagine fundamental falsă despre teritoriul locuit de Români.

Relieful Daciei nu e ca scheletul unei reptile, împărţită în două, printr'o subţire coloană vertebrală, ci este o « cetate orografică » de mari dimensiuni în lung şi în lat, având în ea o sumă de unghere ascunse — un fel de cetăţui subcarpatice şi intracarpatice. Abia toate acestea la un loc pot da o imagine exactă despre unitatea morfologică a sistemului Carpaţilor româneşti.

Inchizând deci paranteza aceasta despre Carpaţi, trebuie să constatăm că Dunărea a avut un rol foarte însemnat şi cu ocazia *Intregirii* dela 1918. In adevăr, faţada apuseană a ţării, adică hotarul fixat de tratat, fusese schiţat înainte de intrarea noastră în război printr'un fapt fizic: *marele afluent dunărean Tisa*, prin care fluviul învăluie toată marginea de apus a pământului locuit de neamul românesc.

---

[1]) *Zur Landeskunde von Rumänien*, Frankfurt a. M., 1906.

www.dacoromanica.ro

Concluzia:

Este sau nu este exact că, dela 1829 până la 1918, timp de 90 de ani, întregirea teritoriului românesc a stat în strânsă legătură cu Dunărea și cu Marea Neagră, adăogându-se, în momentul decisiv, și Muntele, cealaltă mare coordonată a vieții neamului nostru?

Dacă este adevărat, păstrați în minte, această concluzie și căutați a o verifica mai pe îndelete, de oarece Dunărea mai are încă de spus multe în ceea ce privește viitorul neamului și al Statului român. Intr'o lucrare pe care o cunosc, poate, unii dintre cei de față *(Le pays et le peuple roumain)*, am arătat, cred, destul de lămurit rolul geo-economic și geo-politic al diagonalei fluviale Rin-Dunăre. Amândouă la un loc, aceste fluvii formează « a opta mare » a Europei, neasemănat mai favorabilă decât Mediterana în ce privește scurtarea drumului mărfurilor, între furnicarul anglo-german și cel din India și Extremul Orient.

Dacă memoria omenirii n'ar fi atât de scurtă, iar inima diplomaților atât de îngustă, s'ar fi cuvenit ca, la 1918, când s'a încheiat marele război european, Elveția, o creație în bună parte a păcii din Westfalia, după războiul de 30 de ani, să-și fi întins hoatrele până la capătul Alpilor, adică până la Viena. Acest lăudabil simbol al « Statelor-Unite Europene » ar fi servit ca un zid de pace între foștii dușmani, cuprinzând și o parte din a opta mare (adică Dunărea între Passau și Bratislava). Civilizata, culta și pașnica republică alpină ar fi însemnat astfel o reală înseninare în Europa — mai ales dacă ținem seamă că la capătul fluviului există « Comisia Europeană a Dunării », un fel de stat *sui generis*, iar Bosforul și Dardanelele, la sfârșitul războiului nu mai erau ale Turciei, ci o mare *internațională*, — în care caz s'ar fi putut crea acolo o flotă internațională și o aviație de asemenea internațională . . .

De atunci însă până azi, a curs multă apă pe Dunăre și multe vorbe și discursuri pașnice pe buzele diplomaților, până ce într'o bună zi am auzit că « tunul aduce pâine »; că războiul este și trebuie să fie etern, deoarece omul este animal de pradă . . . Așa dar, Dunărea, regele râurilor europene, cum îi zicea Napoleon, a ajuns iarăși un măr de ceartă . . . Și va fi vai, de o mie de ori vai, de cei care au uitat ori vor uita că sunt crescuți pe malurile Dunării-de-jos, iar portul Severinului a fost închiriat pe 99 de ani, cu o mie de lei pe an și cu obligația ca toată populația masculină dela 14—16 de ani să muncească cu

www.dacoromanica.ro

palmele pentru cuceritor. Nu numai membrii Ligii Navale, dar toţi Românii, dela mic până la mare, să nu uite o clipă ce le pregăteşte Dunărea, dacă nu va fi apărată de toţi, cu cea din urmă hotărîre.

II

Să spunem acum două cuvinte şi despre Mare. Incepem iarăşi cu concluzia:

Epocile de lumină ale neamului din Carpaţi şi regiunile înconjurătoare au fost acelea, când marea dela răsărit s'a întâmplat să fie liberă şi împărtăşită din toate roadele civilizaţiei mediteraneene. Din contra, când Marea Neagră se întuneca, îndată umbra se întindea şi peste viaţa neamului legat de sistemul Carpatic.

Vă îndoiţi de această concluzie?

Iată faptele: veacuri întregi, strămunii noştri cei vechi trăiseră fără atingere cu marea. Cine avea la îndemână cereale, podgorii, vite, peşte, sare, ba şi metale de preţ (aur, aramă şi fier) n'avea de ce să-şi caute hrana aiurea. Pământul dacic era atât de bogat, încât nu numai că nu-şi risipea locuitorii, dar mai ademenea şi pe alţii de aiurea. Şi anume:

Din stepa dela răsărit de Nistru, nomazii (Sciţii) în timpuri de secetă, dau năvală până în ţinuturile noastre. Fiind însă puţini şi necivilizaţi, ei nu ne puteau interesa decât ca duşmani trecători.

Cei dintâi străini simpatici au fost marinarii greci, sosiţi pe ţărmul vecin cu gurile Dunării. De pe la 700 înainte de Hristos, Milesienii au creat aici o sumă de « contoare » cu mărfuri « coloniale ». Marea noutate pe atunci era untul-de-lemn (mai bun decât oloiul pe care îl scoteam noi din sămânţa de cânepă şi din jir). Alte bunătăţi ispititoare erau maslinele şi smochinele. Vinurile dulci, de asemenea, ni se păreau vrednice de gustat, măcar că nici pe departe nu sunt atât de fine ca ale noastre, uşoare şi cu o aromă necunoscută vinurilor greceşti. (De ceea ce mai numim azi coloniale: orez, piper, scorţişoare, portocale, lămâi... nici vorbă nu era pe atunci în ţările Mediteranei). In sfârşit, stofele subţiri, podoabele de metal şi olăria de lux (ceramica elină) erau iarăşi o ispită. Şi, astfel, poposirea acestor negustori lângă noi a fost prilej de schimb. Noi le dam grâne, vite, seu, piei, ceară, peşte uscat..., iar ei ne aduceau câteva coloniale şi produse industriale.

Dar vecinătatea lor ne venea bine şi în altă privinţă. Părinţii noştri erau buni soldaţi şi, în deosebi, călăreţi vestiţi. Cavaleria dacică ajunsese până în inima peninsulei balcanice. Astfel, în chip firesc am devenit

www.dacoromanica.ro

un fel de *protectori* ai cetăților grecești de pe țărmul vecin, apărându-le atât de nomazii hrăpăreți dela miază-noapte, cât și de balcanicii săraci și hrăpăreți dela miază-zi. Unul dintre porturile cele mai însemnate *Istria* (numită așa, fiindcă Grecii botezaseră Dunărea *Istros*) chiar a rugat pe regele nostru Remaxos să trimită o seamă de călăreți, să-l apere pe timpul secerișului, de niște comitagii ce veneau din spre Balcani (în Peninsula Balcanică, n'au lipsit niciodată comitagii).

Urmarea: epoca dela venirea coloniilor grecești și până la începutul erei creștine a fost pentru noi destul de luminoasă. Acasă la ei, Grecii se băteau ca orbii; în Marea Neagră, veneau însă după câștig. Țările pontice erau pentru dânșii un fel de America. Cine vrea să facă avere, pe aici își cerca norocul. Chiar oameni de Stat, ca Pericles, își îndreptau ochii spre țările noastre, pentru asigurarea importului de cereale. Iar unii dintre locuitorii Carpaților nu pregetau să treacă hotarul spre meleagurile grecești. (Legiuitorul nostru cel dintâi, Zamolxe, după cât știm n'a fost străin de cele ce se petreceau în orizontul Mării Egee).

Așa dar, negoț de o parte, dar și relații culturale și politice de altă parte. Suveranii noștri cei puternici s'au simțit atât de atrași de mare, încât nu îngăduiau amestecul altora pe aici. Când Lisimach, unul dintre urmașii lui Alexandru cel Mare, s'a încumetat să se apropie de porturile dobrogene, Dromichete l-a bătut cumplit, iar « diadohul » a fugit pierzând și căpăstrul calului. Tot așa, Burebista se înfipsese strașnic la mare. Spada lui se simțea dela Alpi până la Olbia (dincolo de Odessa de azi). Sub el, regatul dacic era *singura putere europeană*, ca stăvilar continental în fața imperiului roman, format din țările dimprejurul Mediteranei.

După moartea lui Burebista, Romanii izbutesc însă să pătrundă până la gurile Dunării. Nefiind noi destul de lipiți de mare (din cauza belșugului țării, care nu ne-a împins cu dinadinsul spre apă), Romanii așază, sub August, granița lor la Dunăre și pun mâna pe tot țărmul fluviului. Astfel, Dobrogea, numită impropriu și Sciția mică, a ieșit câtva timp din sfera politică a Daciei, dar viața dacică a continuat aci, deoarece temeiul populației era format tot de neamul nostru. Ovidiu spune că în Tomis (Constanța de azi) întâlneai peste tot cojoacele Geților (Dacilor). Peste un secol, Dacia ajungând întreagă romană (sau, mai exact, daco-romană), se înțelege că legătura noastră cu marea a devenit tot mai strânsă. In cele dintâi secole ale erei creștine, mar-

www.dacoromanica.ro

ginea pontică a Daciei s'a bucurat de o reală înflorire, cum dovedesc resturile basilicelor.

A venit apoi, după retragerea legiunilor, o lungă perioadă de umbră, în cea mai mare parte a evului mediu. Marea Neageă se întunecă. Piraţii slavi coboară din spre Nord cu vasele lor primitive şi caută să se apropie de lumea cu soare a Mediteranei. In deosebi, « Roma nouă » sau Constantinopolea era mirajul cel mai ademenitor pentru cetele lor prădalnice. Iar pe timpul când năvălirile se ţineau lanţ, atât din spre Asia, cât şi din spre Nordul Europei, strâmtorile, adică « cheia » Mării Negre, ajung pe mâna unor împăraţi nătângi, care, prin monopoluri şi taxe grele, fac să lâncezească negoţul. Insuşi ţărmul se schimbă în acest lung răstimp de scădere şi cădere a navigaţiei pe Marea Neagră. Un lung perisip s'a întins din spre delta Dunării către miază-zi, închizând frumosul golf, unde era aşezată Istria, până ce n'a mai rămas decât o mică « Portiţă ». « Astfel s'a stins pentru totdeauna lumina falnicei Istria! ». Cine mai bănuieşte acuma, când calcă pe ruinele vechiului port, că, unde e lacul liniştit de azi, băteau odinioară valurile mării!

* * *

Dar, spre sfârşitul evului mediu, o nouă lumină se arată: corăbii italiene pătrund în Marea Neagră şi încep să se aşeze aici colonii, cum făcuseră odinioară Milesienii şi alţi navigatori greci.

In deosebi, Crimeea ajunge un fel de Italie. Pe « riviera » de sub muntele Iaila porunceau « dogi », întocmai ca la Veneţia. Genovezii pătrund pe Dunăre şi deschid contoare. Chilia ajunge port vestit, vechiul Tyras devine *Mauro castro* ... Ce splendidă privelişte istorică! De-ar fi rămas lucrurile aşa, evul mediu s'ar fi terminat pentru neamul din Carpaţi nu numai prin puternica afirmare sub munţi — la « 1400 » — ci şi printr'o vie manifestare la mare. Gândiţi-vă: Basarabii îşi întinseră foarte repede stăpânirea lor peste amândouă malurile Dunării, până la Marea cea « Mare », cum arată titlul lui Mircea cel Bătrân. Atunci « părţile Tătăreşti » adică Bugeacul capătă frumosul nume de « ţara basarabească », adică *Basarabia.*

Tot atunci, Muşatinii ajung şi ei, « ca puhoiul apelor », cum zice Cronica, din Maramureş până la Mare. Oricât de aproximativ ar fi calificativul de « lac moldovenesc », dat mării vecine cu Moldova, un lucru e însă limpede: răspândirea negustorilor noştri până în Crimeea,

www.dacoromanica.ro

însemna *atingerea nemijlocită cu Italienii.* Ce minunată ar fi fost evoluția limbii și a culturii noastre, dacă legătura aceea fericită ar fi durat! In loc să ne apropiem de clasicism prin Polonia, am fi trăit din plin epoca Renașterii, primind de timpuriu prin Italieni o lumină mai bogată decât cea din antichitate. Pentru Milesieni, Geții sau Dacii erau încă « barbari », ca tot ce nu era Elin; pentru Genovezi și Venețieni, Curtea Basarabilor dela Argeș și a Mușatinilor dela Sucèava nu mai era a unor străini. Și limba asemănătoare cu latina, și creștinismul ar fi fost temeiuri de adânci legături atât materiale, cât și culturale.

Dacă Crimeea ajungea italiană, latinitatea ar fi avut alt destin în răsăritul Europei.

* * *

Din nenorocire, un nou val de întunerec cuprinde Marea Neagră: « Năvălirea Turcilor ».

Cu ei, umbra se întinde iarăși peste neamul dela Dunăre și Carpați. Mai întâi, Dunărea este juguită prin *raiale*, servind drept « capete de pod » pentru invaziile musulmane; iar dela mare suntem îndepărtați prin pierderea Dobrogei și a Basarabiei (fostul Bugeac). Amândouă aceste ținuturi ajung niște stepe aproape pustii, dăruite nomazilor, bune doar pentru turmele lor, ca și cum n'ar fi fost vecine cu marea — drumul cel mai larg pentru legături cu tot restul lumii. (Ceea ce nu izbutiseră să facă nomazii din Sciția în mileniul dinainte de Cristos, au izbutit Turcii în al doilea mileniu!).

Atât de pustie ajunsese Marea Neagră, străjuită acum de nomazi, încât vasele de negoț nu pătrundeau în această mare decât vreo trei luni, pe vară — și încă cu piloți luați dela Constantinopole!

Se răspândise despre furtunile și vârtejurile Mării Negre niște povești ca cele despre Scila și Charibda!

Așa au rămas lucrurile până la 1774. Abia atunci, Rușii, cu gândul să se apropie de Bosfor, au spart blocada întunericului. Petru cel Mare se apropiase de capătul Mării Azovului (Taganrog). După el, în timp de un secol, împărăția rusească cuprinde tot țărmul nordic al Mării Negre și, prin tratatul dela Kuciuk-Kainargi, capătă drept de liberă navigație în toată marea vecină, unde se îndesa tot atunci și împărăția austriacă, stăpână pe o mare parte din Dunăre. Astfel, în secolul următor, viața pătrunde iarăși în porturile pontice și dunărene.

www.dacoromanica.ro

Incheiere:

Vede oricine că, peste ţara noastră, lumina s'a întins ori s'a îngustat, după cum s'a îngustat ori s'a întins întunerecul peste marea vecină.

Prin urmare, e dreaptă afirmarea că cele două coordonate ale vieţii poporului nostru sunt: de o parte *Munţii* şi *Codrul* (în care s'a înfi-

Harta arată numele Basarabiei la locul cuvenit (în sec. 18-lea).

ripat şi s'a desvoltat neamul nostru, ca popor continental), iar pe de altă parte *Dunărea* şi *Marea.*

Se înţelege dela sine că cele trei perioade de lumină în Marea Neagră: cea milesiană, în antichitate; cea italiană în evul mediu, şi cea modernă (inaugurată de presiunea rusească şi terminată de cea anglo-franceză) ar cere fiecare o descriere foarte lungă — o carte sau măcar un şir de conferinţe, ca să se vadă lămurit cu ce elementară pornire

www.dacoromanica.ro

orice popor se îndreaptă către marea cea mai apropiată. E un fel de tropism etnic, aproape la fel cu al vegetalelor care își îndreaptă frunzele și florile spre fereastră, nu spre mijlocul camerei. Analizând fiecare din acele trei epoci, am vedea adeverindu-se până în amănunte, că Marea înseamnă « libertate și lumină »; *țărmul mării este cea mai favorabilă fațadă pentru orice Stat*, și că toate neamurile care vor să aibă un mare viitor, spre mare și ocean se îndreaptă. Se cuvine deci să nu pierdem niciodată din vedere fațada din spre mare a Statului românesc.

De fapt, toți bărbații de Stat ai neamului nostru n'au uitat marea. Dintre toți, cei mai însemnați, din acest punct de vedere, mai ales trei se impun amintirii.

In vechime, Burebista. Mai mult și decât Dromihete, puternicul monarh și-a îndreptat ochii spre țărmul mării.

In evul mediu, Mircea cel Bătrân are exact aceeași atitudine: ține în mâna lui nu numai muntele (Amlaș, Făgăraș), ci și undele Dunării și ale Mării.

La fel Ștefan-Vodă: stăpân pe amândouă laturile munților (Ciceu, Cetatea de Baltă), dar și cu ochii mereu spre Dunăre și Mare. El spune lămurit contemporanilor în stare să-l priceapă: Chilia și Cetatea Albă sunt nu numai « cheia Moldovei », dar și un zid de apărare pentru toată Europa care stă în spatele lui.

Despre Burebista nu știm multe. Nici despre Mircea nu știm destule. Despre Ștefan însă știm un lucru care îl ridică deasupra tuturor oamenilor noștri de Stat. Insușirea lui cea mai deosebită — pe lângă o mare inteligență și o aprigă vitejie personală — era *adânca sa smerenie.* După ce răpunea pe dușmani, gândul lui nu era la fală deșartă și la veselia ospeților, ci la post și rugăciune, adică la *grija* pentru viitor.

« Teme-te a doua zi după izbândă!

Gândește-te la ziua de mâine și de poimâine!

Veghiază și iarăși veghiază! Muncește mereu și pregătește-te mereu, că nu se știe când vine și de unde vine primejdia . . .

Drept aceea, încheiem cele spuse despre Dunăre și Mare cu o rugăciune:

Toți cei legați de Carpați să se gândească la ceasul cel mai amar dintre toate, când, acuma douăzeci de ani, și Dunărea, și Marea ne erau oblonite.

www.dacoromanica.ro

In toate şcoalele şi în toate instituţiile militare, ar trebui să stea atârnată de părete harta cu hotarele cernite din 1918, cu munţii pierduţi, cu *Dunărea pierdută* şi cu *Marea pierdută*. Să scrie pe calendarul fiecărui an data nenorocirii celei mari: 17 *Februarie* 1918, când aproape tot Statul fusese făcut ţăndări.

Astfel, stăpâniţi zilnic de gândul la acea supremă nenorocire, să facă fiecare tot ce-i stă în putere, pentru ca cele două mari temelii ale vieţii noastre istorice: Munţii de o parte, Dunărea şi Marea de altă parte, să fie şi să rămână în veci neatinse.

www.dacoromanica.ro

DELIORMANUL — O VERIGĂ INTRE CARPAȚI ȘI ȚĂRMUL MĂRII NEGRE[1])

Laterală și neînsemnată pentru Peninsula Balcanică (orientată spre Mediterana), Dobrogea este « frontală » și deci de o însemnătate decisivă pentru Cetatea Carpatică, de care se leagă în chip organic, potrivit legii ce impune alipirea oricărui Vorland la Hinterland-ul său firesc.

Limba germană are doi termeni foarte expresivi: « Vorland » și « Hinterland ». Chiar și geografii altor neamuri îi întrebuințează, când e vorba de țărmul mării și de ținutul din spatele lui. In deosebi, pentru un Stat ca România, cu o singură fațadă spre mare, țărmul dobrogean este un adevărat *Vorland* față de restul regatului legat de Carpați. (Dacă am cerca să traducem în limba noastră cele două cuvinte topice, ar trebui să zicem: *fruntea* și *spatele* sau « dosul » țării. Cum se spune: « Banatu-i fruncea », în latura civilizației, ar trebui să zicem — în sens strict geografic — Dobrogea este *fruntea României*).

Legăturile dintre cele două regiuni sunt străvechi și felurite.

* * *

I. *Legături fizice.* — Pământul dobrogean ni se înfățișază pe hartă ca o insulă hercinică. In fața sâmburilor străvechi din mijlocul Carpaților, insula aceea a stat milioane de ani ca o baliză sau geamandură bătută de valurile mării. Astfel, relieful ei a fost ruinat, până ce-a ajuns aproape o câmpie (*peneplenă*, cum numesc geografii un ținut tocit până aproape de nivelul mării). Vicisitudinile geologice ale acelui

[1]) Din volumul festiv al revistei « Analele Dobrogei », Anul XIX, vol. II, 1938.

www.dacoromanica.ro

petec de pământ au fost descrise amănunţit [1]). Intinderea lui a variat cu timpul, iar păturile scoarţei au fost supuse aci la încreţiri, aci la ruperi şi cufundări, pe când micul bloc căuta să-şi asigure echilibrul între groapa adâncă a Mării Negre şi groapa dela poalele Carpaţilor. Ba s'a mai adăogat dela o vreme şi o puternică fractură spre Nord (în linia pe care stau azi Sulina, Galaţi, Focşani . . .), unde mişcările tectonice sunt şi acuma destul de dese.

Prin urmare, e uşor de înţeles că, dacă acel bloc ar fi rămas izolat, fiind mereu bătut de valuri şi ruinat de agenţii atmosferici, ar fi ajuns un biet crâmpei, cum e azi insula Şerpilor, sau ar fi pierit cu totul. Dar destinul său geografic a fost altul. După ce s'au retras valurile mării sarmatice, uscatul s'a întins mult în toată împrejurimea: s'a ivit latul podiş moldovenesc la miază-noapte, iar la miază-zi podeţul dintre Cernavoda şi Constanţa, aşa că insula a fost anexată uscatului, prin sedimentele râurilor carpatice, care au sporit câmpia română spre răsărit, până ce au învăluit aproape toată insula [2]). Chiar şi azi, învăluirea continuă, fiind ajutată de grindurile şi de perisipurile ce croiesc Dobrogei o faţadă din ce în ce mai netedă spre mare.

S'a întâmplat aşa dar aici, un fel de anexare fizică (asemănătoare în oarecare măsură cu cea care a legat de pământul Franţei, o veche peneplene — Bretagne). Prin această anexare, Dobrogea a devenit « fruntea » Cetăţii Carpatice, ca să nu zicem deadreptul frontonul ei. Iar consecinţele au fost numeroase:

a) Mai întâi, încetând insularitatea, s'a simţit aici o schimbare a împrejurărilor climatice. Relevăm un singur fapt, uşor de constatat: In timpul verii, când condiţiile atmosferei sunt normale, se produce zilnic o puternică pendulare a aerului între mare şi uscat. Ziua, în tot lungul ţărmului, un val de aer răcoros se porneşte dela mare spre uscat, iar peste noapte o masă de aer uscat se mişcă spre mare. (Cine va face o hartă a vânturilor, arătând până unde se întinde aerul curat al mării, şi de unde începe a se urni spre mare aerul prăfos şi uscat al stepei, acela va fixa un fenomen interesant nu numai din punct de vedere fizic, ci şi antropogeografic; totdeodată va stabili o gra-

---

[1]) *Analele Dobrogei:* Cadrilaterul (1913—1938), vol. I, Cernăuţi 1938.

[2]) Alături de Dunăre şi de afluenţii ei, au mai contribuit la anexarea insulei şi sedimentaţia lacustră. Apele pliocene au cârpit spatele Dobrogei, adăogându-i petece late uneori de aproape 20 km.

www.dacoromanica.ro

niță destul de simțită între « Vorland » și « Hinterland » în ce privește temperatura, compoziția, luminozitatea, vânturile și alte caractere ale ținutului respectiv. Aproape tot așa de caracteristic este și hotarul de iarnă între fâșia maritimă și regiunea continentală. Lângă țărm, deosebim o zonă cu ninsori puține și de scurtă durată, ceea ce permite uneori începerea arăturilor încă din Februarie; pe când spatele Dobrogei este sub influența climatului continental al Hinterland-ului legat de Carpați. (Uneori însăși Dunărea încremenește, așa că păsăretul din Baltă își caută hrana tocmai lângă mare).

b) Nu numai în climă, dar și în hidrografie se simte contrastul. De râuri, nu vorbim, căci sunt aproape nule. Dar lacurile și limanurile din spre mare se prezintă cu un facies deosebit (ca temperatură, salinitate, circulație prin « portițe », floră, faună, etc.), față cu « bălțile » din spatele Dobrogei. In deosebi iarna, când nămeții întind același vestmânt alb peste Bărăgan și Baltă, prezența fluviului nici nu se mai simte. Atunci, și climatic, și din punct de vedere hidrografic, anexarea la continent e deplină.

c) Dar legăturile dintre Hinterland-ul Carpatic și țărmul mării pot fi urmărite și în formațiile vegetale.

1. Mai întâi, în *stepă*. Cine străbate Bărăganul, după ce trece lunca dintre Fetești și Cernavoda, întâmpină până la Constanța, aceleași ierburi, aceleași pâlcuri de salcâm și aceleași semănături supuse acelorași vicisitudini climatice. Și chiar viața animală și așezările omenești sufăr aceeași soartă. Dela munte până la mare, turmele și hergheliile pendulau în largul acestei stepe, ținând doar seama de « Vadul Oilor » și de « Vadul Cailor ». (Cuvintele acestea cuprind ele singure un întreg capitol de antropogeografie și etnografie, legat de viața unuia și aceluiași neam).

2. O altă legătură o face *pădurea*. Dela genunchiul Carpaților Putnei (Vrancea), până la Cotul cel mare al Dunărei-de-jos (la Galați), o lată zonă de arbori lega pădurile Carpaților de codrul din Nordul Dobrogei. Astăzi, acea pădure carpato-pontică e în mare ruină; întregimea ei se mai poate urmări pe câmpie doar în zăvoaiele de sălcii ale Siretului-de-jos. Dar dacă reconstituim formațiile vegetale nebrăcuite încă de mâna omului, legătura de odinioară ne apare mult mai completă. E destul să adăogăm la pădurea cu arbori de luncă (sălcet, plopiș, cătină, etc.) pădurea întunecată a stejarilor și ulmilor. Urmele acelor păduri, păstrate încă și azi sub formă de trunchi întregi la câțiva

www.dacoromanica.ro

metri sub faţa luncii Siretului [1]), sunt o dovadă pipăită că pădurea preistorică se întindea în adevăr dela munte până la mare. Iar cât de puternică a fost acea legătură până în timpurile mai noi, se poate constata din împrejurarea că fagul, copac iubitor de climă temperată şi relativ umedă, a putut înfrunta aici uscăciunea stepei, strecurându-se printre Bugeac şi Bărăgan până în « munţii » Dobrogei hercinice.

Acelaşi episod s'a repetat şi în basinul Argeşului: o limbă de pădure se întindea până nu de mult din Carpaţi până la Dunăre şi mai departe, spre golful Balcicului. O pătură de argilă în subsol şi o sumă de alte împrejurări fizice au făcut posibilă aici o reţea hidrografică destul de bogată (râurile şi lacurile Vlăsiei) şi o punte de vegetaţie arborescentă, care se strecoară printre Bărăgan şi Burnas, continuându-se cu codrul transdunărean al Deliormanului (= Pădurea Mare). Localnicii au şi acum o zicătoare nu se poate mai expresivă, pentru a reînvia dinaintea ochilor peisajul de odinioară. Ei zic aşa: « se cobora cerbul din munte, să bea apă din Dunăre ».

* * *

II. *Legături antropogeografice.* — Strânsa legătură fizică dintre Cetatea Carpatică şi Vorland-ul ei maritim a creat ca urmare o legătură tot atât de strânsă şi din punct de vedere antropogeografic.

Am relevat în treacăt pendularea păstorilor cu turmele şi hergheliile lor în zona ierburilor stepei. Aici legătura se vede dela sine. Dar nu trebue să uităm nici cele două punţi de pădure care constituiau o legătură şi mai puternică între munte şi mare. Poienile, bălţile şi luncile râurilor din cele două zone păduroase înfăţişau condiţiuni optime pentru vieaţa omenească şi au făcut cu putinţă aşezări statornice încă din epoca preistorică. Săpăturile arheologice dovedesc aci « staţiuni » străvechi [2]). Iar în epoca dacică şi daco-romană, acelaşi element se mişca în lungul acestor zone de pădure, circulaţia fiind înlesnită şi de îngustimea luncii dunărene tocmai în cele două puncte, unde codrul încăleca lunca fluviului între *Marisca* şi *Transmarica* [3]).

---

[1]) Copacii găsiţi de curând sub malul înalt al Siretului

[2]) Dinu V. Rosetti, *Civilizaţia Tip Bucureşti*, în *Bucureştii v.chi*, I (1935), p. 155 ş. u.

[3]) *Dinogetia* şi *Transmarisca* sunt semnificative în ce priveşte vadul.

www.dacoromanica.ro

Așa dar, în linii generale, aspectul antropogeografic în zorile istoriei se prezintă astfel:

1. La țărmul pontic, câteva contoare ale negustorilor greci, așezați aici pentru a înlesni schimbul între materiile prime dela Dunărea-de-jos (cereale, pește uscat, lână, piei, etc.) și produsele industriei egeene.

2. Cât privește Hinterland-ul, el era ocupat de o populație agricolă și pastorală. Pentru locuitorii legați de Carpați și câmpiile dela poale, țara lor se sfârșia tocmai la malul mării, unde sfârșea și Dunărea. Herodot ne arată pe Daci (Geți) ținând calea lui Dariu, care își găsise drum pe aici. Iar peste cinci sute de ani, Ovidiu, cel mai bun cunoscător al relațiilor etnografice dela gurile Dunării, pe la începutul erei creștine, ne mărturisește în chip categoric precumpănirea elementului carpatic până la mare *(major geticae frequentia gentis)*. Chiar portul Tomis, întemeiat odinioară de Greci, era acuma copleșit de populația getică, îmbrăcată cu cojoace, ca ciobanii dela munte. Poetul exilat se simțea că trăiește aici pe un țărm getic *(procul a getico littore)* ceea ce l-a și îndemnat să învețe limba localnicilor.

Prin urmare, în epoca de culminare a dacismului, sub Burebista, când regatul dacic era singura putere europeană, capabilă de a înfrunta imperiul roman, stăpânirea dacică se întindea efectiv dela munte până la mare. Dacia carpatică și Dacia pontică formau împreună o unitate organică, sprijinită, cum spune Strabo, pe o armată de 200.000 de luptători [1]). Iar situația aceasta n'a fost numai un fapt episodic, ci un fenomen antropogeografic și politic ce se desvoltase pe încetul, timp de mai multe secole. Dovezile ne stau la îndemână. Puternicul Dromihete, ca stăpân al Hinterland-ului, bate și alungă pe Lisimah, regele Macedoniei, care căutase să se înfigă aici, punând mâna pe porturile grecești dela gurile Dunării. Remaxos a continuat același rol: protector al negustorilor greci, apărător al Istriei în contra comitagiilor din Balcani. Lucrul era cum nu se poate mai firesc: pentru comercianții greci, țărmul era doar un loc de popas; dar pentru Daci, stăpânii hinterland-ului, litoralul pontic era însăși «fruntea» țării lor.

---

[1]) Intrebuințarea apelativului *Scythia minor*, întins din Crimea spre gurile Dunării, se rezema pe o simplă iluzie a navigatorilor din «Pontul stâng». Vezi S. Mehedinți, *Dacia pontică și Dacia carpatică*, Observări antropogeografice, *Bul. Soc. Geogr.*, 1928.

www.dacoromanica.ro

Se împlinise adică și în acest caz legea antropogeografică a răspândirii locuitorilor din munți și podișuri peste ținuturile mai netede dela poale, cu tendința apropierii de mare. Fenomenul este pretutindeni același: *când o populație ajunge destul de deasă, iar sporul civilizației și al culturii o silește la relații de schimb cu țările mai depărtate, stăpânii Hinterland-ului ajung stăpâni și peste Vorland-ul maritim.* După anexarea fizică a insulei hercinice, a urmat deci anexarea biogeografică prin viața vegetală și animală, apoi și prin cea etnografică și istorică, adică prin stilul de viață al aceliași populații dela munte până la mare.

* * *

Iar ceea ce se adevereşte pentru epoca dacică se continuă cu o tărie și mai vădită în epoca daco-romană, timp de aproape trei secole. Legătura dintre Hinterland și Vorland devine cu totul normală, fiind întreg ținutul cuprins între hotarele aceluiași imperiu. Mai întâi, malul Dunării e înțesat de castre, iar o flotă specială străbate fluviul, legând partea numită de greci Istros cu cea numită de Romani Danubius. (Acest nume rămâne biruitor, după ce penetrația romană în epoca dela Tiberiu până la Traian capătă dimensiuni tot mai mari). In sfârșit, după ce Dacia e transformată în provincie romană, regiunea munților și a podișului, ademenitoare nu numai prin aur, ci și prin sare, lână, piei și alte materii prime, este unită cu Dunărea și țărmul mării chiar prin șosele. In deosebi, drumul care încăleca muntele pe la Oituz (priveghiat de castrul dela Brețcu) răspunzând la Poiana și la cotul Dunării, era o arteră de ușoară circulație pentru toți cei care intrau din spre mare în Dacia carpatică. Trupele, călătorii și mărfurile ușoare n'aveau altă cale mai scurtă între Dacia superioară și Dacia pontică, plină ca o rodie de așezări daco-romane, în mijlocul cărora *Tropaeum Trajani* sta ca un simbol al unității politice. Puternicul *Durostorum* așezat la începutul « Bălții » și *Marcianopolis*, (după numele sorei împăratului) sunt dovezi pipăite că aceeași viață pulsa dela munte până la mare și în ținutul codrului ce se va numi mai târziu Deliorman. (Cât de completă era atunci legătura între Hinterland și Vorland se poate judeca și dintr'un amănunt arheologic, puțin luat în seamă: la Cetatea Albă (vechiul Tyras) săpăturile au dovedit că aproape toate legiunile Daciei trimeteau acolo detașamente spre a ținea garnizoană. — De altfel, faptul că *Durostorum* ne-a rămas sub forma

www.dacoromanica.ro

de *Dârstor* este semn vădit că aici legătura cu vechea populație daco-romană nu s'a rupt niciodată.

* * *

In adevăr, cu toată forfota barbarilor în timpul evului mediu, localnicii n'au pierdut atingerea cu pământul lor. In ochiurile cu vegetație de stepă, ei trebuie să cedeze în fața năvălitorilor, dar în zona păduroasă, adăpostul era asigurat. Sălcetul și stufișurile din lunca Dunărei era o apărare aproape tot așa de sigură ca și codrul carpatic. Toponimia e o mărturie sigură. *(Peceneaga* dovedește că am păstrat la șes amintirea Pecenegilor, întocmai ca și între munți). Testele etnografice *păcuiu* (pecunium) și *păstura* (hrana pentru albine) păstrate în formă atât de curată tocmai în zona luncii dunărene, sunt mărturii peste care nimeni nu poate trece.

Astfel se explică pentru ce, în clipa când valul năvălitorilor începe a se potoli, istoria ne arată aici tocmai « pietrele care rămân », adică *Vlahii pontici.* In armata lui Manuil Comnenul, care pornise să atace pe Unguri, prin Țara Românească, se afla « o mare mulțime de vlahi *din părțile de lângă Marea Neagră,* despre care se spune că sunt urmașii *vechilor coloni din Italia* » (Kinnamos). Tradiția despre originea romană a populației locale era deci încă *vie chiar pentru străini.* Și nu numai aici erau Români, dar masa lor se întindea « dela mare până în Serbia ».

Prin urmare, nu e de mirare că Statul bulgar, fărâmat de Byzantini, a putut reînvia pentru câtva timp sub Asănești, reprezentanții elementului romanic, a cărui însemnătate o prețuiau și Papii. De asemenea nu e nicio mirare că în momentul întemeierii Principatelor din stânga Dunărei, necesitatea geografică se manifestă cu aceeași putere ca și în antichitate: Mircea cel Bătrân ajunge stăpânitor până la mare. Titlul său de domnie este un fel de sinteză a vieții poporului nostru, al cărui « spațiu vital » se întindea peste « toată Țara Ungrovlahiei și *părțile peste munți,* încă și spre *părțile tătărești* . . . și amândouă părțile de *peste toată Dunărea* până la Marea cea mare ». Barbarii pieriseră ca și cum n'ar fi fost. Chiar cei mai apropiați venetici (Bulgarii) nu lăsaseră în Dobrogea « *nicio urmă* . . . nici resturi de orașe, nici cetăți sau tabii întărite, nici monumente, nici inscripții, nici monete » [1]).

[1]) C. C. Giurescu, *Din istoria nouă a Dobrogei,* Buc. 1928, p. 6.

www.dacoromanica.ro

Lipsa aceasta totală este o probă decisivă, care arată orişicui două lucruri: întâi, micul număr al năvălitorilor (Bulgarii încăpeau toţi într'un lagăr de 5 km²!); al doilea, efemera lor trecere spre Byzanţul a cărui prădare o doreau [1]).

Abia năvălirea Turcilor în Europa şi apropierea lor de Dunăre, spre sfârşitul evului mediu, aduce o modificare mai simţită în etnografia ţinutului din spre mare şi Dunăre. Voind ei să pătrundă mai departe, spre mijlocul continentului, era firesc lucru să pună mâna mai întâi pe capătul Dunărei. Astfel, marginea dinspre mare a ţării lui Mircea, stăpânitor al Dobrogei chiar după ce Statul bulgăresc pierise (1393) ajunge în mâinile Osmanliilor. Sultanii trimit o populaţie asiatică spre Deliorman, ca un fel de avangardă aşezată între Varna şi Silistra — cotul cel mai apropiat al fluviului; apoi, cu timpul, sâmburele acesta de colonizare a crescut, aşa că Deliormanul a ajuns, putem spune, *cel mai turcesc ţinut din toată Europa!* Timp de cinci secole, semiluna a fost aici deplină stăpână, iar alături îşi continuau traiul lor Românii. Cât de însemnat era aici elementul românesc în evul mediu ne arată cronicarul polon Dlugosz, povestind împrejurările bătăliei dela Varna, unde armatele creştine au fost strivite de Turci. Cronica spune că fugarii au suferit grozav de foame şi de sete, deoarece « *afară de Români*, nimeni nu ştia încotro să apuce şi fiecare pornea încotro îl îndrepta frica şi norocul. Cei care fugeau *fără Români*, nu ştiau încotro să apuce, ci îşi alegeau drumul fără nicio socoteală, pe când aceştia, îndreptându-se după soare şi noaptea după stele, chiar dacă ocoleau, ajungeau cu bine la Dunăre. Iar cei cari *n'aveau călăuze Români*, nimeriră în latura Turcilor sau pieriră, fie de frig, fie de foame ». Povestirea aceasta tocmai prin prolixitatea ei ne dovedeşte cu prisosinţă că între creştini, numai Românii cunoşteau acele locuri, ca unii ce erau localnici. Insă, chiar dacă ar fi lipsit mărturiile istoricilor, toponimia se însărcinează să ne arate realitatea. La venirea lor, Turcii au găsit aici sate româneşti (*Vlahlar* = Români, *Vlah-Chioi* = Satul românesc, etc.). Iar numirile româneşti arhaice, ca Ciupitoaia, Gurgoaia, Pârjoaia, Turcoaia,

[1]) E drept că un scriitor bulgar (Skopril) consideră lagărul dela Nicolitel ca o întăritură bulgărească. Dar o ridicare topografică exactă şi completă dovedeşte că avem înaintea ochilor o lucrare făcută de Avari, la fel ca multe altele, răspândite pe vasta întindere a stăpânirii Avarilor, efemeră şi aceasta. Vezi Col. C. Zagoritz, *Valurile din Panonia, Dacia şi Peninsula Balcanică*, Ploeşti, 1938.

www.dacoromanica.ro

Vetrina, etc., sunt dovezi irecuzabile despre vechimea elementului românesc în aceste ținuturi. In timpul Vlahilor pontici, codrul ce avea să devină *Deliorman*, era, ca și în antichitate, o legătură între Hinterland și fațada din spre mare.

* * *

In sfârșit, evul modern scoate la iveală același fenomen antropogeografic. In timpul când toată Marea Neagră devenise un lac turcesc (mai exact: turco-tătar), apele ei ajunseseră aproape pustii — navigația se făcea numai vreo trei luni, vara — iar țărmurile căzuseră în paragină. Totuși, în sectorul lor, Românii împingeau pescuitul dunărean până la țărm (Portița) și totdeodată păstoritul lor de transhumanță până în golurile stepelor pontice, ajungând chiar dincolo de Nistru-în Crimeea și la poalele Caucazului. De aceea, când se ivesc și Rușii la Marea Neagră, cuprinzând țărmurile Mării Azovului (1783), apoi ajung la Nistru (1792) și la Prut (1812), cel mai primejduit prin lăcomia moscovită e neamul din Carpați. Noroc că tratatul din Paris (1856) a redat Moldovei județele ei din spre mare (Basarabia), iar în 1878, alt congres european (cel din Berlin) a redat și Munteniei vechiul ei Vorland din timpul lui Mircea.

Această întregire teritorială este un fapt nu numai de însemnătate antropogeografică (unirea între Hinterland și teritoriul din spre mare), ci și un fapt de mare interes geopolitic, cum vom arăta mai departe. Europa voia să pună stavilă imperiului asiatic al Țarilor de a pătrunde spre Constantinopol și țările Mediteranei. Deocamdată relevăm numai un amănunt: realipirea zonei maritime către Statul Român a fost însoțită de un fenomen foarte normal: împestrițarea etnică din perioada turcească a fost simplificată prin retragerea progresivă a Tătarilor și a Turcilor, accentuată și mai mult, de când Turcia « renăscută » după războiul european a devenit un centru de atracție pentru credincioșii Profetului. Iar simplificarea ar fi mers și mai repede, dacă Rușii n'ar fi târît spre gurile Dunării o sumă de Bulgari, ca un fel de avangardă « slavă », pe drumul lor spre Constantinopole [1]). Apoi,

[1]) Că insulele de populație bulgară risipite la nordul musulman al Cadrilaterului sunt în mare parte o creație a diplomației moscovite se vede între altele și din convenția secretă (Decemvrie 1909) între Bulgaria și Rusia. Aceasta se obliga să susțină « revendicările teritoriale ale Bulgariei și în regiunea cu populație bulgară situată între Marea Neagră și malul drept al Dunării) (Ion I. Nistor, *Recuperarea Cadri-*

www.dacoromanica.ro

la această plănuire rusească s'a mai adăogat încă o împrejurare: Ivindu-se din nou pe hartă un Stat bulgăresc (1878), după războiul ruso-româno-turc, Deliormanul căzu în mâna Bulgarilor, deşi era o ţară curat turcească (Jireček). Abia atunci a început aci infiltraţia bulgară, prin coloni veniţi din Balcani (aşa numiţii *Balcangii*) şi chiar dela Sud de Balcani. Aşa se face că « populaţia bulgară din Nord-Estul Bulgariei — şi în special cea din Dobrogea şi din cercurile Varna, Silistra şi Şumla — provine, în marea ei majoritate, din *Sudul Bulgariei* şi din *regiunile muntoase ale Balcanilor* (Stara Planina) », cum mărturiseşte profesorul dela Sofia, Miletici. Concluzia sa este nu se poate mai categorică: « A crede că există în Dobrogea, excepţie făcând pentru oraşe, o veche populaţie bulgară, ar fi să *ne înşelăm pe noi înşine* ». « Ea este *recent colonizată*, adică nu e mai veche de 100 ani şi numai în cazuri foarte rare de 150 de ani » [1]).

Dar această recentă infiltrare bulgărească putea să fie ştearsă cu totul, dacă s'ar fi realizat propunerea din 1913 a Bulgarilor. Dându-şi seama că sunt veniţi de curând, ei propuneau retragerea populaţiei bulgare şi stabilirea unei graniţe etnice normale. Dacă împrejurările ar fi permis atunci strămutarea « Balcangiilor » în Bulgaria şi aducerea elementului românesc din basinul Timocului şi din alte regiuni ale malului drept al Dunărei — fără să mai amintim de insulele române şi aromâne din mijlocul Bulgariei — ar fi rezultat aici o graniţă asanată, anticipând prevederile tratatelor dela sfârşitul războiului european, care au stabilit şi realizat schimbul de populaţie între Turcia şi Grecia, Grecia şi Bulgaria, etc. [2]).

---

laterului, Cernăuţi, 1938, p. 5). Ce însemna protecţia rusească faţă de ţările mai mici dela Dunăre şi din peninsula balcanică se ştie din repetatele războaie în contra Turciei, şi din « ocupaţiile » ce pregăteau drumul anexării. Totuşi, hipnotizaţi de lăcomie, Bulgarii — cu toată detronarea lui Battenberg şi alte experienţe amare — aveau iluzia că ar putea rămâne neanexaţi, chiar când gurile Dunărei şi strâmtorile (Bosfor şi Dardanele) ar fi căzut în mâinile Rusiei! Atât statul ţarist de odinioară, cât şi cel sovietic de azi, urmăreşte în M. Neagră aceleaşi tendinţe. — O judecată mai realistă şi amintirea ajutorului constant dat de Român Bulgariei renăscânde ar fi trebuit să-i facă pe Bulgari a vedea că cea mai favorabilă împrejurare pentru ei şi pentru toţi Slavii de Sud este despărţirea lor de Rusia prin statul român, o garanţie a libertăţii comunicaţiilor pe Dunăre şi un scut faţă de imperialismul nivelator al imperiului asiatic dintre Oceanul Pacific şi Nistru.

[1]) C. Brătescu, *Populaţia Cadrilaterului între anii 1878 şi 1938*, Cernăuţi, 1938, p. 6, (Extras din *Analele Dobrogei*).

[2]) Greşala din 1913 a fost scump plătită în 1940.

www.dacoromanica.ro

In orice caz, un lucru e clar pentru geograf, etnograf și istoric: din antichitate până azi, nenumărate fapte au dovedit strâsa legătură între Hinterland-ul carpatic și țărmul pontic. Oricine poate vedea aici o lungă serie de fapte congruente, în care Deliormanul este o simplă verigă.

Concluzie. Laterală față de Peninsula Balcanică (orientată spre Mediterana), Dacia pontică sau Dobrogea este « frontală » și deci de însemnătate organică pentru neamul și Statul legat de cetatea carpatică, de care se ține în chip firesc, ca orice Vorland de Hinterland-ul său apropiat.

Această încheiere antropogeografică luminează îndată toată perspectiva istorică:

ea explică pentru ce în antichitate, « cojoacele » getice ajung până în porturile grecești dela Marea Neagră;

pentru ce, în evul-mediu, găsim lângă aceeași mare pe « Vlahii pontici », iar mai târziu vedem pe cel dintâiu monarh mai însemnat (Mircea) stăpânind până la « Marea cea mare », peste amândouă malurile Dunării;

pentru ce, în timpurile mai noi, când Turcii păşesc malul drept al Dunărei, cea mai numeroasă populație creștină e cea românească nu numai în Dobrogea, dar pe tot malul drept al Dunărei. Kanitz, care a străbătut călare în lung și în lat toată regiunea dela Nordul Balcanilor, mărturisește lămurit că pe toată linia Balcanilor răsăriteni până la Dunăre, Bulgarii lipseau. Bălcescu, în călătoria spre Constantinopole, rămâne uimit că n'a întâlnit populație bulgară nici în mijlocul Bulgariei, până la munte; iar Regele Carol, comandantul armatei ruso-române la 1877, n'a dat nicăiri de Bulgari în tot ținutul străbătut de trupele sale;

pentru ce, în sfârșit, forma la care s'a oprit Statul Român atât în Moldova, cât și în Muntenia, a dobândit iarăși întreaga sa fațadă maritimă aproape ca în timpul lui Burebista, a lui Mircea cel Bătrân și Ștefan cel Mare. — E cazul să amintim vechea vorbă: *sunt fata locorum*, pe care antropogeograful și etnograful o poate completa, adăogând: *sunt fata populorum.*

Adăogăm aici această observare etnografică pentru următorul motiv: Vicisitudinile insulei romanice din răsăritul Europei sunt legate în mare măsură și de fenomenul transhumanței. Dar trebuie să luăm

www.dacoromanica.ro

bine seama că pendularea turmelor carpatice spre câmpiile dimprejur şi înapoi *n'are nicio legătură cu nomadismul.* Cu aceste turme se mişca numai o mică parte din populaţia masculină, iar restul rămânea legat de aşezări agricole străvechi (unele preistorice, cum dovedesc cerealele găsite prin săpături). Totdeodată, trebue să ţinem seama că transhumanţa română se lega nu numai de nevoia păşunatului turmelor, ci şi de industria laptelui şi de negoţul cu lână, piei, etc. De aici, nevoia pentru păstori de a ţine preuci şi chiar herghelii de cai. Ca animal obişnuit pentru transportul zilnic era destul măgarul. El ducea « târhatul » stânei; averea stânei însă: caş, lână, piei, ţoale, sare, etc., era purtată de cai. Drumul Oilor, Vadul Oilor, Vadul Cailor, Târgul Flocilor (la gura Ialomiţei), etc., sunt toponimice cu o însemnătate mai largă. Transhumanţa română nu era o rătăcire continuă ca a nomazilor Asiei, legaţi numai de iarba şi de locurile de adăpat, ci şi de unele centre comerciale şi de anume depozite (saiale) de mărfuri [1]); iar scutarul (la Aromâni Celnicul) nu era numai un conducător de turme, ca la nomazi, ci şi reprezentantul unei comunităţi de negoţ, a unei populaţii legată de aşezări agricole, având şi industrie casnică, pentru care turma era numai un supliment de avere [2]). Acestei pendulări între Carpaţi şi stepele vecine datorăm precumpănirea elementului carpatic faţă de toate sporadicele năvăliri ale barbarilor şi rotunzimea atât de caracteristică a insulei romanice din răsăritul Europei, înconjurată din toate părţile numai de Slavi şi de elemente turanice, străine de Europa.

---

[1]) *Caseus ıalachicus* nu e o legendă a evului mediu, după cum n'au fost în antichitate caii de prăsilă, cerealele dunărene şi chiar unele produse ale industriei casnice, ca vestitele covoare *(istriana)* cunoscute şi în Egeea.

[2]) Amintim aici împrejurările acestea ale transhumanţei carpatice, fiindcă tocmai ele explică « roirea » adică răspândirea până departe a elementului etnic din Carpaţi, iar pe de altă parte păstrarea contactului cu populaţia sedentară (agricolă) în epocile de linişte. Confundarea păstoriei româneşti cu nomadismul este o gravă eroare, deoarece mişcarea nomazilor implică urnirea din loc a întregii populaţii împreună cu turmele şi prin urmare lipsa de aşezări statornice. Fenomenul acesta n'a fost privit sub adevăratul său aspect şi totuşi el este esenţial pentru a înţelege viaţa poporului român. Numai ţinând socoteală de transhumanţă, ca o variantă a păstoriei legată de agricultură, ne putem explica *stabilitatea* şi *omogeneitatea* nucleului etnic din Carpaţi, iar pe de altă parte oarecare risipire la periferie din munţii Moraviei până în Pelopones şi din Istria până în Crimeea şi la poalele Caucazului, unde transhumanţa tipică din Carpaţi s'a întâlnit cu nomadismul din stepele ponto-caspice. *(Comunicare* la *Ac. Română*, pe temeiul hărţii nomadismului, ca fenomen legat numai de Asia şi de Africa, dar străin de Europa şi de Lumea-Nouă).

www.dacoromanica.ro

III. *Legături geopolitice.* — Pe lângă legătura fizică, antropogeografică, etnografică și istorică, arătată mai sus, mai deosebim aici și o latură geopolitică de o netăgăduită însemnătate.

De obicei, legătura dintre Hinterland și Vorland urmează o direcție perpendiculară pe linia țărmului. Ea se face obișnuit prin calea naturală a apelor curgătoare (Nil, Tibru, Sena, etc.), sau prin căi artificiale, care să ajungă cât mai repede la mare. Dar, la Dunărea-de-jos, avem un caz cu totul excepțional. Pe când fluviul tinde spre țărm, un alt curent îl taie în curmeziș, mergând *paralel* cu țărmul: este vorba de marele « șleau » al năvălirilor nomade cu direcția generală dela Nord spre Sud.

Cine privește mai de aproape harta, vede aici un fapt foarte semnificativ. Continentul european nu se întinde până la Don (vechiul Tanais) și până la Volga sau Ural, cum dibuiau odinioară geografii, ci se termină în realitate la istmul ponto-baltic [1]). Antiteza dintre Europa propriu zisă și « Marea Siberie » care începe dela Nistru este cât se poate de simțită, iar urmările ei sunt de o însemnătate geografică evidentă. In adevăr, nomazii porniți din Asia, urmând șirul stepelor dintre Mongolia și Marea Neagră au intrat în câmpia Dunării ca într'o pâlnie. O parte dintre ei s'au scurs mai departe, spre apus, prin îngustul coridor bănățean, numit de istorici *Porta Orientalis* (pasul Domașna); dar alții, mai grăbiți să ajungă în țările cu soare ale Mediteranei, apucau drept spre Sud, peste puntea dobrogeană, spre Byzanț (Parisul evului mediu). Dela Sciții lui Herodot și până la Rușii din secolul al XVIII-lea și al XIX-lea (în unele priviri continuatori ai Sciților), șleaul dobrogean a văzut nenumărate năvăliri și războaie. Cu bună dreptate, un scriitor moldovean a putut spune că pământul românesc a fost așezat în « calea tuturor răutăților ». (Inainte de a exista geopolitica, smeritul cronicar exprimase o judecată geopolitică). Istoria e martoră că aici, ca nicăiri, se încrucișază o *mișcare normală*, reprezentată prin Dunăre care leagă Hinterland-ul carpatic și tot Hinterland-ul Europei de mijloc cu Marea Neagră, și o *mișcare anormală*, invaziile prin șleaul de pradă, ale năvălitorilor dela Nord spre Sud, al căror exponent modern este Rusia, în năzuința ei spre Bosfor și Dardanele. Am putea zice că Vorland-ul României a fost din vechime și până azi un fel de *porta mediterranea.* — Pe când

[1]) S. Mehedinți, *Le pays et le peuple roumain*, Buc. 1927.

www.dacoromanica.ro

Asia meridională, civilizată şi bogată, a stabilit legături cu ţările Mediteranei prin marele coridor al Mării Roşii, Asia de mijloc, barbară şi săracă, şi-a revărsat nomazii săi prădalnici spre puntea şi peste puntea dobrogeană. Marea expediţie a lui Dariu Histaspe, stăpânitor al celei mai mari părţi din Asia civilizată, a fost impusă de o necesitate geopolitică. Şi tot o necesitate geopolitică a ieşit la iveală şi în atitudinea Puterilor Europene care, în tratatul dela Paris (1856), au căutat să anuleze şleaul năvălirilor spre Mediterana, retrocedând Românilor Basarabia, după războiul contra Turcilor, apoi redându-le prin congresul dela Berlin (1878) şi Dobrogea. Iar ca semn al voinţii europene, s'a organizat aici un fel de putere politică *sui generis* « Comisia *europeană* a Dunării » reprezentând interesele economice legate de diagonala fluvială Rin-Dunăre, ca trăsătură de unire între Apusul Europei şi Orient.

Dar lucrul nu se poate opri aici. Cel mai însemnat fluviu al Europei are un grav cusur: face un cot inutil, tocmai când se apropie de mare; apoi mai suferă şi de păcatul înnisipării la gură. De aici nevoia unei rectificări prin tăierea istmului dintre Cernavada şi Constanţa. Cu o singură operaţie, se pot vindeca amândouă metehnele. Dunărea fiind a « opta mare » a Europei, iar prin adâncirea canalului dintre ea şi Rin, putând stabili cea mai eftină şi mai scurtă comunicaţie între blocul de populaţie din Nord-Vestul Europei şi cel din Sudul Asiei, *tăierea istmului dobrogean capătă o însemnătate geoeconomică evidentă pentru orişicine.* Constanţa va deveni astfel o adevărată *Porta Orientalis* pentru întreaga Europă. In locul celei din Banat, prin care se strecurau năvălitorii asiatici spre inima Europei, vom avea o nouă poartă « orientală », pentru mărfuri şi călători spre Orientul apropiat şi Extremul-Orient.

Concluzie. In locul năvălirilor de pradă, un fenomen anacronic, se afirmă tot mai mult, sub ochii noştri, mişcarea normală a legăturii dela Vest spre Est între Hinterland şi Vorland, ca verigă a lanţului mai lung, care uneşte apusul Europei cu Marea Neagră şi vecinătăţile ei. După atâtea vicisitudini, basinul Dunării-de-jos, unde se ciocneau până mai ieri interesele imperialiste ale unor monarhii-conglomerat (Turcia, Rusia şi Austria), fiind stăpânit azi de un Stat unitar şi primitor de înnoiri, a intrat în sfârşit într'un regim normal, favorabil întregului comerţ modern. Iar împrejurarea că România şi Dunărea,

www.dacoromanica.ro

ameliorată prin canalul amintit, se află în vecinătatea blocului asiatic ce începe la răsărit de Nistru și de istmul ponto-baltic, dă legăturii dintre cetatea carpatică și Vorland-ul ei maritim o însemnătate geoeconomică și geopolitică vădită pentru toți cei care concep planeta ca o mare unitate de producție și de circulație, rațională spre folosul întregii omeniri.

www.dacoromanica.ro

DUNĂRINŢI-DUNĂRENI [1])

« Dunărinţi » se numesc toţi Românii legaţi de Dunăre, acolo unde Dunărea trece prin Carpaţi, — cum am zice « oamenii Dunării » sau ai ţinutului dunărean.

In ce loc am fost noi în legătură mai strânsă cu Dunărea e greu de spus; e sigur însă că vecinii ei cei mai vechi noi am fost. Pentru strămoşii noştri, Daci, Dunărea era « râul sfânt », cum e Gangele pentru Indieni. Inainte de a pleca la război, străbunii trebuiau să se împărtăşască, bând apă adusă din Dunăre... Aşa fusese legea noastră din timpul lui Zalmoxe şi, de bună seamă, chiar mai înainte de el.

Lucrul era firesc: Dunărea a fost, cum zic cărturarii, axa vieţii neamului nostru, de când pomeneşte istoria, « începând cu acel oaspe, cu Dariu al lui Histaspe... ». Cine da năvală spre Dunăre, pe noi ne lovea. După Dariu, şi-a încercat norocul Alexandru Makedon: *a venit, a văzut şi a fugit*... Era prea largă zarea Bărăganului, apoi aflase el ceva şi de pătania lui Darie al Perşilor, care venise pe aici « cu spaima lumii şi mulţime de norod », dar se întorsese cu urechile ciulite. A plecat şi dus a fost şi Alexandru.

Lisimah, urmaşul său, şi-a cercat şi el norocul. Dar a păţit-o rău de tot. A fost bătut şi luat prizonier. Inţeleptul nostru Dromihete l-a certat cu blândeţe: Ce cauţi tu, Macedoneanule, în valea Dunării! Apoi regele dac i-a dat drumul, după ce-l ospătase, ca să ţină minte ce fel de oameni sunt Dunărenii.

Astfel, am trăit 5—6 sute de ani lângă Dunărea noastră, ocrotind încă şi pe Grecii aşezaţi în porturile de pe ţărmul Daciei pontice, între limanul Nistrului şi golful dela Balcic, cel cu apă bună şi bun adăpost pentru corăbii.

---

[1]) In revista *Timocul*, 1939.

www.dacoromanica.ro

Iar cum am trăit noi pe vremea aceea la Dunăre și la Mare, se poate vedea lămurit din mărturia unui grec din Balcic, trimis să stăruiască pe lângă marele nostru rege Burebista «cel mai puternic dintre regi... stăpânitor dincolo și dincoace de Dunăre», precum și în lungul țărmului pe o întindere mai mare decât țărmul românesc de azi. — Fiind Burebista stăpân și peste tot cuprinsul pământului legat de Carpați, vede oricine că până la începutul erei creștine, Dunărea rămăsese tot *axa vieții poporului nostru.*

De-abia atunci, Romanii fac din ea hotarul împărăției lor. Dar timp de un veac și mai bine, Dacii au căutat mereu să-i alunge de lângă Dunăre. Decebal a bătut de atâtea ori legiunile Romei, nu fiindcă n'avea ce face acasă la el, ci fiindcă purta «război de întregire».

După cucerirea întregii Dacii, în toată epoca daco-romană, Dunărea continuă să fie iarăși axă. Ea capătă de data asta și o flotă militară, pe lângă cea comercială, iar drumurile făcute de legionari înlesnesc trecerea și prin strâmtorile Dunărinților, unde fluviul taie în curmezișe tot lanțul munților Carpați. — Atâta rămăsesem noi legați de Dunăre, încât însuși Attila, după un veac dela retragerea legiunilor romane, purta grijă ca trecerea noastră de pe un mal pe celălalt, să nu fie stingherită de nimeni.

* * *

Se scurg apoi valurile năvălitorilor, timp de o mie de ani. Sub Basarabi, Dunărea — iarăși axă: Mircea cel Mare e stăpânitor pe amândouă malurile, «până la marea cea mare».

La Nicopole, dacă cruciații ar fi ascultat sfatul lui Mircea, cine știe care ar fi fost soarta Dunării, a Strâmtorilor și a Europei! La Rovine a hotărît singur și a biruit...

La gurile Dunării — Ștefan. Ca din pământ, a scos în câteva luni o falnică cetate de apărare, Chilia-Nouă.

La Belgrad, pune pieptul Corvin — erou de epopee.

La Călugăreni și în tot lungul Dunării, Mihai Viteazul, slăvit de toate neamurile balcanice.

Apoi, se apropie întunerecul. Marea Neagră ajunge «lac turcesc». E pustie toată iarna, corăbiile pătrund în ea numai peste vară, timp de trei luni, și încă cu pilot anume... Atât de necunoscute ajunseseră apele mării vecine! Dunărea lâncezea și ea. Doar Turtucăenii și alți

www.dacoromanica.ro

pescari români o mai străbăteau în lung, dela mare (Portița) până în părțile Banatului, la Dunărinți.

In sfârșit, de vreo sută de ani, a început iarăși înviorarea. Cei dintâi care o simt sunt Românii. După pacea dela Adrianopole, Turcii sunt siliți să se retragă pe malul drept. Raialele sunt desființate. Pe drumul cel « fără pulbere » încep să se arate vase cu steaguri ne mai văzute în părțile noastre. Englezii doritori de cereale intră în schelele românești.

Incep a se desmorți puțin și Bulgarii. Temeiul lor era în Balcani. La Dunăre, se arătau numai ca să scape de iatagan, trecând în România. Aci răsărea soarele pentru ei. Dela abecedare și cărți bisericești, până la piese de teatru și Academie, aci au aflat ajutor și încurajare... Abia după Grivița și Plevna, au ieșit bisericile bulgărești de sub pământ și-au putut să sune și ei clopotele, ca ceilalți creștini.

Apoi au simțit ademenirea Dunării și Sârbii. Fiindcă gurile Dunării se deschiseseră negoțului, au întins și ei hotarul *dincoace de munți*, spre valea Timocului, sprijiniți de unele daruri către mama Sultanului (1833).

In sfârșit, au început și Ungurii a da unele semne de interes pentru viața dunăreană. Au făcut și dânșii o șosea pe malul Dunării, în Banat, și s'au gândit la spargerea stâncilor dela Porțile de Fier. Impărăția austro-ungară voia să-și deschidă o cale mai lesnicioasă spre răsărit.

Astfel, capătul de jos al Dunării a ajuns iarăși liber pentru vase, ca în epoca dacică, daco-romană și română (sub Basarabi și Mușatini). Dar, de data asta, nu numai pentru noi « Dunărenii » de baștină, ci și pentru neamurile venite mai târziu: Bulgari, Sârbi, Unguri și pentru toate popoarele pământului. « Sfântul nostru râu » înviorase și viața altora, care nu erau de loc « Dunărinți ».

* * *

Secolul al XIX-lea a fost, într'o privire, ca un răsărit de soare. Cărturarii i-au zis « secolul naționalităților ». Dunărea a ajuns străbătută de atâtea vapoare, încât a fost înălțată la rangul de a « opta mare » a Europei. Prin legătura cu Rinul, a ajuns *axa negoțului continental*, înlesnind legăturile cele mai scurte și mai ieftine între Apus și istmul dela Suez. Puțin lucru e să scurtezi calea mărfurilor cu aproape patru mii de kilometri!

Dar orice lucru omenesc, pe lângă partea lui de lumină, are și o latură umbrită. Tocmai pentrucă este o cale de apă atât de lesnicioasă,

www.dacoromanica.ro

Dunărea a deșteptat pofte mari și e azi în mare primejdie de a fi robită numai în folosul unora sau chiar a *unuia* singur. Primejdiile pentru Dunăre sunt acestea:

Intâi, «*războiul total*». Odinioară, când se încăierau țările, scopul luptei era ca o armată să răpună armata dușmanului. Azi, s'au ivit alte gânduri: cine e puternic crede că e mai bine *să nimicească toată suflarea omenească din Țara cucerită* și să-i ia pământul în stăpânire!

A doua primejdie este «*războiul permanent*». Cuvintele acestea s'au auzit pentru întâia oară la 1918. Pe când Wilson și alții se sileau să așeze o *pace veșnică*, întocmind «Societatea Națiunilor», Lenin și urmașii săi au pus înainte o altă lozincă: *Război veșnic* tuturor, până ce vor primi în țara lor comunismul...

Ce însemnează aceste două plănuiri pentru toți cei legați de Dunăre, nu mai e nevoie de nicio tălmăcire. De aceea, mai adăogăm un singur cuvânt:

Cei care în Austria își mai aduc aminte de zilele, când în Viena a fost nevoie să se tragă cu tunul în casele revoluționarilor comuniști;

Cei care își aduc aminte de Ungaria din zilele lui Bela Kun, când Dunărea era roșie de sânge;

Cei care în Serbia își mai aduc aminte de moartea regelui Alexandru și de cei cari au pus-o la cale;

Cei care în Bulgaria își mai aduc aminte de căsăpirile de odinioară și știu cine trăgea ițele în dosul comitagiilor;

Cei care în Italia își mai aduc aminte de zilele când fabricile erau amenințate cu dinamită... într'un cuvânt: toți cei care își dau seama ce însemnează fie *războiul total*, fie *războiul permanent*, să deschidă ochii cât mai e timp.

Un lucru e sigur: *Oricine dintre «Dunăreni» va cădea, atrage după sine în prăpastie și pe ceilalți vecini*, dela Marea Neagră până în Elveția, și din Carpați până în Sicilia.

Alături de vechiul spirit mediteranean, pe care l-a întrupat imperiul Romei, e nevoie azi și de un suflet dunărean, ca să pregătească cu timpul pe cel european, adică al *Statelor-Unite* din Europa adevărată, care se întinde din Spania până la istmul ponto-baltic, unde începe, cum zic geografii, «Marea Siberie» (Gross-Sibirien). Italia, dacă vrea să fie nu numai putere mediteraneană, ci și Mare Putere Europeană, să nu uite basinul Dunării și Marea Neagră.

www.dacoromanica.ro

Judecata aceasta se întemeiază nu numai pe fapte geografice, dar și pe sfatul dat de un rege înțelept, cinstit de toți, în tot timpul vieții lui.

Când a izbucnit războiul cel mare în 1914, iar Czernin, în numele celor dela Viena și Berlin, i-a cerut regelui Carol I să intre în război, alături de Puterile Centrale, înțeleptul rege i-a răspuns așa:

Mai întâi, *m'ați întrebat când ați început războiul*? Al doilea: *vede oricine că Serbia a făcut tot ce i-a stat în putință să vă mulțumească*, și tot i-ați călcat hotarele, amenințând-o cu *nimicirea!*

Dacă ați făcut așa cu o țară mică, nu cumva veți face la fel și cu altele, dacă vă bizuiți numai pe putere?

Judecata aceasta a Regelui celui Înțelept și de toată lumea respectat, se cade să fie azi îndreptar pentru toți cei înțelepți și cinstiți. Iar lacomii și cei lipsiți de omenie să-și dea seamă de un lucru:

Cei legați de Dunăre ori scapă cu toții, ori pier cu toții.

www.dacoromanica.ro

CE ESTE TRANSILVANIA ? [1])

Pentru România, provincia aceasta este sâmburele (nucleul) ţării întregi. Harta de faţă o dovedeşte oricui.

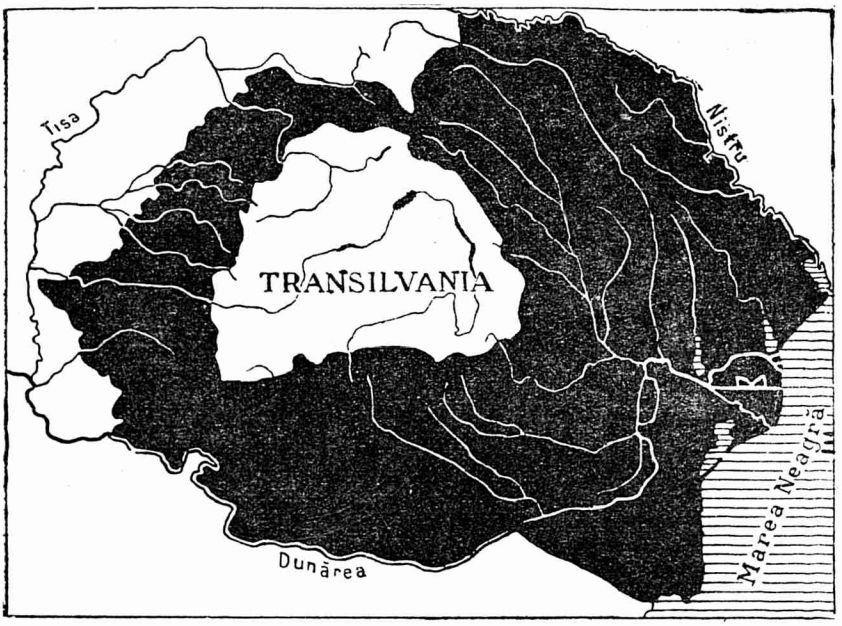

Transilvania în mijlocul României.

Fără Transilvania, România ar fi ca Franţa lipsită de Auvergne ori de basinul Parisului şi de L'île de France; sau ca Rusia fără ţinutul Moscovei, ca să luăm un exemplu dela Apus şi altul dela Răsăritul

[1]) Intrebarea se îndreaptă către cei în stare să vadă şi dincolo de marginile ţării şi neamului lor. — Studiul acesta s'a tipărit în *Revista istorică română*, 1940, August.

www.dacoromanica.ro

continentului european; ori ca Italia fără *Latium* și Toscana, spre a pomeni exemplul cel mai cunoscut din istoria universală.

Afirmarea aceasta se întemeiază pe următoarele dovezi.

I. TRANSILVANIA ESTE CENTRUL OROGRAFIC AL PĂMÂNTULUI ROMÂNESC

Corona montium

Cine privește harta Europei vede îndată că arcul Carpaților încinge miezul României, cum înconjoară zidul o cetate rotundă. Incă din vechime, geografii și istoricii observaseră că e aici o cunună de munți *(corona montium)*.

Cetatea iese cu atât mai bine la iveală, cu cât la răsărit de Carpați se întinde o stepă uriașă, care se prelungește până în Siberia și în pustiile Mongoliei. De aceea, geografii privesc cetatea numită Transilvania ca cel mai înaintat «bastion al Europei în fața Asiei»[1]). Incă dinainte de războiul mondial, un învățat geograf, împărțind fața planetei în regiuni naturale, găsise că Rusia, stăpânitoarea acelei imense câmpii, ar fi mai potrivit să se numească «Marea Siberie» *(Gross-Sibirien)*.

In adevăr, cine cercetează mai de aproape scoarța pământului clima, râurile, vegetația, rasa oamenilor, geografia politică și istoria își dă seama că adevăratul hotar între Europa și Asia nu se află la munții Urali, ci pe istmul dintre Marea Neagră și Baltica. La Apus de istmul ponto-baltic, se întinde un ținut foarte variat ca aspect: cu munți, dealuri, coline, mici podișuri și câteva petece de câmpie. In această parte a Europei, omul s'a așezat de timpuriu în chip statornic și a putut desvolta o civilizație și o cultură temeinică. Din contra, spre răsărit de istmul amintit, se întinde cea mai largă câmpie a planetei; ea a devenit *patria nomadismului*. Invaziile s'au ținut aici lanț, dela vechii Sciți și Huni până la Tătarii care, chiar în mijlocul secolului al XVIII-lea, ajungeau cu prădăciunile lor până în Carpați.

Așa dar, Transilvania, ca sâmbure al cetății carpatice și ca așezare geografică, formează cu adevărat ultimul bastion al Europei în fața «Marei Siberii».

---

[1]) *Petermanns Mitteilungen*, 1912, p. 3.

www.dacoromanica.ro

Dar, în același timp, ea formează și centrul sistemului orografic al Carpaților românești.

In adevăr, din peninsula iberică până în Marea Neagră, munții se leagă unii de alții ca niște ghirlande frumos arcuite. Ei formează un fel de familie — e cea mai tânără generație de munți în continentul european. (De aceea, culmile lor sunt cele mai înalte și mai întregi).

In Carpați, se vede foarte bine cum încreținea scoarței a făcut să crească mereu muntele, adăogându-și brâne spre câmpia dela gurile

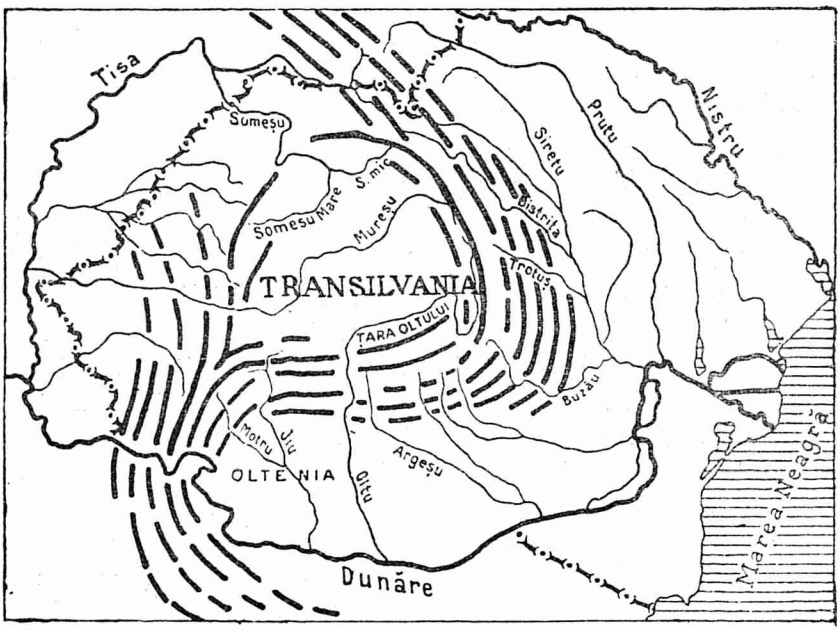

Carpații împrejurul Transilvaniei.

Dunării. Harta însăși arată lămurit cât de *organic* este legat sâmburele Transilvaniei de cutele care s'au adăogat mai târziu, formând împrejurul ei zidul înconjurător. (Geologii și geografii au temeiuri să creadă că zidul sporește aci și azi).

Din contra, dacă ar scoate cineva din hartă regiunea ocupată de Transilvania, s'ar turbura îndată toată arhitectura Carpaților românești. In schița alăturată (pag. 189), pata albă din mijloc arată cum s'ar înfățișa pământul României, dacă ar înlătura cineva sâmburele țării. Arcurile munților ar fi rupte; ar dispărea, între altele, tot lanțul vul-

www.dacoromanica.ro

canic, care a căptușit spatele Carpaților răsăriteni, după ridicarea zidului prin încreținea scoarței, însoțită de izbucnirea lavelor.

* * *

Dar ca să vedem și mai bine ce însemnează nucleul transilvănean față de restul pământului locuit de Români, trebuie să mai observăm ceva: exemplara *simetrie arhitectonică* a cetății carpatice:

1. La mijloc, aflăm un *podiș mijlociu* (cam 500 m peste nivelul mării).

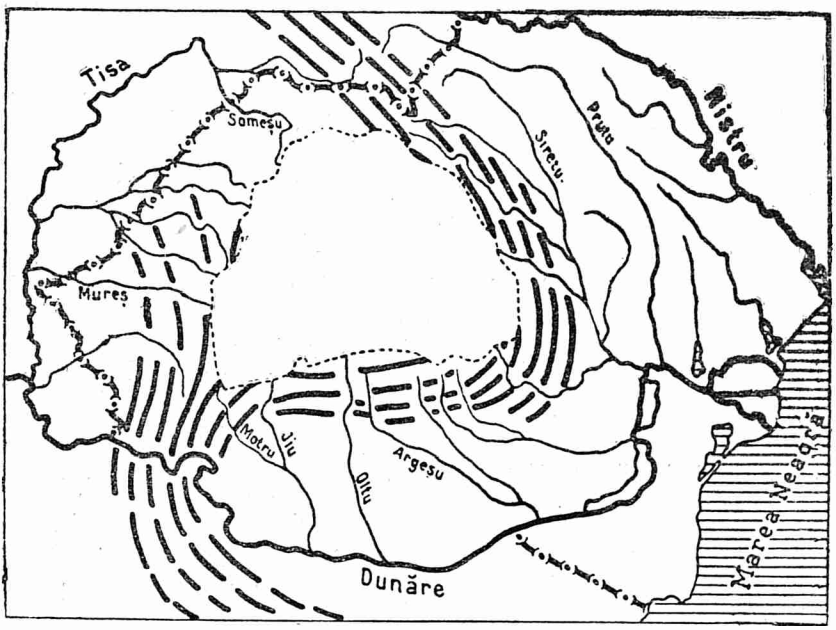

România fără Transilvania.

2. De jur împrejur, o *cunună de munți* mijlocii, înălțându-se cu vreo 1.000—1,500 m deasupra podișului central. (Cel mai înalt pisc al Carpaților românești întrece prea puțin jumătatea lui Mont-Blanc).

3. La poalele munților, urmează o *cunună de dealuri* și alta de *coline* ce se pierd ușor spre *câmpie*.

4. In sfârșit, la marginea câmpiei, aflăm un rotund chenar de ape: Tisa, Dunărea, Marea și Nistru (ca șanțurile pline cu apă, dimprejurul cetăților de odinioară).

www.dacoromanica.ro

O îmbinare atât de armonioasă a elementelor reliefului nu știm să se mai poată găsi undeva pe toată fața pământului. Un erudit geograf și cartograf elvețian, încântat de această minunată simetrie a formelor plastice în Carpați și în regiunile învecinate, a exprimat încă de acum 30 de ani, dorința să deseneze cineva o hartă model, luând ca temă pământul românesc.

«O hartă murală, lucrată cu preciziune matematică și executată cu atâta măestrie artistică, încât să pară *mai de grabă un peisagiu* decât un desen geografic, ar fi pentru România de un folos incalculabil... Căci unde mai găsim o țară, al cărui teren să prezinte contraste mai ispititoare și variațiuni mai bogate decât în România?... Mai întâi, Carpații — o linie frumos arcuită. La mijloc, podișul Transilvaniei ocolit de munți, din care podiș, unele râuri ies străbătând zidul stâncilor și coboară pe calea cea mai scurtă spre Dunăre.

Sigiliul Societății geografice române.

Apoi munții se prelungesc cu un brâu de dealuri. Și pentru ca varietatea terenului să fie și mai pronunțată, avem între Muntenia și Moldova, câmpia măreață a Bărăganului. Totodată trece prin țară și cel mai mare fluviu al Europei Centrale, având în albia sa numeroase insule și îngrădind cu ramificațiile sale enorme regiuni băltoase, apoi formând la gurile lui o deltă croită cu o preciziune matematică. In fine, mai avem și o porțiune de mare, mărginită de un țărm cât se poate de variat.

Toate aceste elemente se pot întruni cartografic într'o icoană plină de variație, dar și de unitate» [1]).

Atât de firească este unitatea orografică a Statului Român, încât învățatul geograf și cartograf și-a exprimat încă înainte de războiul mondial părerea ca harta României de atunci să cuprindă numaidecât și «*Basarabia* (răpită de Ruși la 1812), *Bucovina* (smulsă de Austriaci la 1774) și *Transilvania* (cotropită de Unguri) *părți care stau în cea mai*

[1]) Raymund Netzhammer, *Viitoarea hartă a României*, Buc., 1910.

www.dacoromanica.ro

strânsă legătură cu regatul român din punct de vedere istoric și cultural», nu numai geografic.

Prevederile omului de știință s'au împlinit, după războiul european. Provinciile românești, ocupate de străini, au fost realipite țării românești, iar cartograful cel îndrăgostit de hărți artistice, după «maniera elvețiană», a văzut realizată dorința sa. Harta murală a României de azi, așezată pe pereteie unei școli, face impresia unui adevărat tablou; la mijloc, lumina gălbuie a podișului central; de jur împrejur, rama întunecată a munților acoperiți cu păduri, apoi un *crescendo* de lumină în gama dealurilor și a colinelor tot mai mărunte; și iarăși, o nouă gamă, dela verdele slab al câmpiei de lângă Carpați, până la verdele tot mai intens din lunca Dunării și din Deltă, continuată cu albastrul mării din ce în ce mai intens spre adâncime. Simetria formelor este pusă în evidență și prin armonia colorilor.

Un alt geograf a comparat imaginea aproape rotundă a României cu o medalie. Sigiliul «Societății geografice române», întemeiată de acum trei sferturi de veac de Carol I, «Domnul Românilor», cuprinde chiar harta țării în miniatură.

Cu drept cuvânt, așa dar, Transilvania ne apare ca *sâmburele unui întreg orografic, ale cărui părți se îmbină în chip organic.*

Intre stepa rusească și «pusta» sau stepa ungurească, cetatea carpatică se înalță ca o individualitate de sine stătătoare, «ca o unitate fizico-geografică deosebită», după cum recunoștea un erudit geograf ungur Dr. Cholhy Jenonö, încă din 1915.

II. TRANSILVANIA ESTE CENTRUL REGIUNII CU CLIMAT DACIC

Climat de transiție

In ce privește temperatura, vânturile și ploile, România ocupă o răscruce climatică. Aici se face trecerea dela clima continentală (excesivă) a Rusiei spre clima temperată a Europei centrale, unde se vede încă influența binefăcătoare a Oceanului Atlantic *(Gulf-stream)*.

In linii mari, lucrul se prezintă așa:

La miazăzi, se simte în oarecare măsură climatul mediteranean. (In colțul dela Sud-Vest, vița de vie poate rămânea neîngropată în timpul iernii; sunt și unele păduri de castani dulci; câteva pâlcuri ajung până în marginea nordică a Transilvaniei, la Baia-Mare).

www.dacoromanica.ro

Spre marginea dela miazănoapte, clima se apropie de a țărilor de lângă Baltica.

La apus, predomină influența câmpiei uscate (pusta panonică), iar la răsărit, a stepei rusești, înghețată peste iarnă (Crivățul) și dogorită în timpul verii.

De aceea, în loc de « climat danubian » cum l-au numit unii, numele cel mai nimerit pentru stările atmosferice ale acestui ținut de transiție, cu patru fațade climatice, este acela de *climat dacic* [1]; deoarece cauza

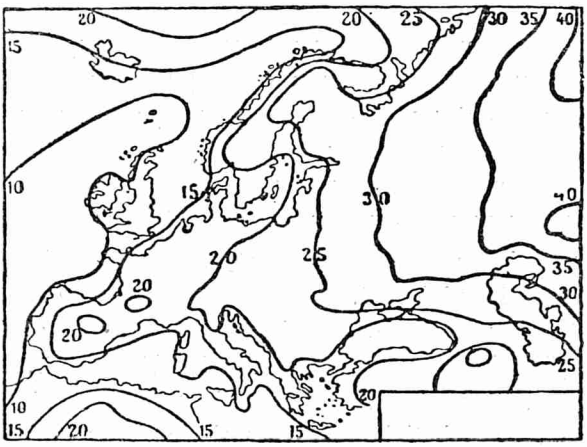

Liniile de egala amplitudine a temperaturii.

acestui mozaic meteorologic este *așezarea, forma* și *înălțimea Carpaților*, iar nu Dunărea, al cărui izvor e aproape de Rin și care este ea însăși nu cauza, ci efectul mai multor nuanțe de climă, după țările prin care trece, înainte de a intra în România.

Cetatea carpatică este așa dar o regiune de transiție, al cărui centru îl formează Transilvania. Cine privește harta liniilor de egală amplitudine anuală va observa îndată că cea din mijloc (25) urmează o direcție aproape verticală, ca a meridianului, dovadă că aici, în Transilvania, e zona de echilibrare a mozaicului climatic.

---

[1]) Termenul « getic », propus altădată, ar putea deștepta ideea că acest aspect se leagă numai de ceea ce geologii numesc « Depresiunea getică ». De altfel, apelativele *Get* și *Dac* sunt sinonime, numind același popor în două limbi deosebite *(Strabo)*.

www.dacoromanica.ro

III. TRANSILVANIA ESTE CENTRUL SISTEMULUI HIDROGRAFIC AL ROMÂNIEI

După cum Elveţia este « casa apelor » Europei, Transilvania este *casa apelor României.*

Râurile arată mai bine decât orice că Transilvania este cu adevărat sâmburele ţării româneşti. *Ca spiţele unei roţi, aşa se resfiră apele din podişul transilvănean şi din cununa munţilor ce-l înconjoară.* Orice hartă fizică a României poate dovedi îndată lucrul acesta. Priviţi râurile mai însemnate din schiţa dela pagina 188.

Someşul (vechiul *Samus* al Daciei lui Traian) iese din ocolul munţilor, îndreptându-se *către miazănoapte*, ca şi cum ar apuca spre Marea Baltică. Aproape toate apele lui sunt adunate numai din Transilvania, prin cele două ramuri gemene (Someşul Mare şi Mic), culege izvoarele şi pâraiele din spre răsărit şi din spre munţii Apuseni, spre a coborî apoi în câmpia joasă a Tisei.

Mureşul (anticul *Maris*) adună şi el aproape toată apa numai din Transilvania, de unde o scoate spre Apus; în câmpie, nu mai primeşte niciun afluent.

Jiul (al cărui afluent *Motru* ne aminteşte pe dacicul *Amutrium*), întocmai ca şi Someşul, prin două ramuri adună ape transilvane, apoi sparge zidul carpatic, *spre miazăzi*, ca să ajungă mai repede la Dunăre.

Oltul (vechiul *Aluta*) e pe jumătate râu transilvănean. El uneşte două ţări cu acelaşi nume, una dincolo, alte dincoace de lanţul cel mare înalt al Carpaţilor: *Ţara Oltului* sau a Făgăraşului, şi *Oltenia*, adică ţinutul dintre Olt, Dunăre şi munţi; apoi puternicul râu străbate pe dea'ntregul zidul Carpaţilor până aproape de temelie, ca să-şi deschidă un drum scurt *către miazăzi.*

Singur *Argeşul* (Ordessos sau *Argessos* al lui Herodot) nu primeşte apă din Transilvania.

Buzăul (anticul *Mouseos*) are izvoarele sale tot în Transilvania, aşa că e silit să taie întregul lanţ carpatic, spre a coborî cărte *răsărit*, în câmpia dunăreană.

Trotuşul şi Bistriţa, doi dintre afluenţii săi mai însemnaţi ai Siretului (în vechime *Hierasus*) au izvoarele lor de asemenea în munţii Transilvaniei.

Prutul (odinioară *Pyretos*) vine tot din munţi.

www.dacoromanica.ro

Astfel, râurile României se resfiră din mijlocul țării spre toate punctele cardinale, făcând un fel de « ciclon de ape ». Cu drept cuvânt, Transilvania este pentru hidrografia României o adevărată « casă a apelor ». Cine ar șterge din hartă râurile Transilvaniei ar face din hidrografia României o absurditate: ar lăsa aproape *toate râurile fără izvoare.*

Provincia din mijlocul Statului român este așa dar *centrul hidrografic al întregului sistem de râuri* care au sculptat și sculptează pământul românesc.

IV. TRANSILVANIA ESTE CENTRUL ETNOGRAFIC, ANTROPOGEOGRAFIC ȘI ISTORIC AL POPORULUI ROMÂN

Transilvania a fost din antichitate până azi vatra neamului legat de Carpați.

Dovada cea mai bună este tot harta. Schița alăturată înfățișază întinderea elementului românesc între Tisa, Dunăre, Marea Neagră și Nistru (lăsând la o parte numai Românii din Albania, Grecia și alte regiuni ale peninsulei balcanice).

Dacă am lăsa albă suprafața Transilvaniei (vezi pag. 189), neamul românesc s'ar asemăna cu o roată căreia i-ar lipsi spițele și butucul din mijloc, rămânând numai cu obezile. Ce înțeles ar avea o astfel de imagine? Există undeva pe fața planetei un neam așezat pe pământul său în chip de cerc, adică lăsând neocupat tocmai mijlocul spațiului geografic pe care îl locuiește? Se poate închipui o epidermă, fără corpul care a produs-o?

In realitate, neamul românesc, cum se vede din harta etnografică alăturată, ocupă un ținut aproape rotund. Imaginea sa cartografică se aseamănă cu un disc, iar cât privește petele albe, ele reprezintă câteva insulițe alogene, adică foarte puțin, față de blocul românesc — mai ales dacă ținem seama că ele nu sunt *nici de același neam*, nici *nu vorbesc aceeași limbă*, nici *n'au aceeași confesiune*, apoi stau și risipite mai mult la periferie.

Așa dar, Transilvania este centrul României, nu numai din punct de vedere orografic, climatic și hidrografic, ci și din *punct de vedere*

www.dacoromanica.ro

etnografic, antropogeografic și istoric, cum arată mai de aproape faptele ce urmează.

A) *Fapte etnografice.* — De două mii și mai bine de ani, de când istoria ne-a păstrat știință despre viața oamenilor din acest colț al Europei, invaziile au fost aici foarte numeroase.

In evul mediu, barbarii s'au îmbulzit mereu unii peste alții: unii veneau, prădau și plecau repede; alții mai poposeau, roind însă după

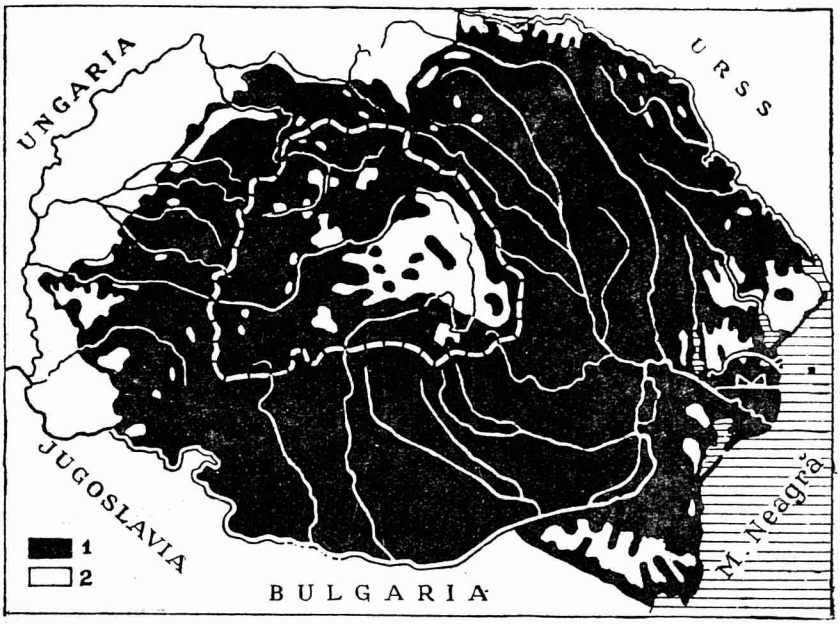

1. Românii dintre hotarele regatului. — 2. Insule de străini.

jaf până în apusul Europei (Attila). In deosebi, câmpia dintre genunchiul Carpaților și cotul cel din urmă al Dunării a fost șleaul cel mai umblat al năvălitorilor. Cu drept cuvânt, a fost numit «Poarta invaziilor», iar un cronicar român a caracterizat poziția geografică astfel: pământul românesc a fost așezat «în calea răutăților»!

Totuși, în mijlocul valurilor, a rămas ceva neclintit: *neamul legat de Carpați.* Incă din antichitate, geografii și istoricii băgaseră de seamă că localnicii se țin de țara lor, cum se ține copacul cu rădăcinele de pământ *(inhaerent montibus Daci).* Iar urmașii Dacilor au făcut la fel. Avem o dovadă dintre acelea pe care niciun om cu judecată

www.dacoromanica.ro

n'o poate tăgădui: Columna lui Traian ne arată și azi în mijlocul Romei scenele vieții carpatice de acum două mii de ani. Intre altele, ea ne dă o dovadă pipăită că Dacii din epoca cuceririi romane *aveau același port ca țăranii Transilvaniei de azi.* Nicăiri în Europa, populația rurală n'a păstrat costumul dela începutul erei creștine, cum s'a întâmplat aici, în Carpați. Etnograful, arheologul și istoricul pot găsi în România actuală comentarul cel mai lămurit al scenelor de pe columna ridicată la sfârșitul războaielor cu Dacii. Incepând cu *sandala* (opinca) legată cu ațe ori curele de talpa piciorului, până la cămașa lungă și largă, încinsă la mijloc cu o *curea*, până la părul lung *(comati)* păstrat încă la bătrâni, asemănarea e deplină între vechii Daci și urmașii de azi.

Portul păstorilor.

Mai departe, vom înșira și alte fapte de caracter etnografic. Aci am pus înainte unul singur — *îmbrăcămintea*, fiindcă poate fi verificat nu numai de oamenii de știință, ci și de orice călător care străbate România. De altfel, chiar vorba a *îmbrăca — îmbrăcare* amintește tocmai haina specială care acoperea picioarele Dacilor. Ca și Galii, ei purtau *bracae*, un fel de ițari lungi, necunoscuți în țările mai calde dimprejurul Mediteranei. « A se îmbrăca » (s'habiller, sich ankleiden . . .) însemnează acum în limba română acoperirea corpului întreg, nu numai a picioarelor. Cu acest nou înțeles [1]), poporul român a păstrat însă și vechiul veșmânt, și numele lui de acum două mii de ani.

[1]) *Bracatus.*

www.dacoromanica.ro

B) *Fapte antropologice.* — Antropologii nu cunosc nicăiri rase pure. Sunt însă regiuni cu populații arhaice, relativ mai apărate de amestec. Așa e cazul și în Carpați.

Pe câmpia ponto-caspică, mișcările nomazilor au fost atât de dese, încât putem spune că barbarii treceau uneori ca norii pe cer. Alteori, stepa rămânea pe mari întinderi nelocuită.

In secolul al XIII-lea și al XIV-lea, partea de miazăzi a Rusiei era aproape goală [1]). Cu totul altfel se înfățișau lucrurile în cetatea muntoasă a Carpaților. Incă din epoca neolitică, populația acestei regiuni ajunsese statornică, după cum se poate vedea din resturile așezărilor preistorice, desgropate în timpurile din urmă (la Ariușd și aiurea). Localnicii ajunseseră la o civilizație vrednică de admirat. In deosebi ceramica lor pictată este uimitoare. (Vase de dimensiuni mari și împodobite cu ornamente polihrome nu face omul care trăiește dela mână până la gură și se mută din loc în loc). Atât casele, cât și uneltele și resturile de hrană dovedesc așezări statornice, rezemate pe lucrarea pământului, pescuit, vânătoare și industrie casnică.

Portul Dacilor (Columna traiană).

[1]) P. Milioukov, *Essais sur la civilisation russe*, Paris, 1901, p. 70.

www.dacoromanica.ro

Astfel stând lucrurile, nu era niciun motiv ca populația deprinsă cu mediul carpatic să părăsească această regiune. Iar măsurătorile antropologice verifică această afirmare. Unul dintre cei mai buni cunoscători ai poporului român, studiind *indicele cefalic* al localnicilor, a ajuns la această concluzie:

« Nimic nu ne împiedecă să presupunem că locuitorii care clădeau colibele funerare din Moldova în epoca pietrei lustruite n'ar fi aceiași pe care mai târziu istoricii antici i-au numit Daci sau Geți » [1]).

Vas neolitic.

Același savant afirmă că amestecul cu colonii aduși aici de Romani, după cucerirea Daciei, n'a putut șterge fondul primitiv al populației străvechi. « Nu se vede să fi adus invazia romană și cucerirea lui Traian multă turburare în caracterele fizice ale națiunii dace, care moștenise ea însăși pe autohtoni ». Mai târziu, cunoscutul antropolog vienez, prof. Lebzelter, care a făcut întinse cercetări în Transilvania, a ajuns la un rezultat analog.

Dar nu numai caracterele craniului, ci și ale *sângelui* ne duc la aceeași încheiere. Cercetările serologice ne arată că tulpina etnică, adică Dacii, formează azi elementul esențial al rasei carpatice [2]). La ultimul congres internațional de antropologie, specialiștii au formulat următoarea concluzie:

« Les peuples de la Roumanie se groupent comme race sanguine, autour d'un noyau roumain qui se trouve spécialement dans le centre montagneux de la Transylvanie, riche en éléments européens. Les éléments de race sanguine indiquent jusqu'à un certain point notre

---

[1]) Eug. Pittard, *Étude sur l'indice céphalique en Roumaine avec un essai de répartition géographique de ce caractère*, Bucarest, 1927, p. ș. u.

[2]) *Cultura*, Cluj, 1924, p. 225.

www.dacoromanica.ro

origine commune avec les autres peuples latins; ils se trouvent dans tous les pays qui appartenaient à l'empire romain ». După indexul biologic al lui Hirschfeld, « les Roumains occupent comme structure de race sanguine un lieu intermédiaire entre les peuples latins et germaniques de l'Europe de l'Ouest, d'une part, el les Slaves d'autre part se différenciant des peuples du Balkan ».

« Le fond européen (p) des Roumains des régions montagneuses est plutôt celui des populations des Alpes, de l'Italie du Nord, de la vallée du Rihn et de la Scandinavie . . . La proportion de la propriété p et q se trouve ici au niveau de celle de la race alpine et même de celle nordique ».

Oale lucrate cu mâna.

Din contra, « la propriété asiatique augmente au dessus du niveau alpin vers le niveau mongoloïde *chez tous les Slaves de l'alentour*, spécialement chez les Polonais, Russes, chez les Hongrois, Tartares, en culminant chez les Hongrois de la région de Szegedin » [1]).

Așa dar, la unitatea orografică și hidrografică a ținutului carpatic, se adaogă și *unitatea antropologică a rasei* care îl locuiește încă din timpurile preistorice. Prin urmare, ceea ce afirmase geograful german care considera cetatea Carpaților ca « bastionul Eurpoei » în fața Asiei, se aplică și la populație. Cercetările serologice, ca și cele craniologice, dovedesc aici continuitatea unui străvechi factor etnic:

[1]) Prof. Dr. Georges Popoviciu, *Les races sanguines en Roumanie*, le XVII-e Congrès International d'anthropologie et d'archéologie préhistorique, Bucarest, 1939, p. 309, 312, 314, 316.

www.dacoromanica.ro

« Amestecul cu elemente aduse de colonizarea romană se simte mai mult în regiunea din Sud-Vest. Tipul mai brun al Românilor din Banat și Transilvania, precum și fizionomia lor mai meridională, arată o infiltrare venită din spre Mediterana, pe când tipul blond, dacic, apare mai lămurit în unele regiuni muntoase, mai izolate » [1]). In Apusul Transilvaniei, la Moți, « tipul blond este cel mai frecvent. Dacă găsești uneori părul castaniu, ochii rămân tot albaștri », iar în unele sate, o fată n'ar lua pentru nimic în lume un bărbat brun [2]). Dar și în alte ținuturi, tipul blond poate fi urmărit: foarte mulți copii au la început părul bălan, și abia mai târziu capătă o coloare mai închisă. (După adolescență, pletele sunt castanii ori negre, dar mustața bate încă spre blond). S'ar putea deci ca o cercetare mai amănunțită să scoată la iveală urme și mai numeroase de populație străveche.

In orice caz, din faptele cunoscute până azi, rezultă că nici antropologia, nici preistoria nu ne arată să fi fost în regiunile carpatice vreun alt popor înainte de Daci, strămoșii poporului român. Continuitatea merge până în epoca neolitică. Și dacă lucrurile stau astfel, nu e nicio mirare că *portul dacic s'a păstrat atât de bine în văile mai dosnice* ale Carpaților. Muntele, ca și insulele, are însușirea de a păstra nu numai unele vechi specii vegetale și animale (relicte), dar și populații și obiceiuri străvechi. (Irlanda a rămas până azi celtică din cauza insularității; Bascii în Pirinei și atâtea fragmente de neamuri în Caucaz, Himalaia, etc., sunt de asemenea « relicte etnice ». Tot astfel și Carpații au apărat insula lor etnografică de contopirea cu neamurile dimprejur).

C) *Fapte preistorice.* — Ca dovadă despre arhaismul populației carpatice și deci a stabilității sale excepționale, avem și alte fapte ușor de constatat. Un document cu deosebire semnificativ este ceramica rurală. In unele sate, anume feluri de mâncare nu se pregătesc în orice fel de vase, ci numai în oale sau tigăi *lucrate cu mâna*. Oalele acestea sunt modelate în chip foarte original: lutul se pregătește din argilă amestecată cu nisip, apoi se subție ca aluatul, în forma unei funii destul de lungi, ca să ajungă pentru facerea unei oale. Procedarea e aceasta: se face mai întâi fundul, încolăcind mereu capătul, în chipul unui șarpe. După ce spirala fundului e destul de mare, funia de lut urmează mai

[1]) S. Mehedinți, *Le pays et le peuple roumain*, Bucarest, 1927, p. 81.

[2]) Dr. C. Velluda, *Cercetări asupra grupurilor sanguine la Moți* (Academia Română, Mem. Secț. Științifice, Seria III, tom. XIV, Mem. 10) și Florea Florescu, *Psichologia Moților*, xenofobie și ideal rasial, Buc., 1940, p. 15.

www.dacoromanica.ro

departe încolăcirea, înălțând mereu spirala, spre a face și pereții oalei, până ce ajunge la gură. Vasul, se înțelege, nu-i tocmai simetric, de aceea olarul îl mai netezește cu degetele, apoi îi adaogă și două toarte. (Dimensiunile sunt variabile: dela o ulcică de băut, până la «oloae» care pot să cuprindă 10—15 litri de apă).

Nu numai atât. Alături de această ceramică arhaică, de caracter pur utilitar, există și o ceramică rurală cu oarecare ornamentație. Și

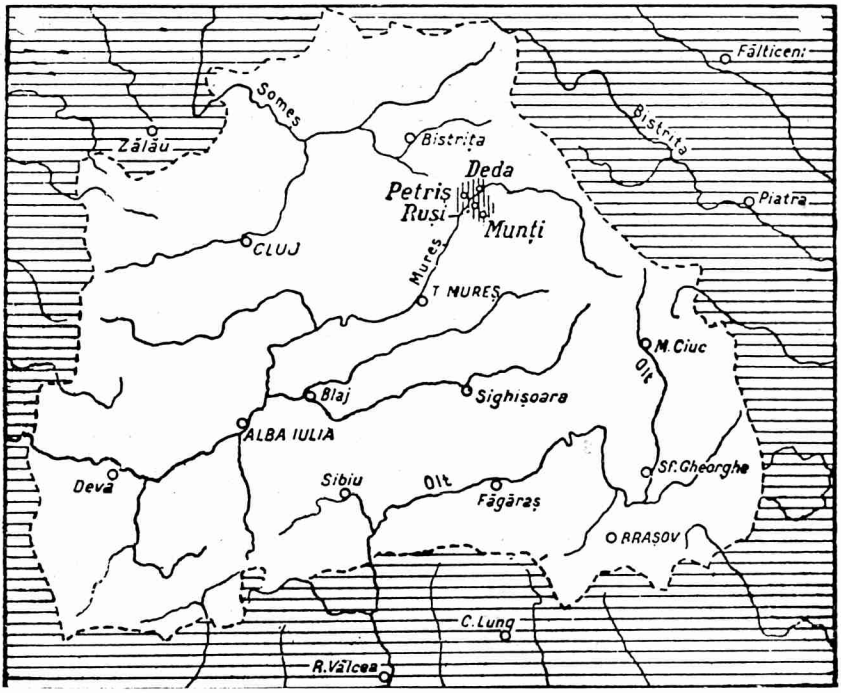

Regiunea ceramicei lucrată cu mâna liberă.

e bătător la ochi faptul că motivul spiralei, atât de caracteristic pentru epoca neolitică din Carpați, se repetă și la oalele și strachinele *lucrate azi de săteni.*

Faptele acestea dovedesc că populația care lucrează astfel de olărie *n'a fost niciodată nomadă.* Etnografii știu că nomazii n'au și nici nu pot avea ceramică. Mai întâi, fiind mereu pe drum, în urma turmelor, ei nu pot duce cu dânșii lucruri atât de fragile, cum sunt vasele de lut.

www.dacoromanica.ro

Al doilea, chiar la populațiile sedentare, ceramica cere legătura statornică cu anume localități, fiindcă nu peste tot se poate găsi lut potrivit pentru facerea oalelor, strachinelor, etc. Prin urmare, dacă aflăm azi în Carpați o zonă de ceramică rurală care continuă pe cea preistorică, iar în inima Transilvaniei (pag. 201) o ceramică lucrată numai cu mâna și chiar în funii încolăcite în chip de spirală, asta e o dovadă pipăită că populația respectivă are acolo o continuitate milenară. O clipă să fi lipsit din Carpați, pentru a hoinări ca nomazii, obiceiurile acelea străvechi s'ar fi pierdut. Dacă neamul carpatic ar fi venit în Transilvania numai de câteva secole ori de o mie sau două mii de ani, cum ar fi putut să născocească tocmai metoda primitivă a formării unei oale dintr'o spirală de lut, când i-ar fi fost mai ușor să imite olăria mai perfecționată, ale cărei resturi preistorice sunt atât de numeroase?

Dar lucrul nu se mărginește nici la atât. Mai avem și un alt document despre arhaismul acestei populații. Nu departe de regiunea ceramicei lucrată cu mâna, se înalță masivul Călimanului, cu minunate pășuni alpine, pe suprafața turtită a vechiului vulcan. Păstoritul e aici foarte desvoltat, iar păstorii, în fiecare primăvară, când turmele se urcă în zona alpină, se servesc în zilele dintâi de ceea ce numesc ei «foc viu», adică aprind focul prin frecarea lemnelor, metoda cea mai primitivă de care s'a servit ființa omenească la începuturile civilizației [1]). Ceremonia aceasta, prin care se asigură puritatea deplină a flacării, necesară pentru prosperitatea oilor și a păstorilor, e o dovadă că, alături de tipul transhumanței mari, care permitea turmelor să penduleze din culmile Carpaților până în stepa Panoniei la Apus, și stepa pontică la răsărit, mai era aici și un tip special, legat numai de munte: pendularea între culmea și poalele fiecărui masiv muntos. Expresia din documentele mai vechi, care arată că păstorii din basinul Someșului aveau în stăpânirea lor pășunile alpine *(in antiquum dominium et usum alpium suorum)*, e o dovadă pipăită că «focul viu» era un obicei străvechi. Cei care rătăcesc în largul stepelor n'ar fi avut la îndemână lemnul necesar pentru «herăstrăul de foc». Nomazii fac foc cu ierburi și cu tizic.

După cum ceramica lucrată cu mâna și «focul viu» dovedesc o mare vechime și statornicie a populației din Transilvania, din timpurile preistorice, tot așa răspândirea geografică a diferitelor tipuri de

[1]) Tiberiu Morariu, *Facerea focului viu*, în *Analele Arhivei de Folklor*, an. IV.

www.dacoromanica.ro

olărie românească dovedește aceeași continuitate în timpurile istorice. In adevăr, din harta alăturată, rezultă un lucru foarte semnificativ:

In Apusul țării, întâlnim o întreagă regiune, unde olăria păstrează și azi motive din ceramica romană. Iar zona aceasta coincide tocmai cu ținutul unde colonizarea romană a fost mai intensivă, ceea ce dove-

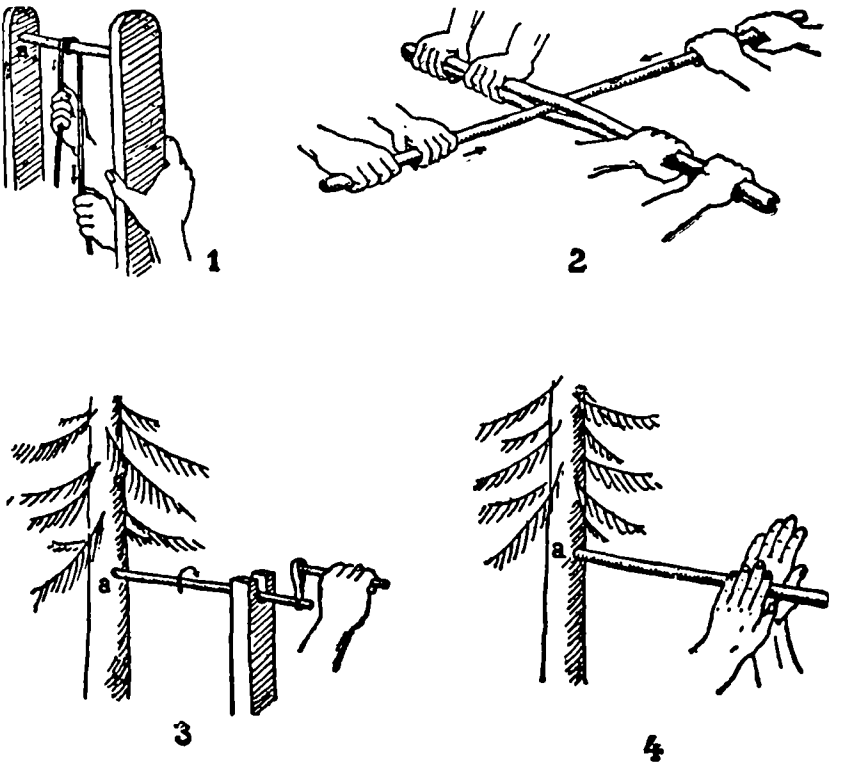

Mijloace pentru aprinderea « focului viu ».

deşte că nu numai populația neolitică a fost strâns legată de aceste regiuni, dar și colonii romani, amestecați mai târziu printre Daci, n'au *mai părăsit aceste locuri atât de favorabile vieții.* După cum, spre răsărit avem o întreagă zonă unde olăria de azi ne amintește pe cea preistorică (fiindcă aci pătrunderea elementului roman a fost mai slabă), tot așa, spre apus, s'a păstrat un tip de ceramică, inflențat de civilizația romană. — Și aceasta e o dovadă sigură despre continuitatea

www.dacoromanica.ro

populației din Dacia romanizată. Dacă ar fi părăsit Dacia, coincidența dintre ceramica de tip roman, tocmai cu regiunea mai intensiv colonizată, ar fi un mister cu neputință de explicat.

Tot în legătură cu ceramica trebuie să amintim și un alt fapt: obiceiul femeilor de a purta unele vase pe umăr și chiar pe cap. Deprinderea aceasta, atât de răspândită în țările Mediteranei (în Germania s'a întins numai în Sud, unde penetrația romană a fost mai simțită) s'a

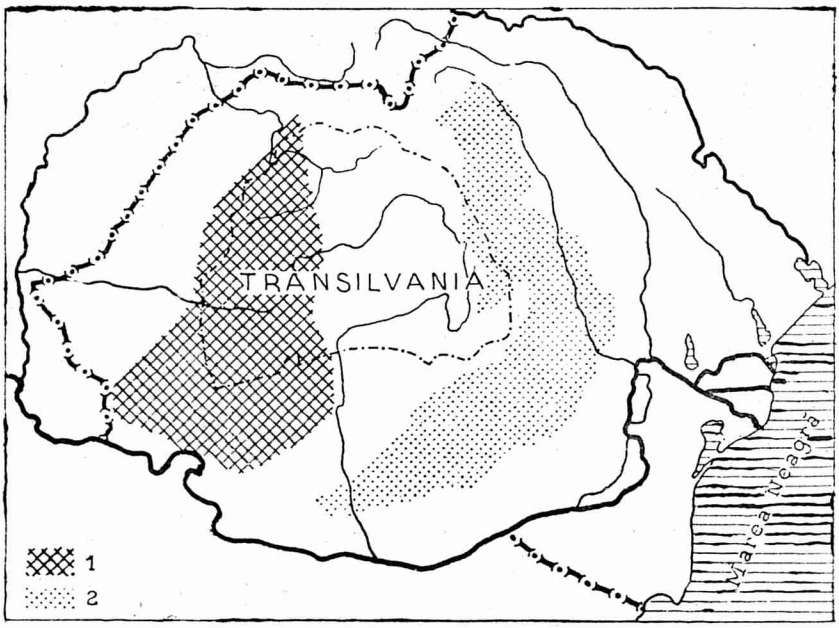

1. Tip roman. — Tip preistoric.

păstrat și la Români, mai ales în colțul dela Sud-Vest, adică în Banat, Oltenia și Apusul Transilvaniei, pe unde numărul colonilor a fost mai considerabil.

Așa dar, din toate faptele acestea rezultă o concluzie foarte lămurită: invaziile, atât ale nomazilor din spre răsărit (Sciții și toți urmașii lor), cât și cele din spre apus (Celți, Iazygi, etc.), n'au putut urni din loc blocul carpatic, ci numai i-au adăogat din timp în timp oarecare elemente alogene. Barbarii din antichitate și ai evului mediu au pierit. Singur substratul autohton adică dacic, altoit mai târziu, prin colonizarea lui Traian, a rămas neclintit.

www.dacoromanica.ro

D) *Fapte lingvistice.* — Analiza graiului din Carpați, pe temeiul hărților din « Atlasul limbii române », dovedește în chip și mai lămurit că Transilvania reprezintă temelia vieții poporului român, de două mii de ani până azi.

Răposatul Meyer-Lübke, un ilustru reprezentant al filologiei romanice la Universitatea din Viena, a relevat un lucru vrednic de luare aminte: Dintre toate limbile romanice, aspectul cel mai arhaic îl are

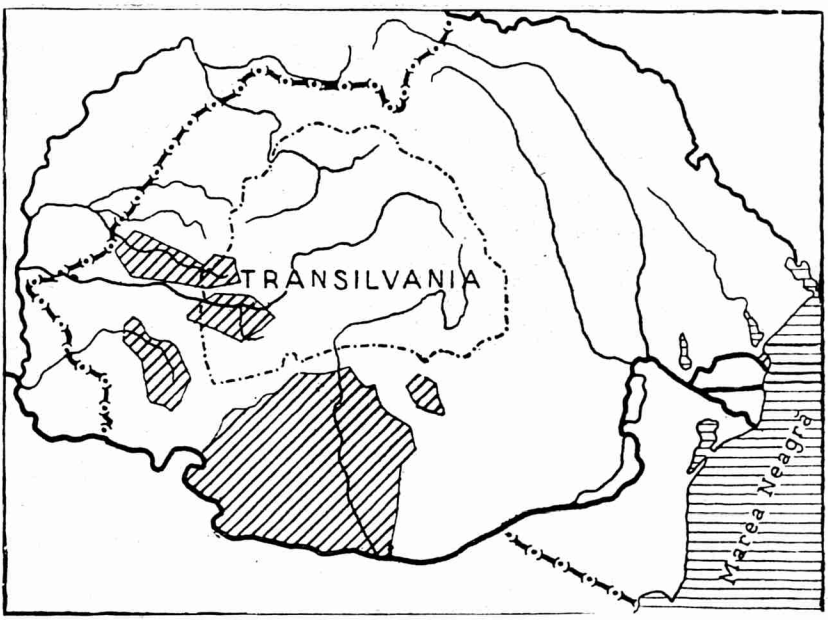

Purtarea vaselor pe cap.

tocmai limba Românilor. Ea « arată caracterele romanice, ba încă le arată în multe priviri mai curate decât celelalte limbi . . . Limba poporului român prezintă în chipul *cel mai neturburat* desvoltarea dela graiul latin spre cel romanic » [1]). Fiind despărțită mai de timpuriu de trunchiul latinității și rămânând ca o insulă izolată în răsăritul Europei, era firesc ca limba Românilor să păstreze mai întregi caracterele graiului popular de acum două mii de ani.

[1]) W. Meyer-Lübke, *Rumänisch und Romanisch*, Buc., 1930, p. 35 n.: « Es zeigt die romanischen Züge, es zeigt sie sogar vielfach als die anderen Sprachen ». « Das Rumänische zeigt die lateinisch-romanische Entwickelung am ungetrübtesten ».

www.dacoromanica.ro

Să vedem ce ne spune și « Atlasul limbii Române ». Despre valoarea lui științifică, e destul să amintim că specialiștii au recunoscut-o în chip necondiționat. Profesorul I. Iud, redactorul revistei *Vox Romanica* și co-autor al marelui Atlas italo-elvețian, numește opera română « eine wissenschaftliche Grosstat ». Un alt savant, W. v. Wartburg, director al revistei *Zeitschrift für romanische Filologie* și profesor la Universitatea din Leipzig, o numește « ein gewaltiges Werk ... das die ganze Forschergemeinde der Romanisten mit Stolz erfüllen müss ».

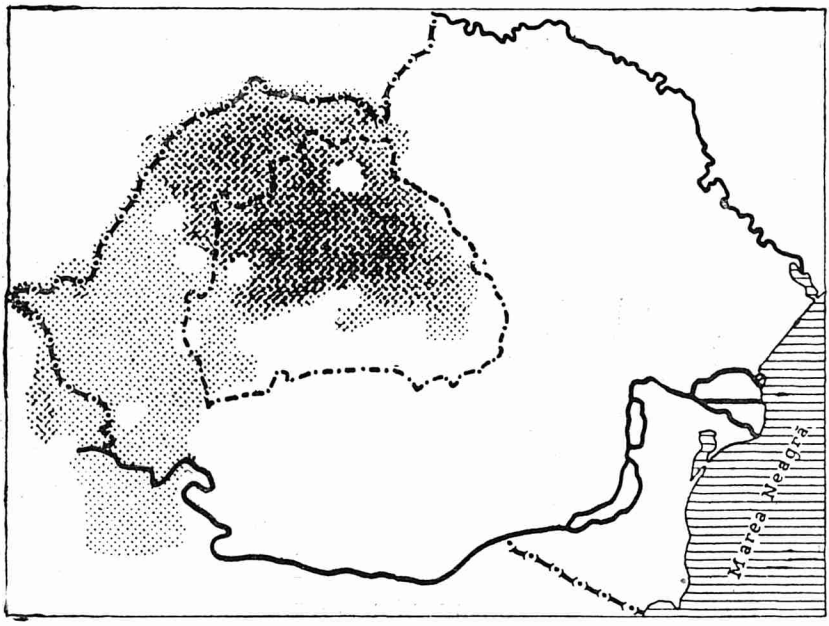

Intinderea cuvântului *păcurav* (păstor).

Cerem iertare cititorului că am început cu citarea câtorva martori. Vor urma îndată și alții, tot atât de însemnați, dar am voit prin aceasta să îndemnăm pe cei care nu-s tocmai apropiați de ramura cercetărilor filologice, să examineze cu atenție hărțile ce urmează.

Este un lucru știut că « vorbele și formele unei limbi se păstrează în regiunile periferice și izolate mult mai bine », decât în mijlocul ariei unui grai, fiindcă aici toate înnoirile sunt mai puternice, circulația este mai vie și poate înnăbuși mai iute moștenirea din bătrâni (Bartoli). Harta alăturată arată că termenul latin *pecorarius* (păstor) s'a păstrat tocmai

www.dacoromanica.ro

în Transilvania, pe marginea apuseană a pământului românesc — adică tot în ținutul de colonizare mai puternică.

Cuvântul «pedestru», din latinescul *pedester* sau *pedestris*, e și mai bătător la ochi. El s'a păstrat în lungul munților dela apus — prin urmare tot în regiunea de intensă colonizare. (Muntele se potrivea și el cu felul acesta de umblet).

Același lucru se vede și din răspândirea cuvântului *june* (din *juvenis*). Cuvântul latin *juvenis* are înțeles numeric: cel cu ani puțini, adică

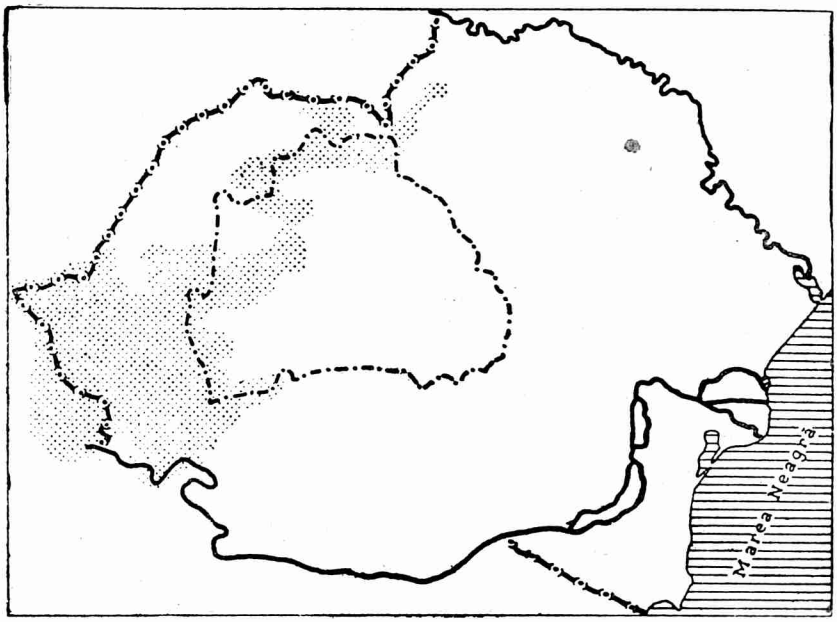

Intinderea cuvântului *pedestru.*

mic de etate. *Tener* cuprinde o nuanță etică: fraged, delicat... Și aici vedem că înțelesul cel caracteristic, adică *june* (după numărul anilor) s'a păstrat la marginea din apus, rămânând *tânăr* în părțile de teritorii mai apropiate de slavi. Moliciunea Slavilor a plecat în partea aceasta balanța spre cuvântul *tener.*

Intinderea cuvântului «cuminecătura», din *communicare* (în latina vulgară: *comminicare*), dovedește același lucru: Cuvântul mai vechi, adică latin, a fost păstrat, după regula stabilită de Bartoli, la margine, iar expresia «împărtășire» și «grijanie», *participare* la primirea simbolică

www.dacoromanica.ro

a corpului lui Iisus, s'a păstrat în marginea, unde influența bisericească a slavonismului a fost mai vie. In treacăt, cuvântul *communicare* e și o dovadă de vechimea creștinismului românesc, primit de populația daco-romană încă din timpul celor dintâi secole, sub influența latinei ca limbă de cult.

In fine, răspândirea cuvântului «județ» (din *judex*) pe suprafața *întregului pământ românesc* dovedește în chip pipăit că unele forme ale vieței sociale și administrative s'au păstrat la fel în toată masa

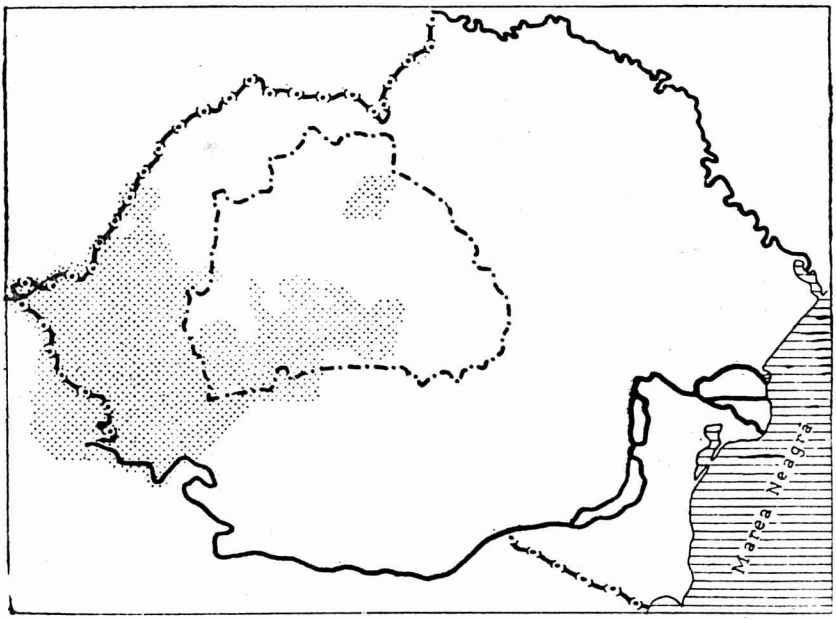

Intinderea cuvântului *june*.

poporului român, servind, împreună cu limba, ca un chiag care asigură coeziunea etnică.

Față de aceste fapte concrete și de împrejurarea că nu numai *vorbele*, dar și anume caractere *fonologice* și *morfologice* arată caracterul mai conservator al Românilor din apusul și Nordul țării (regiuni *laterale*) justifică deplin concluzia filologului care a realizat această mare operă științifică. Ea suna așa:

«Dacă din teritoriul României de azi ar fi dispărut populația romanică, cum pretind adversarii continuității, n'ar fi un joc prea minunat al întâmplării, ca dintre Românii care ar fi venit cam pe la anul 1000

www.dacoromanica.ro

din Peninsula Balcanică, să se aşeze chiar în regiunea unde romanitatea fusese mai intensă, tocmai imigranţii care păstraseră elementele latine mai bine decât fraţii lor dela Sudul Dunării? »[1]).

Şi încă ceva: « Dacă nu s'ar fi păstrat măcar în regiunile apusene şi dela miazănoapte o populaţie autohtonă de grai romanic, nu s'ar putea înţelege pentru ce înnoirile venite din spre miazăzi au fost oprite în răspândirea lor, nu prin alte înnoiri venite din spre apus sau dela

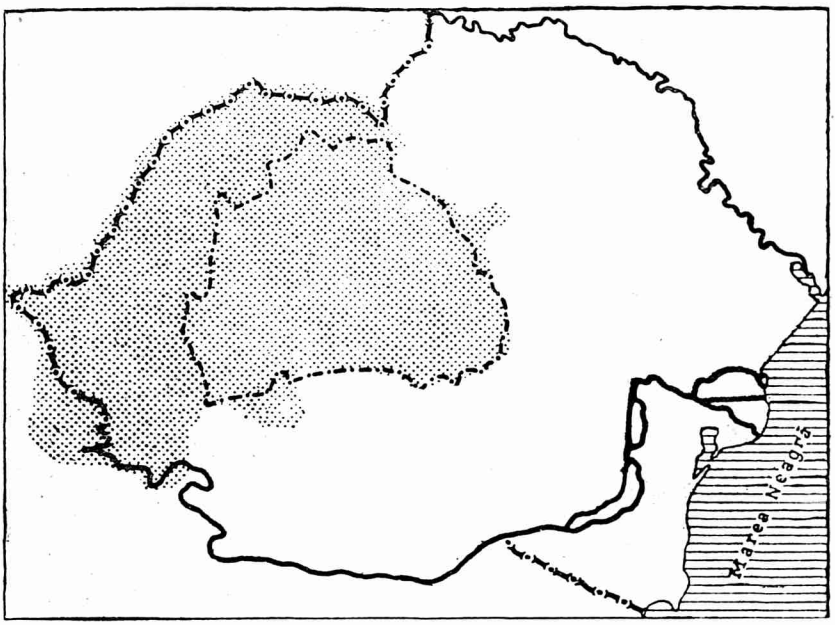

Intinderea cuvâutului *cuminecatura*.

Nord, ci *printr'o barieră de cuvinte şi de forme vechi de origine latină* ».

Aceste constatări filologice, sprijinite pe harta răspândirii cuvintelor, nu mai lasă niciunui om de ştiinţă cea mai mică îndoială asupra continuităţii elementului român în regiunile unde se află azi.

Intocmai ca şi *craniul* şi *sângele*, *limba* unui popor nu poate fi schimbată după voinţa cuiva şi nici « camuflată ». Harta întinderii unui cuvânt, ca şi harta unei specii vegetale ori animale, este un document

[1]) Sextil Puşcariu, *Les enseignements de l'Atlas linguistique de Roumanie*, 1936, p. 10 (extr. din *Revue de Transylvanie*, tom. III).

www.dacoromanica.ro

concret, pe care numeni nu-l poate trece cu vederea, îndată ce faptul este constatat în chip științific. Iar cât privește valoarea științifică a Atlasului mai sus citat, pe lângă mărturiile înșirate mai sus, să ne fie permis a mai adăoga câteva: Prof. K. Jaberg dela Universitatea din Berna, el însuși co-autor al Atlasului Italo-Elvațian, scrie în *Sprachwissenschaftliche Forschungen* că în România e un «centru de cercetări . . . » cum «aproape nu există în apusul Europei ». Alt savant

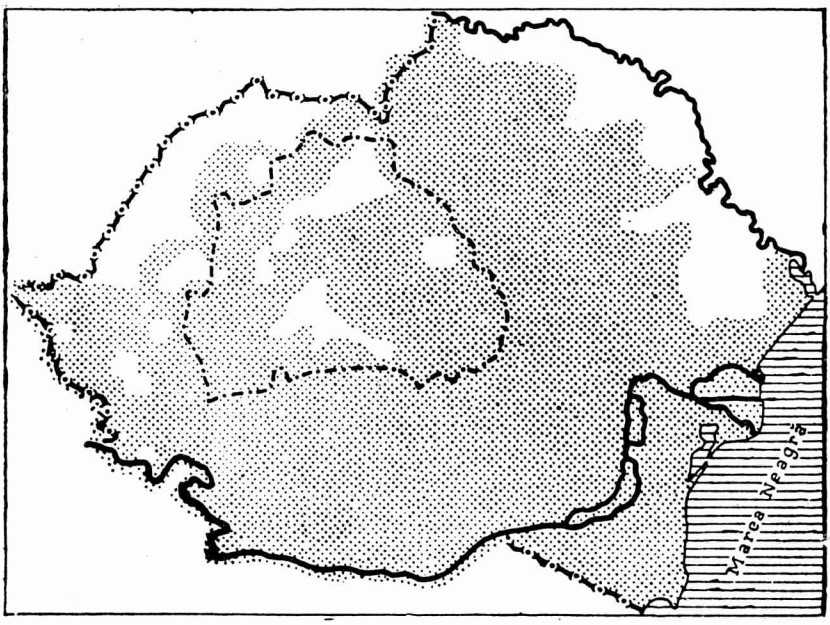

Intinderea cuvântului *județ*.

E. Bertoni, prof. la Universitatea din Roma și membru al Acedemiei Italiene, numește Atlasul «opera grandiosa »; alt filolog vestit, G. Rohlfs, prof. la Universitatea din München «numește același Atlas » o măreață lucrare (grossartige Leistung) care face cinste celor doi exploratori (ai graiului românesc) și științei românești . . . Din ea rezultă însemnata concluzie că «latinitatea din perioada colonizării lui Traian *nu s'a stins aci niciodată*, ci a rămas fără întrerupere în cursul secolelor păstrate în gura populației țărănești ».

La aceeași concluzie ajunge și lingvisticul finlandez O. I. Tuulio: «Nu mai poate fi vorba azi de o pierdere a romanității în România la

www.dacoromanica.ro

începutul evului mediu şi de o re-românizare medievală prin niscaiva Români porniţi dela Sudul Dunării. Apusul României a păstrat *tradiţia latină* cu cea mai mare fidelitate. Asta se vede lămurit din câteva hărţi ale marelui Atlas linguistic al Românilor ».

In sfârşit, la rezultate şi mai complete ajunge prof. Ernst Gamillscheg, reprezentantul filologiei romanice la Universitatea din Berlin, folosindu-se de material cules personal în mai multe călătorii de cer-

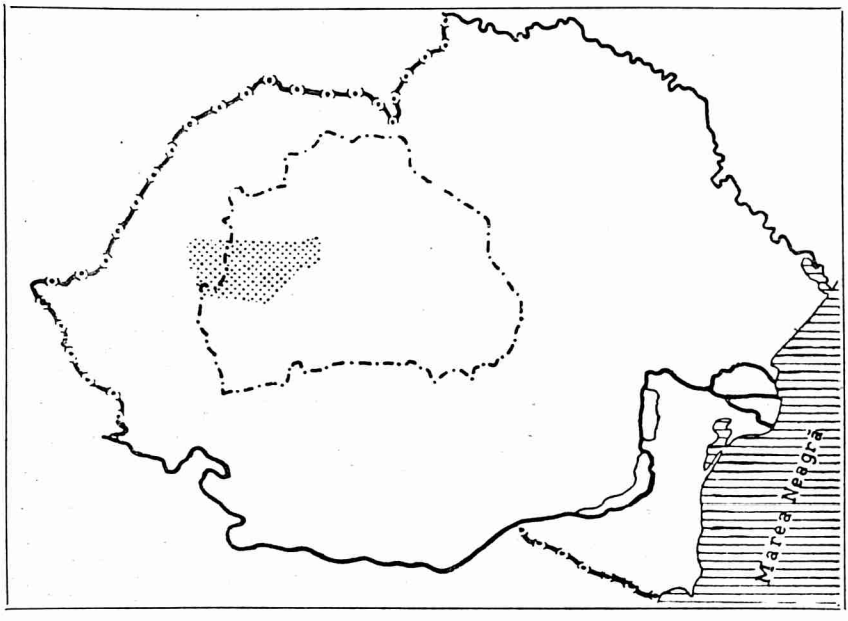

Sâmburele graiului românesc în apusul ţării.

cetare la faţa locului. Savantul filolog, într'o comunicare făcută chiar anul acesta la Academia din Berlin, ajunge « pas cu pas până la celula germinativă (Keimzelle) a romanismului din Nord-Vest, în patria primitivă . . . a Românilor din Transilvania » [1]), a cărei poziţie o fixează harta alăturată.

Din ea se vede: 1. Că în munţii din apusul Transilvaniei, unde orăşelul Abrud *(Abruttum)* a păstrat până azi vechiul său nume dacic, aflăm şi azi « cea mai veche romanitate ». « Atât numele de locuri, cât

[1]) Ernst Gamillscheg, *Über die Herkunft der Rumänen*, Berlin, 1940, p. 13 şi u.

www.dacoromanica.ro

și cele de râuri confirmă aici continuitatea Românilor »[1]). (Numele Celor trei Crișuri derivă din anticul *Crisia;* Ampoiu amintește pe *Ampeium*, iar numele Turda nu-i decât *Turidava*, adică orașul râuletului *Tur*, care păstrează și acum dacicul său nume Tur).

2. In ținutul mai sus numit, nici numirile de munți nu-s slave, ceea ce nu se poate explica decât prin faptul că «aceste vârfuri de munți au rămas *totdeauna* în cuprinsul populației romanice» (stets im Bereich der romanischen Bevölkerung geblieben sind). Ceea ce arată antropologia, etnografia, preistoria și istoria, precizează deci prin lux de dovezi filologia, cu consensul atâtor filologi din cele mai însemnate universități ale Europei.

E) *Fapte antropogeografice.* — Cele înșirate până aici dovedesc în chipul cel mai lămurit orișicui că Transilvania a fost *temelia cea mai veche a vieții poporului român.*

Sunt însă și alte fapte care explică această milenară continuitate a acelorași populații în Carpați. Analiza antropogeografică le scoate numaidecât la iveală. Am relevat dela început că munții Carpați sunt mijlocii ca înălțime. Dar însușirea lor cea mai caracteristică e alta: forma culmilor. Pe când în Alpi vârfurile sunt ascuțite și acoperite în multe părți cu zăpezi eterne, din care se preling domol o sumă de ghețari — unii destul de mari *(Mer de glace)* — în Carpați, culmile sunt pe mari întinderi netede ca și câmpia. Spinarea lor a fost tocită de ape în chip de «plaiuri» (*peneplene*, cum le zic geografii). Ele se încălzesc repede vara, așa că nicăiri nu se găsesc aci zăpezi eterne. Din contra, tocmai culmile sunt acoperite cu o floră bogată și mult mai variată decât în Alpi. Iar urmarea acestei împrejurări este o adevărată antiteză între Alpi și Carpați, din punctul de vedere al vieții omenești.

In Alpi, partea de sus a munților e goală. Doar câțiva alpiniști dacă o cercetează din timp în timp, câteva luni peste vară. Dimpotrivă, plaiurile carpatice sunt locuite vara de o populație pastorală relativ numeroasă și mereu colindate de turme. Iar unele din aceste șesuri înalte sunt potrivite nu numai pentru pășunatul oilor, ci și pentru agricultură. In munții din apusul Transilvaniei, arăturile se urcă până la 1.000 m și chiar mai sus. Cât privește podișul din mijlocul țării încercuit de cununa Carpaților, el este o adevărată grădină, deoarece cresc aici nu numai cereale și pometuri, dar chiar și vița de vie.

[1]) Auch die Orts- und Flussnamen dieses Gebietes bestätigen hier die Bodenständigkeit der Rumänen (p. 15).

www.dacoromanica.ro

Așa dar, omul a găsit aici de timpuriu condiții optime de viață pastorală și agricolă, fără să mai amintim înzestrarea țării cu *sare* și *metale*. (Munții Apuseni sunt și până azi ținutul cel mai bogat în aur, din toată Europa, afară de Urali). Aflând deci împrejurări atât de favorabile traiului, era firesc ca omul să se lipească aici strâns de pământul său. Iată cauza cea mai vădită a statorniciei.

Apoi mai era ceva. Unii istorici, fără să-și dea seama, cad victima prejudecății Grecilor care afirmau că « cine nu-i Elen, e barbar ». Câțiva au aplicat acest epitet și Dacilor, ceea ce este o adâncă eroare. Când s'au apropiat de Dacia, legiunile romane n'au găsit aci un neam barbar, trăind de azi pe mâine, ci o populație cu cel puțin două milenii de vechime și cu o civilizație foarte înaintată, având o agricultură care permitea export de cereale spre țările dimprejurul Mării Egee; o creștere de vite atât de desvoltată, încât Filip al Macedoniei (tatăl lui Alexandru cel Mare) putuse cumpăra din țara Dacilor herghelii întregi pentru prăsilă [1]); cu podgorii atât de întinse, încât regele dac Burebista (prieten a lui Pompeiu și rival a lui Caesar) luase chiar măsuri să le mai împuțineze; cu o industrie casnică atât de fină, încât covoarele dunărene *(istriana)* erau căutate și la Atena. Cât privește exploatarea minelor, e destul să amintim că Herodot, cu sute de ani înainte de romanizarea Daciei, lăuda pe localnici pentru mulțimea podoabelor lor de aur, iar prada de război luată de Traian a fost atât de mare, încât împăratul a putut suspenda plata impozitelor în tot imperiul, cu toate că la suirea sa pe tron, finanțele erau atât de ruinate, încât el însuși însărcinase o comisie specială pentru echilibrarea bugetului [2]).

Din toate acestea, se explică ușor de ce Dacia, posedând cereale, podgorii, vite, sare și aur, ajunsese un fel de Americă a lumii vechi. Cum se afla așezată între țările mediterane, cu veri secetoase, cu puține pășuni și puțin pământ bun de agricultură, și țările din Nordului Europei, acoperite de păduri, mlaștini și morenele rămase din epoca glaciară, Dacia stăpânea un ținut în adevăr privilegiat, formând o insulă de gospodărie autarkică. *Nimic nu-i lipsea din tot ce trebuie unei vieți civilizate.* Iată pentru ce, îndată după cucerirea romană, i s'a putut da de contemporani titlul neobișnuit: *Dacia Felix.* Romanii au venit să adaoge doar formele culturii latine, dar civilizația era aci foarte veche. (E de

[1]) Viginti millia equorum ad genus faciendum în Macedoniam missa *(Justinus* IX, 2).

[2]) J. Carcopino, *Les richesses des Daces et le redressement de l'Empire, sous Trajan,* în *Dacia* I, p. 28 ș. u.

www.dacoromanica.ro

prisos așa dar să mai arătăm pentru ce populația autohtonă încă din timpurile preistorice rămăsese legată de acest colț de pământ și pentru ce sub Romani, ea a continuat, cum vom vedea îndată, a se lipi mai departe de patria ei străveche).

F) *Fapte economice.* — După faptele înșirate până aci, este de prisos și aproape o naivitate să mai demonstrăm că Transilvania este în adevăr centrul etnografic și antropogeografic al neamului și al Statului român. Dar fiindcă faptele materiale au o însemnătate din ce în ce mai mare, nu strică să arătăm că și din punct de vedere economic, ținutul acesta este sâmburele formației politice legată de Carpați.

Încă din antichitate, Herodot relevă însemnătatea *aurului* din țara Agatirșilor. Iar în epoca romană *sarea*, ușor de exploatat din ocne descoperite, ale căror gropi se văd și azi, era transportată în țările vecine.

Pe lângă drumurile făcute de legionari, calea de apă a Mureșului, pe care plutele nu întâmpinau nicio greutate, era o mare înlesnire pentru răspândirea sării. Alături de atâtea șosele care radiau din Transilvania spre miazăzi și apus, spre Iliria și Italia, era și o mare arteră care lega podișul transilvănean pe calea cea mai scurtă cu Dunărea și Marea Neagră, trecând Carpații spre valea Trotușului și răspunzând (prin *Piroboridava*, Poiana de azi) la cotul cel mare al Dunării, unde e acum portul Galaților.

Dar o dovadă și mai pipăită de intensitatea vieții economice pe podișul Transilvaniei ne-o dă marea bogăție de monete antice. Aici se întâlnesc cele grecești, cu cele romane, alături de monetele Dacilor. Cercetarea colecțiilor numismatice ne lămurește numai decât pentru ce provinciei i s'a dat titlul atât de bătător la ochi *Dacia Felix*.

Insă nu numai prin aur și sare, Transilvania a avut un rol central, ci și printr'un alt fapt economic de o însemnătate istorică mult mai mare pentru poporul roman: prin *transhumanță*. Am pomenit că însăși columna lui Traian atrage luarea aminte asupra păstoriei la Daci. Când citim mărturisirea anticilor despre legătura dintre poporul dac și munte *(montibus inhaerent Daci)*, de obicei ne gândim la relieful Carpaților și la văile lor care puteau oferi adăpost față de năvălitori. Interpretarea aceasta ni s'a impus în chip precumpănitor, fiindcă aci, lângă Carpați, a fost «Poarta invaziilor» din spre Asia. Adevărul fundamental e însă altul: legătura cu muntele nu era un fapt negativ, adică nevoia sporadică de a se ascunde, ci un fapt permanent și pozitiv:

www.dacoromanica.ro

nevoia de a căuta în munte *hrana și îmbrăcămintea prin creșterea oilor.* De aci pendularea anuală dela poalele munților spre pășunile din zona alpină, în fiecare primăvară, apoi scoborîrea spre toamnă în satele dela poale. Din acest punct de vedere, podișul Transilvaniei a devenit din timpuri străvechi un centru de *transhumanță locală.* Iar când o singură stăpânire se întindea de jur împrejurul cetății carpatice, ca în timpul marilor regi Burebista și Decebal, era firesc ca transhumanța periferică să se întindă până departe peste câmpiile dimprejur. Alături de pendularea locală dintre culme și poalele muntelui, se afirma atunci și pendularea de amplitudine mai mare între munte și stepele vecine (panonică și pontică). In orice caz, e fapt istoric că la venirea Maghiarilor, ei găsesc în stepa dela apusul Daciei pe *pastores Romanorum.* De asemenea e fapt istoric că, din evul mediu și până azi, nenumărate documente ne arată că oierii din Transilvania păsteau turmele lor nu numai în munții dimprejurul podișului, dar se coborau și în Muntenia și Moldova, pentru a ierna în lunca largă a Dunării, bogată în sălcet și chiar mai departe, spre Crimeea și în stepa dela Nordul Mării Negre [1]). Cât de mare a fost amplitudinea acestui fenomen, pe care l-a apucat încă în toată intensitatea lui generația trecută, se poate judeca și din această împrejurare: un autor saxon, bun cunoscător al vieții locale, la sfârșitul secolului trecut, scriind despre transhumanța turmelor spre Dunăre și Marea Neagră, a dat operei sale un titlu nu se poate mai caracteristic: «Transilvania călătoare» *(das wandernde Siebenbürgen).* Populația pastorală cuprindea, spune autorul, *tot lanțul Carpaților din Bucovina până la Porțile de Fier.*

«Plecând din marile ei așezări din munți, ea înviorează cu turmele sale pășunile din zona alpină și are punctele ei de întâlnire la cele nouă sau zece pasuri dela graniță» (pe atunci, România nu era întregită). Apoi «pentru iernat, duc turmele pe numeroase șleauri și poteci spre câmpiile Dunării de Jos . . . Iar regulamentele de vamă sunt întocmite, așa că vitele Transilvănenilor, care sunt ținute afară din Transilvania, sunt socotite ca vite indigene, iar produsele lor (lâna, piei, etc.) sunt aduse aici fără să mai plătească vamă» [2]).

Avem însă o mărturie și mai amănunțită, chiar din partea unui scriitor ungur, care ne arată că Transilvania era strâns legată de trans-

---

[1]) Ștefan Meteș, *Păstorii ardeleni în Principatele române*, Buc., 1925.

[2]) J. Hintz, *Das wandernde Siebenbürgen*, Kronstadt, 1876, p. 6.

www.dacoromanica.ro

humanță. Contele Nicolae Bethlen, istoric și om de stat, scria la 1662 următoarele: «Păstorii (e vorba de Români) după ce s'au căsătorit se întorc iarăși între munți, de unde nu mai vine decât acela care e șeful unei grupe dintr'o tovărășie, adică păstorul șef al turmei. El se prezintă anual la proprietar, dându-i seama de numărul vitelor, etc., și de venitul dobândit din turmă. Acest drum îl fac de obicei primăvara, când se înfățișează proprietarului, arătându-i câte vite trebuie să vândă, ca din ele să-i iasă câștig, și aceasta se face în modul următor:

«Păstorii, de obicei, la sfârșitul verii, părăsesc văile adânci și-și mână turmele în Tara Românească, unde, în preajma Dunării, un teritoriu cam de 50 mile lungime și 4 mile lățime, formează mici păduri de tufișuri, în care oile și caprele, cu toată iarna geroasă, au destulă iarbă proaspătă de păscut . . . Cu sosirea primăverei, vin numeroși negustori din Constantinopole, care cumpără vitele, oile și caprele de vândut. Prin aceasta, nobilii ardeleni capătă foarte mulți bani, *care formează partea cea mai mare din veniturile lor.* După ce păstorii turmelor au înștiințat pe domnii lor despre vânzările făcute, aceștia de obiceiu trimit un om de încredere care face socoteala cu păstorii și aduc banii proprietarului. Și toate acestea se fac cu o *credință și o exactitate, care abia își află pereche la alte popoare*». Iar despre păstorii care nu se coboară în șesul dunărean, autorul adaogă: «Mulți nu-și pot închipui din ce trăiesc acești păstori în văi, deoarece pe acolo nu se face nici grâu, nici vin, și dintr'alt loc nu aduc nimic. Dar oricât de extraordinar s'ar părea modul lor de trai, e totuși simplu: toată alimentația le-o dă laptele de oaie . . . ».

«In ce privește îmbrăcămintea, și-o fac singuri din lâna turmelor . . . Imbrăcămintea soțiilor și a copiilor întru toate se aseamănă cu a bărbaților și cu toții, împreună cu turmele, trăiesc foarte mulțumiți în munți . . . Și n'au nicio cunoștință ce se întâmplă în alte părți ale lumii» [1]).

Dacă «partea cea mai mare din veniturile nobililor unguri» din Transilvania era scoasă din turmele care pendulau între munte și câmpia Dunării, rezultă dela sine că *podișul transilvănean a fost mereu legat de Românii dimprejurul cetății carpatice,* cum e legat sâmburele de coaja fructului cu care face o unitate organică. In deosebi însă, legătura

[1]) Ștefa Meteș, *op. cit.*, p. 187.

www.dacoromanica.ro

cea mai puternică a fost cu periferia din spre răsărit și miazăzi, adică cu Moldova și Țara Românească sau Muntenia.

Din contra, legăturile Transilvaniei cu câmpia dela apus de Tisa au fost cu mult mai slabe. Odinioară, e drept că și stepa panonică făcea parte din spațiul vital al neamului românesc. « Un fragment din poporul român s'a păstrat până după năvălirile Hunilor, Gepizilor, Langobarzilor, Slavilor și Avarilor, cel puțin până la 900 în dealurile dela apus de lacul Balaton » [1]). (Așa se explică acei *pastores Romanorum* despre care cea mai veche cronică ungurească spune că Maghiarii i-au găsit în secolul al X-lea, când au poposit în câmpia străbătută de Tisa și Dunărea de mijloc). Dar acești Români prea depărtați de Transilvania s'au pierdut cu timpul, adică au fost desnaționalizați, cum s'a întâmplat și cu alte « ramuri ale romanității în Salzburg, în Austria de Sus, și cu Gallo-romanii împrăștiați la răsărit de Rin » [2]).

Și era firesc să se întâmple așa, deoarece între leagănul neamului daco-roman, adică cetatea carpatică, și câmpia panonică, ocupată de Maghiari, era un hotar greu de trecut: *lunca băltoasă a Tisei.* Râul acesta, care curge aproape în direcția meridianului, are această particularitate: malul drept e mai înalt și uscat, iar cel stâng e jos și plin de nenumărate bălți și brațe părăsite. Lunca Tisei formează astfel un hotar mlăștinos, care a avut mari urmări economice. In zona aceasta, legăturile dintre cetatea carpatică și Ungaria erau puține. Numai în două puncte (Seghedin și Solnoc) trecerea peste Tisa era ceva mai ușoară.

Până n'a intervenit în secolele din urmă canalizarea, inundațiile erau foarte dese, deoarece și Tisa, și afluenții ei curg extrem de încet și fac nenumărate meandre. Putem spune că până la sfârșitul secolului al XVIII-lea, mlaștina Tisei forma o antiteză nu se poate mai simțită față de uscăciunea pustei dela apus de Tisa și, în același timp, *un hotar serios pentru circulație.* Așa se explică faptul istoric în adevăr remarcabil că Transilvania nu s'a simțit legată de centrul Ungariei, adică de capitala Buda-Pesta. « Și ca Dacie, și ca principat al Transilvaniei, ea a avut *totdeauna o istorie aparte* », recunoaște însuși geograful ungur prof. Cholnoky Jenö. Pe când trecerea spre apus avea la îndemână cele două drumuri peste Tisa, din contra, spre răsărit, către câmpia dună-

[1]) Enrst Gamillscheg, *Über die Herkunft der Rumänen,* Berlin, 1940, p. 17.
[2]) *Ibid.*

www.dacoromanica.ro

reană a Munteniei și a Moldovei, și păstorii, și negustorii din Transilvania puteau trece Carpații prin 10—15 pasuri, dintre care unul abia ajunge 350 m înălțime . . . Pe valea Oltului, călătorul care pleacă din podișul Transilvaniei, trece Carpații nu suind, peste munte, *ci coborând prin munte*, alături de apa puternicului râu.

Nu e nevoie să mai înșirăm și alte fapte spre a arăta că și industria și negoțul Transilvaniei, legate în deosebi de orașele întemeiate de Sași (Sibiu, Brașov și Bistrița stau în fruntea lor) aveau legăturile cele mai firești cu Principatele române de lângă gurile Dunării. Iar cât de străină era Transilvania de restul Ungariei se vede nu numai din numărul și orientarea drumurilor, dar și dintr'un fapt decisiv, când e vorba de relații comerciale: de faptul că Transilvania avea altă *monedă*, alte *greutăți* și alte unități de *măsuri* decât Ungaria. In Ungaria, circula în locul întâi *marca* ungurească, pe când în Transilvania *marca dela Sibiu*. Chiar după ce Transilvania a fost încorporată la Austria, marca locală a avut putere de circulație, până în generația trecută [1]).

Cât privește scurgerea produselor industriale din Transilvania în țările românești dela poalele Carpaților, sumedenie de documente arată privilegiile acordate de Domnii români orașelor săsești. Se poate spune că «excepționala putere de consumare a țărilor românești (de sub munți) a fost principalul factor pentru înflorirea industrială a Transilvaniei» [2]).

Dar și mai interesant decât trecutul e prezentul: Nu numai că industriile actuale din Transilvania (îndeosebi cea textilă și metalurgică) își găsesc desfacerea produselor lor spre periferia României actuale, dar chiar și unele produse alimentare. (O mare parte din laptele ce se consumă zilnic în capitala României e adus din Transilvania, unde clima fiind mai ploioasă ajută fânețele și deci creșterea vacilor de lapte). După cum se resfiră spițele dela butucul roții, tot așa căile ferate ies din Transilvania în toate direcțiile, înlesnind desfacerea din spre *centrul industrial* al țării, așezat pe podiș, spre *periferia mai mult agricolă*.

Și nu numai Sașii, ca cei mai de seamă industriași, dar și Secuii, tot spre periferia răsăriteană a țării își îndreaptă privirile. Și asta nu numai *azi*, ci și înainte de a fi fost Transilvania integrată în regatul

[1]) Höman B., *Magyar pénztörténet* (Istoria monetară ungurească), Budapest, 1916, p. 94—100 (vezi I. Moga, *L'orientation économique de la Transylvanie*, *Rev. de Transylvanie*, tom. VI no. 1, p. 79 ș. u.).

[2]) *Ibid.*, p. 88.

www.dacoromanica.ro

României. In 1902, un bun cunoscător al colțului locuit de Secui (Mihály Szöke) mărturisește cu durere că Secuii cunosc Bucureștii mai bine decât Buda-Pesta. « Săcuii cred că Ungaria este tot așa de muntoasă ca Ciucul și Trei Scaune (județele dela genunchiul Carpaților). Seghedinul îl cunosc numai din auzite, iar de București, Brăila, Sinaia, Doftana . . . știu și copiii care se joacă în praf »[1]). Un autor mai nou dă aceeași mărturie: « Săcuimea era mai aproape de România decât de Ungaria. Războaiele, foametea, ciuma . . . au gonit populația într'acolo și a gonit-o mai ales împilarea de acasă, față de care singura scăpare a fost imigrarea ». Foametea dela 1718 . . . iar mai târziu, serviciul militar obligator și alte necazuri au făcut pe Secui să caute scăpare în România de la poalele Carpaților [2]).

Așa se explică pentru ce, după unirea cu România, Transilvania a intrat într'o fază de reală înflorire. Iată dovada în cifre care arată o ascensiune continuă:

In 1920, marea industrie din Transilvania întrebuința o forță motrice de 167.388 H.P.

In 1933, ea numără: 1.315 întreprinderi cu un capital de lei 10.924.157.000 și o forță motrice de 183.210 H.P.; personalul se urcă la 60.146, iar valoarea producției la 9.169.305.000 lei.

In 1936, ea numără: 1.324 întreprinderi, cu un capital de lei 12.235.226.000 și o forță motrice de 194.861 H.P.; personalul se urcă la 87.659, iar valoarea producției la 14.615.244.000 lei.

In 1937, ea numără: 1.321 întreprinderi, cu un capital de lei 12.718.514.000 și o forță motrice de 207.152 H.P.; personalul se urcă la 95.542, iar valoarea producției la 16.844.640.000 lei.

Numărul și capitalul societăților anonime e de asemenea în creștere

Anii	Numărul Societăților	Capitalul social
1919	231	190.446.000
1923	468	1.571.077.000
1927	550	3.112.754.000
1931	495	4.533.259.000
1935	584	4.413.666.000
1936	554	4.383.985.000
1937	565	4.449.062.000

[1]) Szöke Mihály, *Pusztuló véreink*, Budapest, 1902.

[2]) Bözödi Hyörgy, *Székely bánya*, Cluj, 1938. (Aceste două citate din ungurește le datoresc amabilității d-lui prof. Todor).

www.dacoromanica.ro

Era și firesc să se întâmple așa: de când s'a deslipit de Austro-Ungaria, în care fabricele Austriei și ale Boemiei concurau pe cele din Transilvania, industria de pe podișul transilvănean a putut lua avânt, deoarece avea la îndemână o piață foarte largă: ținutul cu populația agricolă dimprejurul cetății carpatice și chiar Orientul apropiat. Nu numai că industriile vechi și-au mărit instalațiile, producând mai mult atât cantitativ, cât și calitativ, dar s'au creat și industrii noi (porțelan, explozibile, zahăr, etc.).

Insă nu numai industria, comerțul și băncile au înflorit, dar și agricultura a făcut progrese simțite... Chiar în anii cu recolta slabă (cum a fost 1934), producția medie în Transilvania e de 3—3,9 chintale de cereale pe cap de locuitor, adică întrece media de 2,5 chintale, socotită ca indispensabilă.

Mai mult, prin împărțirea moșiilor mari, făcută după întregirea hotarelor, țărănimea, căpătând pământ mai mult, își poate îndestula mai bine nevoile, decât sub regimul vechi, când proprietarul mare lucra cu gândul mai mult la export, decât la gloata muncitoare.

Insă lucrul și mai semnificativ e altul: însăși producția de cereale arată în Transilvania o creștere nu se poate mai îmbucurătoare. *Sub privegherea Statului român ea s'a dublat.* Iată cifrele:

Producția în mii de chintale

Anii	Total	Grâu	Porumb	Orz	Ovăz
1921	17.922	7.079	6.251	1.232	2.202
1926	26.541	9.945	10.646	1.740	3.161
1931	29.084	12.454	11.883	1.641	2.332
1936	31.342	13.008	12.462	1.830	2.928
1937	32.457	12.365	15.382	1.605	2.157
1938	34.377	14.261	15.745	1.479	1.932

Producția mijlocie la Ha. în chintale

Anii	Total	Grâu	Porumb	Orz	Ovăz
1921	—	9,1	8,1	7,3	7,5
1926	—	10,6	19,7	11,4	11,2
1931	—	11,7	12,2	11,6	8,7
1936	—	11,6	12,7	13,5	11,5
1937	—	11,4	15,7	11,4	8,6
1938	—	12,9	16,0	12,5	8,8

www.dacoromanica.ro

Cum se explică această repede înflorire economică?

Lucrul e foarte simplu. Transilvania forma, cum am arătat, o unitate istorică și economică, *deosebită de Ungaria*, având nu numai titlul de *Principat*, apoi *Mare Principat*, (impus de împrejurări despre care va fi vorba mai departe), dar și monedă deosebită, ponderi deosebite, unități de măsură deosebite, și chiar *tarif vamal* deosebit. Incă de pe la începutul secolului al XVI-lea, industria transilvană era în plină înflorire, pe când pusta Ungariei, slab populată și ocupată mai mult cu creșterea vitelor, înfățișa un aspect economic foarte smerit [1]). Inflorirea aceasta era întemeiată pe faptul că Transilvania avea o largă piață de desfacere în principatele de sub Carpați: Moldova și Muntenia sau Țara Românească.

Cifrele următoare dovedesc chiar celor miopi că Transilvania era îndreptată *cu fața spre răsărit*, adică spre țările românești, nu spre Ungaria [2]).

		Principatele române și provinciile Turciei	Ungaria și provinciile Austriei (în florini)
1837	Export	2.947.169	64.569
	Import	3.186.835	285.199
1838	Export	2.995.091	89.144
	Import	4.157.055	172.408

Și această stare de lucruri a durat până în secolul al XIX-lea, când Ungurii, folosindu-se de slăbirea Austriei, au izbutit să desființeze principatul Transilvaniei, anexându-l la 1867 Ungariei.

Urmările au fost aproape catastrofale. Ungurii, voind să facă din Budapesta un mare centru industrial, au întrebuințat toată autoritatea Statului, ca să favorizeze elementul maghiar.

« In 1906, parlamentul unguresc a votat o lege care subordona crearea oricărei întreprinderi industriale de aprobarea prealabilă a ministerului respectiv. După mărturisirea Subsecretarului de Stat Szterényi, scopul

[1]) I. A. Grimm, *Die politische Verwaltung im Grossfürstentum Siebenbürgen*, Hermannstadt, 1857, p. 10 (Quid quid est in regno Ungariae, quod attineat... ad eas artes, quas apellant mechanicos, *id totum* apud Transilvanos habetur. (Mărturisirea unui contemporan, abatele dalmat L. Tubero).

[2]) Moga, *L'orientation économique de la Transylvanie*, *Rev. de Transylvanie* 1940, p. 96.

www.dacoromanica.ro

acestei legi era să dea de lucru *muncitorilor de rasă maghiară*, prin înființarea de fabrici » cu condiția ca 75% din lucrători să fie Maghiari [1]).

Scopul șovinist a fost în parte atins, dar prețul acestei experiențe a fost ruinarea industriei din Transilvania, cum dovedește această hartă.

Din 2.643 de întreprinderi industriale, având mai mult de 20 lucrători, Budapesta cuprindea 1.296, adică aproape jumătate, pe când

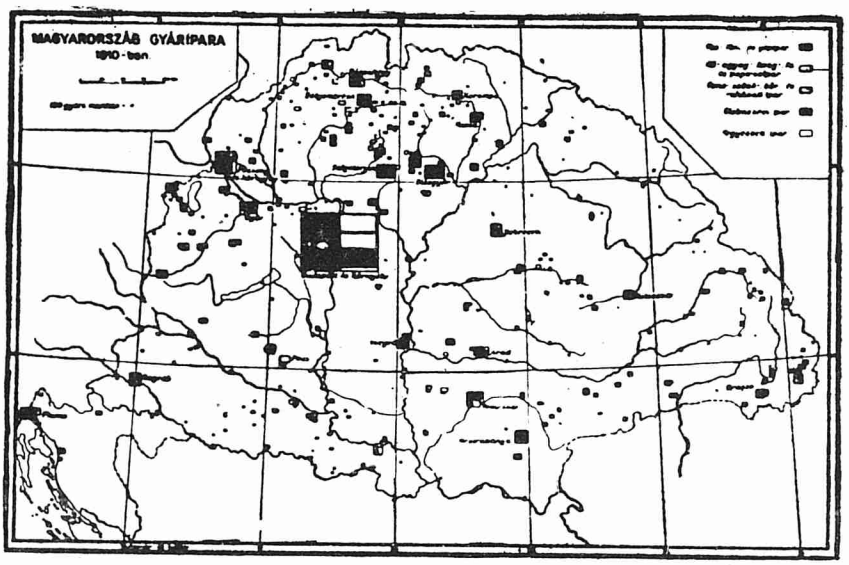

Harta lui Szekfü, arătând distribuirea industriei mari în 1910.

Transilvania odinioară atât de înfloritoare, rămăsese numai cu 382. « Astfel, Transilvania, a cărei individualitate economică creatoare îi înlesnise să aibă o influență preponderantă în țările dunărene, a fost redusă de guvernele ungurești, la rol de provincie vasală, de simplă trimițătoare de *materii prime* pentru industria mare centralizată împrejurul Budapestei ».

De aceea, căderea imperiului ce se chema Austro-Ungaria, a adus cu sine între altele și *emanciparea Transilvaniei*. Căpătând din nou

[1]) I. Moga, *ibid.*, p. 101.

www.dacoromanica.ro

vechiul ei spațiu vital, provincia din centrul României a început iarăși a înflori, îndoindu-și în timp numai de două decenii producția agricolă, sporind numărul societăților dela 231 la 268, iar capitalul dela 190.446.000 lei la 4.449.062.000 lei, adică de 20 de ori mai mare.

Renașterea economică a Transilvaniei, după ce și-a căpătat rolul ei istoric în cuprinsul neamului românesc, e dovada cea mai lămurită că provincia din mijlocul țării formează o unitate organică cu restul Statului român.

V. PRIVIRE SPRE TRECUT

> Și a trăi vegetativ e ceva. A trăi însă luptându-te cu împrejurări grele e mult. Iar a împlini un rol care privește și restul omenirii este sarcina cea mai înaltă pe care o poate avea un neam pe fața pământului.

Cele înșirate în capitolele precedente sunt îndestulătoare spre a înțelege orice judecător obiectiv: *Ce este Tramsilvania?* De altfel, hărțile pe care le-am pus sub ochii cititorului vorbesc ele înseși. Dar fiindcă istoria nu e la urma urmei decât o «geografie în mișcare», cum zicea Herder, nu strică să ne aruncăm ochii spre trecut, ca să vedem și mai bine în ce condițiuni cetatea carpatică și poporul care o locuiește de mii de ani și-au împlinit rolul lor.

Din capul locului, spunem însă tot gândul nostru: *rolurile cele mai mari în viața omenirii nu le-au împlinit în chip exclusiv Statele cele mai întinse și popoarele cele mai numeroase.* Burckhardt, care vorbea în prelegerile sale despre tot ce s'a petrecut pe pământ «dela Adam până la Napoleon» avea din contra o predilecție deosebită tocmai pentru viața omenească legată de oraș și de Statele mici. Nu-i plăcea să vadă «Cultura jertfită pentru Putere». Și e probabil că punctul acesta de vedere va dăinui și la alții, nu numai fiindcă a existat în vechime o cultură ca cea elenă, legată de petecul de pământ ce se chema Elada, sau pentrucă în timpurile mai noi traiul omenirii a fost înfrumusețat de cultura unor țări mici ca Danemarca, Suedia și Norvegia (atât de prețuite de Nansen) dar și pentru alt motiv: până și personalități mai noi, conducătoare de State, n'au renunțat la vechiul adevăr că talentul și geniul pot răsări chiar în țări mici și că, mare sau mic,

www.dacoromanica.ro

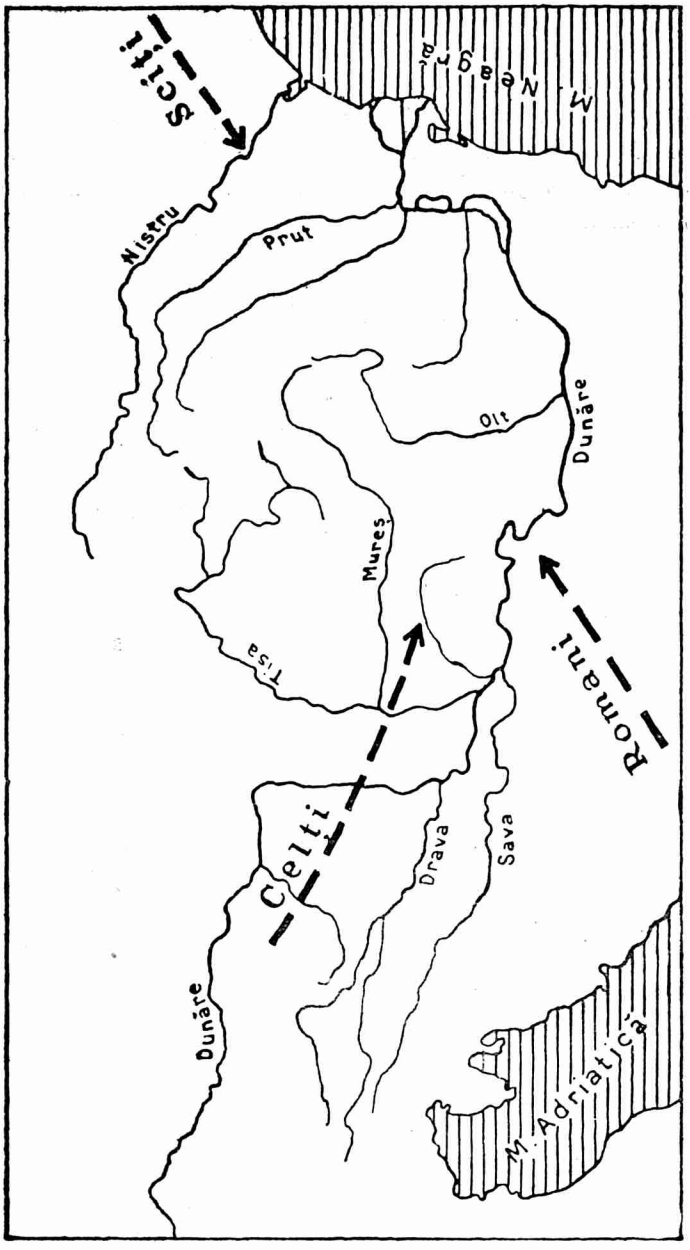

www.dacoromanica.ro

un popor nu poate da măsura puterii sale, decât în libertate, iar nu prin jertfirea Culturii în fața Puterii: (« Una din bazele cele mai elementare ale relațiilor dintre popoare este de a lăsa liber pe fiecare să trăiască așa cum înțelege el », spunea Cancelarul Hitler la Breslau, în Martie 1936).

Să vedem așa dar în linii foarte mari, cum se înfățișază în cursul istoriei viața neamului legat de Carpați — dacă a trăit numai vegetativ ori a împlinit și vreun rol de interes pentru restul Europei sau chiar mai mult decât atât.

Incă din antichitate, cetatea carpatică a fost asediată de mulți năvălitori. Cei mai neastâmpărați dintre toți erau nomazii din stepa dela răsărit, Sciții. Dar poporul sedentar din cuprinsul Carpaților a avut destulă putere să-i înfrunte și să-i țină departe de patria lui. In timpul expediției lui Darius a lui Histaspe, în tactica lor de retragere, nomazii, după ce au învălmășit multe neamuri, au apucat spre apus, spre a se sprijini de populația din Carpați. Herodot ne spune însă lămurit că localnicii le-a trimis un sol « înainte de a fi pus piciorul în țara lor (Transilvania) să-i oprească de a intra, amenințându-i că-i vor ataca, dacă vin. Iar după aceste amenințări, Agatirșii concentrează trupele lor la frontieră, ca să-i alunge » [1]). Un alt mare asalt a venit din spre apus. Celții, coborînd cursul Dunării, au ajuns până aproape de delta fluviului, dar cu timpul au fost unii dacizați, alții nimiciți.

Cei mai puternici adversari au fost Romanii. Ei cuprind în secolul al II-lea după Hristos o mare parte din Dacia. Luptele din urmă s'au dat în Transilvania unde era Sarmisegetuza, capitala Dacilor. Ceea ce fusese Vercingetorix și Alesia pentru Gali, același lucru a fost Decebal și Sarmisegetuza pentru Daci.

Dar vânjosul și numerosul popor dac n'a putut fi răpus. Unii scriitori, lipsiți de intuiție etnografică și mărginiți la câteva râduri din texte rezumate ori cârpite de compilatori, au socotit că transformarea Daciei în provincie romană a însemnat nimicirea poporului dac. Pentru etnograf dispariția unui bloc de populație răspândită pe o întindere de 300.000 km p, având o civilizație foarte înaintată, și o înaltă cultură (în latura etică chiar superioară celei greco-romane) este o ipoteză copilărească. Istoria nu cunoaște nicăiri o astfel de întâmplare. Din contra, un erudit istoric, profesorul vienez Patch, ne atrage atenția

[1]) *Herodot*, IV, 125.

www.dacoromanica.ro

că la sfârșitul fiecărui război populația rurală, retrasă în munte în timpul luptelor, se întorcea la căminul ei. Sculptorul Columnei Traiane a avut grajă să ne înfățișeze coborîrea turmelor, însoțite de femei și de copii. Nu mai e nevoie să amintim că unii Daci (cei dintre Dunăre și Mare, unde e Dobrogea de azi) fuseseră romanizați cu un secol înainte de Traian. Ovidiu care a trăit între ei timp de 8 ani, așa că învățase și limba lor, e un martor cu neputință de contestat. De asemenea au continuat să trăiască pe locurile lor și Dacii din stânga Dunării, dintre care unii (cei din Banat și Oltenia) se împăcaseră cu Romanii încă din timpul celui dintâi război dacic. Că poporul dac a continuat să trăiască și după cucerirea Daciei se vede și de acolo că împărații romani, timp îndelungat (dela Hadrian până la Septimiu Sever) recrutează cohorte auxiliare dintre Daci, dându-le chiar voie să aibă *vechile steaguri ale neamului lor*. In sfârșit, populația din partea nordică și răsăriteană a Daciei, nesupusă Romanilor, nu numai că a continuat să trăiască, dar a dus încă mai departe lupta contra imperiului. Carpii, un însemnat neam dacic, dela care s'a tras și numele munților Carpați, aliați cu Goții, calcă granițele romane și continuă lupta contra legiunilor, chiar după ce trecuse un secol și jumătate dela cucerirea unei părți din patria lor [1]).

Aci e nevoie de o paranteză. Istoria este nu numai « geografie în mișcare », ci este și un rezultat al sufletului etnic. Nu numai munții Carpați au apărat pe Daci, dar și concepția lor despre viață. Geografii, etnografii și istoricii vechi ne-au păstrat câteva mărturii nu se poate mai semnificative în ce privește caracterul Dacilor. Strabo, cel mai bun cunoscător al Europei de acum două mii de ani, vorbind de locuitorii Carpaților face această observare: « E un lucru de care *nimeni nu se poate îndoi* și care răsare din *toată* istoria Dacilor: râvna religioasă a fost *de când lumea*, caracterul *precumpănitor al firii lor* ». Pe când în pădurile mlăștinoase dela miazănoapte, barbarii trăiau o viață aproape primitivă, iar în țările dimprejurul Mediteranei, lumea pornise spre decadență prin rafinare și desfrâu (înlesnite și de o religie de operetă, cu zei și zeițe părtașe la toate slăbiciunile omenești), Dacii credeau în *nemurirea* sufletului. (Herodot îi numea: « Geți nemuritori »). După doctrina lui Zamolxe, învățătorul lor cel mai vechi, ei puneau sufletul mai presus de corp. In locul alintării trupului care a dus în cele din

[1]) Daicoviciu, *Problema continuității în Dacia*, Cluj, 1940, p. 33 ș. u.

www.dacoromanica.ro

urmă la formula *mens sana in corpore sano*, legiuitorul din Carpați afirma tocmai ideea contrară: « *Numai cine are suflet sănătos* poate să-și păstreze și sănătatea corpului ». Însuși Socrate a rămas uimit de finețea acestei cugetări.

Iar ca dovadă că « primatul sufletului» nu era la Daci numai un postulat teoretic, avem faptul că o parte dintre ei (capnobații) erau vegetarieni și duceau o viață mai mult contemplativă, trăind în poienele pădurilor, în strânsă atingere cu natura [1]). Totdeodată este semnificativă împrejurarea că, alături de Regele-ostaș, ei aveau și un fel de Rege sufletesc, pe Marele-preot, cu care capul Statului se sfătuia în toate împrejurările grele.

Sufletește, așa dar, poporul din Carpați sta forte sus, față de vecini. Trăind apoi într'o țară îndestulată, el era conservator: nu simțea nevoia de a-și părăsi patria, pentru a căuta aiurea mijloace de trai. Așa se explică pentru ce războaiele au aici un *caracter defensiv:* apărare contra lui Darius Histaspe (513); apărare față de Alexandru cel Mare (330) care nu izbândește nimic la Dunăre; apărare împotriva lui Lisimach, unul dintre urmașii lui Alexandru (292); apărare și contra Romanilor, timp de aproape două secole. Când Roma din republică devine imperiu (și în tot secolul întâi al erei creștine), Dacia era *singura putere europeană, care se mai putea măsura cu Romanii* [2]). Iar după o rezistență atât de lungă, însăși căderea a dovedit puterea caracterului Dacilor. Când legiunile conduse de împăratul Traian, după lupte crâncene au pătruns în munți, capitala Sarmisegetuza a fost dată flăcărilor chiar de Daci, iar regele Decebal, împreună cu generalii săi și fruntașii țării, au băut venin și s'au junghiat spre a nu cădea în mâinile învingătorului.

Totuși, în munții dela miazănoapte, Dacii liberi s'au folosit de orice împrejurare, să lovească imperiul, până ce legiunile au fost retrase de Aurelian (271), iar Probus, urmașul său, a izbutit să-i facă aliați *(omnes geticos populos in amicitiam recepit)*. Continuitatea elementului dacic se explică așa dar nu numai prin ocrotirea pe care i-au oferit-o munții din Maramureș și alte părți ale Daciei, neocupate de legiuni, dar și prin tenacitatea caracterului dacic si prin concepția lor de viață: Credința

[1]) Flavius Josephus *(Antiq. judaic.* XVIII, 1, 3, 32) îi compara cu Essenienii, o tagmă religioasă care caută perfecțiunea în asceză. (Vestea despre idealismul neamului din Carpați se răspândise până departe de țara lui).

[2]) Horațiu, Od. III, 6. *Paene delevit urbem Dacus.*

www.dacoromanica.ro

în nemurirea sufletului îi făcea să se lupte fără nicio teamă de moarte. Geograful Pomponius Mella ne spune că erau totdeauna gata să meargă la moarte *(ad mortem paratissimi)*. Aveau chiar dorința de a muri *(appetitus mortis)* și de aceea însoțeau pe morții lor cu mari semne de bucurie. Lucrul acesta s'ar părea greu de crezut, mai ales că religia creștină a adus cu sine spaima de chinurile Iadului. Totuși, vechiul obicei — oricât de extraordinar s'ar părea — se păstrează încă și azi în unele părți ale poporului român. În Transilvania, de pildă, sunt sate în care moartea nu e însoțită de lacrămi, ci de cântări vesele și de jocuri, la care iau parte prietenii și cunoscuții răposatului. Și trebuie să notăm că acest obicei s'a păstrat *tocmai în munții unde era capitala Daciei*. La Clopotiva, oricine poate constata și acuma această tradiție dacică. (Vom reveni mai departe asupra acestui amănunt, deoarece este unul dintre cele care arată mai bine statornicia populației din Carpați).

Să continuăm însă paranteza. Nu numai sufletul Dacilor, adică concepția lor despre viață, i-a ajutat să stărue în cetatea carpatică și împrejurimile ei, ci și organul prin care se exprimă sufletul, adică *limba*. Vechea limbă a neamului autohton s'a pierdut. Avem dreptul să presupunem că nu va fi fost o limbă săracă, deoarece un poet rafinat, cum era Ovidiu, s'a îndrăgit de ea și-o stăpânea atât de bine, încât făcea și versuri în acest grai neauzit încă pe malurile Tibrului. Ori cum, idiomul dacic s'a pierdut: s'a repetat și aci fenomenul din Spania și din Gallia. Strabo ne spune că Iberii — cu toate că peninsula lor era izolată aproape ca o insulă — după trecere de două sute de ani, uitaseră graiul părinților, luându-l pe cel latin. Mommsen crede că metamorfoza aceasta a fost ajutată de imigranții din Italia, care pătrunseseră până în colțul apusean al Europei, căutându-și norocul în exploatarea minelor de argint. Dar dacă lucrul a fost cu putință în Spania, el a fost și mai firesc în Dacia, unde bogăția minieră (aur) era și mai mare, iar apropierea de Iliria și Dalmația, amândouă romanizate, înlesnea și mai mult împrumutarea limbii latine — fără să mai punem la socoteală colonizarea oficială sub Traian. Cum colonii veneau nu numai din spre Iliria, Dalmația și Italia, ci și din alte provincii ale imperiului *(ex toto orbe romano)*, limba latină era *singurul mijloc de a se înțelege*. Pe de altă parte, viața economică foarte intensă multiplica relațiile între coloni cu Dacii romanizați sau pe cale de romanizare. Minunatele drumuri făcute de legionari, castrele, municipiile, stațiunile balneare ale căror instalații se pot vedea și azi (ex. Băile Herculeane), salinele, exploa-

www.dacoromanica.ro

tările miniere, etc., etc., făcuseră din Dacia cea mai înfloritoare provincie din întregul imperiu *(felix)* și creiase în timp de câteva generații o impunătoare unitate romanică în Carpați, având ca legătură limba latină.

Ba s'a întâmplat aici și un fenomen unic în toată sfera latinității. Retrăgându-se legiunile pe la sfârșitul secolului al III-lea, unitatea etnică din Carpați s'a văzut învăluită în curând de barbari. Față de aceste gloate nestatornice și necivilizate, populația dacică se simțea de două ori superioară: și prin genul de viață, și prin limba latină. Așa se explică faptul singular că apelativul *romanus*, în antiteză cu *barbarus*, a devenit numele întregului neam legat de Carpați. Cel din urmă plugar din Transilvania și provinciile dimprejur își zice și azi *român*, pe când nici Italienii, nici Spaniolii, nici Francezii n'au păstrat în onomastica lor amintirea Romei.

Am mai putea aminti în același șir de idei, și împrejurarea că locuitorii Carpaților, fiind pregătiți prin doctrina lui Zamolxe (primatul sufletului) au adoptat de timpuriu creștinismul. După cum Românii sunt singurul popor din răsăritul Europei, despre care istoria nu știe să fi avut vreo altă patrie decât cea actuală, tot așa nimeni nu știe să fi fost botezați de cineva, într'un anume secol sau prin autoritatea unui anume stăpânitor, cum s'a întâmplat cu alți vecini, care au primit noua doctrină pe cale administrativă: unora li s'a poruncit să treacă prin apa unui râu, iar când au ajuns pe malul celălalt au fost socotiți creștini.

La Români, din contra, creștinismul a venit pe nesimțite și destul de timpuriu, cum dovedesc chiar cuvintele limbii bisericești: cruce, cuminecătură, cimitir, biserică (din *basilica*), etc. Mai ales e caracteristic cuvântul românesc «martor» (témoin, Zeuge, testimone) amintind epoca martirilor, precum și sărbătorile creștine «Rusalii» și «Florii», care nu-s decât prelungirea celor păgâne: *Rosalia* și *Florilia* ceea ce înseamnă că alipirea de creștinism a neamului din Carpați s'a putut face încă din epoca romană. Iar religia creștină, cum era lesne de înțeles, a însemnat, ca și limba latină, un nou sprijin pentru închegarea unității etnice din regiunea Carpaților, cu atât mai mult, cu cât barbarii erau încă păgâni.

Toate faptele acestea dovedesc să nu numai mediul fizic al Daciei, dar și mediul sufletesc: *caracterul poporului, limba, religia*, etc., au contribuit să ajute rezistența neamului românesc în mijlocul atâtor împrejurări grele.

www.dacoromanica.ro

De altfel, pentru a ne explica această continuitate trebue să mai ținem seama și de o altă împrejurare: invaziile barbare n'au fost toate de o egală intensitate; și chiar cele mai grele sunt departe de a fi fost cataclismul de care vorbește istoria scrisă în stil retoric. Chiar Attila, cu tot titlul său de « biciul lui Dumnezeu », a fost mult mai omenos, de cât l-au arătat cărturarii care scriau din auzite. Pe când trăia Ammianus Marcellinus, descrierile istorice țineau loc de teatru și erau citite în piață. Ca să facă impresie, povestitorul își îngroșa glasul, cum fac actorii, adică îngrămădeau adjective tari, așa că fizionomia acelora de care venea ajungea vorba o adevărată caricatură. Ambasadorul Priscus, care a stat la masă cu regele Hunilor, ni-l înfățișază dimpotrivă ca un om cu obiceiuri civilizaze, și chiar rafinate. Epoca invaziilor trebuie deci văzută cu alți ochi.

Mai întâi, cetele barbarilor erau relativ mici [1]). Apoi invazia nu venea ca un puhoiu de lavă, care nimicește tot ce-i stă în cale. Alături de șleaul urmat la început de năvălitori, unde prădarea era firească, rămâneau alături ținuturi întregi necălcate de piciorul barbarilor. Iar după cele dintâi ciocniri, chiar năvălitorii aveau interes să ocrotească populația locală, ca să poată trăi din munca ei. (Avem dovezi sigure despre metoda unor barbari: pe timpul lui Marcu Aureliu, Marcomanii treceau granița imperiului nu numai pentru pradă, ci mai ales ca să poată duce în robie plugari [2]), spre a putea trăi apoi parazitar pe seama lor).

Aci încheiem paranteza. Din ea se vede că istoria este nu numai « geografie în mișcare », ci și un rezultat al sufletului etnic și, pentru fiecare epocă și fiecare ținut, trebuie să mai ținem seama și de o sumă de fapte complimentare, fără de care nu putem înțelege adevărata legătură a evenimentelor.

*

Făcând acuma suma celor spuse până aici, înțelegem de ce retragerea legiunilor din Dacia e o măsură administrativă de însemnătate relativă, și cum, în zona Carpaților, populația romanică și-a continuat viața, nu numai în centrul transilvănean, cum arată hărțile (p. 206—211), dar și în alte centre. De pildă, în legătură cu Banatul și Oltenia, se întindea la Sud de Dunăre, între Bulgari și Sârbi un ținut românesc, în regiunea Timocului (vechiul *Timacus*). « Despre acest ținut al Românilor *istoria tace*, dar pentru cercetătorii limbii, existența lui e neîndoioasă » [3]).

---

[1]) Despre Bulgari, de pildă, se știe că horda lor, când a sosit dela Volga la Dunăre, începea într'un mic lagăr de 5 km pe latură. Acolo intra nu numai armata, dar și femeile, copiii, vitele și tot calabalâcul năvălitorilor.

[2]) S. Mehedinți, *Le pays et le peuple roumain*, Buc., 1927, p. 71.

[3]) Es ist das Gebiet, das sich zwischen Serben und Bulgaren einschiebt, das also südwärts der Donau im geographischen Anschluss an Banat und Oltenien gelegen

www.dacoromanica.ro

Alte centre de afirmare a limbii și populației românești, când au venit Bulgarii spre Balcani, erau cele din regiunea Dunării de Jos (pe *amândouă* laturile fluviului) precum și în câmpia dintre Dâmbovița și Argeș, pe unde se întinde așa dar străvechiul ținut *Vlăsia* și *Vlașca* ceea ce însemnează «Țara Românească» — nume dat chiar de Bulgari. Pe aci exista între 400—600 după Hristos o puternică viață culturală, care nu putea avea decât pecetea românismului [1]).

A mai vorbi deci de o retragere a întregii populații romanice din Dacia este o naivitate peste care știința a trecut de mult. Faptele înșirate mai sus au avut numai scopul să arate, și în perspectiva desfășurării istorice a evenimentelor, pentru ce populația carpatică n'a putut să fie dislocată de barbari.

In rezumat: barbarii erau relativ puțin numeroși; erau inculți; majoritatea fiind nomazi tipici, ocoleau muntele, ca mai puțin ademenitor decât stepa. Stăpânirea lor, teritorial vorbind, era mai mult nominală, iar cei care trăiau parazitar, de pe urma populației autohtone agricole, erau siliți să-și apropie graiul localnicilor. Citâm iarăși cuvintele eminentului filolog al Universității din Berlin, pronunțate chiar în sânul «Academiei de Științe»: «S'a considerat ca o minune a istoriei că Românii dela nordul Dunării și-au putut păstra nu numai naționalitatea lor peste 1500 de ani, după năvălirile barbarilor, dar încă au avut și puterea să asimileze un lung șir de alte popoare . . . Dar dacă limba română a devenit limba de circulație (Verkehrprasche) între toate acele neamuri, asta nu e un joc al întâmplării. O astfel de limbă de circulație a fost *indispensabilă* în răsăritul Europei, la începutul evului mediu» (*op. cit.*, pp. 17, 18, 19).

Prin numărul lor și prin cultura lor, sprijinită pe limba latină și pe creștinism, Românii au devenit, fără voia lor, *un mijloc de păstrare a unei părți din civilizația și cultura antică* în această regiune care a

---

war. Auch von diesem Rumänengebiet schweigt die Geschichte, für die Sprachenforschung ist aber sein früheres Bestehen nicht zweifelhaft. Ernst Gamillscheg, *Über die Herkunft der Rumänen*, Berlin, 1940, p. 17.

[1]) Ein weiteres *rein romanisches Kerngebiet* befand sich noch zur Zeit der bulgarischen Einwanderung in den Balkan, also noch im 7. Jahrhundert, zu beiden Seiten der unteren Donau. Namentlich zwischen Giurgiu und Cernavoda, dann nördlich davon in der Ebene zwischen Dîmbovița und Argeș, herrschte, wie die Spatenforschung lehrt, in der Zeit zwischen 400 und 600 ein verhältnismässig starkes kulturelles Leben, das hier nur romanische Prägung haben konnte, *Ibid.*, p. 17.

www.dacoromanica.ro

meritat până în timpurile noastre renumele de «colț al furtunilor» *(Wetterwinkel)*. Imprejurarea aceasta nu trebuie să fie pierdută din vedere de cei care schițează priviri sintetice asupra istoriei. Căci și a trăi vegetativ e ceva; dar a trăi, luptându-te cu împrejurări nefavorabile, e cu mult mai mult. Iar a împlini un rol care interesează și restul omenirii este sarcina cea mai grea, pe care o poate avea un neam în desfășurarea vieții sale istorice.

*

Dacă lăsăm acuma la o parte epoca antică și începutul evului mediu, când latineasca din Carpați a devenit o limbă relativ nouă, ca și celelalte limbi romanice, și ne întoarcem ochii spre restul evului mediu și spre timpurile moderne, ceea ce caracterizează în deosebi istoria poporului român este asedierea aproape neîntreruptă a cetății carpatice de alte neamuri. Năvălirile au durat aici mai mult decât în orice parte a continentului european. Chiar și în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, când Europa centrală și apuseană era de mult în plină înflorire, hordele Tătarilor, urmând vechiul obicei, năvăleau până la poalele Carpaților (1758). E de prisos să mai înșirăm numele și epoca acestor năvăliri, dar relevăm un singur lucru: *năvălitorii s'au măcinat rând pe rând*, iar blocul românesc s'a păstrat, după cum arată harta (p. 195) în care se vede întinderea actuală a neamului și a graiului românesc. Dintre năvălitori, cei cari s'au arătat mai stăruitori au fost Slavii. Ei au venit nu numai în cete prădalnice, dar și ca *sclavi*. Dar cu toate că în răspândirea lor au ajuns până în Grecia, până la Alpi și aproape de Rin, în Dacia n'a putut rămânea nicio insulă de populație slavă (cum ar fi de ex. Lausitz, între Elba și Oder). Astfel, *în zona Carpaților românești, toți barbarii evului mediu au pierit*, lăsând amintirea lor doar în toponimie. Insă dintre toți au rămas în vecinătatea poporului român numai trei neamuri asiatice: Ungurii, Tătarii și Turcii. Aceste trei au reprezentat pentru Români timp de mai multe secole ceea ce am numit «asediul cetății carpatice». (Pe Bulgari nu-i socotim, deoarece ei au fost slavizați de timpuriu).

Aceste trei populații străine de rasele Europei au constituit piedica cea mai grea pentru desvoltarea poporului român. Și din spre apus, și din spre răsărit, și din spre miazăzi, presiunea lor asupra Românilor a durat aproape până în zilele noastre. Lângă «geografia în mișcare» trebuie să adăogăm deci și «etnografia în mișcare» spre a

www.dacoromanica.ro

lămuri aci aspectele generale ale istoriei. In linii mari lucrul s'a petrecut astfel.

Cea dintâi lovitură mai grea pentru neamul românesc a venit din partea Ungurilor. Sosind din spre Asia, prin stepa dela Nordul Mării Negre, şi fiind mereu împinşi dela spate de alţi nomazi mai puternici, ei au căutat scăpare, trecând lanţul carpatic pe unde era mai îngust

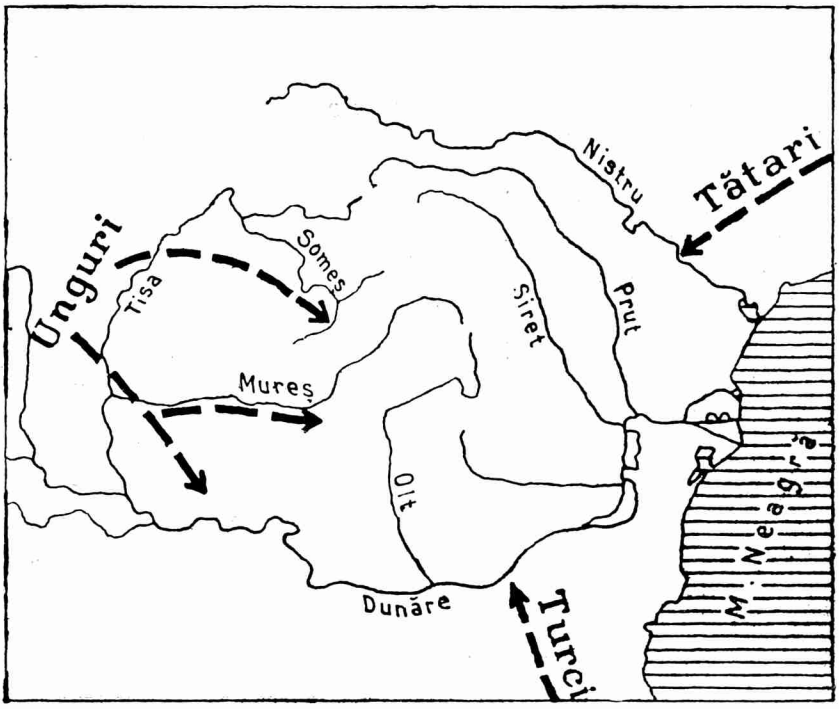

Asediul cetăţii carpatice.

şi au poposit (sec. IX) în câmpia dela Tisa şi Dunărea de mijloc, acoperită, ca orice stepă, numai de ierburi. Au devenit astfel întâiul cui în coasta populaţiei sedentare din Carpaţi.

Peste câteva secole, tot din spre Asia, s'a apropiat marele val al Tătarilor (sec. XIII). După ce au prădat o bună parte din Europa, aceşti nomazi şi-au aşezat corturile în stepa dela Nordul Nării Megre, aşa dar tot în coasta Românilor.

In sfârşit, în secolul XIV se arătară din spre miazăzi şi Turcii, năvălind în peninsula Balcanică. Astfel, o treime turano-mongolică

www.dacoromanica.ro

împresură cetatea carpatică, iar poporul român a fost osândit să-și ducă traiul în mijlocul unor neamuri de altă rasă, cu alte limbi decât cele europene, cu altă civilizație și alte concepții de viață. Iată în puține cuvinte cum s'a desfășurat această penibilă dramă:

a) *Presiunea ungurească.* Descălecând în pusta panonică, cetele Maghiarilor au început a roi în toate părțile după pradă, continuând opera predecesorilor lor, Hunii și Avarii. Putem spune că timp de vreo sută de ani, Europa a trăit sub teroarea invaziilor acestei populații cu o fizionomie exotică și cu obiceiuri care umpleau de spaimă pe creștini. Contemporanii vorbesc cu groază de cruzimile lor [1]). Abia Henric I și Otto I, după biruințele dela Merseburg (933) și Augsburg (955) le-a închis calea către țările din apusul Europei. Insă liniștea aceasta a fost scump plătită prin suferințele Răsăritului. Căci, alungați din Germania, Maghiarii s'au îndreptat spre Carpați. Cununa munților Transilvaniei acoperiți cu păduri li s'a părut oamenilor stepei o lume nouă și tainică: «Țara de peste păduri», *Transilvania* sau *Ultrasilvania.* Iar pătrunderea în ea a mers foarte încet.

Abia peste două secole, și după multe opintiri, au ajuns până în marginea ei răsăriteană (în Țara Bârsei).

Dar în acest lung răstimp, barbarii cei prădalnici se mai potoliseră. Fiind creștinați din porunca regelui, ei au prins a-și schimba felul de viață și a se amesteca cu localnicii, deoarece pusta panonică nu fusese goală la venirea lor, ci se afla aci o populație europeană, mai ales Slavi și Români *(pastores Romanorum,* de care am amintit mai sus). Astfel, s'au apropiat de obiceiurile Europenilor și, pe încetul, și-au schimbat chiar rasa, pierzând caracterele mongoloide. Fără această

[1]) Abatele Regino (secolul al X-lea) scrie despre ei astfel: «Ungurii se hrănesc aproape ca fiarele sălbatece, cu carne crudă și cu sânge. Ei taie în bucățele inima dușmanilor omorâți și le înghit ca doctorie». Ricardo povestește în cronica sa același lucru: «Ungurii trăesc ca fiarele, fără să lucreze pământul; mănâncă carne de cai, de lupi și alte animale, bând lapte de iapă și sânge». In sfârșit episcopul de Freysing îi descrie așa: «Ungurii sunt oameni fioroși, cu ochii în fundul capului, de statură mică, barbari și sălbatici în obiceiurile și limba lor; un fel de monștrii omenești». Lăsând însă la o parte exagerările, inevitabile în astfel de împrejurări, rămâne totuși destul spre a ne da seama ce cumplită impresie a făcut ivirea acestui nou element asiatic, măcar că Europenii avuseseră ocazie să cunoască în răstimp de câteva secole isprăvile Hunilor și Avarilor precedesorii de aceeași rasă cu neamul maghiar. Proba cea mai lămurită despre spaima produsă la aceste năvăliri e cuvântul *ougre* (ungur) și *bougre* (bulgar) rămas și azi cu sens peiorativ, tocmai în marginea apuseană a continentului.

www.dacoromanica.ro

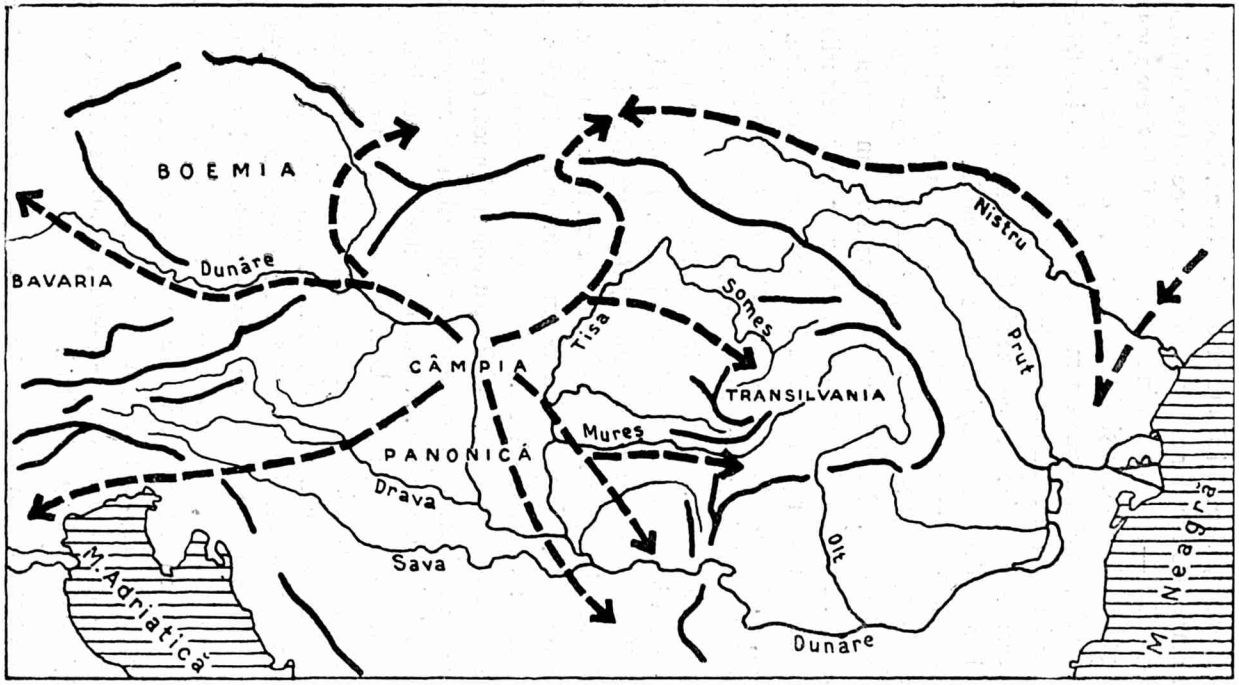

Roirea Maghiarilor din câmpia panonică spre țările dimprejur.

www.dacoromanica.ro

transformare și fără creștinism, ei ar fi pierit de bună seamă, ca și Hunii, Avarii, Pecenegii, Cumanii și alte neamuri asiatice. Putem spune că norocul cel mare al Ungurilor a fost creștinarea lor pe cale administrativă. sub Ștefan I (1001—1038) care primi dela Papa titlul de « rege apostolic ».

Totdeodată, ei adoptară și sistemul feudal, pe temeiul căruia regele se considera stăpân al întregului pământ ocupat, luându-și astfel dreptul de a împărți din el « feude » după plăcerea lui.

Cu această concepție: ca reprezentanți ai catolicismului și ai feudalismului, Maghiarii se apropiară de Transilvania.

Aiçi însă trăia în masă o populație cu totul deosebită nu numai ca rasă și limbă, dar și în ce privește religia — lucru de adâncă însemnătate în evul mediu. Creștinismul românesc avea un caracter arhaic, conservator (p. 209); rămăsese aproape cu totul străin de certurile pentru dogme, atât de numeroase în cel dintâi mileniu al erei creștine. Astfel, biserica lor, tradiționalistă prin firea lucrurilor, era lipsită de secte și refractară la proselitism; iar cât privește viața socială, organizația era de asemenea simplă: fiecare ținut se mulțumea cu dreptatea dobândită dela un « jude » (din *judex*) sau « județ ». Până și azi, unitățile administrative se numesc în România *județe* (Bezirk, dipartimento). Peste mai multe județe era apoi un *duce* sau un *voevod*. Despre acesta ne încredințează însăși o cronică ungurească, înșirând chiar numele ducilor români: Gelu, Glad, etc.

Ce valoare are această cronică? Pentru unii mai mică, dar alți învățați unguri o consideră ca « una din creațiile cele mai armonioase ale istoriografiei latine medievale... atât ca reflexiune metodică, precum și ca adâncime de cunoștințe ». Dar, oricât am scădea din meritele acestei cronici, scrisă chiar de notarul regelui Ungariei, un lucru e clar: la năvălirea Ungurilor în Transilvania, *Românii formau aci un bloc etnic cu o individualitate bine definită și cu o organizare politică destul de însemnată.* Lucrul nu e de loc de mirare, după cele înșirate mai sus. Creștinismul românesc, cu aproape o mie de ani mai vechi decât al Ungurilor, precum și limba lor, care servise ca « limbă de circulație » chiar pentru barbari (p. 231), îi ajutase în lupta cu nevoile, iar instituțiile lor, moștenite din epoca daco-romană, se arătaseră folositoare în unele priviri chiar pentru năvălitori.

O dovadă pipăită că barbarii nu nimiceau populația autohtonă, ci căutau s'o exploateze sub formă de dijmă, avem exemplul clasic al Tătarilor « hordei de aur » care inundaseră o mare parte din Rusia.

www.dacoromanica.ro

« Sistemul lor fiscal se mărginea la o dare pusă pe *socha* (un fel de plug primitiv) sau dare pe un ogor cât putea să fie lucrat de doi sau trei muncitori, cu vitele lor — ceea ce presupunea două lucruri: numărarea populației supuse, apoi obligația ca nimeni să nu-și părăsească ogorul. Se știe că, în adevăr, Tătarii au făcut în acest scop două recensăminte [1]).

« Cât despre adunarea impozitului, ea se făcea tot prin căpiteniile locale, răspunzătoare față de năvălitori. Așa au procedat și în Transilvania. Un martor al invaziei Tătarilor, călugărul Rogerius dela Oradea, povestește lucrul cu destulă amănuntime:

« Fiindcă era timpul secerișului, au strâns cu toții recolta și au pus-o în hambare împreună cu paiele și fânul . . . Au ales apoi Knezi, adică *balivi*, ca să facă dreptate și să le procure: cai, vite, arme, daruri și vestmintele trebuincioase » [2]).

In astfel de condiții, Românii, apărați de limba, de biserica și de organizarea lor tradițională *(jus valachicum)*, au putut rezista tuturor greutăților acelei epoci, turburată nu numai în zona Carpaților, ci în toată Europa, deoarece barbarii pătrunseseră până în Italia, Franța și Spania, ba unii trecuseră și în Africa.

Nici venirea Ungurilor nu însemnase pentru Români o catastrofă, la început. Greutățile au început abia după creștinarea lor, deoarece barbarii ceilalți se mulțumiseră cu un tribut, iar acum Statul « apostolic » și « feudal » începu a oferi ceva nou: *trecerea la catolicism* pe de o parte, și « feude » pe de altă parte. E cu neputință să înșirăm persecuțiile la care au fost supuși Românii, considerați ca eretici (din cauza ortodoxiei lor tradiționale). Dar vom releva un singur lucru de mare însemnătate nu numai confesională, ci și socială, și politică: regii Ungariei au legat titlul *nobil* de *catolicism* și n'au mai împărțit domenii decât celor care treceau la confesiunea catolică. Din cauza aceasta, o parte dintre fruntașii Românilor s'au lăsat ademeniți să iasă din sfera vieții lor naționale și, devenind catolici, s'au maghiarizat cu timpul, îngustând astfel pământul românesc în favoarea năvălitorilor. De unde la început, ducele român Menumorout spusese limpede că nu va da nimic din țărâna țării sale [3]) *(terram cum pugillo se daturum negabat)*, cu timpul renegații, pentru titluri nobiliare, au scăzut patrimoniul autohton.

---

[1]) P. Milioucov, *Essai sur la civilisation russe*, Paris, 1901, p. 174 ș. u.

[2]) *Constituerunt canesios* (kinezi sau județi) *id est balivios, qui justitiam facerent et eis equos, animalia, arma, axenia et vestimenta utilia procurarent* . . . Pacem habebamus et fora . . . convenievant canesi . . . etc. (Rogorici *Carmen miserabile* cap. XXXV).

[3]) *Anonymi Belae regis notarii gesta Hungarorum*, cap. LI.

www.dacoromanica.ro

Nu numai atât. Catolicismul și feudalismul au devenit și un mijloc de slăbire politică pentru Români, cum vom vedea îndată. Dar mai întâi să relevăm un fapt de mare însemnătate, din care se vede iarăși lămurit că «istoria este geografie în mișcare» (și etnografie, adăogăm noi).

Fiind Transilvania o «unitate fizico-geografică distinctă, față de câmpia panonică, cum mărturisește însuși geograful ungur prof. Cholnoky Ienö; pe de altă parte, fiind ocupată de un neam deosebit, cârmuit de principii săi, după lupte cu Maghiarii și încuscrire (principele Menomorout dăduse pe fiica sa în căsătorie unui urmaș al lui Arpad), se ivi aci o *formă politică la care Ungurii nici nu se gândiseră:* pe când în stepa Dunării de mijloc era un singur stăpân, regele, aici mai apare și un *principat.* Cu drept cuvânt, geograful mai sus citat observă că «în cursul istoriei, această situație particulară a ieșit mereu la iveală». Fie «ca Dacie, fie ca principat, Transilvania a avut totdeauna o *istorie proprie*». Geografului maghiar i se pare chiar că această istorie s'ar fi legat mai mult de a Ungariei. — Am văzut însă mai sus ce spun faptele economice și vom mai înșira și alte probe contrare.

Mai întâi, subliniem faptul că principele Transilvaniei avea dreptul să țină o armată deosebită; avea dreptul să dăruiască feude și dreptul să judece. Alături de monedă deosebită, de unități de măsură deosebite, de ponderi deosebite și de vămi proprii, principele acesta era de fapt un fel de *concur nt* al regelui Ungariei. Lucrul s'a văzut mai limpede decât oricând, la 1526, când principele Transilvaniei n'a ajutat pe regele Ungariei, ceea ce a și adus nimicirea Statului unguresc.

Așa dar, făptura fizică a Transilvaniei, precum și prezența neamului român în cetatea carpatică și împrejurimi au păstrat aci o individualitate politică, deosebită de Ungaria, cu o «viață proprie», cum observă profesorul Cholnoky. Rămâne acuma să observăm și sub aspectul politic (istoric) relațiunile dintre Transilvania și țările vecine, pe care le-am urmărit mai sus din punct de vedere economic, și vom vedea în ce parte se orienta acest principat.

Ca urmare a caracterului feudal și catolic al Statului unguresc, situația Românilor a devenit veac după veac tot mai grea. La cea dintâi dietă a Transilvaniei (11 Martie 1291), documentul latin ne arată încă pe Români într'o situație normală: stau adică în această manifestare politică pe același plan cu nobilii unguri, cu Săcuii și Sașii, veniții aci în calitate de coloni. Dar, cu timpul, persecuțiile față de elementul

www.dacoromanica.ro

românesc sporesc într'atât, că nu le mai rămâne altă cale decât a revoltei La 1437, când un episcop catolic a ajuns până acolo să ceară satelor românești un impozit în favoarea cultului catolic, țărănimea s'a răsculat. Nobilii au fost frânți, iar prin tratatul dela Cluj-Mănăștur, Românii căpătară dreptul de a fi socotiți ca « o stare socială deosebită, având căpitanii lor, care să-i apere și a căror persoană să fie inviolabilă » — un fel de *tribuni* ai poporului.

Reacțiunea feudalilor n'a întârziat; făgăduielile au fost călcate în picioare, iar persecuțiile au devenit și mai aspre, ceea ce a provocat alte revolte. Una dintre cele mai vestite a fost a lui Doja. In 1513, Papa încearcă să organizeze o cruciadă în contra Turcilor care amenințau a pune mâna pe Europa centrală. « Bula papală » publicată în ziua de Paști promitea iertarea de păcate pentru toți cei care se vor înrola contra păgânilor, iar țărănimii îi asigura liberarea de iobăgie. Se înțelege, iobagii se înrolau pe întrecute, dar nobilii, văzând că scade venitul latifundiilor, au pus și ei mâna pe arme, însă nu contra Turcilor, ci contra țăranilor cruciați. In fruntea acestora se afla George Doja, vestit pentru vitejiile sale în războaiele cu Musulmanii. S'au dat mai multe lupte, iar în cele din urmă țăranii, fiind slab armați, au fost înfrânți. Doja fu prins și osândit la moarte pe rug. In batjocură, a fost suit pe un tron de fier, înroșit în foc; i s'a pus pe cap coroană tot de fier înroșit, iar căpitanii săi, după o lungă înfometare, au fost siliți să mănânce carnea « Regelui Kuruților ».

In astfel de condițiuni, Statul nu putea fi decât slab. Abia se împlinise un deceniu dela răscoala țăranilor, și Sultanul Soliman nimici toată armata ungurească în bătălia dela Mohaci (1526). Regele Ungariei e ucis, Ungaria ștearsă din harta Europei, iar la Buda fu așezat un pașă turc. Astfel, regatul apostolic, după o durată de 5 secole, a fost complet lichidat.

Nu însă și principatul Transilvaniei. Istoria are ironiile ei. Tocmai în ținutul locuit de neamul românesc, s'a mai păstrat o urmă de organizare politică ungurească, sub forma Principatului transilvănean devenit însă acum, tributar Turcilor, ca și Moldava și Țara Românească (numită de unii și Valahia). Nenorocirea comună ar fi trebuit să facă pe Unguri mai omenoși. Zadarnică așteptare. Ei au continuat mai departe, cu asuprirea lor asupra elementului românesc, atât în timpul când Transilvania a fost supusă Turcilor (1526—1699) cât și mai târziu, când fu anexată la Austria. Iar ca o dovadă despre felul cum s'au

www.dacoromanica.ro

purtat Ungurii cu Românii în acest răstimp, dăm o singură mărturie. Iosef al II-lea, în calitate de ajutor al mamei sale, Maria Tereza, a cercetat de aproape starea țăranilor din Transilvania, și scria împărătesei următoarele:

«Imi fac o datorie de conștiință să arăt că țara asta, Transilvania, e bună și frumoasă, însă are nevoie de grabnic ajutor, de o reformă radicală, deoarece simple îmbunătățiri nu mai ajung, mentalitatea nobililor fiind cu totul stricată... Toți caută să-și păstreze privilegiile și să poată face ce voiesc cu supușii lor... Nobilimea maghiară nu se teme de nimic, mai mult pe lume, decât de ceea ce i-ar putea micșora veniturile sau i-ar mărgini privilegiile pe care și le întinde, cu drept sau fără drept, atât de departe cât poate, ca să-și exploateze cât mai mult pe iobagii supuși ei. Iobagul este un fel de rob al Domnului său; n'are niciun mijloc de susținere; trebuie să slujească mult ori puțin, după bunul plac al stăpânului, *cum* și *unde* vrea acesta... De aceea, sate întregi sunt pe cale să emigreze în Moldova». Cum să nu emigreze bieții iobagi, dacă erau siliți să muncească pentru proprietar, «în fiecare săptămână 4 zile cu palmele, sau 3 zile cu vitele lor».

Urmarea acestei stări nesuferite a fost o nouă răscoală (1784) care a cuprins toată partea apuseană a Transilvaniei. In fruntea răsculaților era tot un țăran, Ursu Nicola-Horia. Dar cu toate că însuși împăratul recunoscuse dreptatea celor asupriți, armata a luat tot partea privilegiaților! Horia Ursu a fost prins și frânt pe roată la Alba Iulia, după ce au fost aduși la fața locului de schingiuire martori din toate satele românești, ca să povestească și celor de acasă, chinurile martirului și astfel să înfricoșeze gloatele...

Insă nici după asta, lucrurile nu s'au îndreptat. In secolul următor, mărturisește fără înconjur asuprirea chiar un ungur, a cărui autoritate nu poate fi pusă la îndoială de nimeni, deoarece făcea parte din guvernul revoluționar al lui Kossuth. Ca om cinstit, Bartolomeu Szemere spune despre Români următoarele:

«Nu e popor a cărui soartă tristă s'ar putea asemăna cu a celui românesc... *Constrâns de cârmuirea austriacă la unire cu Roma*, prin toate mijloacele ce se pot închipui ale apăsării morale, ale puterii armate, bisericile li s'au închis; pruncii le-au rămas nebotezați, perechile căsătorite — fără binecuvântare, iar morții neînmormântați... Ei nu s'au putut afirma și nu s'au putut desvolta în nicio direcție, potrivit cu firea lor, ci au stat ca un minunat copac viu, bogat în frunze, dar

www.dacoromanica.ro

nicio floare n'a putut înmuguri și nici rod n'a putut străluci în crengile lui întunecate . . . ».

De aceea, la 1848, izbucnește o altă revoluție, sub conducerea lui Avram Iancu, numit «regele munților». Răsculații se organizară în chip de *legiuni*, comandate de *prefecți* și *tribuni* (un răsunet depărtat din viața Daciei lui Traian). Insă armata aceasta, bizuită mai mult pe puterea munților decât pe a armelor, pe care nu le avea, a fost înfrântă, iar nemeșii unguri au putut continua în voie asuprirea elementului românesc — măcar că Ungaria nu mai exista de câteva secole. Prigonirea administrativă, religioasă, școlară și economică a devenit din ce în ce mai aprigă, până în pragul secolului de față. După dureroasele mărturisiri ale unui liberal ca Szemere, ne-a fost dat să auzim din partea baronului Désider Banffy (fost prin ministru al Ungariei) declarații ca acestea, făcute în parlamentul din Budapesta: «Politica mea șovinistă este tendința puternică și nestăpânită spre un scop, și *atingerea acestui scop cu orice preț:* Clădirea unui Stat unguresc cu o singură limbă» [1]).

Iar rezultatul acestei nemiloase prigoniri a început să se simtă sub forma emigrării. Peste 200.000 de țărani români și-au luat lumea în cap, împrăștiindu-se în America. (De aci și numele de «Irlandezii Ungariei»).

Intețirea prigoanei în contra poporului românesc din Transilvania și Ungaria a fost ajutată și de o altă împrejurare. La 1848, revoluționarii români, tot așteptând împlinirea făgăduințelor lui Iosef al II-lea, *rămaseseră credincioși împăratului Austriei* și luaseră armele contra Ungurilor. Dar, la 1866, când Austria a fost frântă de Bismark, Ungurii ridicară iarăși capul: au silit Viena la 1867, să împartă prin «Ausgleich» stăpânirea monarhiei cu Buda-Pesta. Astfel, s'a născut monarhia bicefală Austro-Ungaria, iar Maghiarii au izbutit să învie pentru câteva decenii regatul desființat la 1526 de Turci. De data asta, au cercat «cu orice preț» să transforme jumătatea răsăriteană a monarhiei într'un Stat unitar cu o singură limbă, măcar că acest teritoriu era ocupat de o sumă de alte neamuri: Croați, Sârbi, Slovaci, Ruteni, Șvabi, Sași și Români. Aceștia din urmă fiind cei mai numeroși și având

[1]) Meine schauvinistische Politik ist ein unwiderstehlich starkes Streben nach einem Ziele und das Erreichen dieses Zieles um jeden Preis: der Aufbau des einheitlichen ungarischen Staates *(Pester Lloyd,* 7. Mai, 1908).

www.dacoromanica.ro

alături regatul românesc, înfloritor sub cârmuirea lui Carol I, numit de supușii săi Carol cel Înțelept, era firesc ca loviturile Ungurilor să cadă mai ales asupra Românilor.

Fatalitățile geografice devin însă cu timpul fatalități istorice, fiindcă istoria este «geografie în mișcare» (Herder). După căderea monarhiei Habsburgilor (ultimul suveran «apostolic» în Europa), toate neamurile mai sus înșirate și-au dobândit libertatea.

Ungaria a putut deveni și ea independentă, rămânând însă numai în spațiul său etnic, adică în stepa unde poposiseră triburile nomade ale lui Arpad la venirea lor în Europa. S'a împlinit așa dar, încă odată, cuvântul lui Herder, iar un om de știință, istoricul Francisc Eckhardt, profesor la Universitatea din Budapesta, cu obiectivitatea cercetătorului nepărtinitor, într'o lucrare din 1934, asupra istoriei ungurești, a recunoscut că «descălicătorii lui Arpad *n'au populat întreaga Ungarie*, de odinioară, ci regiunea locuită de ei este *aproape aceeași cu pământul*, la care au fost reduse granițele Ungariei, cu o mie de ani mai târziu, prin cuprinsul tratatului dela Trianon». Observarea geografică și antrotpogeografia este exactă, dar istoricul putea să lase cu totul neaminti tratatul dela Trianon, deoarece *înainte de armistițiul* care pusese capăt războiului mondial, și deci cu mult înainte de tratatele dela Versailles (Trianon), însuși guvernul unguresc din Budapesta *acceptase despărțirea Românilor de Ungaria*, recunoscând încă dela 27 Octomvrie 1918 «Consiliul Național Român» ca *singurul organ reprezentativ al întregului neam românesc*, din fosta monarhie austro-ungară. Comunicarea ministrului de război al Ungariei suna așa:

«Aduc la cunoștința ofițerilor, subofițerilor și oamenilor de trupă *români*, că *jurământul lor* va fi primit de Consiliul Național Român».

In urma acestui comunicat oficial, 26 de comitate (județe) locuite de Români, ieșiră în chip automat de sub autoritatea Statului unguresc, rămas în spațiul său geografic și etnic — câmpia panonică, cum foarte drept observa profesorul de istorie din Capitala Ungariei (după 16 ani dela împlinirea acelui eveniment). Iar reprezentanții Românilor, în marea adunare dela Alba Iulia (peste 100.000), au decis *unirea* cu regatul României.

Insă istoria are uneori grijă să-și verifice sentințele sale. Aci s'au făcut chiar *două verificări*, la care nimeni nu s'ar fi gândit.

Una: sub regimul comunist al lui Bela Kun. Ungaria, ca și cum s'ar fi răsgândit, a pornit din nou lupta în contra României, măcar că tre-

www.dacoromanica.ro

cuse mai mult de o jumătate de an dela încheierea armistițiului care terminase războiul mondial. Fie că dictatorul comunist se gândise numai la lățirea comunismului (el a și isprăvit cariera sa în Rusia sovietică), fie că dorise glorie militară, ca să-și consolideze situația politică, e destul că rezultatul războiului din vara anului 1919 s'a întors cu totul împotriva Ungariei. Trupele ei au fost învinse și chiar capitala Budapesta a fost ocupată de armata română. Așa că tratatul dela Trianon n'a făcut decât să *verifice* și să consființească *pentru a doua oară* ceea ce fusese liber consimțit de guvernul unguresc, înainte de guvernarea lui Bela Kun și înainte chiar de încheierea armistițiului general, prin care se isprăvise războiul mondial.

S'a recunoscut așa dar, în urma acestui neașteptat duel ungaro-român, ceea ce fusese împlinit în faptă: *deslipirea pentru totdeauna a Transilvaniei și a tuturor Românilor* (din Banat, Crișana și Maramureș) *de silnica legătură cu Ungaria.* Cu armele în mână, veniseră Maghiarii asupra Transilvaniei, tot cu armele au fost respinși în stepă. Și se cuvine să amintim că la această luptă pentru liberarea pământului Daciei au luat parte, pe lângă armata regatului român, chiar Românii din Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș, Basarabia și Bucovina. (Ca o simbolică potrivire a soartei, s'a nimerit că însuși comandantul care a frânt mai întâi ofensiva trupelor ungurești la Tisa, a fost un Român transilvănean).

A doua verificare neașteptată: fiindcă cei adunați pentru tratativele din Versailles nu voiau să țină seama de obligațiile care fuseseră semnate la intrarea României în război, reprezentantul României, ca protestare, s'a retras dela conferința de pace. Așa că hotarul definitiv dintre Ungaria și România a fost fixat *fără particlparea României*, după chibzuința unor experți străini, pe temeiul statisticei și a hărților etnografice. Prin urmare, ca un fel de lux de justiție, României i s'a impus o graniță corectată de arbitri, *singura graniță corectată*, între toate cele ce s'au stabilit prin pacea dela Versailles.

Istoria are unele reveniri (*ricorsi* cum spunea odinioară Vico). Faptele au uneori o neașteptată simetrie, ca un soi de leit-motiv care se repetă. Marea Adunare dela Alba Iulia, unde s'a hotărît unirea tuturor Românilor într'un singur regat, era ca un fel de răsunet al adunării dela Blaj, în centrul Transilvaniei, care ceruse încă dela 1848, prin glasul celor 40.000 de reprezentanți ai poporului român, ștergerea nedreptăților din trecut. Tot așa, încoronarea Regelui României la Alba Iulia

www.dacoromanica.ro

a fost după 323 de ani, repetarea solemnă a încoronării în același loc a lui Mihai Viteazul, cel dintâi *restaurator* al Daciei Traiane.

Summa: lungul asediu pe care l-a făcut din spre apus, cetății carpatice, cel dintâi neam asiatic așezat în vecinătatea Românilor, s'a terminat. Asasinarea lui Mihai Viteazul chiar în mijlocul Transilvaniei, lângă dacicul oraș Turda (*Turi*-dava); frângerea pe roată a lui Horia Ursu la Alba Iulia; martiriul lui Avram Iancu și nenumăratele suferințe ale poporului român și-au aflat răsplata. S'au împlinit astfel cuvintele ducelui român Menumorout, spuse la prima întâlnire cu Maghiarii: « cât vom trăi, pământul nostru nu-l dăm » *(terram autem... nullatemus concedimus nobis viventibus).*

Socoteala aceasta privește în deosebi pe Români. Ea are însă și un aspect european: după cum bătălia dela Mohaci (1526) lichidase « regatul apostolic », războiul mondial (1914—1918), desființând Austro-Ungaria, a lichidat *ultimul Stat feudal din Europa.* S'a înlăturat astfel, pentru totdeauna, nu numai titulatura clericală « apostolic », dar și un paradox geografic: pretenția neamului nomad al Maghiarilor, așezați în secolul al IX-lea pe stepa dintre Alpi și Carpați, de a stăpâni țările muntoase dimprejur, cu populație de altă rasă, de altă limbă și cu alte tradiții culturale.

In contra regulei istorice care arată că Statele stăpâne pe munți sau podișuri caută de obicei să se întindă și peste câmpiile dela poale, aci nomazii câmpiei cercaseră să cucerească și munții dimprejur, o inversiune pe care experiența istorică a omenirii n'o cunoaște nicăiri [1]).

*

Al doilea neam nomad, care a poposit lângă hotarele vechii Dacii, a fost al Tătarilor. Această spiță mongolică, după un asalt furtunatec, ca și al Maghiarilor, a tăbărît în stepa de lângă Marea Neagră. Prădăciunile au durat până în secolul al XVIII-lea, mai mult decât în orice parte a Europei. La 1758, hoardele tătărești năvăleau încă până în munții dela răsăritul Transilvaniei (Vrancea). Pagubele materiale au fost imense. Tătarii ajunseseră a fi socotiți de poporul român, ală-

[1]) Cât de firească e legătura Maghiarilor cu stepa se poate constata și din faptul că profesorul Ladislaus Tapay-Szabó, apreciind desvoltarea Mongoliei și a Manciuriei, a făcut în timpurile din urmă, propunerea ca neamul său să se întoarcă în Asia *(Univ.,* 3.XI.1935).

www.dacoromanica.ro

turi de roiurile lăcustelor, de holeră și de ciumă, ca un fenomen periodic, un fel de calamitate inevitabilă, impusă de natură. Totuși, lipsa de prozelitism a acestor nomazi, convertiți la religia lui Mohamed, a făcut ca vecinătatea lor să fie suportată mai ușor decât a Maghiarilor. Aceștia din urmă, nu numai în timpul când erau catolici, dar chiar după ce unii au trecut la calvinism ori la unitarism, au continuat cu pornirea lor de a-și aservi pe Români, fie prin confesiune, fie prin limbă sau osândindu-i la o veșnică iobăgie.

Asediul tătăresc, pe laturea de răsărit a cetății carpatice, după ce a durat vreo cinci secole, s'a terminat și el în secolul trecut.

*

In sfârșit, al treilea element etnic, cu un rezultat și mai mare în viața poporului român (și chiar a Europei întregi) a fost al Turcilor. Istoria lor e mai cunoscută decât a Ungurilor și a Tătarilor. Venind din spre Asia Mică, la puțin timp după Tătari, ei pătrund în peninsula balcanică, cuprind Constantinopole și-și îndreaptă ochii spre mijlocul Europei. Ciclonul turcesc a ținut câteva secole și s'a potolit abia după asediul Vienei.

Aci ne interesează în deosebi asaltul pe care l-au dat și ei cetății carpatice. In două cuvinte, lucrul s'a petrecut așa:

Mai întâi, Otomanii au cucerit toată peninsula balcanică. Grecii, Bulgarii, Sârbii și Albanezii ajung rând pe rând supușii Sultanului. Granițele țărilor creștine au fost șterse toate și steagurile semilunei se înfig pe malul drept al Dunării de Jos. Aici însă armatele turcești întâlnesc cea dintâi rezistență durabilă, întrupată în patru personalități istorice:

Mircea cel Bătrân (1386—1418). Mai întâi, el ia parte la cruciada europeană, care adusese în fața Turcilor ostași creștini tocmai din fundul Europei. Insă armata cruciaților a fost frântă pe malul drept al Dunării (Nicopole). Deși rămas singur, Mircea a continuat să-și apere țara în tot timpul lungii sale domnii, purtând cinci campanii. La Rovine a izbutit să înfrângă armata Turcilor, condusă de însuși sultanul Baiazid Ilderim (Fulgerul). Se poate deci spune că, la sfârșitul secolului al XIV-lea și la începutul secolului al XV-lea, digul așezat în fața islamismului au fost Românii. Domnul Țării Românești, stăpân la început pe amândouă malurile Dunării, până la Marea Neagră, și pe toată peninsula dintre Dunăre și Mare (numită Dobrogea), repre-

www.dacoromanica.ro

zenta o putere considerabilă, mai ales că se sprijinea pe Carpați, stăpânind și în Transilvania Ducatul Făgărașului și al Amlașului [1]).

Pe când armatele din apusul Europei, îmbrăcate în fier, erau mici, din cauza scumpetei armelor, armata lui Mircea, rezemată pe cavalerie ușoară, era tocmai ce se potrivea, ca să facă față Turcilor.

Rolul Domnului român l-au prețuit chiar cronicarii turci, mărturisind că Mircea a fost cel mai viteaz și cel mai ager dintre adversarii

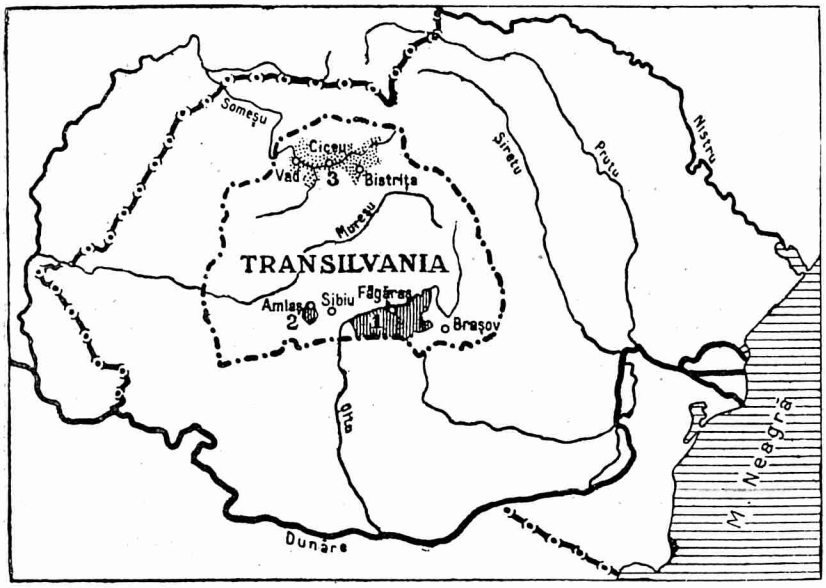

1. Ducatul Făgărașului. — 2. Ducatul Amlașului. — 3. Posesiunile domnilor moldoveni în Transilvania.

Otomanilor *(princeps inter christianos fortissimus et acerrimus)* [2]). Sârbii, Bulgarii, Byzantinii și Italienii l-au încărcat de asemenea cu laude.

A doua personalitate însemnată pentru lupta contra Turcilor e Ioan Corvin de Huniade. După moartea lui Mircea, el a reprezentat rezistența creștinilor. Măcar că era român, dar meritele sale militare

[1]) Posesiunile lui Mircea în Transilvania (după schița de hartă a prof. P. P. Panaitescu).

[1]) Leunclavius, *Historia musulmana*, Turcorum de monumentis eorum exscripta, 1591, col. 418.

www.dacoromanica.ro

şi politice erau atât de vădite, încât din Ban al Banatului, ajunge Voevod al Transilvaniei, apoi Regent al Ungariei. In zece campanii, frânge armatele turceşti, fiind biruit numai de două ori. Ciuma îl răpune pe când apăra Belgradul.

Renumele lui Corvin crescuse în aşa măsură, că Ungurii au ales pe fiul său Matei, ca rege al Ungariei, cu toată aversiunea pe care o simţeau faţă de familia străinului [1]). Până şi Sultanul Mohamed, cu toată duşmănia în contra creştinilor, a recunoscut că un astfel de om «de când e lumea n'a stat sub porunca altuia», iar învăţatul Papă Pius II (Aeneas Silvius Piccolomini) a scris despre eroul creştinătăţii că el, Corvin, «n'a sporit atâta faima Ungurilor, cât o sporise pe a Românilor, din coapsele cărora s'a născut».

Locul său de naştere fiind chiar în ţinutul carpatic, unde se înălţase odinioară capitala Daciei, la moarte a hotărît să fie înmormântat la Alba Iulia, în ţărâna patriei sale.

A treia personalitate, cu un nume încă şi mai răsunător, a fost Ştefan cel Mare (1457—1504). Aproape o jumătate de secol, a stat în calea Turcilor. A purtat nu mai puţin de 40 războaie; a fost învins numai de două ori, măcar că era lovit nu numai de Turci şi de Tătari, dar şi de Poloni şi de Unguri, din spate. Biruinţele sale asupra Turcilor au avut atâta răsunet în Europa, încât Papa Sixtus IV l-a numit «atlet al creştinătăţii», mărturisindu-i că numele lui e în gura tuturor [2]).

Ca şi Mircea, Ştefan era stăpân dela Marea Neagră până la Apus de Carpaţii răsăriteni, având peste munţi tot ţinutul până la confluenţa Someşelor, unde a înfiinţat chiar o episcopie (la Vad) pentru neamul românesc din Transilvania. Ce însemna Domnul român pentru epoca sa se poate judeca mai bine din cuvintele acelora cu care încrucişase spada. Cronicarul polon Matia de Miechov, îl înalţa în slavă: «O Ştefane, bărbat minunat şi victorios, care singur dintre toţi principii veacului nostru putuşi câştiga o biruinţă atât de strălucită împotriva

---

[1]) Ulrich Cilley, omul de încredere al lui Ladislaus al V-lea, scriind lui Brancovici, mărturiseşte că «ar vrea să ucidă pe copiii lui Ioan Huniade, pentru a stârpi rasa acestor câini de Valahi» *(Fessler* IV, p. 847). Unul dintre fiii lui Corvin a şi fost ucis.

[2]) Res tuae contra infideles Turcas communes hostes sapienter et fortiter gestae tantum claritatis tuo nomini addiderunt ut *in ore omnium sis* et consensu plurimum lauderis. (Romae XX Martii MCCLXXVI, Anno V).

www.dacoromanica.ro

Turcilor »[1]). De altfel, titlul de « cel Mare » i-a fost dat de un suveran contemporan: *Stephanus ille Magnus*[2]).

Peste un secol se arătă a patra mare personalitate, Mihai Viteazul (1593—1601). Situația neamului românesc era acum și mai grea. Desființând Ungaria (1526), Turcii ajunseseră cu hotarul lor aproape de porțile Vienei. Linia Dunării de Jos n'o trecuseră încă deplin. Mihai al V-lea, reluând ideea cruciadei contra păgânilor, bate de mai multe

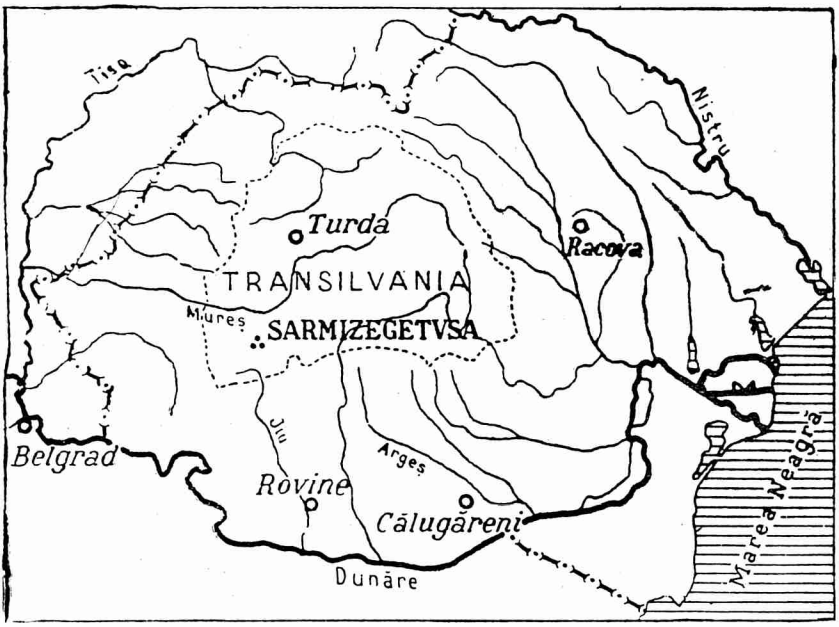

Locul luptelor mai însemnate contra Turcilor.

ori pe Turci, se măsoară cu însuși Vizirul Sinan-Pașa, care pusese în mijlocul oștirii sale, chiar steagul cel verde al Profetului și-l frânge (la Călugăreni). Dar fiindcă ușuratecul principe al Transilvaniei, deși supus Turcilor, umbla cu gânduri de prioritate, ba chiar voia să răstoarne pe Mihai, acesta trece repede munții, bate armata lui Sigismund Bathory și cuprinde pe seama sa Transilvania. Apoi, pentru a-și asigura spatele, e silit să cuprindă și Moldova, unde Polonii (care

[1]) E vorba de cea dela Racova sau Podul Inalt.

[2]) Scrisoarea Regelui Sigismund (Hurmuzachi, supl. II, p. 22 la I. Ursu, *Ștefan cel Mare*, 1925).

www.dacoromanica.ro

cochetau cu Turcii) ajutaseră să capete tronul o creatură a lor. Astfel, împins de nevoile militare ale cruciadei, viteazul Domn se văzu stăpân peste toată Dacia Traiană. Izbutise în câteva campanii fulgerătoare, să reconstitue puterea politică a neamului său, dând Statului românesc centrul lui firesc, Transilvania. In 1600, el se încoronă la Alba Iulia, Domn al tuturor Românilor.

Cum era și firesc, faima atâtor biruințe și lumina de meteor a marelui ostaș a sguduit sufletul tuturor țărilor vecine. Domnul român deveni subiect de epopee pentru neamurile creștine din răsăritul Europei [1]), iar Papa Clement al VIII-lea, lăudându-l pentru ușurarea adusă creștinătății, îl îndemna să treacă la catolicism (22 Aprilie 1600). Din peninsula balcanică, unde era privit ca o minune, celebritatea lui trece în Italia și ajunge până în Spania, unde e înfățișat și pe scenă (Lope de Vega), iar împăratul Rudolf de Habsburg îl asemăna ca un «al doilea Alexandru cel Mare», ba istoricul german Bisselius îl compara și cu Arhanghelul Mihail [2]).

Toți se așteptau acum la alungarea Turcilor din Europa. Misionarul Andrei Bobbi, un călugăr dominican, vedea în Mihai restauratorul imperiului roman de răsărit, cu capitala în Constantinopole (25 Iunie 1600). Din nenorocire, rivalitățile dintre creștini, slăbiciunea împăratului Rudolf care se ocupa mai mult de astrologie decât de problema turcească, și mai ales intrigile Ungurilor din Transilvania încurcară viața eroului. El fu asasinat. Mâna creștinilor puse capăt cruciadei contre Turcilor, iar mormântul martirului, așezat chiar pe locul unde fusese asasinat, la Turda, în mijlocul Transilvaniei, a devenit un simbol istoric pentru întregul neam românesc.

Jertfele însă cu cât sunt mai grele, cu atâta aduc rod mai însemnat, fie cât de târziu. Rezultatul s'a văzut abia în secolul al XIX-lea. Cu toate suferințele prin care trecuse neamul românesc, el a izbutit să ajungă la un rezultat vrednic de luat în seamă. Rând pe rând pieriseră de pe harta Europei toate statele vecine: pierise Bulgaria, pierise Serbia, dispăruse Ungaria, ba și regatul Poloniei, rivalul de odinioară al puterii

---

[1]) Stavrinos, *Les exploits de Michel le Brave*, p. 17—127 (recueil de poemes historiques, en grec vulgaire, relatif à la Turquie et aux Principautès Danubiennes, aris, ed. par Legrand).

[2]) Ioannis Bisselii, *Aetatis nostrae gestorum medulla historica, per aliquod septennia digesta.* Ambergae apud Ioannem Burger anno DDCLXXV.

www.dacoromanica.ro

moscovite. Totuși, la 1800, pe harta Europei fiinţau — într'o situaţie foarte grea, dar se chiamă că existau — încă două principate române, Moldova și Muntenia, având Domnii lor. Moștenirea lui Ștefan cel Mare și a lui Mihai Viteazul politicește nu pierise cu totul. Dovadă că impulsul cel mai puternic pentru « Renașterea română » a fost dat tocmai de « Istoria vieții lui Mihai Viteazul » scrisă de un genial tânăr, mort la 33 de ani [1]). La 1829, Turcii părăsesc ultimele capete de pod pe malul

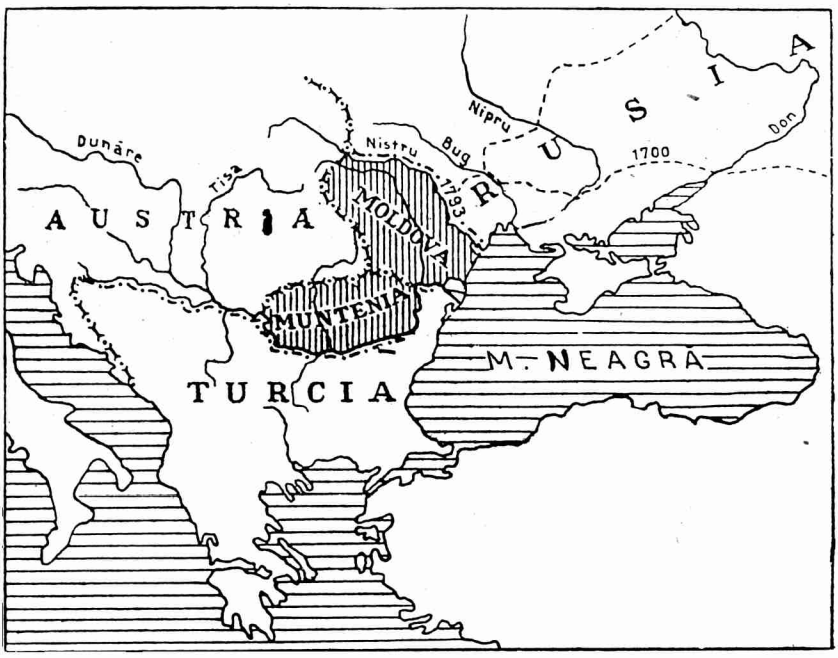

Granița politică în 1800, la Dunărea de jos.

stâng al Dunării, iar la 1878, când au fost definitiv alungați din linia Dunării, ca o tainică potrivire a soartei și un fel de simetrie a evenimentelor, s'a întâmplat că cel care a frânt rezistența armatei mahomedane la Nord de Balcani (Plevna) a fost tocmai Domnul României, Carol I, comandant nu numai *al armatei române, dar și al celei rusești.* Prin acest fapt de arme, a fost liberată și fațada de miazăzi a Statului român. El a adus depărtarea celui de al treilea element asiatic, Turcii.

[1]) N. Bălcescu († 1853).

www.dacoromanica.ro

Ca o logică latentă a faptelor, putem observa că cele trei forțe asiatice, care asediaseră atâtea secole cetatea carpatică, au căzut politicește, chiar în ordinea venirii lor în Europa:

Cei dintâi sosiți, Maghiarii, au căzut în 1526, când Ungaria a dispărut de pe harta Europei.

Al doilea element exotic, Tătarii, cu toată faima «hordei de aur», au căzut și ei, dar mai târziu. Ultimul lor hanat piere de pe hartă, la sfârșitul secolului al XVIII-lea.

In sfârșit, la 1878, s'au retras și Turcii din Basinul Dunării de Jos.

Cetatea carpatică a ajuns astfel liberă, iar în 1918, după războiul mondial, Statul legat de carpați și-a *regăsit pentru a treia oară centrul său geometric, Transilvania.* Regele Ferdinand s'a putut încorona la Alba-Iulia, unde se încoronase cu trei secole mai înainte Mihai Viteazul. Cu alte cuvinte, factorul geografic și etnografic au dovedit încă odată puterea lor, potrivit vorbei lui Herder că «istoria nu-i decât geografie în mișcare».

De altfel, cât de firească a fost unirea tuturor Românilor într'un singur Stat se poate vedea și din următoarele:

1. Nu numai Românii, dar și străinii (chiar unii dușmani ai poporului român) au preconizat reîntregirea Daciei, înainte de a se fi ivit «principiul naționalităților». Pe lângă o seamă de Domni români (Șerban Cantacuzino, Constantin Brâncoveanu, Vasile Lupu, Gheorghe Duca) chiar și câțiva principi unguri (Gavriil Bathory, Gavriil Bethlen și Gheorghe Rakoczy al II-lea) au fost preocupați de ideea întregirii Daciei, ca ceva logic și necesar. Același gând mijise și în mintea țarinei Ecaterina și a lui Iosif al II-lea.

2. Mai mult: înainte de a fi pronunțat cineva cuvântul *autodeterminare*, unii publiciști străini au prorocit unirea tuturor Românilor într'un singur Stat. La 1875, Gambetta, preocupat de atitudinea Rusiei, scria următoarele: «Concep pentru răsăritul Europei o remaniere a hotarelor, care să înlesnească unirea tuturor Românilor în Regatul României. Prin *toți Românii*, eu înțeleg pe cei din Bucovina, Ungaria (Transilvania) și chiar din Serbia și Macedonia» [1]).

Și mai semnificativă este mărturisirea unui scriitor sas (Daniel Roth) care, tipărind la 1848 o broșură, preconizează o monarhie daco-română, arătând că unirea Moldovei și a Munteniei n'ar putea dura decât prin

[1]) Paul Deschanel, *Gambetta*, Paris, 1929, p. 129.

www.dacoromanica.ro

alipire cu Transilvania. Iar Saşilor, zicea el, o astfel de acțiune le-ar fi binevenită, « dorind *să trăiască mai bucuros într'o unire cu Românii toleranți, decât cu Ungurii cei crânceni* ».

3. Până şi cartografii prevedeau acelaşi lucru. Acuma o jumătate de secol, în textul ce însoțeşte atlasul lui F. Schrader, găsim acest comentariu caracteristic: « România este o țară al cărui centru, numit centru geografic, după analogia cu centrul de gravitate, cade în afară de teritoriul la care au mărginit-o până aci, evenimentele istorice; cu alte cuvinte, România, aşa cum e azi, face impresia unei țări al cărui echilibru este instabil » (1891).

Aşa dar, fatalitățile geografice, etnografice şi istorice împingeau deopotrivă la întregirea Statului român, până va cuprinde la un loc *tot pământul locuit de Români.* Cât de firesc era acest lucru se poate constata şi din mărturisirea unui învățat sas. Un eminent geograf, adânc cunoscător al pământului şi al poporului din Carpați, mărturiseşte că neamul românesc, măcar că a trăit despărțit prin hotare nefireşti, el totuşi « înfățişează mai puține deosebiri decât orice alt neam din Europa, ca port, limbă, ca fel de a cugeta, şi de a trăi » [1]).

Incheind acum acest capitol de verificare istorică a celor spuse în capitolele precedente, se impune dela sine următoarea concluzie:

a) Cetatea carpatică, fiind « bastionul » cel mai înaintat al Europei în fața lumii asiatice, trebuia atât prin condițiile fizice, cât şi prin aşezarea ei, să dea naştere unui « popor de margine » (Randvolk) [2]).

b) Acest popor marginal a rezistat din antichitate şi până azi tuturor năvălirilor din stepele vecine şi a izbutit de trei ori în cursul secolelor să-şi reconstitue unitatea sa politică. Fără Carpați, n'ar fi existat un Neam şi un Stat românesc, iar lumea slavă s'ar fi întins până în Alpi, în deplină continuitate etnică şi politică, după cum doresc panslaviştii.

c) Ca rezultat al acestei lungi rezistențe, România formează azi o individualitate etnică şi politică, dar e înconjurată din toate părțile de elemente slavo-mongole. Statul român continuă deci, prin forța lucrurilor, rolul de « bastion » în fața istmului ponto-baltic, de unde începe spre răsărit cel mai mare Stat continental al planetei, republica-sovietică sau ceea ce numeşte un învățat german « Siberia Mare » *(Gross-Sibirien).*

[1]) H. Wachner, *Europa* (Sonderdruck aus Andre-Heiderich-Sieger, Geographie des Welthandels, Wien, 1926, p. 424).

[2]) *Zeitschrift für Geopolitik,* 1938, p. 634.

www.dacoromanica.ro

VI. CONCLUZIE ETNOGRAFICĂ ŞI GEOPOLITICĂ

Pământul este casa de educare a genului omenesc.

C. Ritter

Alături de *civilizaţie* (tehnica materială), omenirea trăieşte mai ales prin valorile spirituale care constituesc *cultura*.

Arătând locul pe care îl ocupă Transilvania în viaţa poporului şi a Statului Român, am ţinut socoteală şi de unii factori sufleteşti, ca temei al rezistenţei seculare a Românilor.

Nu cumva privirea noastră a fost părtinitoare în laturca aceasta?

Ne dăm seama că orice caracterizare etnografică e grea. Chiar învăţaţii cei mai obiectivi pot luneca uneori. Când a izbucnit războiul mondial, savanţii celor două grupări de State au intrat şi ei în conflict. Oameni de ştiinţă, deprinşi până atunci să discute cu nepărtinire în congrese internaţionale, deodată au început să facă o sumă de afirmări cu totul subiective. Unii, de pildă, negau cultura Germanilor (ca şi cum Goethe, Kant, Beethoven şi alţi corifei ai spiritului ar fi pierit din amintirea omenirii); alţii înfăţişau pe Francezi ca un popor isprăvit, pe Englezi ca închinaţi exclusiv materiei, iar pe Italieni ca lipsiţi de virtuţi militare, etc., etc.

Astfel de caracterizări pripite pot fi atât de aproximative, încât ele să ne depărteze cu totul de realitate. Din contra, o caracterizare cu adevărat ştiinţifică cere numaidecât o foarte atentă analiză. Metoda etnografilor ne impune să ţinem seama de un vast complex de fapte: de *civilizaţia* poporului respectiv (locuinţă, îmbrăcăminte, nutriment, mijloace de circulaţie şi toată tehnica materială, prin care acel popor s'a legat de mediul său geografic — ba încă şi de particularităţile somatice şi *dispoziţiile organice*, căpătate în această muncă de necontenită adaptare locală). Apoi trebuie să ţinem seama şi de *cultura*, adică de suma tuturor creaţiilor intelectuale prin care poporul de care e vorba a căutat să se pună în armonie nu numai cu universul fizic, dar şi cu cel psihic (ştiinţa, arta, etica). Iar o astfel de analiză e vădit o lucrare ce nu poate fi împlinită de oricine şi oricând. I se cere celui care o încearcă o foarte largă experienţă (întemeiată pe o intuiţie directă a gloatei etnice de studiat), precum şi o reală nepărtinire (ca a lui Nansen, Amundsen şi Rasmussen, când au descris viaţa Eskimoşilor). Din contra,

www.dacoromanica.ro

caracterizările globale, scoase numai din cărți, sunt mai totdeauna superficiale, iar uneori de-a-dreptul caricaturale, când se amestecă și interese de ordin politic, prejudecăți sociale și alte cauze de eroare.

De aceea, pentru a ne apropia cât mai mult de adevăr, vom ține seama întâi de toate de mărturii neutrale. Incepem cu cele mai vechi.

In antichitate, neamul din Carpați ajunsese vestit prin aceste însușiri: prin statornicie *(montibus inhaerent)* prin credința în nemurire (Herodot întrebuințează epitetul « nemuritori ») și prin idealism. Doctrina lui Zamolxe afirma primatul sufletului: *numai cine are sufletul sănătos poate păstra și sănătatea corpului.* Ca urmare a acestui principiu, admirat și de înțeleptul pedagog Socrate, și a credinței în nemurire, Dacii mergeau la război cu cel mai mare curaj *(ad mortem paratissimi).* După lupta dela Tapae, împăratul Traian a trebuit să dea și cămășile sale, ca să ajungă pansamente pentru numărul mare al legionarilor răniți. Mai târziu, alt împărat, Julian Apostatul socotea pe Daci drept cei mai viteji ostași. Departe de a se asemăna cu barbarii, ei erau considerați ca foarte apropiați de Eleni și de Romani, în laturea sufletească [1]).

Cu toate că aprecierile acestea superlative durează timp de o mie de ani (dela Herodot până la Jordanes) și cu toate că vin din partea străinilor: Greci, Romani, Goți, etc., metoda etnografică ne impune întrebarea: nu cumva e la mijloc și o exagerare? Din întâmplare, verificarea mărturiilor vechi se poate face și azi, măcar în parte. Avem la îndemână documente pe care nimeni nu le poate contesta. Columna lui Traian este și azi în ființă, iar din cercetarea acestei cronici săpată în piatră, rezultă că frângerea poporului dac a fost în adevăr o tragedie fără pereche în antichitate.

Căderea Troiei, o poveste frumoasă. Ruinarea Catarginei (descrisă de Polybiu, care era de față), o rușine, din cauza lașității acelui oraș de negustori egoiști. Asediul însă și arderea Sarmisegetuzei, o tragedie reală, fără seamăn în toată istoria antică. Când legiunile romane pătrund până în munții unde erau cetățile cele mai tari ale Dacilor, apărate nu numai de ostași, dar și de femeile lor, Decebal și generalii săi își dau singuri moartea, spre a nu cădea în mâinile învingătorilor. Iar Dacii liberi, din regiunile necuprinse de Romani, au continuat să dea

---

[1]) Omnibus barbaris, Getae sapientiores semper extiterunt Graecisque pene consimiles (Jordanes, *De Getarum sive Gothorum origine et rebus gestis*, V. 40).

www.dacoromanica.ro

lovituri imperiului, până ce Aurelian a părăsit Dacia. Abia urmașul său, Probus, ajunge la împăcare cu neamul dacic *(omnes geticos populos in amicitiam recepit)*.

Cu astfel de însușiri nu e așa dar de mirare că cetatea carpatică și-a păstrat individualitatea ei în tot cursul istoriei antice.

*

Și în Evul Mediu, laturea sufletească a jucat un mare rol în păstrarea neamului din Carpați. Pe lângă ușurința de a merge la moarte *(appetitus mortis)*, doctrina lui Zamolxe cu privire la primatul sufletului a mai avut și o altă urmare: o parte dintre Daci duceau o viață foarte frugală (Capnobații) înclinată spre ascetism, un fenomen necunoscut în țările Mediteranei și, cu atât mai puțin la barbarii din Nordul Europei. Astfel, poporul din Carpați s'a aflat mai pregătit decât altele pentru primirea Evangheliei. Am putea spune că Dacii erau «aproape creștini înainte de creștinism». Noua învățătură s'a răspândit aici mai lesne, iar când legiunile s'au retras (271 d. Hr.) pe lângă limba latină și tradiția juridică a Romanilor, a mai rămas ca sprijin al populației din Carpați și religia. *Basilica*, adică Tribunalul roman, a devenit «biserică» creștină; judecătorul *(judex)* a devenit «județ», cu înțelesul îndoit: și judecător, și împărțire administrativă, etc. Am relevat mai sus (p. 210) această prefacere. Aici subliniem numai faptul că elementul sufletesc a fost și el un factor care a contribuit la închegarea și consolidarea neamului românesc. Iar lucrul acesta se poate vedea și mai bine din analiza folclorului, o fântână de informație nu se poate mai autentică.

Deocamdată, ne mărginim a cita un singur document: mărturia italianului Ant. Bonfinius, istoricul Ungariei din epoca regelui Matei Corvin. «Dacă va socoti cineva bine năvălirile necontenite ale Sarmaților și ale Goților, apoi revărsările Hunilor, ale Vandalilor și Gepizilor, ale Germanilor și Longobarzilor, cum nu se va minuna foarte că s'au păstrat până acuma, între Daci sau Geți, urmele limbii latine? Astfel s'au luptat Românii, încât par a se fi războit *mai mult pentru păstrarea limbii decât pentru viață*».

Așa dar, sufletul, adică limba latină, religia creștină, tradiția romană și creațiunea folclorică (despre care va fi vorba îndată) au fost sprijinul cel mai tare al neamului din Carpați în cea mai mare parte a evului mediu.

*

www.dacoromanica.ro

S'a ivit, apoi, *Prima Renaștere* (1400—1700). Pentru a explica rezistența Românilor față de întreitul asalt al Ungurilor, Tătarilor și Turcilor, trebuie să ținem seama nu numai de faptele înșirate mai sus și de psihologia poporului român, ci și de o împrejurare specială, ivirea câtorva personalități în adevăr reprezentative: Mircea cel Bătrân (urmașul Marelui Basarab, întemeetorul dinastiei din Muntenia), de Ioan Corvin, Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul. Un istoric foarte ager, cum a fost Burckhardt, a observat cu drept cuvânt că « un popor nu are în orice epocă tot ce-i trebuie »; sunt timpuri cărora le lipsesc oamenii mari, și sunt altele când oamenilor le lipsește o epocă potrivită pentru puterea și talentele lor. Poporul român, fiind așezat «în calea răutăților» a întâmpinat mari greutăți, dar a avut și un noroc: s'a nimerit să aibă la îndemână patru mari personalități, tocmai în timpul cel mai critic pentru el și pentru Europa, adică în momentul expansiunii mohamedane. Insă a hotărît, nu numai spada, ci și un alt factor: fondul sufletesc al vechei pietăți a Dacilor, relevată de Strabo.

In adevăr, e caracteristică pentru Romani *cumpătarea* după biruință și *resemnarea* în timpuri grele. Cel mai vestit ostaș al neamului, Ștefan cel Mare, a sărbătorit toate biruințele sale în chip stereotip: zidind o biserică după fiecare izbândă asupra dușmanilor, iar după luptă, poruncind *post și rugăciune în toată țara!* Oprea cu cea mai mare asprime să i se atribue lui victoria, măcar că lua parte în persoană la lovitura decisivă și chiar moartea dintr'o rană i s'a tras. Relevăm această atitudine, fiindcă nu e numai o trăsătură individuală, ci e caracteristică pentru întregul neam carpatic; dovadă că Românii n'au făcut nicio expediție de cucerire, ci numai război defensiv, pentru apărarea pământului lor [1]).

Tot așa de caracteristic e faptul că Românii n'au cunoscut în țara lor, *niciun război confesional.* Neutralitatea față de credințele altora este exprimată prin zicătoarea populară: *fiecare cu legea lui* (adică cu religia lui). Atât de reală e toleranța, încât chiar ereticii persecutați aiurea au fost primiți în țările românești, fără nicio condiție.

După ce Hus a fost osândit la moarte prin arderea pe rug, Husiții din Ungaria și Polonia au aflat scăparea în Moldova. Iar când regele

[1]) Din hotarele lui, Românul n'a ieșit decât pentru a respinge invazia străină. Punctul cel mai depărtat atins de o armată românească, a fost Przemysl (pe San) într'o expediție pentru a pedepsi călcarea graniței de către Poloni, pe timpul lui Ștefan cel Mare; apoi Budapesta (1919) ca urmare a războiului început de Bela Kun.

www.dacoromanica.ro

polon Vladislav a cerut alungarea lor, Alexandru cel Bun (1400—1432) n'a dat urmare cererii, ci i-a lăsat în pace pe pribegi.

Lucrul acesta e cu atât mai impresionant, cu cât la Români biserica a ţinut loc chiar de lege civilă. După retragerea legiunilor romane, tradiţia juridică romană şi creştinismul arhaic al locuitorilor din Carpaţi au format un fel de constituţie nescrisă, care s'a numit mai târziu «legea românească, ori obiceiul pământului» sau *jus valachicum* în documente. Câtă valoare avea *dreptul nescris*, şi cât de intim era legat de credinţele religioase se poate vedea din acest fapt: când nici judecătorul (jude sau judeţ) ajutat de bătrânii satului («oameni buni şi bătrâni»), nici Domnul nu putea deslega un proces încurcat, atunci se făcea apel la ultima instanţă: autoritatea blestemului bisericesc, un act public, de o solemnitate care îngheţa sufletele. Iar procedura aceasta s'a păstrat până în secolul al XVII-lea. Pentru a termina socoteala unor bani publici, cei răspunzători au fost aduşi «înaintea adunării a toată ţara; preoţii, în sfinte odăjdii îmbrăcaţi şi cu făcliile aprinse în mână, au făcut groaznic şi înfricoşat blestem, apoi au stins făcliile, cum este *legea jurământului*». Atât de mare era autoritatea şi deci autonomia «legii româneşti», încât Ungurii au luat măsuri ca «preoţii valahi să nu mai afurisească».

Am citat aceste fapte, să se vadă că rezistenţa atât de îndelungată a Românilor a avut un mare temei şi în *coeziunea lor sufletească*. Aceasta i-a apărat nu numai în epoca năvălirilor barbarilor, dar şi faţă de încercările de prozelitism ale creştinilor de alte confesiuni. Jesuitul Antonio Possevino, cunoscător de aproape al împrejurărilor din Transilvania, a rămas uimit de îndărătnicia cu care Românii rămâneau «statornici în legea şi ritul lor». Aceeaşi statornicie au arătat-o şi în apărarea limbii. (Am amintit cuvântul lui Bonfinius, istoricul regelui Matei Corvin, care spusese: «Aşa s'au luptat Românii, încât pare că s'au războit mai mult *pentru păstrarea limbii decât pentru viaţă*»).

Faptele acestea arată lămurit că n'au fost numai condiţiile geografice ale pământului, care explică continuitatea elementului etnic din Carpaţi, ci şi anume caractere sufleteşti ale poporului, în mijlocul unor împrejurări atât de grele. Unui învăţat german (Albrecht Wirth), neamul românesc îi face impresia unui izvor ca cele din Jura şi Karst care izbucnesc dintrodată puternic de sub pământ, «ca să nu se mai ascundă niciodată». Reînvierea politică la 1300, cu Marele Basarab,

www.dacoromanica.ro

întemeietorul dinastiei Basarabilor și biruitorul regelui Ungariei Carol Robert, dă în adevăr impresia de putere a unui izvor karstic. Dar comparația e potrivită numai pentru istoric, ca înșirare de documente, nu și din punct de vedere etnografic. Un popor nu începe a trăi, când începe istoricul a-i scrie viața. Lipsa documentelor nu înseamnă lipsa obiectului. Despre Albanezi (ca să luăm numai un singur exemplu mai apropiat) nu găsim documente, o bună parte din evul mediu. Urmează oare de aici că Albanezii pieriseră de pe fața pământului? La fel e cazul și cu Românii. Renașterea lor atât de impresionantă, după epoca umbrită a evului mediu, se explică, între altele, și prin caracterele sufletești mai sus înșirate: cumpătare în toate împrejurările și neutralitate față de credințele altora.

Apoi, când organizarea lor politică se consolidează, sufletul etnic s'a simțit înviorat și prin ciocnirile din ce în ce mai întețite cu Turcii. Biruința în războaie este un tonic, de câte ori motivele luptei sunt drepte. Faima celor patru personalități reprezentative (p. 256), prețuite în chip excepțional de străini și chiar de dușmani, a fost un alt sprijin. Astfel, încetul cu încetul, *conștiința unității etnice s'a întărit*. Reînvierea bisericească (înființarea unei episcopii române la Vad și a unei mitropolii române la Alba Iulia) ținând piept propagandei catolice, apoi calvine, și tipărirea Noului Testament în limba română *tocmai* în Transilvania, toate acestea au contribuit la afirmarea individualității neamului românesc ca organism istoric, legat de Carpați și de Dunărea de jos. De altă parte, transhumanța pastorilor care străbăteau fără hotar toată întinderea pământului românesc, contribui și ea să întărească *unitatea limbii*, prin faptul că unul și același grai circula peste tot și era înțeles de toți Românii. Pe când într'atâtea țări europene, gloata e împărțită în dialecte, a căror deosebire face uneori cu neputință înțelegerea între oameni de același neam, la Români greutatea aceasta nu există.

In rezumat: cu toate că unele hotare silnice i-au despărțit, sufletul, limba și religia i-a unit până într'atât, că chiar elementele alogene, care au poposit pe pământul Daciei, au trebuit să recunoască precăderea blocului etnic românesc. Secuii de pildă, priveau pe Ștefan cel Mare, ca adevăratul lor protector. Iar Brașovenii, deși germani, scriau aceluiași Domn astfel: «Multă supunere și închinăciune aducem întâi de toate Măriei Tale. Parcă ai fost *ales și trimis de Dumnezeu pentru cârmuirea și apărarea Transilvaniei*» (26 Aprilie 1479).

www.dacoromanica.ro

Se înțelege, n'au lipsit nici părerile nefavorabile, mai ales dacă ținem seama că Românii, fiind ortodocși, erau considerați ca eretici. Apoi interesul social și politic de a-i ține în servitute trebuia să deștepte în chip firesc și pornirea de a-i calomnia. Iar explicarea e foarte firească: cel care face nedreptate cuiva, îl și urăște pe cel nedreptățit! Aceasta e logica păcatului: vinovatul are iluzia că-și scade cu ceva vina, urînd și calomniind victima . . .

Era firesc să se întâmple așa și cu Românii. Cu toate meritele sale în lupta contra Turcilor, Ioan Corvin fusese pentru nobilii maghiari, «câinele de valah», iar fiul său a fost chiar ucis. Dar și mai grozavă a fost pornirea contra lui Mihai Viteazul. Cronicarul Szamosközy îl acopere cu toate injuriile. Eroul care făcuse unirea Românilor într'un singur Stat, ca să poarte cu puteri mai mari cruciada contra Turcilor, scrisese împăratului Rudolf aceste caracteristice cuvinte: «Pentru binele creștinătății sunt gata a pătimi orice, lăsând în mâna lui Dumnezeu răzbunarea cauzei mele». Totuși, a fost asasinat, apoi și calomniat.

Tot așa a pățit și Ursu Nicola (Horia) capul revoluției din 1784. După frângerea pe roată, a fost pus în rândul tâlharilor. Dar moartea creștinului care, în ajunul schingiuirii, iertase pe trădători și dușmani, făcuse atâta impresie asupra oamenilor de cultură, încât un intelectual din Irlanda, care știa ce înseamnă suferința unui neam nedreptățit, s'a crezut dator să adreseze chiar împăratului Iosif, o scrisoare de protestare!

In toate epocile, alături de gunoiul omenesc, se găsesc și oameni cu conștiința atât de curată, încât se feresc de minciună și de calomnie, ca și de necurățenia fizică. Aceștia nu pot fi decât nepărtinitori. Iar manifestări la fel s'au văzut și mai târziu cu privire la Români. Înșirăm numai câteva: Profesorul sas Andreas Wellman, ca unul care cunoștea de aproape pe Români, a scris în 1843 următoarele: «In națiunea română zace sămânța bogată a unui popor pe care îl așteaptă un viitor frumos și mare, dacă însușirile sale de căpetenie se vor desvolta cum se cuvine». In același an, în dieta dela Cluj, patriotul ungur baronul Wesselenyi, făcea această patetică mărturisire: «Viitorul este mai întunecat decât noaptea ochilor mei (era orb). Dar eu cred că numai pacea și înțelegerea pot să ne mântuie . . . Românii merită o *simpatie specială*, iar numele de Român, nu trebuie să le fie refuzat [1]) fiindcă ei

[1]) In batjocură, Românilor li se zice Valahi (Welschi) cuvânt necunoscut de gloata poporului român.

www.dacoromanica.ro

sunt adevărații urmași ai Romanilor și este în interesul nostru să se întâlnească cu noi, deoarece, *ca și noi*, sunt izolați în această parte », oratorul făcea aluzie la întinderea neamurilor slave, între cari Românii și Ungurii sunt cuprinși ca o insulă [1]). Reamintim și părerea lui Daniel Roth (p. 251) și a eroicului Ștefan Ludvig Roth, care a plătit cu vieața obiectivitatea sa de pastor credincios adevărului în toate împrejurările [2]).

Am citat aici aceste păreri numai spre a vedea cât de grea este sarcina caracterizării etnografice a oricărui popor. In ce privește pe Români, putem însă lăsa la o parte toate mărturiile mai vechi. E destul să ne întoarcem ochii spre un document recent, al cărui cuprins nu mai poate fi pus la îndoială ca obiectivitate și competență, fiindcă pornește numai dela oameni de știință.

Un filolog german, împreună cu alți specialiști, și-a dat osteneala să facă un studiu comparativ asupra neamurilor care se găseau în numeroasele lagăre de prizonieri din Germania. Erau acolo reprezentanți ai tuturor țărilor, din Indo-China până în Franța și în Canada. S'a îndreptat deci spre un lagăr din Silezia, unde știa că va găsi prizonieri vorbind toate limbile derivate din latină. Intre aceștia erau și mulți Români. Iată mărturisirea filologului, într'o operă publicată după război, în colaborare cu mai mulți oameni de specialitate:

« Din capul locului, trebuie să mărturisim că, pretutindeni, am găsit la neamurile romanice (adică la prizonierii lor din diferite lagăre) cea mai mare bunăvoință. Impotrivire nu s'a pomenit nicăiri, cel mult sfială față-de aparatul fotografic. Indată însă ce li se arată oamenilor că e vorba de o cercetare științifică și că socotelile militare sunt lăsate la o parte, după câteva zile de trai împreună, prizonierii căpătau încredere. Ici și colo se mai auzeau încă unele vorbe de îndoială, bănuind unii că ar fi ceva pus la cale tot de militari. *Camarades, ça n'a rien à faire avec la défense nationale*! Lămurirea aceasta, dată de cei care înțe-

[1]) Incă de atunci prevăzătorul om politic proorocise că, dacă Ungurii nu vor fi toleranți, hotarele Ungariei vor fi îngustate până la șesul unde tăbărâseră triburile lui Arpad, la sosirea lor în Europa — ceea ce s'a și întâmplat după războiul mondial.

[2]) La 1842, când Ungurii șoviniști făceau încercări desperate să introducă limba maghiară în administrația Transilvaniei, țară deosebită de Ungaria, pastorul saxon Ștefan Ludvig Roth, în mijlocul Dietei dela Cluj, a declarat categoric că « limba comună nu poate fi nici cea ungurească, nici cea germană, ci numai cea română, fiindcă este singura *limbă de circulație* în această țară ». Roth a fost condamnat la moarte și executat în Cluj.

www.dacoromanica.ro

legeau în adevăr de ce e vorba, ne-a deschis îndată peste tot însăşi inima prizonierilor »[1]).

Când cercetarea a ajuns până în lagărul Românilor, iată cum suna mărturisirea filologului german:

« Oamenii aceştia făceau impresia unei depline striviri: înfometaţi şi cu hainele rupte pe ei. Sosiseră în lagăr nu de mult şi se vedeau bine urmele lipsurilor suferite în călătoria lor prin Austria, unde fuseseră lăsaţi aproape fără nicio îngrijire. Administraţia lagărului avusese destulă greutate până să facă rânduială între aceşti oaspeţi balcanici. E drept că-i venise în ajutor trei ofiţeri români, foarte înţelegători, care conduceau aceste turme de copii cu un singur semn de mână. Era lucru înduioşător să vezi cum pot nişte fiinţe omeneşti să urmeze pe conducătorul lor, întocmai ca oile pe un păstor ». Iar povestirea se desfăşură astfel:

« Când am ajuns în lagăr, generalul comandant ne-a întrebat: Adică ce vă gândiţi să faceţi cu turma nenorociţilor acestora, care mor ca muştele? I-am răspuns: Noi cercetăm *sufletul poporului român* în cântecele şi basmele sale.

« Atunci, bunul bătrân dădu din cap şi prietenește ne-a răspuns glumind: Domnilor, zadarnic vă pierdeţi timpul, deoarece oamenii aceştia *n'au suflet*. S'a dovedit şi în această împrejurare, cum se întâmplă de multe ori, ce lucru tragic şi ce lipsă de înţelegere se poate ivi când graiul nu poate stabili o legătură între cel de sus şi cel de jos ». Filologului însă care le înţelegea limba şi, timp de luni de zile s'a adâncit în viaţa sufletească a acestor prizonieri, i s'a deschis înainte *o lume nouă*. « In nicio secţiune din întreaga comisie privitoare la popoarele romanice, n'am întâlnit atâta bogăţie de cântece lirice absolut proprii şi romanţe, şi povestiri epice, legende şi cântări religioase, cântece de nuntă şi de dans, bocete pentru morţi şi descântece, etc. Puhoiul (die Flut) vieţii lor tainice îl ascundeau în inima lor acei oameni oacheşi ai câmpiei dunărene, care păruseră la început că sunt lipsiţi de orice cultură ».

« Cei mai mulţi erau analfabeţi, dar recitau cântecele şi basmele lor — chiar cele mai lungi — cu o neclintită siguranţă. Ni s'a întâmplat

---

[1]) *Unter fremden Völkern*, herausgegeben von *Wilhelm Doegen*, p. 339, 349, ş. u., Berlin, 1925 (o colecţie de 31 de studii despre neamurile europene şi din alte continente, amestecate atunci în războiul mondial).

www.dacoromanica.ro

ca un povestitor să ne înșire un basm lung de peste un ceas, fără să schimbe cuvintele — când l-am rugat să-l repete. Scrisesem (stenografic) povestirea, iar a doua zi, am putut să controlăm textul scris, ascultând vorbă cu vorbă repetarea basmului ». Asta în Silezia.

« La Mannheim, ne-a pironit atenția o altă colonie de Români din Basarabia. Aproape toți înalți, sprinteni și cântând niste cântece foarte duioase, în care era vorba de dorul de casă și de iubire; am găsit la ei și unele cântece originale pentru Crăciun ». Când e vorba de folclorul muzical, putem aminti chiar părerea unui Ungur. Profesorul Bela Bartok, un zelos cercetător al muzicii din răsăritul Europei, se exprimă astfel:

« Dintre toate popoarele din Ungaria, Românii sunt aceia care au păstrat mai neatinsă forma primitivă a muzicii lor » [1]). Particularitățile ei sunt acestea:

Mai întâi, *arhaismul*. « Muzica populară românească și mai ales melodiile vocale arată mai totdeauna un caracter arhaic » [2]). Lucrul « s'ar putea explica în parte prin tendințele conservatoare ale populației din satele românești » [3]).

In al doilea rând, e impresionantă marea lor *varietate*. « Melodiile unui ținut sunt cu totul necunoscute în alte ținuturi (românești). Ba încă la capătul de Nord al Transilvaniei e o provincie, Maramureșul, al cărui material melodic se deosebește în așa măsură de a celorlalte regiuni, încât ai crede că este al unui popor dela o mare depărtare » [4]). « Culegând pe teritoriul unguresc sau slovac, cu grijă și silință, melodiile, să zicem, din două sau trei sate vecine, dobândim sub o formă cam condensată muzica întregului ținut... In alt loc, chiar la o depărtare de 100 km găsim *aceeași* bogăție locală, însă totalitatea melodiilor nu se deosebește de a ținutului precedent... Din contra, în ținuturile românești, ca să descoperim alte melodii, suntem siliți să

---

[1]) Von allen Völkern Ungarns sind die Rumänen diejenigen, welche die wahrscheinlichste Urform ihres Musicirens am verhältnismässig unberührtesten beibehalten haben (Béla Bartok, *Der Musikdialekt der Rumänen von Hunyad*, Zeitschrift für Musikwissenschaft Leipzig, 1920, p. 352).

[2]) *Das neue Musiklexicon*, Berlin, 1926, p. 546.

[3]) Béla Bartok, *La musique populaire des Hongrois et des peuples voisins*, Budapest, 1937, p. 28.

[4]) Béla Bartok, *Rumänische Volksmusik* (in Schweizerische Sängerzeitung, Berlin, 1933).

www.dacoromanica.ro

ne ducem într'o regiune de caracter dialectal diferit. Iar acolo dimpotrivă, melodiile regiunii precedente sunt cu totul necunoscute, și așa mai departe »[1]). Românii au numai la apus de Carpați 6 regiuni muzicale deosebite, iar melodiile « *întregului popor* român din Transilvania nu se găsesc la alte popoare » (p. 23). « Structura lor și *fiorîturile* lor sunt *cu totul deosebite* ». « Nu se găsesc urme de ceva asemănător nici la popoarele vecine, și nici la popoarele depărtate » (p. 25). Când e vorba de Colinde, aceeași constatare: « Materialul românesc privitor la cântecele de Crăciun este *incomparabil* mai bogat decât al popoarelor vecine »[2]).

In al treilea rând, e vrednică de relevat *originalitatea*. Vorbind de melodiile tipice ale Maramureșului, același specialist afirmă că « ele sunt necunoscute la popoarele vecine, așa că originea lor rămâne o problemă deschisă. Până la deslegarea ei, trebuie să le privim ca proprietate originală a Românilor din Maramureș »[3]).

Am subliniat în deosebi muzica, fiindcă este una dintre cele mai clare expresii ale artei populare. Cercetătorul care a studiat atâta timp folclorul muzical românesc relevă cu drept cuvânt că « arta populară din sate moare, îndată ce producția ei încetează de a fi *spontană*, adică poporul nu-și alege (creează) singur arta sa » (p. 21). Așa dar, arhaismul, varietatea și lipsa de asemănare a muzicii românești cu a vecinilor sunt dovezi vădite că aici e vorba de o străveche legătură între om și mediul său geografic.

Se înțelege, una e știința și alta e patima politică, socială sau confesională. Oamenii de știință, care cercetau lagărele prizonierilor, unde erau nu numai Români, ci toate neamurile Europei, s'au mărginit să *caracterizeze poporul român după documente, considerând folclorul ca oglinda cea mai credincioasă a sufletului unui neam.*

De atunci s'au mai adăogat însă și alte fapte — nu se poate mai semnificative pentru o exactă caracterizare etnografică a Românilor.

---

[1]) Béla Bartok, *La musique populaire des Hongrois et des peuples voisins*, Budapest, 1937, p. 21 ș. u.

[2]) Béla Bartok, *Melodien der rumänischen Colinde* (Weihnachtslieder), 484 Melodien mit einem einleitenden Ansatz, Wien, 1935.

[3]) « Müssen wir sie als ursprüngliches Eigentum der Maramureșerer Rumänen betrachten ». Cf. Béla Bartok, *Volksmusik der Rumänen von Maramureș*, 1923 (Sammelbände für vergleichende Musikwissenschaft, vierter Band, p. XIV).

www.dacoromanica.ro

După războiul mondial, poporul român a izbutit să-și întregească hotarele. Care a fost atitudinea gloatei românești în acel moment de izbândă?

După atâtea suferințe din partea regimului feudal al Ungurilor; după atâta prigonire a școalei și a bisericei, cei care nu uitaseră asasinarea lui Mihai Viteazul, frângerea pe roată a lui Horia Nicola Ursu și spânzurarea tribunilor revoluției dela 1848, ar fi trebuit să se lase cuprinși de o reacțiune cât mai sângeroasă împotiva asupritorilor de odinioară. Când în Rusia, Spania și alte țări, s'au întâmplat sub ochii noștri ce s'a întâmplat între oameni de același neam, cu aceeași limbă și aceeași [1]) religie, ar fi fost de așteptat ca Românii să tăbărească dușmănește asupra minorității ungurești, străină ca rasă, confesiune și limbă, apoi și risipită — prin urmare fără nicio putință de apărare.

Adevărul se știe: nicăiri, niciun act de răzbunare. Din contra, ca o ironie a împrejurărilor, armata română ocupând Budapesta, după războiul început de Bela Kun, a scăpat Ungaria de teroarea comunistă. Populația maghiară, prin consiliul deputaților din Szolnoc, a mulțumit în chip public, la 27 Septemvrie 1919, comandantului român pentru grija arătată față de localnici. Astfel, s'a verificat în fața lumii întregi atitudinea omenoasă a Românilor.

Iar cui i se pare atitudinea aceasta ca o excepție, iată un fapt de un caracter general: când s'a făcut, după război, o mare reformă agrară, prin împărțirea moșiilor mai mari la țărani, Statul român a dat ogor sătenilor *fără să-i întrebe de neam, de confesiune sau de credință politică.* Față de naționalismul exclusiv al celor care merg uneori până la colonizarea cu sila, Românii nici nu s'au atins de satele minoritarilor, așezați în Transilvania pe timpul regimului unguresc, tocmai cu scopul de a știrbi continuitatea teritorială a poporului român!

La fel au procedat și în ce privește școala. De unde Românilor nu li se îngăduia de Unguri să aibă decât 1 liceu, 2 gimnazii și nicio instituție de învățământ universitar, Maghiarii au azi în România: 17 licee, 25 de gimnazii, 649 de școli primare, 1 școală normală pentru grădinițe de copii, 6 școli normale de învățători și învățătoare, 4 școli superioare agricole, 3 licee comerciale și 4 academii teologice. Înșirăm cifrele, fiindcă altfel lucrul ar fi de necrezut.

[1]) In cele dintâi 3 luni ale războiului civil, 10.000 de asasinate numai în Madrid. (*C. Compoamor*, La révolution espagnole, 1937, p. 136).

www.dacoromanica.ro

La fel și cu biserica. Iată o constatare făcută în Parlament, la 1930, de capul bisericii române:

« Statul român cheltuiește din bugetul său anual 100 lei pentru un greco-catolic, 101 lei pentru un musulman, 105 lei pentru un reformat ungur, 194 lei pentru un unitar ungur, iar pentru un român ortodox numai 70 de lei. Ungurii unitarieni au 1 preot la 650 de oameni, Ungurii reformați au 1 la 751 enoriași, greco-catolici 1 la 800, Sașii evanghelici 1 la 914, romano-catolicii 1 la 1.240, iar Românii ortodocși 1 la 1.740 » [1]).

Lăsăm cititorului sarcina de a căuta singur în ce țări se mai pot afla situații asemănătoare cu aceasta.

Oamenii cu reală nepărtinire au mărturisit fără înconjur deplina lealitate a poporului românesc. Iar pentru elementul german, atitudinea Românilor a fost deadreptul salvatoare. Sate întregi din Banat și Satmar, unde Șvabii fuseseră maghiarizați sub presiunea Statului unguresc, s'au putut întrema, organizându-și școli cu limba gremană și putându-se folosi în biserici de limba maternă. Publiciști însemnați din Germania și de aiurea au recunoscut fățiș purtarea cavalerească a Românilor. Profesorul St. Wieser din Careii Mari a mărturisit (1936, Dec. 16): « Dacă stăpânirea maghiară ar mai fi durat, cu siguranță *poporul nostru ar fi fost azi stins ca națiune.* Ziua de 1 Decemvrie 1918 (unirea cu România) a însemnat reînvierea națională a poporului german din Transilvania », iar *Hatzfelder Zeitung*, în Februarie 1937, face această mărturisire: « Să mulțumim lui Dumnezeu că aparținem României. In Ungaria, Germanul este încă și azi (. . . cuvânt de ocară). Dacă va fi nevoie, de a jertfi sânge și avere pentru întregirea hotarelor actuale ale patriei române, Șvabii vor fi cei dintâi care se vor aduna sub drapelul românesc, pe care îl vor apăra până la ultima lor suflare » [2]).

Pentru caracterizarea etnografică a poporului român, credem că faptele acestea sunt deajuns [3]).

Pentru omul de știință, ar mai rămâne acuma doar o singură întrebare: cum s'a desvoltat la neamul din Carpați, această unitate de caracter?

---

[1]) *Revista Fundațiilor Regale*, 1 Iunie 1940, p. 571.

[2]) Citat din *Universul*, 14.II.1937.

[3]) Rămâne ca oamenii de știință să ia cunoștință de ororile săvârșite de Unguri în Transilvania, la o lună după tipărirea acestei lucrări.

www.dacoromanica.ro

Pe lângă anume dispoziții sufletești, moștenite din tulpina dacică și relevate încă din antichitate (de Herodot, Strabo și de alții), de bună seamă lucrul se explică și prin suferințele inevitabile la un popor așezat « în calea răutăților », adică a invaziilor.

Mărgăritarele, cum se știe, sunt produsul unor răni cicatrizate. Ca o compensare pentru atâtea nenorociri, câte s'au perindat pe pământul Daciei, neamul carpatic a ajuns până acuma la următoarele rezultate:

1. Un folclor de o bogăție excepțională: o poezie populară cu creații unice, prețuite și de străini ; o muzică cu melodii de o duioșie rară; un port rural de o valoare artistică (cusăturile) aproape fără egal; o pictură bisericească considerată de istoricii artei (Strzygowski) ca un tezaur neprețuit.

2. O literatură în plină desvoltare, care a dat la iveală pe unul din cei trei-patru poeți-filosofi ai omenirii (tradus în 25 de limbi europene și extra-europene).

3. In laturea politică, a izbutit de trei ori să facă unitatea neamului într'un hotar corespunzător cetății carpatice și vechii Dacii a lui Traian.

In rezumat:

Transilvania, stând în mijlocul cetății muntoase, cu care se termină Europa în fața istmului ponto-baltic, și deci a Asiei, este cum s'a spus, « bastionul » răsăritean al continentului nostru *(das Bollwerk Europas)*.

Din punct de vedere orografic, climatic, hidrografic, antropogeografic, preistoric, istoric și etnograf, ea este *sâmburele Statului român*, iar poporul român, înconjurat de neamuri slavo-mongolice, împlinește prin așezarea sa la capătul diagonalei Rin-Dunăre, o sarcină de interes geopolitic, asigurând libera circulație prin gurile celui mai însemnat fluviu european [1]).

---

[1]) Când tipărirea acestei lucrări se apropia de sfârșit, Rusia Sovietică a smuls din nou României jumătate din Moldova, adică o provincie pe care Rușii o numesc Basarabia, prezentând-o ca ceva deosebit pe hartă. Prin această mutare silnică de hotar, problema gurilor Dunării a intrat iarăși într'o fază critică.

Testamentul lui Petru cel Mare, care punea ca țintă a Rusiei cucerirea Constantinopolei și ocuparea strâmtorilor (Bosfor și Dardanele) iese deplin la iveală, dar cu mai multă gravitate decât oricând. Pe timpul țarului Petru, Rusia abia ajunsese cu hotarul la Nipru. Tocmai la sfârșitul secolului al XVIII (1793) a atins râul Nistru, devenind vecină cu pământul românesc. Insă n'a zăbovit mult nici la Nistru, ci peste 20 de ani a sărit tocmai la Prut (1812), smulgând astfel jumătate din Moldova, sub cuvânt că o ia după o luptă cu Turcii, nu cu Moldovenii! La 1856, după războiul Crimeii, Europa, ca să apere Dunărea, i-a silit pe Rușii să dea Românilor

www.dacoromanica.ro

Basarabia, adică partea de miazăzi a Moldovei. Insă la 1878, Rusia a smuls-o iarăşi. Insfârşit, la 1917, când revoluţia rusă a disolvat vechea Rusie şi a proclamat libertatea tuturor naţiilor din conglomeratul ţarist, Moldovenii au organizat republica lor deosebită, care în anul următor, 1918, s'a unit cu vechea ţară, de care rămăsese deslipită timp de 106 ani.

Anul trecut, după atacul contra Finlandei şi presiunea asupra Estoniei, Letoniei, Lituaniei şi ocuparea unei mari părţi din Polonia, se simţea că va urma un act de silnicie împotriva României. In adevăr, echilibrul european fiind turburat în apusul continentului, Ruşii s'au apropiat iarăşi de gurile Dunării, răpind pentru a treia oară un pământ cu care nu fuseseră *nici măcar vecini până la* 1793.

Cum însă gurile Dunării sunt punctul vital al diagonalei Rin—Dunăre (fluviu care e socotit ca « a opta mare » a Europei), evenimentul acesta nu are numai interes local, ci priveşte relaţiile economice dintre ţările apusului şi ale Europei de mijloc cu ale întregului Orient european şi asiatic. Aşa dar, vecinătatea Rusiei cu Dunărea este un fapt de însemnătate geopolitică.

La o lună după agresiuuea rusească, a urmat ruperea hotarului de la apus prin ocuparea Maramureşului şi a unei mari părţi din Transilvania de Unguri, şi anexarea Cadrilaterului dobrogen de Bulgari.

www.dacoromanica.ro

FRUNTARIA ROMÂNIEI SPRE RĂSĂRIT

Marginea răsăriteană a Moldovei
este hotarul de răsărit al Europei.

Vrând-nevrând, geografii măsoară evenimentele omenirii după timpul şi spaţiul planetar. A le privi « hologeic », cum zicea Fr. Ratzel, întemeietorul geografiei politice, e pentru dânşii o metodă.

Să începem cu fapte cunoscute de orice om de cultură. Acum vreo 2500 de ani, când cel mai mare monarh al epocii, Dariu Histaspe, plănuise o expediţie de pedepsire contra Sciţilor, armata sa, venind la Dunăre, s'a oprit la vadul de lângă Isaccea, până ce au sosit pontoanele aduse de flota greacă pe la gurile fluviului. (Se ştie ce însemnătate a avut acel pod de vase la sfârşitul campaniei, când armata persană era bucuroasă să scape cu fuga de urmărirea nomazilor).

Peste 200 de ani, când Alexandru cel Mare şi-a încercat şi el norocul în părţile noastre, cuceritorul macedonean a găsit în lunca Dunării atâtea monoxile (luntre scobite dintr'un singur lemn), încât a putut trece numai într'o noapte şi falanga, şi cavaleria de pe un mal pe celălalt. E drept că n'a făcut nicio ispravă, cum nu făcuse nici Dariu, însă chiar trecerea peste o apă, mai mare decât toate râurile Macedoniei şi ale Greciei la un loc, fusese o acţiune vrednică de ambiţia tânărului plecat să cucerească lumea.

Peste alţi 400 de ani, Dunărea ajunge *pentru întâia oară* fruntarie,— până atunci fusese a Dacilor toată valea carpato-balcanică. In secolul întâi al erei creştine, după cucerirea Galiei, trei pătrimi din legiunile Romei se aşază pe malul drept al Dunării de Jos, în faţa Daciei, iar o flotă romană patrulează fluviul dela mare până la Porţile de Fier.

La începutul secolului al doilea, se ivi în sfârşit şi minunea epocii: podul lui Traian, o operă tehnică, fără seamăn pe lume, ca şi drumul

www.dacoromanica.ro

dela Cazane, tăiat de legionari în piatră. Prin cucerirea Daciei, Dunărea intrase acum toată între granițele imperiului. *Pax romana.*

Ce-a mai urmat se știe. Când loviturile barbarilor s'au întețit, pacostea a căzut întâi asupra orașelor. Spre ele s'a îndreptat lăcomia năvălitorilor. Au fost prădate, arse și ruinate. (In loc să tot vorbească de retragerea legiunilor sub Aurelian, istoricii ar aminti mai bine alt fapt, cu mult mai semnificativ: împăratul a trebuit să ridice atunci un zid chiar pentru apărarea Romei, — atât de mare era primejdia, nu numai la graniță, ci în tot imperiul). Cât privește Dacia, țăranii, după plecarea armatei, vor fi cules și ei ce mai rămăsese printre ruinele orașelor dărâmate, dar de fugit — nici vorbă. Goții năvălitori cereau numai o treime din ogoare, un fel de expropiere parțială, ceea ce era foarte puțin față de numărul lor mic. Pentru atâta lucru, cine putea fi așa de nechibzuit să pornească spre Dunăre, ca să fie prădat și să rămână muritor de foame după cea dintâi zi de bejenie! Câte luni i-ar fi trebuit să ajungă din Maramureș și dela Nistru până în Balcani? Povestea cu părăsirea Daciei de elementul autohton, romanizat de atâtea generații [1]), este una dintre cele mai nesănătoase închipuiri dintre câte au trecut prin imaginația cărturarilor lipsiți de intuiție istorică și geografică. (Scuza celor vechi era lipsa hărților exacte. Povesteau numai din auzite. Pentru cei noi, credința în golirea unui spațiu de aproape 300.000 km² și îngrămădirea populației daco-romane într'un colț al peninsulei balcanice, de mărimea câtorva județe, nu are altă explicare decât ignorarea hărții și deprinderea de a pune fetișismul vorbelor în locul faptelor reale).

Adevărul e cu mult mai simplu: Nu numai în timpul Goților (aliați ai imperiului — *foederati*), dar și mai târziu, sub Huni, situația n'a fost mai rea. Attila, voind să întemeieze la Dunăre un Stat puternic, ocrotea pe localnici; luase chiar măsuri ca negustorii să treacă nesupărați de pe un mal al fluviului pe celălalt. Flota romană pierise de mult, dar pescarii cu ciobacele (monoxile) și plugarii din lunca și câmpia Dunării își vedeau înainte de treburile lor.

Mai târziu, cu barbarii veniți după Huni, lucrul a urmat la fel. Gepizii (cu care Daco-Romanii se deprinseseră încă din timpul lui Attila) erau oameni blânzi. Slavii, veniți la noi ca robi ai Avarilor (li se zicea: «cânii Avarilor»), formau elemente pasive, cum îi arată

[1]) Încă din timpul lui August, legiunile se așezaseră până la gurile Dunării, iar limba latină era răspândită în toată Panonia *(in omnibus Pannoniis)*.

www.dacoromanica.ro

și numele lor Slavi — *Sclavi* ori *Sclavini*. Și nici cu Pacinații sau Pecenegii n'am dus-o prea rău, cum arată numele *Peceneaga*, la Dunăre, și *Pecenegu*, la munte, semn că am trăit împreună cu ei pe mari întinderi de pământ, fără prea multă supărare. Cumanii în Teleorman, Uzii la Uz și Oituz, Tătarii în Bugeac și alți hoinari ai stepelor n'au speriat nici ei din cale afară, poporul autohton. (Tătarii strângeau dările cu ajutorul knezilor noștri). Au făcut deci Daco-Romanii ceea ce făceau în timpurile acelea și locuitorii țărilor apusene, copleșite și ele de barbari.

Gândiți-vă: când Goții se îmbulzeau la Dunăre, Francii loveau pe la Rin. Legiunile părăsiseră Dacia spre sfârșitul secolului al II-lea, iar la începutul secolului al IV-lea au părăsit și podișul Elveției. Deosebirea în timp n'a fost prea mare și, peste tot, starea Europei era cam aceeași: scădere de populație, comunicații desorganizate, dreptul public în agonie, administrația ca și anulată . . . Abia după vreo mie de ani a prins a se înfiripa o rânduială nouă, când orașele reînviate au dat Europei coeziunea pe care nici Papa, nici Impăratul nu putuseră să i-o dea, cu toate opintirile lui Carol cel Mare de a restaura vechea ordine din epoca Romanilor. Tot atunci, când apusul era pe cale de întremare (în secolul XIII și XIV), a început a se simți oarecare înviorare și în basinul Dunării-de-Jos. Unele orașe italiene, cu titlul semeț de « republici », ajunseseră prin comerț la o reală înflorire. In fruntea tuturor sta Veneția și Genova. In Crimeea erau *dogi*, ca în orașul lagunelor, iar în Chilia și Cetatea Albă (Moncastro), mărfurile genoveze prisoseau. Ce minunată perspectivă se deschisese poporului român! S'ar fi putut împărtăși din plin de binefacerile Renașterii, legând iarăși firul cu civilizația și cultura latină, de care îl despărțise invazia barbarilor și în deosebi gloata slavă ce ajunsese până la Adriatica, Alpi și chiar la unii afluenți de pe dreapta ai Rinului.

Din nenorocire, lumina n'a ținut mult. Italienii dispar din porturile Mării Negre, după cum dispăruseră coloniile grecești din antichitate, iar marea aceasta închisă din toate părțile ca un lac, ajunge timp de secole un adevărat lac turco-tătar, aproape pustiu tot anul. Cine ar crede că chiar în secolul al XVIII-lea corăbiile nu cutezau să iasă din Bosfor decât vreo trei luni pe vară, ba încă și atunci numai cu anume piloți, — parcă ar fi fost vorba de « Capul Furtunilor ».

Așa dar, pe când în apusul continentului, orașele înfloreau și satele se consolidau, poporul legat de Carpați și Dunărea de Jos trebuia să

www.dacoromanica.ro

suporte presiunea concentrică a trei neamuri mongolice: Maghiari la apus, Tătari la răsărit și Turci la miazăzi. In loc de « renaștere », a trebuit să-și risipească puterile, rezistând acestei încercuiri asiatice. Putem spune că chiar după sfârșitul epocii barbarilor, poporul român *a trăit asediat* până în secolul al XIX-lea. Ultima invazie a Tătarilor s'a petrecut la 1758 și abia către sfârșitul secolului al XIX-lea, Turcii au fost izgoniți dela malul Dunării. (E de mirare că în starea aceasta de asediu cronic poporul român a izbutit totuși să reconstitue măcar pentru scurt timp sub Mihai Viteazul vechea unitate a Daciei lui Traian).

In sfârșit, a venit o nouă înviere — cea din secolul al XIX-lea. După alungarea Turcilor, în urma unui război victorios, în locul schelelor de lemn, se ivesc la Dunărea de Jos porturi fluviale cu malul zidit în piatră; un braț al deltei, cel dela Sulina, este canalizat, iar la țărmul mării, satul Kiustendge, cu 60 de cocioabe, ajunge portul Constanța, apărat de diguri înalte, înzestrat cu silozuri și mai înalte, ce se zăresc din largul mării, și cu imense rezervorii în care o pipe-line aduce petrolul tocmai din Carpați. Paralel cu valurile romane, linia ferată transportă acum pe călător dela mare la Cernavoda, unde găsește un pod mai mare și decât al lui Traian.

Drept încheiere, la 1918, se ivi iarăși pe hartă o Românie rotundă ca Dacia antică.

Ca într'un film istoric, lumina și umbra lunecă repede peste veacuri, însă câteva linii rămân neclintite: Carpații și Dunărea nu și-au schimbat nici locul, nici dimensiunile. Prin legătura cu Rinul, fluviul cel mai mare al Continentului a căpătat acum titlul de a « opta mare a Europei » și, în curând, prin canale de legătură, el va primi ca afluenți (economici) toate râurile mari dintre Rin și Vistula-Prut, scurtând cu mii de kilometri calea mărfurilor europene spre India și Extremul Orient. Astfel, Cetatea Carpatică, stăpână pe deltă și amândouă malurile « Dunării maritime », priveghind gurile fluviului, înlesnește circulația pe diagonala Rin-Dunăre-Bosfor-Suez, un fel de carotidă a comerțului mondial.

Așa dar, nu e o semeție, dacă vom considera *marginea de răsărit a României, cuprinsă între patrulaterul Cernăuți, Hotin, Reni și Cetatea-Albă, ca o regiune interesantă nu numai pentru Statul român, ci și din punct de vedere geopolitic.* Vede orișicine că dela Dariu Histaspe până la Traian, dela Goții care au trecut tot pe la Isaccea, până la Genovezii așezați în Chilia și Cetatea Albă; și la cruciații veniți din fundul Europei la Nicopole și Varna; în sfârșit, până la înființarea « Comisiei euro-

www.dacoromanica.ro

pene » pentru porțiunea maritimă a fluviului și ... până la pretenția recentă a Rusiei Sovietice de a elimina *puterile apusene din această Comisie*, firul istoriei universale s'a legat iarăși și iarăși de acest colț de pământ, unde se încrucișază interese în adevăr planetare. E cazul să amintim vorba veche *sunt fata locorum* au și locurile soarta lor.

* * *

Atâta ar fi deajuns. Dar privind lucrurile chiar de aproape, vom vedea că nu ne depărtăm de adevăr, numind Nistrul « simbol geopolitic ».

Mai întâi, constatăm un fapt: *Fruntaria din lungul Nistrului* este vecină cu *istmul ponto-baltic*, *hotarul dintre Asia și Europa*. Am arătat aiurea temeiurile geografice ale acestei afirmări, prin urmare nu mai e nevoie să stăruim asupra lor [1]). Amintim doar atât: Nistrul este în răsăritul Europei râul care curge printr'un ținut locuit în majoritate de Români, adică este un râu românesc [2]).

Al doilea fapt caracteristic: Când a venit Dariu, Sciții reprezentau pentru el nomadismul asiatic, în opoziție cu țările agricole din imperiul său care se întindea din Egeea până la Indus. Ca să înfrâneze năvălirile nomazilor, monarhul persan socotise că chipul cel mai nimerit era să-i lovească din marginea apuseană a stepei, să-i cureță de pe fața pământului, aruncându-i spre miazănoapte, în zona pădurilor, ori strivindu-i de munții din Centrul Asiei. Așa se face că strămoșii noștri s'au trezit cu armatele lui Dariu la gurile Dunării [3]).

---

[1]) *Die geopolitische Lage Rumäniens*, Sonderdruck aus « Zeitschrift für Geopolitik », Heft, 8, August, 1938, XV Jahrgang.

[2]) Odinioară, Nistrul se vărsa în mare prin albia Bugului, cum dovedesc pietrișurile cărate din Carpați (C. Brătescu, *Hotare răsăritene*, *Valea Nistrului*, Craiova 1941). Sedimentele răspândite de Vechiul Nistru spre răsărit de albia de azi arătau parcă drumul pe care aveau să-l urmeze așezările etnice pornite din munții Daciei.

[3]) Expediția lui Dariu nu este fantazia unui autocrat asiatic, doritor de faimă, ci urmarea unei situații geopolitice. Monarhia lui se întindea dela Indus până la Sahara și Marea Egee, cuprinzând nu numai Iranul, dar și Turanul, unde Sciții roiau mereu și prădau marginea imperiului. Perșii au trebuit să ridice un șir întreg de burguri în fața stepei, ca să-i țină în frâu pe nomazi. Alexandru Makedon le va găsi în ființă. Încă de pe atunci, erau în regiunea unde curg Oxus și Iaxarte cetăți întărite și stări sociale pe care Europa le va realiza abia în evul mediu.

Așa dar, planul lui Dariu de a-și apăra imperiul, lovind pe Sciți tocmai la hotarul lor apusean, spre a-i strânge în clește, era întemeiat pe o largă privire asupra spațiului Lumii vechi.

www.dacoromanica.ro

Ce s'a întâmplat? Herodot ne spune că Sciții au cercat mai întâi să se razeme pe alianța noastră. Dar poporul carpatic, lipit de pământul său prin agricultură, a respins îmbierea nomazilor, amenințându-i cu armele, dacă nu-și văd de stepa lor. Aceasta a fost cea dintâi ocazie, în care locuitorii din Carpați și regiunile vecine au simțit mai lămurit *individualitatea teritorială* a țării lor. Pentru plugarii Daciei, din spre răsărit venea Crivățul aducător de ger, și tot dintr'acolo veneau și năvălirile de pradă ale nomazilor. (Nomadism, hoție și război au fost strâns unite de când lumea).

E vădit astfel pentru oricine de ce *marginea dela răsărit a Daciei a fost încă din antichitate hotarul Europei față de Asia.*

Aceeași impresie au avut-o și Grecii. Când au început a veni în Pont (prin secolul al VII-lea a. Hr.), ceea ce i-a mirat mai mult pe navigatorii deprinși cu munții dimprejurul Egeii, plină de insule muntoase, a fost lipsa totală a insulelor și netezimea țărmului. După ce treceau de capătul Balcanului, vedeau numai o vastă câmpie « Sciția Mare », iar peninsula Crimeea li se părea o « Sciție Mică », aninată de cea dintâi printr'un istm îngust, ca și Peloponesul de Grecia. Acești corăbieri sunt de vină că numele Sciției s'a întins și spre gurile Dunării, pe când în realitate plugarii daci (Geții, cum le ziceau Grecii) se întindeau până la țărmul Mării Negre, iar regii Dacilor, timp de secole, au fost protectorii firești ai porturilor grecești, respingând cu armele pe străinii care cercau să se amestece în zona dacică a țărmului (dela limanul Nistrului până la miazăzi de capătul Balcanilor).

Concluzie: *la sfârșitul evului antic, nu numai gurile Dunării, ci tot basinul Nistrului era ținut european.* Tyra-Geții, adică « Geții nistrieni » sau Dacii (cum le ziceau Romanii), cu *davele* lor înșirate pe harta lui Ptolemeu în lungul râului, erau cei din urmă locuitori statornici ai Europei în fața forfotei nomazilor asiatici. Așa că istmul ponto-baltic își arăta încă de pe atunci rolul său de hotar: spre apus, stau Dacii plugari, iar la răsărit se vindereau nomazii în stepă, având ca vecini la Nord pe Slavi (niște sălbateci unși cu funingină, în loc de îmbrăcăminte) și spre tundre seminții fino-ugrice, despre care Tacitus scria doar din auzite. Zona pădurilor — continuare a celei din Siberia *(taiga)* și a tundrei — nu era cuprinsă încă în orizontul istoriei.

Așa dar, după ce Dacia a fost cucerită, Romanii puteau socoti că au ajuns la marginea răsăriteană a Europei, — mai ales că pe hărțile slute de atunci, istmul dintre Pontul Euxin și Baltica era foarte îngust;

www.dacoromanica.ro

fantazia cartografilor dăruise Mării Azovului *(Palus Maeotis)* un golf atât de lung, că se isprăvea abia unde e azi Moscova! Traian, urmașul politicei lui Caesar în ce privea ocuparea Daciei, era sigur că, împânzind cetatea carpatică cu legiuni, a cuprins tot pământul european, până în fața stepelor Asiei.

Pe scurt: hotarul răsăritean al Daciei, ultima provincie cucerită de Romani, era la începutul erei creștine *o fruntarie de interes european* — și chiar mondial — în cel mai deplin înțeles al cuvântului.

* * *

Urmează epoca turbure a evului mediu. Fruntaria politică se retrage pe linia Dunării, dar cea etnică, a Daciei, rămâne cum fusese. După cinci secole de infiltrare romană, nu numai peninsula balcanică (fără Grecia), dar și Iliria, Panonia și Dacia fuseseră cucerite de limba și civilizația latină. Ba încă Dacia ajunsese provincia cea mai de laudă a imperiului *(Dacia felix)*. Goții, cu mica expropriere de care am pomenit, nu puteau fi o cauză de mutare a populației, — mai ales că o parte din ei trecuseră la creștinism și poposiseră pe malul Dunării cu evanghelia în mână (Ulfila). După secolul gotic, situația rămâne grosso modo aceeași. Faptul fundamental era contrastul dintre plugari și nomazi. «Porțile continentului», zice Fr. Ratzel, au fost câmpiile din Sud-Estul Europei. «In acest șes, de când ține minte istoria, mereu un popor a împins alt popor și toate s'au îmbulzit spre apus și spre miazăzi». Iar rezultatul acestei necurmate ciocniri privea continentul întreg, nu numai pe locuitorii Daciei. După un secol gotic, a urmat unul hunic, apoi două avarice (cu infiltrație slavă), până au venit la rând Maghiarii și tot roiul Pacinaților, Cumanilor și al Tătarilor.

Astfel, timp de vreo mie de ani, populația daco-romană a trebuit să sufere vecinătatea atâtor neamuri parazitare. Fără adăpostul cetății carpatice, mongolimea s'ar fi întins până în Alpi. Noroc de culcușurile dintre munți, pe care geografii le numesc depresiuni «intercarpatice» și «subcarpatice», precum și de codrii uriași, nu numai la munte, dar și în unele părți ale câmpiei, cum dovedesc numele de spaimă: *Deliorman* și *Teleorman* (adică păduri «nebune»). Se înțelege, locuitorii din Carpați au rămas mai feriți. Un ținut ca Munții Apuseni, ca Maramureșul, Țara Oașului, Vrancea, Loviștea și Hațegul n'au suferit prea mult.

www.dacoromanica.ro

Plugăria [1]) în văi (ba și pe coastele însorite până la 1200—1300 m) și păstoria pe plaiuri (vechile peneplene) era destul temei de viață.

Primejdia a crescut numai atunci când, la loviturile nomazilor răsăriteni, s'au adăogat și ale Maghiarilor, așezați în stepa dela apus de Carpați [2]). După ce au prădat cruciș și curmeziș, până ce au fost frânți de Germani în Bavaria, Ungurii, așezându-se între Tisa și Dunăre, au început să apese spre răsărit. Cei dintâi care au reacționat mai hotărît față de silnicia cerscândă a năvălitorilor, au fost locuitorii cu străveche autonomie, din basinul superior al Tisei, unde nici legiunile romane nu pătrunseseră. Urmarea a fost plecarea unei părți din populația Maramureșului spre răsărit, pentru a se așeza în valea Moldovei, sub conducerea câtorva principi. Acesta e fenomenul cunoscut de cronicile țării sub numele caracteristic « Descălicare ». Iar rezultatul politic fu întemeierea unui principat moldovean la Baia, alături de alte așezări românești mai vechi, unele răspândite până în Podolia și Volhinia (Bolochoveni). Când apoi dinastia Mușatinilor [3]) izbutește să unească ținutul din stânga Prutului (Țara Șipenițului) cu cele din dreapta Prutului, cum unise cu puțin mai înainte dinastia Basarabilor voivodatele din dreapta cu cele din stânga Oltului, Moldova împreună cu Muntenia reprezintă *cele dintâi formații politice europene, în frontul stepei, adică luau împreună rolul Daciei antice față de istmul ponto-baltic.* In adevăr, Moldova se întinde repede până la mare, sub Roman; Alexandru cel Bun cuprinde și Cetatea Albă, adică tot limanul Nistrului, iar unul din urmașii acestei epice mișcări (Ștefan cel Mare) întărește

[1]) Laurian Someșan, *Alter und Entwicklung der rumänischen Landwirtschaft in Siebenbürgen*, Bukarest, 1941.

[2]) *Maghiarii au pricinuit cea dintâi rană grea în trupul Daciei.* Contra năvălitorilor mai vechi din pustă (Iazigii), cetatea carpatică se apărase prin valuri paralele cu Tisa. In evul mediu, dela Huni până la Avari, loviturile au fost fără mare însemnătate. Nu Attila, ci Arpad a adus cea dintâi știrbire poporului din Carpați. După Maghiari care se înfig și în Transilvania, făcând o scorbură în trunchiul românesc, am avut apoi parte în evul modern și de vecinătatea Turcilor în pustă, timp de două secole (XVI și XVII). Asediul asiatic n'a încetat deci o clipă. E drept să recunoaștem însă că presiunea concentrică a mongolismului reprezentat prin Maghiari, Tătari și Turci n'a fost peste tot egal păgubitoare, ci mai ales în partea de apus, unde veneticii s'au însoțit cu unele interese creștine ... Maghiarismul catolic, iar mai târziu calvin, a fost pentru Români mai păgubitor decât islamisul turco-tatar. Cu drept cuvânt, putem spune că pusta Panoniei a fost « buba cea rea » de care a suferit poporul legat de Carpați.

[3]) Urmașii lui Petru, fiul Mușatei.

www.dacoromanica.ro

linia Nistrului, adăogându-i încă două cetăți: Soroca și Orheiul. *Șirul acesta de întărituri reprezentă cea mai înaintată linie de «burguri» europene în fața nomazilor Asiei.*

Așa dar, începând din Pocuția (colțul dintre Prut și Ceremuș) și până la gura Nistrului, *marginea de răsărit a Moldovei a fost hotarul*

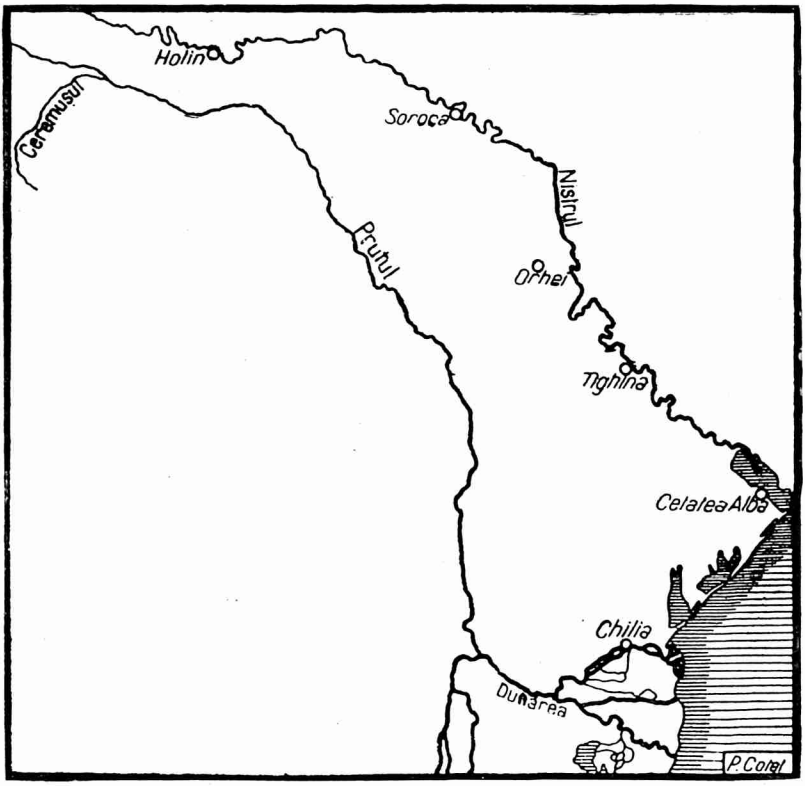

Cea mai înaintată linie de cetăți europene în fața stepei.

răsăritean al Europei (cum fusese și în antichitate). Moldovenii țin strajă neadormită la vadurile fluviului, contra Tătarilor, iar Muntenii împlinesc și ei această sarcină, luând în stăpânire «părțile tătărești» sau Bugeacul, de unde a și ieșit numele de Basarabia pentru fâșia de pământ din stânga Dunării maritime. Cât privește țărmul însuși al mării, sarcina a fost împărțită pe din două: Mușatinii stăpânesc sectorul dintre deltă și limanul Nistrului, iar Basarabii pe cel din deltă până în golful Balcicului (adică aproape tot țărmul dacic din antichitate).

www.dacoromanica.ro

Nu numai atât. S'a mai petrecut aici un fapt în adevăr semnificativ: o expansiune etnică de mari proporții. Prin firea lucrurilor, țările agricole sunt conservatoare, defensive și cu lungă durată. Din contra, Statele formate de nomazi sunt de obicei dinamice, ofensive și efemere. Puterea lor are o strălucire meteorică: repede se lățește, apoi tot atât de repede scade și piere. Ce s'a întâmplat la Nistru? După ce au respins pe Tătari spre răsărit, Românii au trecut și pe malul celălalt al râului. Meandrele lui întortochiate și curgerea foarte lină ademeneau atât pe plugari, cât și pe podgoreni să ia malul stâng în stăpânire, — mai ales că refluxul Tătarilor lăsase stepa aproape goală [1]) pe mari întinderi (secolul XIII și XIV).

Astfel pe nesimțite s'a născut o Moldovă « nouă » *dincolo de Nistru*, cu sate din ce în ce mai numeroase, așezate în deosebi pe lângă râuri și în zona dintre stepă și pădurea ce se prelungește din « taiga » Siberiei spre Nordul Europei. In felul acesta, marginea de răsărit a Moldovei a devenit și în evul mediu nu numai hotarul Europei spre Asia, dar elementul european, reprezentat aici prin Români, a luat chiar *ofensiva contra celui asiatic*, atât pe calea armelor (Ștefan cel Mare), cât și pe calea muncii de toate zilele, prin colonizare agricolă dincolo de Nistru. Mai mult: Moldovenii își aruncaseră ochii și spre largul mării. Ademeniți de mișcarea din șleaul comercial dintre Baltica și Marea Neagră, peste Lemberg spre Cetatea Albă și de pilda Italienilor din Crimeea, ei ajung ca negustori până la Caffa și fac din apele vecine cu limanul Nistrului un fel de « lac moldovenesc ». Din punct de vedere antropogeografic, era acesta un mare pas înainte, deoarece vechii Daci nu se avântaseră pe mare, lăsând-o pe seama Grecilor din coloniile pontice.

Din nenorocire, tocmai când Europa începuse a se întrema după invaziile barbare, și se ivise peste tot un « spirit de autonomie » națională, ne-am trezit cu o năvală nouă, cea turcească. Ea răpune atât pe Italieni, cât și pe Românii ce abia intraseră în școala vieții maritime. La pacostea invaziei turcești se mai adăogase schisma și o sumă de rivalități, așa că « puterile europene abia constituite erau atât de slabe, că *niciuna* [2]) nu se afla în stare să se apere, și astfel lăsară pe Turci să pună mâna pe Constantinopole ». Frontul răsăritean al continentului

[1]) P. Miliоucov, *Essai sur la civilisation russe*, Paris, 1901 p. 70.

[2]) Ranke, *Die Epochen der neueren Geschichte*, în *Geschichte und Politik*, Leipzig, 1940, p. 245.

www.dacoromanica.ro

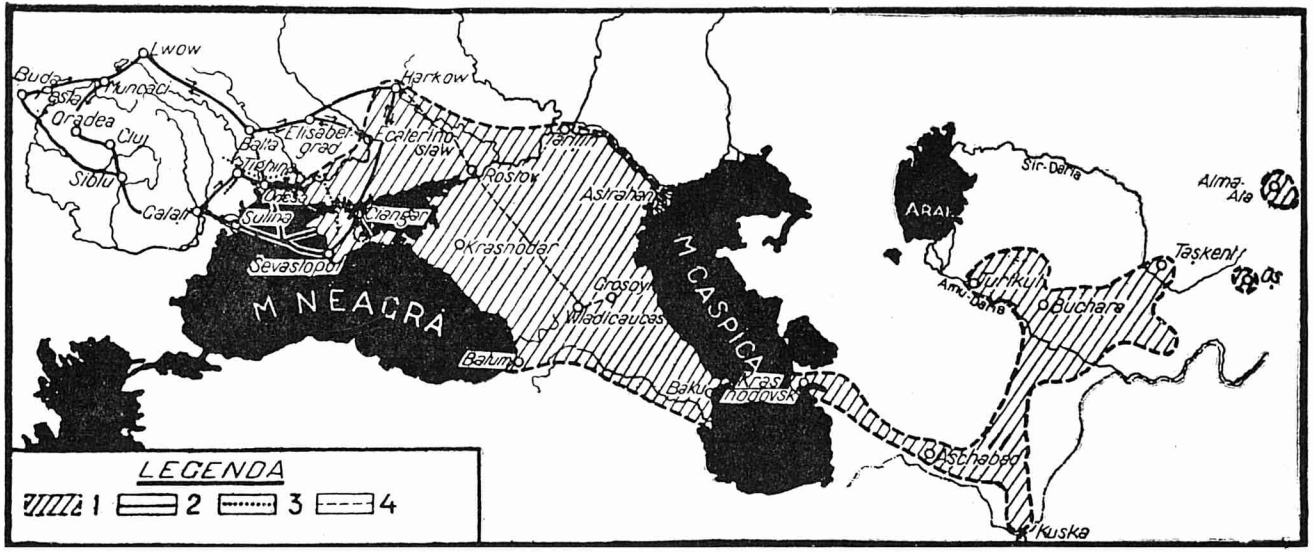

1. Răspândirea păstorilor români până la răsărit de Lacul Aral.
2. Drumul turmelor din Carpați spre pustă și spre stepa dela Nordul Mării Negre.
3. Calea oilor din Moldova până în Crimea.
4. Drumul lânei între Caucaz și interiorul Rusiei. (După N. Dragomir).

www.dacoromanica.ro

a rămas deci să fie apărat la Dunăre de Români, irosindu-şi puterile timp de secole, într'o rezistenţă istovitoare.

Dar pe când la Dunăre, patru mari personalităţi (Mircea, Corvin, Ştefan şi Mihai) purtau nenumărate lupte între 1400 şi 1600, spre a stavili înaintarea Otomanilor, la Nistru, perspectiva a fost ceva mai favorabilă. După scăderea puterii Tătarilor, stepa devenise mărul de ceartă între Turci, ca patroni ai hanului Tătarilor, şi Poloni, cărora li s'a adăogat în curând şi concurenţa moscovită. Insă nici Moldovenii nu dormeau. După cum Ruşii organizaseră cete de Cazaci, ca o avantgardă pentru cucerirea stepei, tot aşa Moldovenii plecaţi « în vitejie » organizaseră şi ei regimente de cavalerie în felul Cazacilor. Mai puternică şi mai sigură decât sabia, era totuşi sapa şi plugul. Cu ogoarele de cereale şi cu plantaţiile de vii, ţăranii din valea Nistrului înaintară spre răsărit, ocupând locurile cele mai prielnice pentru astfel de ocupaţiuni. Totdeodată, în sprijinul acestei ofensive paşnice, mai venea încă ceva: păstoria cu o pendulare a turmelor de o amplitudine necunoscută aiurea în Europa. Din Carpaţi, turmele coborau până la Marea Neagră în Dobrogea, până în Crimeea şi chiar mai departe de Marea Azovului, spre Caucaz, Caspica şi stepele transcaspiene. *După cum nomadismul superlativ este un fenomen asiatic, tot aşa, transhumanţa în stil mare este un fenomen european şi anume românesc.* El n'a căpătat însă dintr'odată desvoltare în tot spaţiul mai sus amintit; am relevat doar dimensiunile sale excepţionale, spre a se vedea cum colonizarea agricolă dincolo de Nistru a fost sprijinită şi de o mişcare pastorală în aceeaşi direcţie [1]).

Astfel, s'a creat acolo un soi de « marcă » moldoveană. Ea a dobândit în timpurile mai noi chiar un fel de consacrare istorică. « Republica moldovenească » creată de Soviete între Nistru şi Bug (1924) este cea mai categorică mărturie a întinderii elementului românesc în acel ţinut de transiţie, între *agricultură şi stepa acoperită până mai ieri numai de ierburi sălbatece.* Insă nici nu era nevoie de recunoaşterea Sovietelor, deoarece încă din secolul al XVII-lea, Duca, Domnul Moldovei, stăpânea acea regiune [2]). Vadurile ori podurile umblătoare peste Nistru

---

[1]) Comunicare la Academia Română, cu o hartă a nomadismului, după înţelesul antropogeografic şi etnografic al cuvântului « nomadism ».

[2]) Chiar cu un secol mai înainte, Ion Vodă Armeanul face o danie (1574) în « Ţara noastră, a *Moldovei de dincolo de Nistru* ».

www.dacoromanica.ro

erau păzite de ostași moldoveni. Din satele și orașele transnistriene, pârcălabii și zapciii privegheau adunarea dărilor pentru visteria din Iași; judecățile se făceau la divanul din Iași, ba încă Domnul își clădise și un palat aproape de Bug. Dacă procesul demografic, etnografic și politic s'ar fi desfășurat tot așa mai departe, țara Moldovei ar fi ajuns de două ori mai mare decât în timpul apogeului său militar, sub Ștefan cel Mare. In adevăr, Tătarii, ca nomazi înnăscuți, hoinăreau cu herghelиile lor, prădând ici și colo, la întâmplare. Cazacii de asemenea nu erau nici ei vreo piedecă serioasă, mai ales că și Moldovenii organizaseră regimente căzăcești, iar uneori însuși hatmanul căzăcimii întregi era ales dintre moldoveni (Ion Potcoavă). Prin urmare, și Tătarii, și Cazacii de neam moscovit erau oală de lut față de oala de fier a agricultorilor moldoveni, așezați în târguri și sate de plugari, de podgoreni și crescători de vite, având pe deasupra și prestigiul culturii și al unei organizări sociale superioare (Domn, Divan, Biserică cu vechi întocmiri, etc.).

Dar lucrurile au luat cu timpul altă întorsătură. «Intr'o viață plină de mari încercări, se ivesc și mari nenorociri», spune undeva înțeleptul istoric Ranke. Cea dintâi mare nenorocire pentru poporul din Carpați fusese năvălirea barbarilor, care a ținut aici mai mult decât oriunde în Europa. Pacostea asta cufundase tot răsăritul continentului «în cea mai deplină barbarie». Un judecător așa de cumpătat ca Ranke mărturisește că Gengiskhan a fost «idealul barbariei» (das Ideal der Barbarei). S'a ivit însă, tot aici, un alt barbar ideal *(ein vollkommener Barbar)* care va pregăti lumii apusene o nenorocire și mai mare. Acesta a fost Țarul Petru I. Până la el, nu se știa dacă Rusia se va lipi de Europa, ori va rămânea Stat asiatic. De altfel, colosul acela sta încă ascuns într'un fel de negură nepătrunsă de nimeni. Abia pe la jumătatea secolului XVI, Herberstain a ridicat vălul, explorând vastul șes dintre Urali, Baltica și Oceanul Inghețat. Opera sa *Moscovia* cuprinde cea dintâi hartă, din care lipsesc curiozitățile geografilor din vechime. Dar nici el, și nimeni dintre contemporanii acestui ambasador cu dragoste pentru știință, n'ar fi bănuit că din acel ținut sălbatec și slab populat (abia sub Petru I Rusia va ajunge la 14 milioane de locuitori) va ieși o primejdie pentru Europa cu mult mai gravă decât hoardele nomade. Lucrul a început a se simți chiar după frângerea lui Carol al XII-lea la Pultava. De atunci, moscovitismul s'a îndreptat cu pași de uriaș spre apus. Sub Petru (numit cel Mare)

www.dacoromanica.ro

hotarul Rusiei nu cuprindea încă Niprul; pe la 1772. atinge Bugul; după de 20 ani sare la Nistru (1792), iar după alți 20 de ani se oprește tocmai la gurile Dunării și la Prut (1812). Nu se împlinise un secol dela moartea țarului « reformator » și armatele moscovite apar la Rin, în Elveția, apoi la Paris.

Urmarea acestei colosale ofensive a fost nu numai copleșirea Moldovei dintre Nistru și Bug, dar și cotropirea unei jumătăți din vechea Moldovă rezemată pe Carpați, iar idealul panslaviștilor era să ajungă cât mai repede până la Bosfor, Adriatica și Alpi. Amețiți de idei eterogene: misticism de rasă, ortodoxie, imperialism autocrat și alte alotrii, panslaviștii de felul lui Danilewsky nu se sfiau să considere Europa apuseană ca un focar de putreziciune. După mintea lor, regenerarea lumii nu se mai putea aștepta decât dela « Sfânta Rusia »! Țarul, stăpânitor dela Baltica până în Oceanul Pacific, trebuia să reînvie imperiul bizantin și să-și mute capitala în Constantinopole (*Țarigrad*, « orașul Țarilor »). Ce mai însemna, nu Moldova dintre Prut, Dunăre și Nistru, dar toată Europa, față de imperiul ce se pregătea să-și întindă hotarul nu numai până la Bosfor, dar până în Oceanul Indian!

Ceea ce nu putuse bănui însă nimeni (nici cei mai halucinați panslaviști) a fost altceva: că în pragul secolului al XX-lea, visuri imperialiste ca ale lui Gengiskhan și « testamentul lui Petru » cu privire la Byzanț vor ajunge programul unei dictaturi *democratice*, numită bolșevism! Revelația aceasta s'a ivit abia la sfârșitul războiului mondial. Pe când Wilson și alții de felul său se gândeau să întemeieze o pace veșnică pe temeiul tribunalului internațional dela Haga și a unor reguli de arbitraj stabilite la Geneva, Lenin a răspuns cu o formulă inedită: « război *permanent* » tuturor popoarelor care nu vor adopta regimul comunist. Fanatismul partizanilor Coranului fusese astfel depășit.

Putem afirma că acesta e momentul cel mai grav în toată desfășurarea vieții moderne. Dacă o astfel de lozincă ar fi devenit programul politicei unui Stat de o mărime obișnuită, pretenția acestui imperialism planetar putea trece în rândul utopiilor care n'au lipsit din istoria omenirii. Statul teocratic al jesuiților din Paraguay, republica Mormonilor pribegiți în Marele Deșert din apusul St.-Unite, ca să realizeze viața patriarhală a Vechiului Testament, cu poligamie și alte întocmiri biblice . . . este destulă dovadă că imaginația omenească nu obosește cu una, cu două. Dar, de data asta, lucrul a căpătat o înfățișare extrem de gravă:

www.dacoromanica.ro

Mai întâi, *Rusia este cel mai mare Stat continental al planetei* — un bloc unitar, nu un imperiu compus din bucăți și bucățele risipite pe toată fața globului ca imperiul britanic.

Al doilea, acest imens stat, de vreo patru ori mai mare decât toată Europa așezată la apus de istmul ponto-baltic, stă chiar *în mijlocul Lumii Vechi*. Păzit la spate de Oceanul Înghețat și rezemat cu picioarele pe podișurile și munții ce se întind din Asia Mică până în Marea Japoniei, uriașul Sovietic stăpânește tot sâmburele Eurasiei, — ceea ce mai rămâne pe de lături, din Corea până în India și Spania, sunt doar o periferie a Rusiei. Iar dacă ținem seama că blocul de populație supus Sovietelor se apropie de 200 milioane și are perspective de mare creștere (ajunsese la un spor de 12 milioane pe deceniu) ne putem lesne închipui că statul moscovit se simțea în largul lui spunând acel *veto* fanatic: «război permanent» tuturor adversarilor comunismului! Era vorba aci nu de un desiderat teoretic, ci repede a fost urmat de organizarea efectivă a revoluției, prin atâtarea comunismului în Germania, Italia, Franța, Anglia, Statele Unite, etc. Iar asta era numai prologul. La congresul internaționalei roșii, adunat la Moscova în 1928, cel dintâi care a luat cuvântul, dictatorul Stalin a mărturisit că războiul a devenit pentru republica Sovietică o «necesitate absolută», iar mareșalul Voroșilov l-a și anunțat ca ceva «apropiat». «Trupele chemate, zicea el, la manevrele din regiunea Kievului, vor avea efectivul de 700.000 de oameni, cel mai mare efectiv care s'a atins până acum, în toată lumea, la manevrele armatelor... După câteva ore dela începerea *războiului nostru*, marile orașe ale țărilor inamice nu vor mai exista decât cu numele, în amintirea celor ce vor mai supraviețui în ruinele lor». A precizat chiar că cea dintâi lovitură va fi dată României: în 15 zile, armatele sovietice vor fi la Galați, apoi vor pune mâna pe trecătorile Carpaților, înaintând spre apus și spre sud, unde totul era gata pentru o revoluție comunistă [1]).

Rezultatele acelor manifestări s'au și văzut îndată. Din Spania până în China, propaganda sovietică a dat roade în adevăr uimitoare: Madridul răscolit de tranșee în timpul războiului civil care a durat trei ani (ajutat efectiv cu muniții și chiar trupe sovietice); măcelurile din Budapesta, când Bela Kun transformase Ungaria în republică

[1]) *Les Bolschéviks préparent la guerre*, *Revue de Paris*, 1928.

www.dacoromanica.ro

proletară [1]); bombardarea cu tunul a cuiburilor comuniste din mijlocul Vienei; haosul din China şi o mulţime de greve puse la cale mai în toate ţările, sunt dovezi pipăite că Ţarul roşu a întrecut ca iniţiativă pe toţi ţarii de altădată.

Tocmai acum a ieşit deplin la iveală însemnătatea geopolitică a istmului ponto-baltic. Linia întărită «Stalin» se întinde dela limanul Nistrului până în Golful Finic. Vede oricine că la apus de acel istm stă lumea germană şi romanică, abia scăpată de rivalităţi monarhice, de războaie confesionale [2]), de graniţe artificiale impuse de moşteniri dinastice, etc.; se vede că această Europă nouă caută să apropie cât mai mult graniţele politice de cele etnice, prin *autodeterminare şi schimb de populaţie*, iar la răsărit de istm stă pieptiş un stat retrograd, care sileşte (ca şi regimul ţarist) să trăiască sub knut popoare etrogene ca rasă, limbă, confesiune şi ideal social sau politic. Rusia comunistă a ajuns o vastă panmixie, un haos etnic şi prin urmare un adevărat regres chiar din punct de vedere biologic. Informatorul unui mare ziar spaniol, cercetând compoziţia trupelor sovietice, afirmă că sub regimul comunist s'a născut un soi de rasă amestecată, «inferioară Boşimanilor şi Botocuzilor».

Dar scăderea se simte nu numai în sens biologic, ci şi sufletesc. Progresul pe care îl realizase omenirea europeană, sub imboldul ideii germanice de a preţui nu numai autoritatea Statului, ci şi personalitatea naţiunii şi a individului (prin legătura liber consimţită faţă de un «conducător» — Gefolgschaftswesen) a fost anulat de statul-carceră, sprijinit pe Ceka şi mitraliere. Desvoltarea personalităţii pe temeiul unei limbi, a unei tradiţii naţionale şi culturale a devenit cu neputinţă în Rusia Sovietică. Tot tineretul, fără deosebire de origine etnică (şi chiar de sex) a fost îndrumat spre un fel de janicerism internaţional. După cum Sultanii de odinioară luau copiii creştinilor spre a face din ei soldaţi fanatici ai Islamului, tot astfel bolşevicii cresc tineretul cu o singură ţintă: să ducă «război permanent» pentru Coranul proletar, predicat odinioară de K. Marx şi realizat azi de Soviete. Recunoaştem

---

[1]) Abia înfrângerea armatei lui Bela Kun şi intrarea Românilor în Budapesta a scăpat Ungaria de catastrofă.

[2]) Ultima bătălie în care s'au mai simtit încă unele preocupări confesionale a fost cea dela Leuthen (1757).

www.dacoromanica.ro

că, alături de regimul politic al Țarilor — o mare școală de absolutism — poporul rus a mai fost pregătit să ajungă o turmă fără voință și prin regimul proprietății. *Mirul*, izvorît din obligația muncii colective

Linia Stalin pe istmul ponto-baltic.

a iobagilor, a contribuit și el nu numai la slăbirea inițiativelor individului, dar și la deprinderea lui cu o viață quasi-comunistă.

Insă, oricare ar fi fost numărul cauzelor care au adus starea de azi, rezultatul netăgăduit e acesta: la apus de istmul ponto-baltic, lumea europeană pune tot mai mult preț pe ideea de națiune, ca urmare

www.dacoromanica.ro

a progresului rasial şi social, pe când la răsărit este un adevărat *Völkerchaos* sau un mişmaş *(Mischmasch)* cum zicea odinioară Nietzche. S'a împlinit deci proorocia lui Ranke: dela aplicarea fanatică a ideii de Stat « e numai un pas până la republică, *apoi până la comunism* » (1854). Cuvintele acestea ne par azi profetice. In adevăr, haosul sovietic ameninţă toată Europa. Dacă lecuirea nu va veni la timp, întregul continent va cădea sub talpa cazacilor.

* * *

Cum şi dela cine să vină mântuirea?

Două căi sunt deschise: ori Rusia sovietică este toată înlocuită prin State naţionale; ori va fi nevoie de un « cordon sanitar ».

In antichitate, cum am văzut, stavila contra nomadismului asiatic a fost cetatea carpatică — Dacia.

In evul mediu, alături de nomazii de neam mongolic, se adăogaseră mai spre Nord şi alţi barbari, Slavii, sprijinind şi ei asaltul asupra Europei. Reacţiunea a fost reprezentată atunci de poporul german care a respins puhoiul slav spre răsărit, iar la miazăzi a împlinit rolul de strajă poporul român, înfruntând pe Tătari la Nistru şi pe Turci la Dunărea de Jos. Intre 1400—1600, Românii au stat pază neclintită la « poarta invaziilor ».

In evul modern, după ce Turcii cuprind în hotarele lor şi basinul mijlociu al Dunării, supunând Ungaria, Românii continuă încă rezistenţa la Dunărea de Jos. Chiar când Statul ungar este desfiinţat la Mohaci (1526), rămânând paşalâc turcesc timp de două secole, poporul român are încă destulă putere nu numai să lupte contra Turcilor, dar să realizeze chiar întregirea politică a Daciei vechi (1600) sub Mihai Viteazul.

Ce ascunse sunt tainele viitorului! Cine ar fi bănuit pe atunci, când lupta se da contra Islamismului tot mai ameninţător, că în vasta câmpie dela răsăritul Europei se va ivi un Stat uriaş, mai primejdios pentru continentul nostru decât toate invaziile nomazilor de odinioară şi chiar decât împărăţia Sultanilor? Şi cine şi-ar fi putut închipui că acel stat creştin (ba încă şi pravoslavnic) după trei secole de regim ţarist, încăpând pe mâna bolşevicilor, va fi în ce priveşte religia, întruparea lui Antichrist pe pământ, iar în laturea politică va pregăti nu numai Europei, ci lumii întregi, un regim absolutist, neasemănat mai apăsător decât al vechilor faraoni egipteni . . .

www.dacoromanica.ro

Dar și ce exactă este uneori simetria acțiunilor și reacțiunilor istorice! Tot pe la 1700, când se înălța amenințător colosul dela răsărit, sub conducerea acelui « barbar deplin », Țarul Petru, în câmpia dela Elba și Oder, bogată în nisip și lacuri, un om tare s'a hotărît să facă din Electoratul său un regat. Altul, și mai tare, și-a cheltuit toată energia, numai să poată crea o armată puternică. Al treilea, mai tare decât toți, după vreo patru decenii de lupte pe toate fronturile, având câteodată împotriva lui toate puterile mari, a izbutit să creeze prin geniul său militar și politic, încă o putere mare în Europa, trecând el însuși în paginile istoriei cu titlul de « Mare ». Din acel stat, înfiripat în mijlocul atâtor greutăți, va ieși în secolul al XIX-lea, al doilea imperiu, iar în secolul de față « al treilea imperiu german », destinat să țină piept colosului moscovit. Teză și antiteză, cum obișnuia să zică Hegel.

Azi, situația e limpede: față de misticismul sovietic, o nouă încarnație a vechiului misticism panslavist, organizarea unei rezistențe generale contra comunismului este inevitabilă; iar în această ordine nouă a lucrurilor, situația geografică impune României o sarcină deosebit de însemnată. După cum Europa de ieri simțise nevoia să creeze o « Comisie europeană », pentru a stavili înaintarea Rusiei spre gurile Dunării, tot așa e necesară acum stabilirea cât mai grabnică a unui « cordon » sub forma unui front de State naționale din Finlanda până la Marea Neagră. In același timp, este indispensabil ca marea aceasta să fie înconjurată numai de State cu regim modern (Ucraina, România, Bulgaria, Turcia, Georgia, etc.), spre a deveni un « lac european », nu moscovit cum visau panslaviștii, potrivit cu testamentul lui Petru cel Mare, sau « cel mai mare port de război », cum plănuiseră comuniștii.

Cine poate aduce la împlinire această grea sarcină? Incă din Februarie 1915, Marea Britanie cedase în chip public strâmtorile și Constantinopolul Rusiei; acum, în 1941, până și arhiepiscopul de Canterbury, « primatul Regatului Unit », se simte îndemnat să binecuvânteze « sfânta » cauză a Sovietelor. Și ca să nu mai fie nicio îndoială, marele organ *Times*, « conștiința Angliei », ne vestește că în țările din Sud-Estul Europei, Rusia (adică dictatorul Stalin) va trebui să facă rânduială. Pietatea față de trecut ne îndeamnă să ne întrebăm: Ce-ar zice Macaulay, Stuart Mill, Carlyle și Herbert Spencer, părintele evoluționismului și apostol al progresului, când ar vedea în ce direcție « evoluează » în secolul al XX-lea idealul Marei Britanii!

www.dacoromanica.ro

Dar oricât de neașteptată ar fi această metamorfoză, și oricât de paradoxal se pare să-și taie cineva creanga de sub picioare, un lucru e sigur: pentru a împiedeca prăbușirea întregului continent în prăpastia comunistă, e numaidecât nevoie de un excepțional om de stat, care să întemeieze o nouă ordine între națiuni. Dacă sarcina aceasta ar întârzia cât de puțin, s'ar împlini chiar sub ochii noștri penibila proorocie a lui Spengler: apusul lumii europene *(der Untergang des Abendlandes)*. Panmixia proletară, întronată de dictatura bolșevică, va fi începutul sfârșitului.

Concluzie. Pe temeiul faptelor mai sus înșirate, credem că putem afirma următoarele:

Marginea răsăriteană a pământului dacic a fost din antichitate până azi hotarul de răsărit al Europei și continuă încă să fie. Inainte de a izbucni războiul european (1914—1918), un vestit geograf german, căutând o împărțire cât mai naturală a feței pământului în regiuni geografice, găsise că Rusia nu face parte din Europa, ci merită mai de grabă numele de « Marea Siberie » (Gross-Sibirien). Prin urmare, întemeiați și pe această constatare obiectivă, socotim justificată afirmarea că cetatea carpatică și împrejurimile ei formează *bastionul cel mai înaintat al Europei spre răsărit;* că poporul carpatic a fost timp de trei mii de ani, ca *popor mărginaș (Randvolk)*, o strajă de continuă veghe, și prin urmare nu e o semeție verbală, ci un adevăr pipăit, dacă acordăm Nistrului, însușirea de « simbol geopolitic » [1]).

* * *

Incheind această scurtă privire geopolitică, să ne fie permisă o ultimă întrebare. Concluzia pe care ne-o impun azi evenimentele nu e cu totul nouă, ci fusese pregătită mai de mult. Alături de principiul naționalităților, marea idee a secolului al XIX-lea, pe temeiul căreia s'a făcut unitatea politică a Italiei, a Germaniei și altor trei țări, același secol a întrevăzut și posibilitatea unei integrări continentale, sub forma unor « State-Unite ale Europei ». Piedeca cea mai serioasă părea rivalitatea dintre Francezi și Germani, dar fuseseră și spirite destul de obiective care au căutat să lămurească științific diferendul dintre cei doi

[1]) Chiar străinii au această impresie. Geograful C. Uhlig a intitulat lucrarea sa Die bessarabische Frage eine *geopolitische* Betrachtung, Breslau, 1926.

www.dacoromanica.ro

vecini. Rând pe rând, Gobineau, Lagarde și Darré, tustrei de neam francez au contribuit să recunoască și Germanilor partea ce li se cuvine. Ceea ce seninul Ranke numea pe la 1854 spiritul romano-germanic (der romano-germanische Geist) ca factor capital pentru viața și cultura Europei, pare că începe să se manifeste și în latura politicei practice. E un caz unic în istoria războaielor ca, înainte de încheierea păcii, învingătorul să dăruiască fostului adversar peste o jumătate de milion de prizonieri (514.000), cum a făcut Adolf Hitler cu Franța. Dușmănia ereditară pare uitată. (Ceea ce trebuia să se facă, dar nu s'a făcut în pragul secolului, când Franța a fost înjosită de Englezi la Fachoda, se face acum după Oran și Dakar, când flota franceză a fost brăcuită de fostui ei aliat).

La răsărit, vedem un fapt — dacă se poate — și mai semnificativ: alături de armata germană, luptă contra bolșevicilor trupe din tot apusul Europei, inclusiv franceze. Termenul de «cruciadă» a venit firesc pe buzele tuturor. E vădit, așa dar, că realista concepție «continentală» a conducătorului Germaniei actuale este mai aproape de adevărurile geopoliticei decât a oricărui om de stat din trecut. Pe temeiul unei organizări științifice a producției, potrivit cu regiunile geografice, și respectând principiul auto-determinării și al schimbului de populație, urmașul sobru al Hohenzollernilor e chemat să dăruiască lumii europene ceea ce nu i-a putut da nici papalitatea, cu pretenția ei de universalitate, nici Sfântul Imperiu roman, nici Napoleon, ca urmaș al lui Carol cel Mare, nici concepția mercantilă-oceanică a imperiului britanic, nici Wilson, ca mandatar al Americei la Versailles, nici toată Societatea Națiunilor la Geneva.

Ne aflăm deci în fața celei mai vaste și mai complicate probleme dintre câte s'au pus până acuma minții vreunui om de Stat. După «Marea Revoluție» [1]) — nu cea franceză, o împrejurare locală și secundară, ci — aceea a mașinismului care a împins lumea în haos, prin producție nelimitată, prețuri nelimitate, gloate nelimitate de uvrieri și concurență nelimitată pentru materii prime și piețe de desfacere peste mări și oceane, se face acuma *cea dintâi încercare pentru limpezirea haosului* care ne-a procurat unul după altul două războaie de proporții necunoscute în tot trecutul omenirii. Cel dintâi a fost mondial

[1]) Vezi *Omul de stat* și *Fazele geografice ale istoriei*, în *Revista geografică română*, 1939, 1940.

www.dacoromanica.ro

ca formă, concentrându-se de fapt în lungul unei singure tranșei între Alpi și Canalul Mânecei. Cel de azi e neasemănat mai cuprinzător, întinzându-se din Scandinavia până la Sahara, din Oceanul Atlantic până în Caspica, Marea Roșie și Indochina, cu perspective de lățire și mai departe.

De aceea, omul de Stat, care va deslega problema militară, economică și politică a acestui conflict de dimensiuni cu adevărat planetare, va fi deschizătorul unei ere noi în viața omenirii și va arunca în umbră pe toți conducătorii politici dela Alexandru și Caesar până azi. Războaiele, alianțele și tratatele de pace din trecut vor rămâne mici fapte, de caracter mai mult sau mai puțin local și personal. E întâia oară că omul de Stat trebuie să aibă înaintea ochilor nu harta unei țări, ci a întregului glob pământesc [1]).

O eră nouă începe, așa dar, pentru Europa [2]) și e bine să amintim că, la pregătirea ei, poporul român a împlinit un rol esențial ca vecin de secole al istmului ponto-baltic, unde se desfășoară acum actul capital al războiului. Ca încheiere, să ne fie îngăduit a mai releva un singur fapt:

După 1870, când «cancelarul de fier», stăpânit de unele tradiții, cultiva încă acordul cu Rusia țaristă; când Slavii — nu numai cei din Peninsula Balcanică (Bulgari, Sârbi și Muntenegreni), dar și cei de sub steagurile Kaiserului dela Viena (Croați, Sloveni, Moravi, Cehi, Ruteni și chiar unii Poloni) — își îndreptau speranțele lor către «Țarul *tuturor* Rușilor»; când și Ungurii, prin politica lor de maghiarizare cu deasila slăbeau zi cu zi coeziunea monarhiei și deci situația politică și militară a Triplei Alianțe, este vrednic de subliniat faptul că *Românii au fost cel dintâi popor din răsăritul Europei*, care au manifestat în chip categoric repulsiunea lor față de politica țaristă și de panslavism.

---

[1]) Cei deprinși a urmări faptele hologeic, adică în tot spațiul planetar, nu se pot împiedeca să observe că, după ce trecuse faza *continentală* a istoriei, s'a terminat acum și faza *oceanică*. Marea Britanie se înălțase prin navigație, iar ca vatră a mașinismului s'a bucurat de toate înlesnirile pe care le oferă circulația pe Ocean și dec superioritatea oceanelor față de Uscat. Azi însă, după ivirea aviației ca mijloc de transport și de luptă, era firesc ca faza oceanică să fie depășită de cea *atmosferică*, iar primatul să treacă la acea putere care va stăpâni mai deplin aerul.

[2]) In ce privește poporul român, așezat «în calea răutăților», situația sa este deosebit de grea. Ținând seamă și de ceea ce Burckhardt numește «Noroc și Nenoroc în Istorie», viitorul României se va putea desluși nu atât la sfârșitul războiului, ci abia la începutul păcii, când va începe epoca de organizare a întregului neam românesc.

www.dacoromanica.ro

Cel mai obiectiv scriitor al istoriei contemporane a Românilor, Titu Maiorescu, începătorul direcției critice în cultura românească, a arătat încă din 1881, în *Deutsche Revue*, că singura orientare logică pentru Statul dela gurile Dunării era alianța cu Germania, ca asigurare contra încălcărilor repetate ale Rusiei. Concepția aceasta a fost împărtășită și de regele Carol I care, înțelepțește, a întârziat realizarea ei, până ce și Italia, altă țară romanică, s'a alăturat Statelor din mijlocul Europei, formând Tripla Alianță. Astfel, timp de 35 de ani, orientarea noastră a rămas neclintită.

Azi nu mai e nimeni care să nu recunoască deplin cât de întemeiată a fost orientarea preconizată de Maiorescu. Inainte de a fi scris Fr. Ratzel *Politische Geographie*, și înainte de a fi existat măcar cuvântul « Geopolitik », un Român indicase clar drumul pe care evenimentele de azi îl justifică. Am putea spune că Maiorescu, întocmai ca și Ranke, a cugetat nu numai pentru contemporani, dar și pentru urmași.

Atâta e de adevărat că viitorul poate fi în oarecare măsură întrevăzut, de câte ori cugetul omului de stat este deplin închinat adevărului.

www.dacoromanica.ro

GENEZA CELUI MAI MARE STAT CONTINENTAL

OBSERVĂRI GEOPOLITICE [1])

Ca să înţelegem geneza imperiului rusesc şi legăturile sale cu România ori alte ţări europene, trebuie să ne deprindem cu măsuri mai mari de spaţiu şi de timp.

Incepem cu o constatare: Pentru geografi şi etnografi, împărţirea istoriei în veche, medie şi modernă, prin căderea Romei şi prin expediţia lui Columb, e o naivitate europeană. Semeţia aceasta de a ne considera pe noi, cei dintre Mediterana, Atlantic şi Marea Nordului, un colţ din Lumea veche, ca unitate de măsură pentru viaţa omenirii întregi, nu e admisibilă pentru Asiatici şi Africani, necum pentru Americani, Australieni ori Polinezieni. Ce ştia China acuma două-trei mii de ani despre micile noastre întâmplări mediteraneene şi chiar despre isprăvi ca ale lui Alexandru Makedon care voise să lege lumea europeană de cea asiatică! Sau ce bănuiam noi, Europenii, despre lumea galbenă de care ne despărţeau imensele stepe dintre Marea Neagră şi Marea Galbenă, precum şi uriaşa cocoaşă a Tibetului! Cât despre lumea neagră de dincolo de Sahara, Pliniu mărturiseşte cu ingenuitate: Cine ar crede că există oameni negri, până nu-i vede? Şi cine şi-ar fi putut închipui măcar, înainte de Columb, că apele Oceanului mai ascundeau încă două continente gemene, cu o minunată rasă de oameni care, în Mexic şi Peru, ajunseseră la o civilizaţie şi o cultură comparabilă cu a Egiptenilor şi a Babilonenilor!

Adevărul este că fiecare popor, trăind mii şi mii de ani, în orizontul său îngust, socotea că se află în mijlocul pământului. (Chinezii chiar şi numiseră Ţara lor «împărăţia din mijloc»). In faza aceasta *continentală*, până şi state foarte mari, ca cel chinez, persan, egiptean,

[1]) Dintr'o conferinţă ţinută la Universitatea din Odesa, la 23 Iunie 1942.

www.dacoromanica.ro

roman, mexican, peruvian ... puteau trăi străine unul de altul, ca și cum ar fi fost așezate pe planete deosebite.

Abia după ce omul s'a avântat spre mijlocul mărilor, trecând și oceanele în curmeziș, perspectiva s'a lărgit. In faza aceasta, pe care o numim *oceanică*, istoria a devenit « universală »; am ajuns să cunoaștem toată fața globului; am împărțit nu numai uscatul și mările toate, dar și nisipul deșerturilor, ba chiar și zăpada pustietăților polare. Iar unele state au putut căpăta dimensiuni uriașe, căci planeta, fiind acoperită aproape trei pătrimi de apele oceanului, acela care avea flotă numeroasă putea să ia în stăpânire țărmurile cele mai depărtate și întinse ținuturi din toate continentele. Așa s'a și întâmplat. In acest răstimp s'a ivit cel mai mare stat dintre câte a văzut pământul până azi, Imperiul Britanic. (E destul să ne amintim că el poruncește peste un sfert din suprafața planetei și peste jumătate de miliard de suflete).

In sfârșit, sub ochii noștri, a început o fază nouă. Oceanul a fost detronat. A venit rândul atmosferei care învăluie nu numai continentele, dar și toate oceanele. Cine va stăpâni aerul, acela va putea croi în faza *atmosferică* un stat de proporții superioare chiar imperiului Marii Britanii.

Acestea sunt fazele geografice ale istoriei, întemeiată, cum vedeți, pe mari evenimente de interes planetar, nu pe împrejurări de însemnătate locală ori regională, cum a fost căderea Romei, cucerirea Byzanțului de Turci și alte date calendaristice [1]). Perspectiva aceasta are un aspect natural și organic. E clar că lunga fază continentală nu putea înceta dintrodată pe toată fața pământului, ca să înceapă cea oceanică. Istoria n'a devenit universală, cum credea Polybiu, în timpul războaielor punice, când Romanii erau pe cale să cucerească toate țările dimprejurul Mediteranei, *orbis romanus*, ci abia mai târziu, după ce Hippalus, părăsind plutirea pe lângă țărm, a trecut în curmeziș Oceanul Indian, Columb pe cel Atlantic, iar Magellan pe cel Pacific, înconjurând cu flota sa pământul întreg, *orbis terrarum*. Faza *oceanică* a durat deci în totul aproape două milenii. — Generația dela începutul secolului al XX-lea e cea dintâi care a ajuns să cunoască pământul până la poli și omenirea în toată întregimea ei.

In schimb, pregătirea fazei atmosferice a durat puțin de tot. După ce un aviator francez a trecut în sbor Canalul Mânecii, a apărut în răz-

[1]) Vezi: *Fazele geografice ale istoriei* (« Revista geografică română », 1940).

www.dacoromanica.ro

boiul european cea dintâi armată aeriană, iar peste două decenii, în războiul mondial (început la 1939), aviația a ajuns hotărîtoare pentru viața omenirii. Am putea preciza chiar locul și ziua, când s'a întâmplat acest epocal eveniment, care a inaugurat fără putință de îndoială faza *atmosferică* a istoriei: a fost acum două luni (la 6 Mai 1942) în Marea Mărgeanului, unde s'a întâlnit flota anglo-americană cu cea japoneză. Până atunci era încă îndoială dacă puterile maritime, stăpâne pe ocean, puteau fi învinse ori nu. Atunci, fără să mai țină seama de aerodromurile de pe uscat, avioanele Niponilor s'au aruncat asupra « vaselor de linie » ale adversarului și-au dovedit că pot nimici chiar cele mai mari cuirasate. Flota aeriană s'a arătat astfel hotărît superioară celei de pe apă. Stăpânul atmosferei va putea domina așa dar continente întregi și chiar planeta întreagă. « Splendida izolare » cu care se mândrea Anglia până ieri-alaltăieri ni se pare acum o glumă din Lilliput. Izolarea Americei a încetat și ea. O eră nouă începe în viața genului omenesc.

* * *

Cu aceste măsuri mai mari de spațiu și de timp să ne întoarcem la Rusia și la țările Europei. Statul moscovit s'a născut dintr'un sâmbure continental cu totul neînsemnat, Ducatul Moscovei. După ce a stat multă vreme în umbră, a început a spori cu pași gigantici, îndată ce a venit în atingere cu Oceanul. In câteva secole, a ajuns *cel mai mare stat continental*, dominând o șesime din fața globului și peste 170 milioane de oameni. Pe când Marea Britanie, cu dominioanele sale e compusă din bucăți risipite în toate continentele și din insule împrăștiate în toate mările și oceanele, Rusia formează un singur bloc, de când a vândut Alaska Americanilor.

Cum s'a închegat atât de repede acest colos politic ? Ca să vedem mai limpede împrejurările, să ne obișnuim puțin ochii cu hărțile rusești. Pentru un Rus, foaia care cuprinde imagina statului în care trăiește nu are centrul ei la Moscova, cum ni se pare nouă, celor deprinși a privi mai mult Rusia europeană sau alte țări, cu capitala aproape de centru (Madrid, Roma, Berlin, etc.). Pentru cetățeanul sovietic, mijlocul hărții pe care o vede din copilărie atârnată pe păretele școalei, nu e Moscova, ci în Siberia, tocmai pe meridianul lacului Baikal. Cât e dela granița Poloniei până în uriașa pădure dintre Ienisei și Lena, tot pe-atâta mai rămâne până la țărmul Oceanului Pacific, unde sfâr-

www.dacoromanica.ro

șește peninsula Ciucilor. Pentru Ruși, Siberia fiind « America viitoare », adevărata capitală a Republicei Sovietice nu există încă; nu are nici loc, nici nume, așa că mirajul ei politic e cu atât mai grandios. — Să vedem așa dar în ce împrejurări s'a născut acest stat fără pereche în istoria omenirii.

Relevăm din capul locului câteva fapte semnificative: *Rusia s'a născut în spatele Lumii-Vechi.* Uscatul Eurasiei are două aspecte fundamentale deosebite. Fațada e plină de lumină, începând din arhipelagul japonez, până în Indochina, India, Iran și țările Mediteranei;

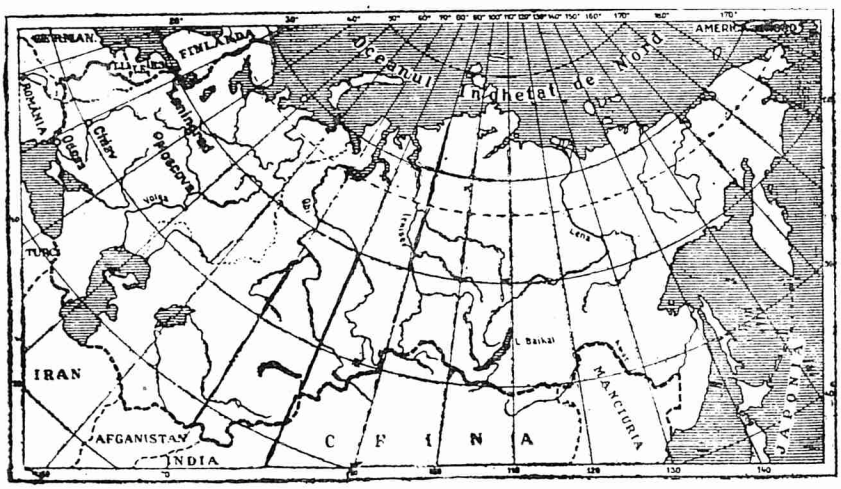

Centrul de gravitate al imperiului rusesc nu e în Europa.

iar în lunile de vară, lumina și căldura soarelui se întind și spre arhipelagul britanic, ajungând până în Scandinavia. Din contra, spatele e umbrit și mai totdeauna căptușit cu ghiață. (Până acum vreo 70 de ani, nicio corabie nu putuse ocoli Siberia. Vega, vasul lui Nordenskjold, a izbutit cel dintâi să se strecoare printre sloi, în lungul țărmului siberian).

E lesne de închipuit ce putea fi pe acolo, acum două mii de ani — *terra incognita.* Lumea slavă nu era cuprinsă încă în orizontul istoriei. Galia intrase în lumină prin cucerirea romană. Dela Rin până la Elba și Vistula — penumbră, iar dela Vistula până în Oceanul Pacific — întunerec. Pentru etnografii antichității, aci era țara legendelor, a basmelor și a monștrilor: oameni cu un ochi în frunte, cu cap de câine (kinocefali), cu un singur picior... și alte ciudățenii. Despre

www.dacoromanica.ro

neamurile slave, nimic sau aproape nimic. Strămoşii Slavilor trăiau prin mlaştinile Pripetului şi ale râurilor vecine, ungându-se cu funingine, în chip de haină care să-i apere de frig. Pentru cei de lângă Marea Neagră, singura realitate etnică ceva mai bine conturată era neamul nomad al Sciţilor din stepele ponto-caspice. Trăind din laptele herghelilor, bărbaţii erau veşnic călări, iar femeile şi copiii stau îngră-

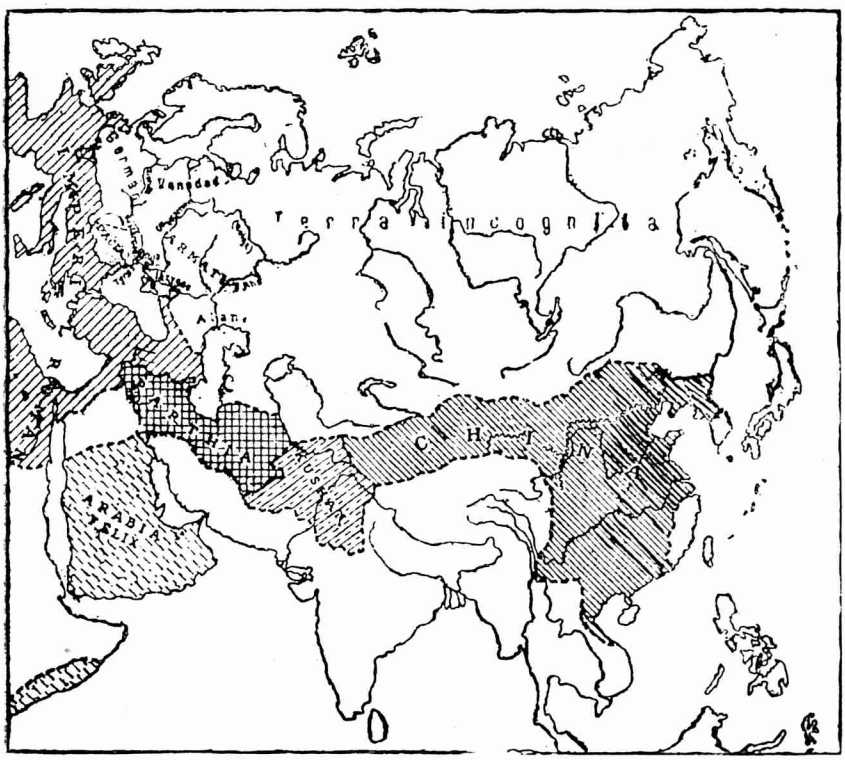

Marginea nordică a Eurasiei, la începutul erei creştine.

mădiţi în care cu coviltir (amaxobiţi); astfel, hoinarii stepei erau gata mereu de pradă, — o pacoste pentru toate ţările dimprejur, ca şi haitele de lupi, înfometate iarna de ger. Crivăţ, lupi, Sciţi şi prădăciuni — asta era toată istoria vastei câmpii din răsăritul Daciei.

Ca să scape de oardele nomazilor, care se repezeau uneori şi asupra Iranului, Dariu Histaspe, cel mai însemnat monarh al epocii (stăpânitor dela Indus până în Sahara şi Marea Egee) a pus la cale o mare expediţie. Planul era să lovească din spre apus pe Sciţi, să-i îngrămă-

www.dacoromanica.ro

dească undeva spre răsărit și să-i strivească de zidul munților dintre Pamir și Altai. « Marele Rege » — așa-i ziceau Grecii — a venit deci la Dunăre « cu spaima lumii și mulțime de norod », a trecut pe la Isaccea (513 a. Hr.) pe un pod de vase și porni contra dușmanilor. Atunci, Sciții au cercat să se razeme pe ajutorul neamului din Carpați și dinspre Dunăre, singurul care îndrăznise să se opună lui Dariu cu armele în mână. Dar Tyrageții (adică Geții sau Dacii Nistrieni) le-au arătat vârful lăncilor. Ca plugari legați de pământ, părinții noștri au răspuns vagabonzilor din stepă: Voi ați prădat țările lui Dariu, voi să vă descurcați cu el. Sfârșitul se știe. Nomazii au fugit în largul câmpiilor, unde Dariu nu i-a mai putut urmări.

Evenimentul acesta are o mare însemnătate. Faptul povestit de Herodot, că strămoșii noștri au fost singurul popor, care a îndrăznit să se opună trecerii lui Dariu, dovedește coesiunea lor socială și politică încă din acea epocă. Așa dar nu-i de mirare să-i vedem peste câteva secole, sub Burebista, formând un stat care se întindea dela Bug până aproape de Alpi. E *cel dintâi stat european, în zona temperată a Lumii-Vechi*, organizat în fața nomazilor stepei. Din Galia, cucerită de Romani, până în Corea, nu se afla nicio formație politică stabilă. Dacia lui Burebista era a doua putere în Europa, după imperiul roman, cu care s'a războit apoi timp îndelungat, silindu-l sub Domițian să-i plătească chiar tribut. (Geograful Strabo, cel mai mare călător al epocii, spune că Dacii puteau ridica o armată de 200.000 de luptători).

Cât despre vreun stat slav pe atunci, nici pomeneală. La răsărit de Dacia, între Marea Neagră și Oceanul Înghețat se înșirau stepele, cu nomazi rătăcitori; pădurea — cu mici oarde de vânători și tundra aproape pustie. In Extremul Orient, sta China, învăluită și ea de întunerec, — doar de mătăsurile ei dacă se auzise ceva. Apoi urmau, spre apus de China, pustietatea necunoscută a Tibetului, Kushan, Parthia, Arabia felix și imperiul roman, stăpân peste toate țările dimprejurul Mediteranei. Iar în spatele Lumii-Vechi un *vacuum* politic. Râurile Sarmației și ale Siberiei curgeau spre Oceanul Înghețat printre maluri pustii, acoperite de păduri și de vegetația pitică a tundrei. Doar ici și colo, mici oarde de vânători — toți dincolo de orizontul istoriei.

* * *

In evul mediu, perspectiva se lărgește. Mai intră în scenă și rasa galbenă. Hunii fac legătura între Orient și Occident. Stăviliți de marele

www.dacoromanica.ro

zid chinezesc, escadroanele nomazilor spâni «cu ochi mici, ca ochi de ciur» și cu pielea galbenă, se revarsă spre apus și ajung până în Galia și la Roma. Apoi, timp de aproape o mie de ani, valurile nu mai contenesc, până la marea invazie a Tătarilor (1240). De vreun stat slav, care să le țină piept, — nici urmă. Micile lor organizări — nici acelea din inițiativă proprie, ci sub cârmuirea Varegilor veniți din Scandinavia — au fost repede copleșite. Din Mongolia până aproape de Baltica se întindea imperiul Kipchak sau «Hoarda de aur». Bietul principe dela Moscova trebuia să rătăcească luni și ani de zile prin stepele și pustiile Asiei centrale, căutând cortul Marelui Han, să îngenunche la picioarele stăpânului spre a fi întărit în slujbă.

Dar abia trecuse valul tătăresc din spre răsărit, când iată se ivește dela miazăzi altă năvălire — cea turcească. Pe ruina imperiului byzantin și arab, se înalță un stat mai închegat decât toate cele însăilate până atunci de nomazi. Stăpâni peste apusul Asiei, peste nordul Africei și o bună parte din răsăritul Europei, Sultanii dela Constantinopol amintesc imperiul lui Dariu, Alexandru Makedon și pe cel roman.

Cine va reprezenta rezistența Europei față de această Mare Putere?

In câmpia din răsăritul continentului european, nimic solid. Pe la 1300, principatul Moscovei era mai mic decât Muntenia. Nici pe la 1400, Moscoviții nu însemnau aproape nimic pentru Europa. Prin urmare, tocmai în epoca critică a năvălirii Turcilor, frontul dela Dunăre, după ce toată peninsula balcanică fusese cucerită, a rămas pe seama Românilor.

Aici să ne fie permisă o paranteză. Curioasă potrivire a lucrurilor omenești! Intre Egeea și Adriatica, rezistența cea mai vie a fost a unui neam de munteni — Albanezii, urmașii vechilor Iliri. Cufundați în uitare, după cucerirea romană, «Muntenii» aceștia *(Skipetari)* nu mai sunt pomeniți în epoca turbure a evului-mediu, ca și cum neamul lor ar fi intrat în pământ [1]). Sub Scanderbeg, ei se ridică dintrodată ca o serioasă stavilă în fața Otomanilor.

Tot așa, la nordul Dunării, după lunga penumbră a evului mediu, ies la iveală Muntenia și Moldova, reprezentând timp de câteva secole cea mai îndărătnică împotrivire contra Islamului. Mircea, Corvin și Ștefan

[1]) Totuși, Albanezilor n'a îndrăznit nimeni să le aplice sofisma ieftină că unde lipsește documentul istoric, lipsește și poporul, — ca și cum ai zice că în lunile de iarnă râul piere, fiindcă îl acopere ninsoarea.

www.dacoromanica.ro

au fost recunoscuți chiar de Papi ca « atleți ai creștinătății », iar Mihai, restauratorul Daciei (1600), fu considerat de contemporani ca cel mai potrivit să conducă cruciada pentru alungarea Turcilor din Europa [1]). Putem afirma că între 1400—1600, poporul român a avut un rol de însemnătate europeană și chiar geopolitică. După cum armatele lui Attila fuseseră frânte în câmpiile catalaunice de Aetius, născut la Silistra-

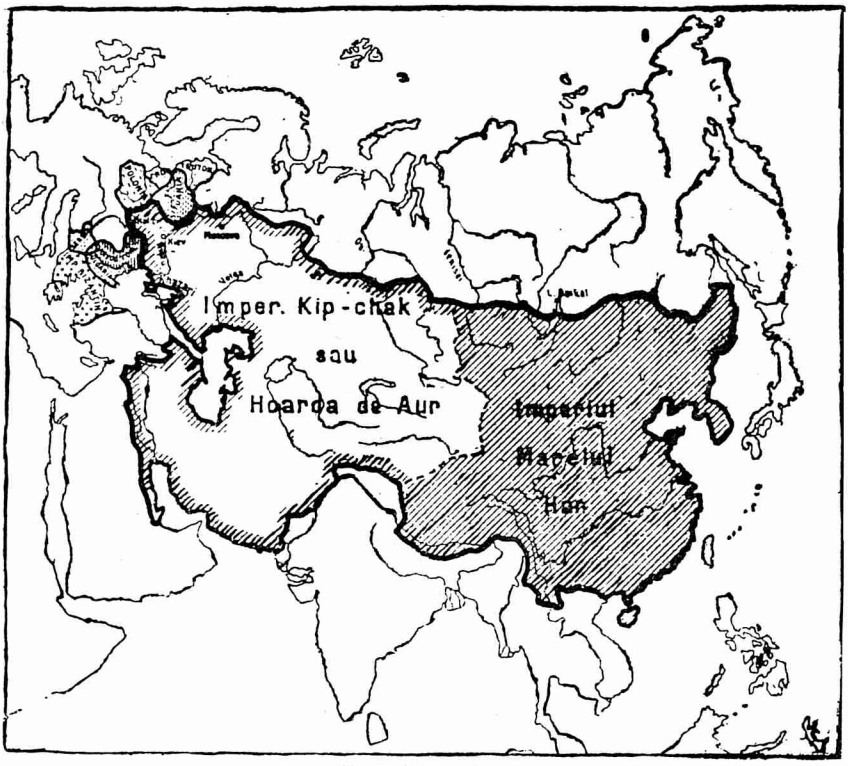

Zona temperată a Lumii Vechi pe timpul stăpânirii mongolice.

Drâstor (cum ziceau bătrânii vechiului *Durostorum*), tot astfel, cea dintâi înfrângere a Turcilor pe malul stâng al Dunării, dela un principe român a primit-o, dela Mircea (fortissimus et acerrimus inter Christianos). Iar de multele biruințe ale lui Corvin, Ștefan și Mihai nici nu mai pomenim. Dar e vrednic de amintit că cea din urmă bă-

[1]) Papa Clement al VIII-lea zicea despre Mihai: « Dacă a fost vreodată un principe în lume, vrednic de slavă pentru fapte de vitejie, acela e singur Mihai Domnul Valahiei ».

www.dacoromanica.ro

tălie pierdută de Turci în basinul Dunării, când erau respinşi spre Asia, a fost pricinuită tot de Români. La Griviţa şi la Plevna (1877), comandantul care a frânt armata lui Osman Paşa a fost Domnitorul Românilor.

In rezumat: din antichitate până în timpurile moderne, poporul dac, apoi daco roman, legat de cetatea Carpatică, şi-a împlinit cu credinţă rolul de stavilă contra năvălirilor asiatice, atât la Nistru, cât şi la Dunăre, — luptând nu numai pe aceste două fronturi, dar de multe ori şi contra creştinilor care îi loveau din spate: Poloni şi Unguri.

* * *

Să vedem acum rolul Moscoviţilor, în conflictul dintre Europa şi năvălirile asiatice.

In antichitate, am arătat că Slavii nu existau pentru istorie. Spaţele Lumii-Vechi — *Terra incognita*.

In evul mediu, încep a miji, dar rolul lor e aproape nul. Iată ce mărturiseşte un scriitor german:

« Ea (Rusia) nu lua parte la desvoltarea Europei cu nimic. Nimic din cruciade, nimic din cavalerism, nimic din poezia (trubadurilor şi truverilor), nimic din arta gotică, nimic din scolastică şi din viaţa universitară, nimic din înflorirea economică a oraşelor medievale, cu burghezia lor, nimic din cultura latină (doar ceva tradiţie bizantină în mânăstiri), nimic din bucuria de creaţie şi din zestrea antichităţii » [1]).

Cât despre lupta Europei contra Islamului, nimic şi iarăşi nimic. Pe când noi ţineam frontul Dunării contra Turcilor, Rusia nu avea fiinţă pentru noi. Câmpia de lângă Marea Neagră era şleau tătăresc. Istoricul Miliucov, fostul preşedinte al Dumei, sub Nicolae al II-lea, mărturiseşte în opera sa « Essai sur la civilisation russe », că în secolul al XIII-lea şi al XIV-lea, stepele ponto-caspice erau aproape goale, adică lipsite de aşezări statornice. Dincolo de Nistru, neamul nostru se învecina doar cu haitele de lupi şi cu oardele Tătarilor. Moscoviţii nu existau pentru noi şi cu atât mai puţin pentru restul Europei.

Abia pe la începutul erei moderne, după descoperirea Americei, un ambasador al Impăratului Germaniei, ca un nou Columb, a descoperit Rusia. Sigmund von Herbertstain face două călătorii (în 1517 şi 1526) să vadă cam ce fel de lume trăieşte în ţinutul neumblat şi necu-

[1]) Sigmund von Herbertstain, *Moscova*, Erlangen, MCMXXVI.

www.dacoromanica.ro

noscut din răsăritul Europei. Hărțile arătau pe acolo adevărate minunății. Cea mai senasțională era un lanț de munți — un fel de Alpi — care se întindeau dela apus la răsărit aproape de Oceanul Înghețat. Erau vestiții munți Rhipei ai geografilor greci și romani. Potrivit cu credința celor vechi că toate râurile izvorăsc din munți, cartografii antici, aflând că atâtea râuri mari coborau spre Marea Neagră, împodobiseră și ei marginea de la nord a hărții cu un șir uriaș de munți. Abia Herbertstain a alungat din hartă acei munți-fantomă. Dar și harta lui cuprindea destule ciudățenii. Ne mai având munți la îndemână, el a născocit niște lacuri foarte mari, pentru alimentarea râurilor. Cazul cel mai curios este al fluviului Obi. Acesta pornește pe harta lui Herbertstain tocmai din lacul Kithay, aproape de orașul Cumbalik. Câți dintre cititori vor bănui că sub acest nume se ascundea chiar capitala Chinei, Pekin — la o palmă de țărmul Oceanului Pacific! Abia peste un secol, un alt ambasador, moldoveanul Nicolae Milescu, va ajunge în adevăr la Pekin și va pune rânduială în hidrografia din nordul Asiei, desenând el cea dintâi imagine mai adevărată a basinului amurian.

După aceste câteva amănunte asupra anonimatului în care zăcea Rusia, e ușor să ne dăm seama în ce condiții s'a născut statul moscovit. S'a lățit de azi pe mâine în partea cea mai puțin cunoscută a Lumii-Vechi, în ținuturi aproape pustii. Ca o curte dosnică, umedă și rece, prin care nimeni nu-i bucuros să treacă, așa era ținutul Asiei de miazănoapte. Spre Oceanul Înghețat, nici o piedecă în calea Rușilor. Ce rezistență ar fi putut să le opună în tundră niște seminții sălbatece, începând cu Samoezii și sfârșind cu Eskimoșii de lângă strâmtoarea lui Behring! In Taiga, pădurea virgină de brazi, iarăși nicio împotrivire, populația fiind foarte rară — niște bieți vânători, cu totul departe de agerimea Pieilor-Roșii din pădurile Canadei. Așa că o ceată de Cazaci, trecând Uralii, ca să scape de unele socoteli cu stăpânirea, a putut înainta, din popas în popas, până la țărmul Oceanului Pacific. Țarul s'a trezit pe negândite stăpân (mai mult nominal) al unui mare imperiu. Spre miazăzi, China adăpostită în dosul marelui zid, era simbolul pasivității. Până în secolul trecut, ostașii chinezi erau înarmați cu lănci și arc, iar puștile erau sprijinite pe crăcană, pentru ochire. In sfârșit, spre apus de Tibet, stau ca vecini Iranul și Imperiul Turcesc, amândouă în decadență. Doar la vest, spre Baltica, dacă se puteau aștepta Rușii la ceva împotrivire. Suedia, mare ca întindere, rară ca populație, n'a putut însă opri pe Moscoviți. Cât despre Poloni, rezi-

www.dacoromanica.ro

Harta Rusiei, după Herbertstain.

www.dacoromanica.ro

stența lor a fost și mai mică, deoarece statul leșesc avea cea mai slăbănoagă constituție: un singur *veto* în dietă putea anula chiar cele mai înțelepte măsuri.

Putem deci afirma că, din vechime până în pragul evului modern, în spatele Lumii-Vechi a dăinuit un fel de *vacuum* politic. De aceea, micul principat al Moscovei, așezat într'un șes vast, a putut să se întindă în voie. Ne având adversari serioși nicăiri, s'a lățit, s'a lățit . . . până ce a ajuns în secolul trecut cel mai mare stat continental al planetei.

Intrebarea era: ce atitudine va lua acest stat? Se va alipi el de Asia ori de Europa?

Petru cel mare, un adevărat barbar (ein volkommener Barbar, cum îi zice undeva istoricul Ranke), a cercat să întoarcă Rusia cu fața spre Europa. In laturea aceasta, el a fost ajutat între alții de spătarul Milescu, bărbat de mare notorietate (vestitul umanist moldovean avea corespondență cu savanți din apus și e cel dintâi Român care a străbătut Lumea-Veche în curmeziș, dela Paris până la Pekin). Țarul Petru a mai fost apoi ajutat și de Dimitrie Cantemir, membru al Academiei din Berlin . . . după ce tot un Moldovean, Petru Movilă, lucrase și el pentru modernizarea Rusiei, întemeind Academia dela Kiev.

Ce-a ieșit de aci pentru Europa și în deosebi pentru Țara noastră se știe: ne-am aprins focul pe cap cu propriile noastre mâini. Harta e martoră: după o repede lărgire a hotarelor în toate direcțiile, imperiul Țarilor și-a concentrat toate puterile contra Europei. Sub Petru, populația nu atingea nici 15 milioane (abia numărul Românilor de azi); dar în curând, sporul demografic și teritorial a ajuns vertiginos. In urma înfrângerii lui Carol al XII-lea la Pultava, granița apuseană copleșește basinul Niprului, nu însă întreg; pe la 1772, se mută apoi la Bug; peste 20 de ani sare la Nistru (1792), iar peste alți 20 sare din nou tocmai la Dunăre și la Prut (1812). Nu se împlinise nici măcar un secol dela moartea țarului reformator, și iată armatele rusești în Alpi și la Paris.

Nu numai atât. Ci în numele panslavismului, rezemat pe teoria că Europa apuseană a putrezit și mântuirea nu-i poate veni decât cu ajutorul Rusiei, Moscoviții considerau cucerirea Europei ca un postulat al istoriei moderne. Ideea a prins atât de adânc, încât ceea ce pretindea eri Țarul alb al «tuturor Rușilor», pretinde azi la fel Țarul roșu, ca reprezentant al Rusiei sovietice.

www.dacoromanica.ro

Iată în câteva cuvinte geneza și rolul celui mai mare stat continental al planetei.

*

Pentru a ne feri de judecăți părtinitoare, să privim puțin și rolul altora, mărginindu-ne numai la problema fundamentală a antropogeografiei: raportul dintre mediul geografic și om.

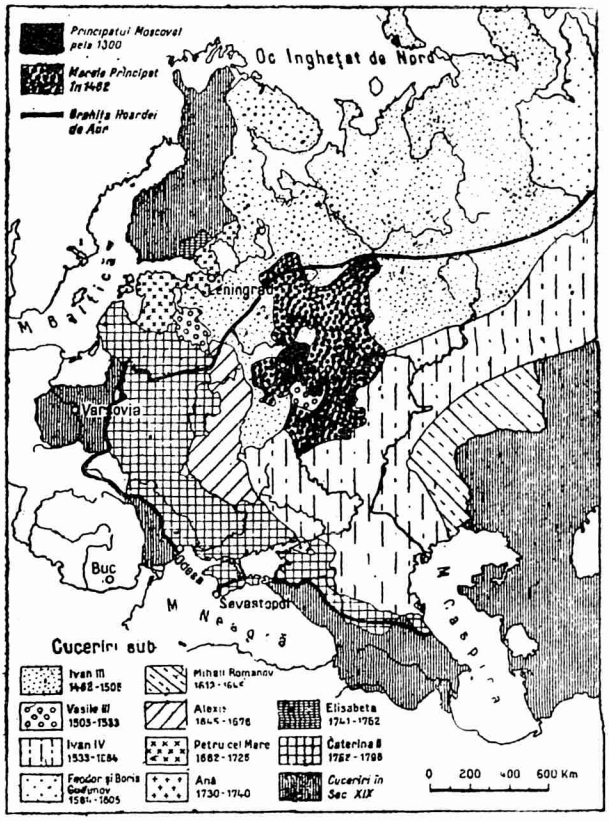

Creșterea imperiului rus.

In ce privește scoarța pământului, vegetația și animalitatea, țările locuite de populații puțin înaintate în civilizație sunt cele mai aproape de ceea ce Humboldt și generația sa numea «armoniile naturii». Slujirea planetei s'a ivit numai acolo, unde omul a atins o treaptă mai înaltă de civilizație și o desime mai mare de populație. Un exemplu clasic este China. Tăierea pădurilor a adus după sine o ruinare cata-

www.dacoromanica.ro

strofală a solului. Regiuni întinse au ajuns râpi goale — un aspect de sterilitate, care amintește craterele de pe fața Lunei. (In unele provincii, săteanul chinez iernează fără foc; îngrămădește peste el toate hainele și țoalele din gospodărie, iar fundul căldărilor e făcut foarte subțire, ca să fiarbă apa mai iute, cât ține focul de paie . . .).

O altă regiune devastată a fost cea dimprejurul Mediteranei. Grecia de azi e un schelet de piatră față de ceea ce era cu două, trei mii de ani în urmă. Asia Mică, Siria, Palestina — la fel. Cirenaica și țările Atlasului nu mai seamănă nici pe departe cu ceea ce erau în epoca imperiului Cartaginez, când trupele lui Anibal își făceau remonta de elefanți din pădurile Mauritaniei. Italia, Spania și partea de miazăzi a Franței dovedesc aceeași acțiune distrugătoare a omului. Pădurile de fagi ajungeau odinioară până în Sicilia. Azi Sub-Apeninii și coaste întregi ale Alpilor sunt o ruină uricioasă.

Dar în fruntea devastării stau totuși Anglo-americanii. In Statele-Unite, numai în cele din urmă două sute de ani, au fost nimicite prin roaderea apelor și a vântului, după tăierea pădurilor, cam 282 milioane acre (1 acre = 0,40 ha), iar alte 775 de milioane sunt greu încercate. Serviciul de priveghere agricolă *(Soil Conservation Service)* arată că în fiecare zi pier cam 200 moșioare de câte 40 acre [1]). In laturea aceasta, imperiul moscovit nu e până azi răspunzător de astfel de catastrofe. A avut prea mult pământ la îndemână și prea puține căi de comunicare, pentru ca devastarea să fi ajuns astfel de proporții și în Rusia.

In ce privește însă nimicirea populației, lucrurile au altă înfățișare. In unele regiuni ale planetei, omenirea a fost sluțită, ca și vegetația și scoarța pământului. Popoare întregi au fost nimicite numai în câteva secole, și mai ales în secolul al XIX-lea. Tasmanieni, — uciși până la unul, prin vânătoare oficială. Australieni, Maori, Polinezieni sunt . . . pe ducă, Pieile-Roșii — prigoniți mai rău decât fiarele. Negrii au pierit cu milioanele, fiind târîți ca sclavi pentru lucrarea câmpului în Statele-Unite. De bună seamă, istoricii vor considera epoca noastră ca cea mai tristă din viața speciei umane, iar pe Europeni îi vor privi ca un fel de Cain față de restul omenirii. Recordul, cum se știe, îl țin Anglo-Saxonii și urmașii lor din America. Devastarea rasei autohtone a mers în Statele-Unite paralel cu devastarea pământului și a unor specii animale (bisoni, castori, etc.).

---

[1]) *Geopolitik*, Mai 1942, p. 234.

www.dacoromanica.ro

Insă peste recordul american se ridică azi cel sovietic. Din Finlanda până în Transcaucazia, din Basarabia până la Kamciatka, populaţii întregi au fost vânturate, brăcuite şi aproape nimicite de bolşevici. La începutul revoluţiei, în 1917, manifestul semnat de Lenin şi de Stalin lăsa tuturor neamurilor libertatea de autodeterminare — până la despărţirea teritorială de statul rusesc. Dar la 1930, văzând Stalin că organizarea pe temei naţional nu e favorabilă comunismului, dictatorul din Kremlin a declarat în faţa congresului (Komintern) că scopul bolşevicilor este nivelarea tuturor naţiunilor! Lumea întreagă trebuie să ajungă o gloată omogenă, cu o singură limbă (nici velicorusa, nici germana, ci *altceva*?). Adică o singură turmă şi o sabie peste capetele tuturor. Rezultatul nu putea fi decât o panmixie planetară, un amestec al tuturor raselor şi tuturor popoarelor — cel mai mare atentat dintre câte s'au pomenit până azi în contra omenirii [1]).

In ce stă atentatul?

Răspunsul e limpede: După ce ramuri întregi ale omenirii au fost nimicite prin împrăştierea Europenilor în celelalte continente, iar seminţiile stinse (ca şi speciile vegetale şi animale) odată ce sunt distruse, pierdute rămân pentru vecie, încercarea sovietică de a mesteca acum la un loc ce-a mai rămas înseamnă culminarea catastrofei. Dacă un crescător de animale domestice ar amesteca şi încrucişa toate rasele:

---

[1]) Abia după izbucnirea războiului, când s'au văzut imensele pregătiri militare ale Rusiei şi fanatismul ienicerilor comunişti, a ieşit la iveală toată gravitatea pericolului sovietic pentru Europa şi restul omenirii.

« Ce s'ar fi întâmplat dacă puterea celor aproape 200 milioane de oameni şi bogăţiile aproape nemărginite în materii prime ar fi fost întrebuinţate timp de câteva decenii, ca să ajute planul de revoluţie mondială prin înarmări militare! Ne-am fi trezit într'o bună zi în răsăritul şi mijlocul Europei cu o mare surpriză, dacă am fi îngăduit bolşevismului să înmulţească tancurile şi avioanele, ca să pornească în linişte spre graniţa apuseană. Uşor se putea întâmpla ca oardele acestea sporite, după grozave pustiiri, să se reverse peste Vistula şi Rin către Apus, şi să îngroape sub ele tot ce Europa adunase timp de trei mii de ani ca bunuri de civilizaţie şi cultură. Dacă continentul a scăpat de această primejdie, meritul este al bărbaţilor cari la 22 Iunie (1941) au început marşul lor spre răsărit » (*Frankfurter Zeitung*, Nach einem Jahr, 22 Iunie 1942).

« Garnizoane sovietice la Dunăre, Vardar şi Rin ar fi însemnat de sigur nimicirea statelor vecine cu aceste râuri şi totdeodată prăbuşirea Europei. Şi cine ar fi aşa de smintit să creadă că diviziile blindate ale lui Stalin şi escadrele de bombardiere s'ar fi oprit la Rin sau măcar la canalul Mânecii? » — (*Frankfurter Zeitung*, Die schwerste Schuld, 25 Iunie, 1942).

www.dacoromanica.ro

pe cele pitice cu cele uriașe, pe cele sprintene cu cele greoaie, pe cele corcite cu cele selecționate... concluzia ar fi că acel barbar calcă în picioare toate regulile zootehniei științifice. Tot așa, regimul sovietic, căutând să populeze planeta cu o turmă de bipezi, împărțiți numai după etate și muncile necesare unei ferme; fărâmând familia, prigonind tradițiile etnice, anulând folclorul, fundamentul oricărei culturi originale, și amestecând prin deportări și colonizări toate neamurile imperiului (182 de popoare, vorbind 149 de limbi), sovietismul a pus la cale cea mai înjosită și mai înjositoare formă de viață dintre câte a văzut genul omenesc până azi. Ceea ce era până acum numai o excepție penibilă, aglomerarea de indivizi declasați în centrele mari industriale (un fel de gunoi omenesc, inevitabil ca și cel fizic) a ajuns astăzi norma socială și politică a celui mai întins stat al planetei. Rusia sovietică face adică din panmixia biologică un ideal. — Și dacă ar fi rămas lucrurile numai la teorie! Dar formula sovietică e precisă: când cei dela Geneva puseseră înainte lozinca «pace *eternă*» prin arbitraj, Moscova a răspuns categoric: «război *etern*» tuturor popoarelor, până ce toate vor adopta comunismul. Trebuie să recunoaștem că dela ivirea Coranului, nu s'a mai auzit până azi o declarație atât de fanatică: Mahomet răscolise doar câteva cete de călăreți din pustia Arabiei, pe când Rusia sovietică, dispunând de avuțiile unui stat de 22 milioane kmp și de munca unui bloc de populație de 170 milioane robi ai statului proletar, a pus în mișcare o mașină de război fără precedent în istoria omenirii.

Astfel stând lucrurile, situația vecinilor Rusiei e clară: La istmul ponto-baltic stau față în față două lumi, cu două concepții diametral opuse. Spre răsărit, slavii mongolizați și câștigați pentru dictatura proletară; la apus, e lumea germano-latină care leagă individul de națiune, ca tot istoric (de aci și numele de regim «totalitar»), dar lasă omului în sânul familiei și al națiunii, apoi națiunii ca parte a omenirii, toată putința de a-și desvolta personalitatea și a contribui cu partea sa de originalitate la progresul omenirii.

Atitudinea omului de știință nu poate fi așa dar decât una singură: să dea toată măsura puterilor sale pentru a sprijini drepturile personalității contra absolutismului nivelator. Pentru Români, datoria aceasta e și mai imperativă. Poporul carpatic, cum am relevat mai sus, e *cea mai veche formație politică în fața stepelor* pe care s'au scurs toate invaziile asiatice dela Sciți și Huni până la Maghiari, Pecenegi, Cu-

www.dacoromanica.ro

mani și Tătari. Prin situația sa geografică, prin rasă, prin tradițiile de civilizație și de cultură, România nu poate fi decât alături de națiunile europene.

Acum 30 de ani, cea mai însemnată revistă de geografie *(Peterm. Mitteilungen)* constata că cetatea Carpaților reprezintă « bastionul cel mai înaintat al Europei » în fața Asiei. Ceea ce era adevărat la 1912, când nu se ivise încă « linia Stalin », e și mai adevărat azi. Românii consideră ca o poruncă a istoriei să stea cu toată puterea lor la aripa dreaptă a frontului ce se întinde dela Oceanul Înghețat până la Marea Neagră. Intocmai ca și părinții lor în antichitate, în evul mediu și la începutul evului modern, când Mihai Viteazul a reconstituit Dacia lui Decebal și Traian, ei sunt încredințați că au de împlinit un rol pozitiv lângă istmul pontobaltic, hotarul dintre Europa și « Marea Siberie » [1]).

Din fericire, natura îngrijește să-și vindece singură rănile. In faza atmosferică, spațiul fiind aproape suprimat de iuțeala tot mai mare a avioanelor, e dată putința ca frontul european, ocupat la mijloc de Germani, la aripa stângă de Finlandezi, iar la cea dreaptă de Români, să fie sprijinit de toate popoarele continentului, care nu vor ca bunurile civilizației și ale culturii lor să ajungă pradă dictaturii proletare a Sovietelor doritoare să stăpânească întreaga planetă.

[1]) Geneza statului moscovit, ca formație politică improvizată abia în secolele din urmă, s'a părut unei părți din auditori ceva neașteptat. Pentru cei care au luat cunoștință de cuprinsul prelegerii numai din rezumatul făcut în rușește, poate fi de oarecare interes micul studiu *Fruntaria răsăriteană a României* (« Revista Fundațiilor Regale », 1941), tradusă și în limba germană, italiană și franceză (N. R.).

www.dacoromanica.ro

FAZELE GEOGRAFICE ALE ISTORIEI

OBSERVĂRI GEOPOLITICE

Istoria este geografie în mişcare.
HERDER

Intr'unul din numerele trecute din « Revistă geografică română », s'au tipărit câteva pagini despre « Omul de Stat » privit din punctul de vedere al etnografiei şi al geopoliticei. Faţă de schimbările de fruntarie, care au lovit atât de grav Statul nostru, « Revista geografică română » a socotit necesară o lămurire mai amănunţită asupra acestei probleme. Adăogăm deci o scurtă privire asupra « fazelor geografice ale istoriei », nu din dorinţa de a filosofa asupra Statului şi a menirii omului de Stat, ci din nevoia de a şti cât mai exact pe ce cale s'ar putea împlini mai repede restaurarea ţării româneşti.

Din capul locului, trebuie să mărturisim că înălţarea ori căderea naţiunilor şi a Statelor atârnă nu numai de *împrejurări geografice*, dar mai ales de *calitatea rasei*, adică a neamului de care e vorba, precum şi de *personalităţile reprezentative* care dau acelui neam cel mai înalt potenţial de viaţă.

In ce priveşte trecutul nostru, lucrurile se înfăţişază astfel:

Cea mai însemnată manifestare de energie a masei etnice legată de Carpaţi şi de Dunăre a fost *epoca dacică*. Sub Burebista, fruntariile politice se întindeau dela Bug până aproape de Alpi. Statul Dacilor era singura putere eurpeană în stare să se măsoare cu Roma.

In evul mediu, reflux şi fărămiţare : judeţe, knezate şi voivodate, iar deasupra se ridica stăpânirea mai mult nominală a diferiţilor barbari în trecere peste pământul Daciei.

www.dacoromanica.ro

Renașterea cea dintâi a durat cam dela 1400—1600, când vedem apărând iarăși pe hartă un Stat rotund ca Dacia lui Decebal și Traian. (Din punct de vedere cultural, renașterea aceasta s'a continuat până pe la 1700 — epoca lui Brâncoveanu și Cantemir).

Secolul al XVIII-lea aduce un nou reflux. La început e înstrăinată Oltenia. Spre sfârșit, e smulsă Moldova de sus, poreclită apoi Bucovina spre a se ascunde mai ușor ciuntirea țării. Iar punctul cel mai de jos al strâmtorării l-am atins în 1812, când Rușii (vecini numai dela 1792) au mutat granița tocmai în mijlocul Moldovei, la Prut.

A doua renaștere aduce cu sine întregirea teritoriului etnic în timp de 90 de ani. La 1829, sunt realipite Munteniei « raialele » din stânga Dunării. La 1856, Basarabia este lipită iarăși de Moldova. La 1859, Moldova se unește cu Muntenia. La 1878, recăpătăm fațada spre mare, ca în timpul lui Mircea. La 1913, Dobrogea e întregită.

Dar tocmai în mijlocul ascensiunii, se ivi o foarte gravă sincopă. Tratatul dela Buftea (Februarie 1918) a adus României o ciuntire aproape mortală: tot țărmul mării pierdut, adică ieșirea la mare complet oblonită; munții — pierduți în întregime (chiar și aceia care nu fuseseră vreodată stăpâniți de străini); Dunărea — pierdută; cerealele, petrolul, pădurile . . . arvunite la străini, iar o clauză a tratatului prevedea obligația ca populația masculină (dela 14—60 de ani) să lucreze pentru cuceritor. România devenise o ficțiune cartografică.

Din fericire, prăbușirea Rusiei ne-a ajutat să ieșim din prăpastie. In locul Statului țarist, format prin cucerire, s'au întemeiat o sumă de republici neatârnate, între care și una moldovenească. La 27 Martie 1918, republica aceasta s'a lipit de țara mumă, iar la sfârșitul aceluiași an, când a pierit și Austro-Ungaria, ni s'au restituit rând pe rând: Moldova de sus (Bucovina), toată Transilvania și părți însemnate din Maramureș, din Țara Crișurilor și din Banat. Astfel, împrejurări geografice și politice (în deosebi principiul autodeterminării) au putut corecta măcar în parte greșelile conducătorilor care nu pregătiseră destul poporul și Statul Român în vederea războiului de întregire.

Acesta a fost trecutul.

Anul 1940 a adus acum o nouă prăbușire. In timp de trei luni, România a pierdut aproape o treime din teritoriu și din populație. De unde era « rotundă ca o medalie », a ajuns ciuntită și strâmbă ca marginea unui hârb. Regatul de azi (Octomvrie 1940) e rănit de moarte, ca și în 1918.

www.dacoromanica.ro

De aceea, înainte de a ne gândi la vindecare, e nevoie să răspundem la următoarele întrebări:

1. In ce măsură, strâmtorarea de azi a fost pricinuită de cauze geografice și etnografice?

2. Care este partea de răspundere a poporului nostru (punând aci la socoteală și pe cârmuitorii care l-au îndrumat)?

Răspunsul deplin la aceste întrebări trebuie să-l dea în deosebi geografii, etnografii, istoricii, economiștii și educatorii generației prezente. Pentru a înlesni însă acest răspuns, credem că nu sunt de prisos câteva observări asupra fazelor geografice ale istoriei, pentru a măsura exact din capul locului însemnătatea omului de Stat ca organ de împlinire a destinului unei națiuni.

I

Faptul cel mai caracteristic al timpului de față ni se pare acesta: *istoria a devenit planetară.*

Acum două mii și ceva de ani, Polybiu (istoric, geograf, etnograf și om de Stat) avusese impresia că istoria a devenit *universală.* Mediterana și țările dimprejur i se păreau centrul universului. Intinderea stăpânirii romane îl uimise pe cel deprins cu statele pitice ale Greciei. Azi, chiar și un copil își poate da seama cât de îngust era orizontul lui Polybiu.

Nici la 1500, când Columb se întorsese din Lumea Nouă, istoria nu era încă universală.

Nici la 1800, după ce explorările lui Cook fixaseră destul de exact pe hartă întinderea Oceanului Pacific și deci proporția dintre Uscat și Apă.

Nici la 1860, când împărăția japoneză evita încă atingerea cu străinii, iar cârmuitorii ei socoteau că se vor putea apăra de flotele oamenilor albi, înconjurând fiecare insulă cu o perdea de copaci, spre a o scăpa de lovitura tunurilor.

Abia spre sfârșitul secolului al XIX-lea, istoria a început a fi universală, când Bismarck a luat inițiativa împărțirii tuturor ținuturilor rămase fără stăpân. *Terra* întreagă a intrat atunci în stăpânirea omului. Generația dela începutul secolului de față este contemporana celor dintâi exploratori care au văzut polii planetei și a oamenilor de Stat care au împărțit până și sloii Mediteranei arctice, și ghețurile arhise-

www.dacoromanica.ro

culare ale continentului antarctic — ajungând la steagul înfipt în creștetul lui de mâna Norvegianului Amundsen.

In lupta pentru cucerirea spațiului geografic trebuie să deosebim însă mai multe faze:

A) Timp de mii și răsmii de ani, traiul omenirii a fost *continental.* Nu numai sălbatecii, dar și neamurile ajunse pe o treaptă înaltă de civilizație și de cultură, erau străine de Ocean. Statul Faraonilor și al Chaldeilor habar n'avea de navigație, măcar că marea și oceanul le sta la îndemână. Ba încă unii monarhi din epoca continentală mergeau până acolo încât chiar interziceau supușilor construirea corăbiilor!

Pentru a vedea cât de mare era înstrăinarea de ocean, e destul să amintim atât: când Mesopotamia și Egiptul aveau un trecut istoric de mii de ani, iar Mediterana ajunsese în plină lumină a epocii greco-romane, Atlanticul era încă pustiu. Oceanul Indian — aproape pustiu și el; nimeni nu-l trecuse în curmeziș, navigația mărginindu-se la țărm (periplu). Atât de străină era lumea continentală de acest ocean, considerat azi ca o « mediterană engleză », încât Nearch, amiralul lui Alexandru Makedon, însărcinat să conducă flota din Indus până la gurile Eufratului, nici nu s'a gândit la flux și reflux. Era cât pe ce să-și piardă vasele și oastea îmbarcată pe ele. — Singurul ocean străbătut mai de timpuriu a fost cel Pacific. Polinezienii, ajutați de puzderia insulelor, de ritmul alizeelor și de minunatele lor luntri, roiau dela un arhipeleag la altul, dar de isprăvile lor nu auzise încă nimeni.

Istoria antică a fost așa dar continentală în cel mai deplin înțeles al cuvântului. Fiecare trăia *închis în orizontul lui.* Cei din basinul Mediteranei nici nu visau că dincolo de pustia Saharei trăiește o întreagă lume cu pielea neagră, cu părul creț și lânos ca al mieilor, cu nasuri turtite, etc., etc. Pliniu mărturisea cu naivitate: Cine ar crede că există și oameni *negri*, dacă nu i-ar fi văzut în carne și oase? (Singuri Egiptenii aflaseră ceva despre rasa neagră, prin atingerea cu ea în valea superioară a *Nilului*).

De asemenea, Mediteraneii nu știau aproape nimic despre lumea de dincolo de cocoașa Pamirului și a Tibetului, unde e așezată gloata *galbenilor.* Iar cât privește America și rasa ce s'a numit mai târziu *roșie*, nici pomeneală. Ca o ciudățenie și mai mare, amintim că Peru și Mexic, imperii cu o civilizație și o cultură de nivelul celei egiptene și chaldeene, trăiau pe același continent, fără să știe măcar unul de

www.dacoromanica.ro

altul; — ca și cum ar fi trăit pe două planete deosebite. Atât de îngust era orizontul istoric.

Târziu, târziu de tot s'au stabilit legături între aceste cuiburi de omenire izolată. Și e vrednic de însemnat că legătura s'a făcut mai întâi, prin apele Oceanului. Nu peste Sahara au ajuns popoarele Mediteranei în atingere cu rasa neagră, ci înconjurând Sahara. Amiralul cartaginez Hannon a fost un fel de Columb în ce privește descoperirea Africei « negre ». (Tot pe calea lui, au apucat mai târziu și navigatorii Portughezi).

De asemenea, pe Ocean s'au stabilit cele dintâi relații mai strânse între Indo-europeni și lumea galbenă din Extremul Orient. In sfârșit, tot Oceanul ne-a purtat spre America și Australia.

B) După faza continentală, a urmat așa dar o *fază oceanică* în istoria omenirii. Dar faza aceasta n'a început de-a-binele, decât în momentul când explorările lui Cook au determinat cu destulă aproximație întinderea Oceanului planetar. Abia atunci a început și omenirea să ia cunoștință de unitatea ei antropologică și biogeografică (Blumenbach).

Se înțelege, trecerea dela o fază la alta s'a făcut pe nesimțite. Anul 1800 era încă sub zodia continentală. Napoleon, cu toată agerimea privirii lui; cu toate că spusese: « geografia este mama istoriei și a politicei », nu cugeta destul de hologeic sau geopolitic. Altfel n'ar fi făcut marea greșală de a vinde Statelor-Unite Louisiana și prin urmare valea lui Mississipi. Cuceritorul rămăsese continental. Expediția sa în Rusia era un fel de reeditare a isprăvii lui Dariu Histaspe contra Sciților, iar Trafalgar — un episod secundar în cadrul războaielor sale.

Faptul care a inaugurat deplin faza oceanică a fost o descoperire tehnică: aplicarea aburului la navigație — vaporul. Dela plutirea cu pânze (nevoiașă și chiar paralizată, când vântul se oprea) s'a trecut atunci la navigația liberă: *oricând* și în *orice direcție*, (chiar contra vânturilor, a curenților și a râurilor). In locul zigzagului vaselor cu pânze, vapoarele au putut urma drumurile cele mai scurte, întocmai ca vârful creionului, mișcându-se pe fața unui glob geografic.

Trecerea celui dintâi vapor în curmezișul Oceanului Atlantic în 1819, măcar că durase 25 de zile, a fost totuși o dovadă că omul ajunsese stăpân pe întinderea apelor și că faza oceanică începuse de-a-binele. Iar rezultatele au fost imense: Europenii s'au revărsat asupra tuturor

www.dacoromanica.ro

continentelor, împreună cu mărfurile lor (*fabricate* de maşini purtate cu abur şi transportate de *vapoare* mânate iarăşi de abur, cum le arată şi numele). Ce efecte economice, sociale şi politice a avut revoluţia maşinismului, adică a Industriei Mari, am cercat să arătăm altădată [1]).

Relevăm aci numai atâta: fiind apa mai întinsă decât uscatul, cine a dobândit mai întâi stăpânirea asupra oceanului planetar, acela, în chip firesc, a putut stăpâni comunicaţiile dintre toate continentele şi deci negoţul mondial. Şi astfel apare în secolul al XIX-lea *cel mai întins* dintre toate Statele câte văzuse până atunci planeta, Marea-Britanie. Puterea acestui Stat uriaş, cu posesiuni răspândite pe toată faţa globului, se reazemă întâi de toate pe flota, care trebuia, după părerea oamenilor de Stat britanici, să fie superioară flotei tuturor celorlalte State. Liniile de navigaţie ale « regatului unit » Anglia, Scoţia, şi Irlanda, devenit « Marea-Britanie », apoi « Mai marea Britanie », ajutate de cabluri aşezate pe fundul tuturor Oceanelor, de depozite de cărbuni iarăşi în toate mările şi oceanele, au făcut din micul arhipelag aşezat în Nord-Vestul Europei centrul relaţiilor mondiale în ce priveşte importul de materii prime, exportul de cărbuni şi de mărfuri fabricate, bursa, banca, etc.... Caracteristic pentru înfrăţirea dintre om şi ape în faza oceanică e faptul că tehnica navigaţiei a ajuns să permită chiar unui singur marinar să străbată fără tovarăş orice ocean al pământului. Un francez (Gerbault) a trecut şi Atlanticul şi Pacificul, cu un mic yacht, putând ancora în mijlocul celor mai întărâtate furtuni şi odihnindu-se ca în portul cel mai liniştit, când valurile măturau puntea micului vas.

In ce priveşte transportul, vasele au căpătat dimensiuni care le aseamănă cu nişte « cetăţi plutitoare ». Dela monoxilele de odinioară până la transoceanicele de azi şi marile unităţi blindate ale flotelor de război (adevăraţi monştri de metal) depărtarea e ca dela pământ la cer. Iar culminarea fazei oceanice a fost atinsă sub ochii noştri prin tehnica navigaţiei sub apă. Până la submarine, flota de suprafaţă era decisivă. In marea încăerare dintre Anglia şi Germania (1914—1918) care, ajutate de secundanţii lor, au transformat repede un război european în « război mondial », stăpânirea Oceanului, a plecat dela început cumpăna în favoarea, Angliei izolând repede pe rivalul de

[1]) *Omul de stat*, p. 5; *Trilogii*, p. 397 ş. u.

www.dacoromanica.ro

pe uscat, și tăindu-i putința de aprovizionare cu materii prime pentru industrie și cu hrană pentru populație.

C) Faza oceanică ar fi putut să dureze multă vreme, dacă nu s'ar fi ivit un lucru neașteptat: *avionul.* In câteva decenii, aviația a adus o nouă revoluție în circulația planetară și deci în relațiile economice și politice dintre țări. In ziua, când Lindberg a putut sbura singur peste Atlantic (într'o noapte și două zile), s'a început o fază nouă în viața omenirii — cea *atmosferică.* După ce la început, avionul apăruse mai mult ca mijloc de sport, iar la începutul războiului mondial avea numai rolul modest de observator, înlocuind sarcina de cercetaș a cavaleriei, el a ajuns repede mijloc de transporturi comerciale pentru mărfuri ușoare și călători, apoi o grozavă armă de atac: duce cu o repeziciune înzecită ca a trenurilor infanterie (parașutiști), artilerie (tunuri și mitraliere), precum și cantități enorme de explozibile. E pe cale să devină factorul decisiv al războiului. Cel mai mare Stat al planetei, bizuit pe cea mai puternică flotă și pe ceea ce numea el « splendidă izolare », a încetat dintrodată de a mai fi izolat. După ce timp de opt secole, arhipeleagul britanic nu mai văzuse nicio invazie, și nimeni nu se putuse apropia de porturile sale, necum să vatăme populația din mijlocul insulelor, a văzut în al doilea război — cu adevărat mondial acesta — o armată de sburători deasupra porturilor, uzinelor și tuturor centrelor sale industriale și militare. Dacă mai ținem seamă și de Zepelinuri, adevărate « cetăți sburătoare », este vădit pentru orișicine că, în faza atmosferică, tehnica a ajuns să împlinească prin circulația în aer roluri cu mult superioare circulației pe uscat ori pe apă. In oceanul liber al aerului, avioanele sburând pe deasupra vânturilor (până aproape de stratosferă) pot stabili dela un continent la altul și peste continente și mări legături mai scurte și neasemănat mai repezi decât cele oceanice. Istoria acum este nu numai universală, ca în faza oceanică, dar viața omenirii este în așa măsură integrată, încât izolarea a devenit cu neputință: *nicio națiune și niciun Stat nu mai poate scăpa de ritmul accelerat al relațiilor impuse de tehnica circulației moderne.*

II

Am relevat trecerea dela « orizontul închis », la « orizontul planetar », apoi succesiunea celor trei faze: continentală, oceanică și atmosferică, nu din dorința de a filosofa asupra istoriei, ci din nevoia

www.dacoromanica.ro

de a ne da seama cât mai exact ce perspective ne așteaptă ca națiune și care poate fi metoda și mijloacele de restaurare a Statului Român prins la strâmtorare și atât de grav mutilat în lunile din urmă. După cum geografia regională nu poate fi înțeleasă, dacă nu ai în fața ochilor *Terra* ca organism planetar, tot așa, geografia politică a unei țări nu poate fi înțeleasă și îndrumată fără a privi omenirea ca unitate planetară. In faza continentală, a orizontului închis, un neam putea trăi izolat, ca folada în stâncă; azi autarkia și autonomia devin noțiuni din ce în ce mai relative. Dela antropogeografie și geografie politică, am ajuns la ceea ce se numește de câtva timp geoeconomie și geopolitică. Iată de ce, după ce geograful privește *Terra* și Omenirea ca unitate planetară, este silit, vrând-nevrând, să cerceteze popoarele și Statele ca formații biografice *(Ethnos)*, iar la urma urmei, după definiția științifică a *Statului*, să dea și o definiție cât mai geografică și etnografică a « omului de Stat » spre deosebire de formulele superficiale ale celor cari nu țin seamă de ierarhia faptelor și de legăturile lor cauzale.

O definiție mai analitică a omului de Stat a fost dată în numărul precedent al *Revistei române de geografie*.

Ziceam așa: Om de Stat este acela care îngrijește mai întâi problema *populației*, dând neamului său un *regim de muncă* din ce în ce mai *diferențiată*, potrivit cu condițiile geografice; mai *intensă* și mai productivă, spre a-i asigura *desimea* necesară pentru a rezista apăsării elementelor alogene, atât la *granițele externe*, cât și la cele *interne*, dacă *omogeneitatea etnică* a neamului respectiv a fost cumva știrbită în cursul secolelor.

Pe scurt: datoria cea dintâi a omului de Stat este să asigure trăinicia națiunii sale, legând-o cât mai strâns de teritoriul național — *Primum vivere*.

Alături de punctul de vedere biologic, stă problema menirii istorice a fiecărui popor. Diferențierea muncii, intensitatea și productivitatea ei atârnă nu numai de tehnica materială *(civilizație)*, ci și de tehnica sufletească *(cultura)*. Definiția precedentă are deci nevoie de o completare.

« *Adevărat om de Stat este numai acela care poate deveni educatorul națiunii sale*, făcând selecțiunea cea mai judicioasă a valorilor generației pe care o conduce și punând peste tot în frunte pe cei mai capabili să îndrumeze nu numai munca materială, dar și pe cea culturală. De unde urmează că în fiecare epocă, atât valorează un neam și un

www.dacoromanica.ro

Stat, cât valorează oamenii săi reprezentativi, deoarece potențialul gloatei și realizările ei istorice, cu toate ramurile de activitate, atârnă de impulsul primit de energia personalităților de elită ».

Faptele pe care se întemeiază această definiție au fost înșirate aiurea și, în parte, înfățișate chiar grafic [1]). De aceea, nu mai insistăm asupra lor. Rămâne să facem doar o scurtă aplicare la situația Statului Român.

In ce măsură starea de azi a României este rezultatul condițiilor geografice se știe. Pământul românesc este așezat la marginea de răsărit a Europei, lângă istmul ponto-baltic. Urmarea a fost un lung șir de năvăliri dela vechii Sciți până la Tătari și la Rușii din ultimele secole; poporul român s'a văzut încadrat de trei elemente asiatice: Unguri, Tătari și Turci, la care s'a adăogat dela 1792 și Rușii [2]).

Cum a reacționat neamul românesc față de presiunea mediului geografic și de ciocnirile cu vecinii s'a arătat mai sus în câteva cuvinte. Gloata carpatică și-a împlinit cu vrednicie rolul ei din epoca Dacilor până azi, cum dovedește harta etnografică.

Cetatea carpatică și-a păstrat timp de mii de ani blocul ei etnic, fără ca valurile năvălirilor să-l fi putut măcina. Iar din timp în timp, neamul dac, daco-roman, apoi român a avut parte și de mari personalități reprezentative, care au împlinit roluri de însemnătate continentală [3]).

* * *

Care poate fi acum orientarea neamului atât de greu lovit la toate fruntariile ?

Din cele spuse mai sus, rezultă limpede că cea dintâi măsură pentru asigurarea viitorului României și grabnica ei restaurare este:

A) Afirmarea biologică a elementului autohton. Puterea cea mai mare a unui popor e *numărul.* Capitalul cel mai scump al unui Stat este *omul.* Asigurarea sa cea mai temeinică este *desimea populației.* De aci trebuie să înceapă orice cârmuitor vrednic a purta numele de om de Stat. Socoteli superficiale, făcute de oameni lipsiți de intuiția vieții reale, cercaseră în anii din urmă să arate că România ar fi suprapopulată, când în realitate, cu « alt regim de muncă » țara noastră ar putea hrăni o populație întreită.

---

[1]) *Trilogii*, p. 363.

[2]) *Ce este Transilvania* ? Buc. 1940, p. 51 și u., și *Românii și Ungurii*, p. 4.

[3]) *Ce este Transilvania* ?

www.dacoromanica.ro

Așa dar, grija cea dintâi în situația actuală este o muncă nouă pentru a spori cât mai grabnic populația; « mulțimea este pătura generatoare a națiunii »[1]). Dacă un popor se înmulțește și se leagă strâns de pământul său, nicio putere (nici omenească, nici diavolească) nu-l poate smulge din locul lui.

Insă, pe lângă « regimul de muncă », omul de Stat trebuie să mai ia seama și la următorii factori:

1. *Familia.* Ea este celula și deci trebuie să fie apărată prin toate mijloacele:

a) Familia fără urmași este asemenea cu coaja uscată a copacului și cade dela sine; părăsește pământul, se *expropriază* singură, adică iese din comunitatea etnică și teritorială. Averea unei astfel de familii sterpe intră de drept în patrimoniul națiunii.

b) Familia cu un singur copil a părăsit și ea pe jumătate pământul moștenit dela părinți, așa că jumătatea părăsită trebuie să se întoarcă în patrimoniul național. (Tot așa și cu restul averii).

c) Familia numai cu doi copii ocupă pământul, fără să-l poată apăra de asaltul străinilor (din afară și din năuntru). Trebuie să cedeze și ea măcar un sfert din proprietatea unei familii mai rodnice.

d) Abia dela trei copii în sus, familia poate corespunde nevoilor Statului național și are dreptul de a stăpâni deplin moștenirea rămasă dela părinți.

2. Pe lângă număr, întărirea unui popor se reazemă pe *sănătatea populației.* Datele problemei la noi: natalitatea scăzută cu zece la mie în ultimul deceniu, mortalitatea copiilor, procentul recruților nepotriviți pentru serviciul militar, bolile sociale, etc., etc., sunt cunoscute. Rămâne să se vadă acum inițiativa omului de Stat.

B) A doua condiție pentru afirmarea biologică a neamului autohton este *higiena rasei.* Problema e de cea mai mare actualitate. Relevăm un singur punct: eliminarea elementelor parazitare, precum și minoritarii de calitate inferioară, care au păstrat și azi instincte animalice: setea de acaparare, cruzimea bestială și alte stigmate de sălbăticie.

C) A treia condiție este *higiena pământului românesc.* Înșirăm numai punctele principale:

1. *Apărarea solului* de orice degradare (mecanică ori chimică).
2. *Apărarea vegetației* (pădurea — mijloc de echilibrare).

---

[1]) *Poporul*, Buc., ed. III, p. 24.

www.dacoromanica.ro

3. *Domesticirea râurilor* (problema irigației și a circulației: plutărit, porturi, etc.).

4. *Armonizarea producției* (agricole și industriale).

5. *Normalizarea schimbului* (negoț, drumuri, etc., etc.).

In « Discordanțe geografice și antropogeografice », s'a arătat mai amănunțit despre ce e vorba [1]).

D) A patra condiție este *higiena minții*, adică educarea neamului potrivit cu menirea sa istorică. In « Altă creștere », « Poporul », « Școala Poporului », « Trilogii », etc., am cercat în diferite împrejurări să arătăm care îndrumare ni se pare cea mai potrivită cu nevoile neamului românesc.

E) In sfârșit, o condiție esențială pentru orice popor este « omul de Stat », capabil să facă sinteza tuturor valorilor pozitive ale generației sale și să-i arate calea cea mai dreaptă.

In trecut, izolarea era cu putință, iar când lipsea poporului un cârmuitor la nivelul situației, poporul și Statul puteau aștspta fără primejdie; trăiau în chip vegetativ, pentru a relua firul progresului, când se ivea iarăși conducătorul potrivit. Azi însă izolarea a devenit cu neputință. Statul modern este atât de diferențiat ca organe și integrat ca funcțiuni și relații supranaționale, încât a vegeta înseamnă a fi copleșit de străini. Și viața economică, și cea politică cer încadrarea în ritmul epocii. Cel care zăbovește este frânt și eliminat din rânduri.

Experiența Statului japonez este un exemplu tipic. La mijlocul secolului trecut, se gândeau Japonezii să-și apere arhipelagul, ascunzâdu-l în dosul unei perdele de copaci. Siliți de ritmul vremei, au adoptat tehnica modernă. După câteva decenii, au putut birui China care « întârzia » . . . La începutul acestui secol, au biruit și pe Rusia, cel mai mare Stat continental al planetei, iar acuma, triunghiul Tokio, Berlin, Roma cuprinde în sfera intereselor sale toate oceanele planetei.

Mai poate exista azi Stat *modern* fără conducerea neîntreruptă a unui adevărat *om de Stat*?

De aci nevoia de a defini cât mai științific ce este omul de Stat. La definiția mai sus amintită, ni se pare însă necesar — mai ales după tragica experiență a Statului Român — încă un adaos:

Pe lângă însușirile mai sus înșirate, omul de Stat trebuie să mai aibă și o înaltă autoritate morală. Fără de această calitate, el

---

[1]) *Buletinul Soc. Regale de Geografie*, Buc. 1933.

www.dacoromanica.ro

nu poate împlini marea sarcină de a fi *educatorul națiunii.* Am putea cita exemple contemporane nu se poate mai instructive. Un exemplu pozitiv: Portugalia, cu deficite cronice și revoluții iarăși cronice, e azi singurul Stat din Europa cu bugete excedentare și cu o viață înnoită *numai prin îndrumarea unui superior om de Stat.* Un exemplu negativ: Franța, care la începutul secolului al XIX-lea era Statul cel mai populat al Europei și heghemon al continentului, în urma unei greșeli foarte grave în concepția despre Stat și despre viața națiunii, a suferit o înfrângere mai grea decât oricând. In mijlocul dezastrului a avut totuși o ușurare: unul dintre cei care prevăzuseră înfrângerea, mareșalul Pétain a putut acoperi ruinele patriei cu autoritatea sa morală, când adversarul i-a întins mâna spre a pune la cale o *nouă întocmire a vieții europene.*

Dacă România ar fi avut în 1940 măcar scutul unei mari autorități morale, de bună seamă ciuntirea granițelor ar fi fost evitată.

In orice caz, chiar și cel mai înzestrat om de Stat, pentru deslegarea atâtor probleme, câte le-am numărat, are nevoie în starea de azi a României, pe lângă însușirile sale personale, și de o elaborare cât mai științifică a faptelor privitoare la *pământul, poporul* și *Statul român,* privit nu numai în relațiile sale locale, dar și în legătură cu marile conflicte de interese manifestate în concurența internațională.

Datoria tinerilor geografi, adunați lângă *Revista geografică română,* este să pregătească materialul informativ, înlesnind astfel păturii conducătoare o cugetare cât mai realistă asupra Statului, din punct de vedere geoeconomic și geopolitic.

www.dacoromanica.ro

DISCORDANȚE ANTROPOGEOGRAFICE [1])

In toate țările, Societățile geografice au un scop îndoit: se ocupă mai întâi de știința pământului, apoi urmăresc și deslegarea unor chestiuni practice, adică fac geografie aplicată. Astfel, unele explorări științifice au pornit din îndemnul Societăților de geografie, iar probleme privitoare la colonizarea internă și externă, la săpare de canale, rectificare de râuri și alte chestii de geografie economică, de etnografie, antropogeografie și geografie fizică au fost desbătute mai întâi în sânul asociațiilor de geografie.

De aceea, nu e de mirare că întemeietorul dinastiei române, discipol al marelui geograf Carl Ritter, îndată ce împrejurările i-au permis, a păşit la înființarea unei societăți geografice și la noi, acordându-i cinstea unică de a-i fi președinte efectiv.

* * *

Care poate să mai fie acuma scopul societății prezidată de al treilea Rege al României?

Evident, cel dintâi scop nu poate fi decât promovarea științei. Iar în laturea aceasta putem afirma că datoria noastră s'a împlinit și se împlinește într'o măsură apreciabilă. Există și la noi o activitate geografică proprie. Punctul de plecare a fost *harta topografică*, iar cei care cunosc felul cum s'a închegat această mare operă a corpului nostru ofițeresc știu că « țara a fost scoasă din necunoscut ». S'a împlinit astfel cea dintâi dorință a Ctitorului societății nostre.

Avem apoi și o frumoasă *hartă geologică*, ieșită din munca unui număr de cercetători, legați de « Institutul Geologic ». S'a adunat în

[1]) Citită în Adunarea generală a Soc. Reg. Rom. de Geografie de sub președinția Regelui, la 18 Februarie 1933.

www.dacoromanica.ro

același timp un imens *material climatologic*, cules de pe toată suprafața țării în vreo 120 de stațiuni meteorologice și vreo 800 pluviometrice. Începe să crească numărul hărților *hidrografice*. (Harta deltei este o încântare pentru ochii oricărui specialist). Avem mai multe hărți cu privire la *vegetație* și o hartă a *solurilor*, iar cursurile universitare ajută și ele an cu an crearea unui mediu de cugetare geografică.

In sfârșit, *Buletinul* societății noastre e martor că începem a lucra și noi după metodele obișnuite în țările cu o desvoltare culturală mai veche.

Totuși o parte din activitate care s'ar cuveni să fie în momentul de față mult mai intensă: este laturea *geografiei aplicate*. Să ni se permită așa dar a releva câteva « discordanțe antropogeografice », care privesc nu numai pe oamenii de știință, ci interesează chiar situația de azi și de mâine a pământului, a poporului și prin urmare a Statului român.

* * *

Cea mai gravă dintre toate problemele de antropogeografie la noi este cea privitoare la *sol*. Înțelegem prin sol cam cea ce popular se cheamă *țărână*.

Sunt regiuni ale planetei, unde nechibzuința omului a făcut să se piardă aproape toată pătura afânată a scoarței pământului, rămânând numai scheletul pietros al litosferei. De pildă, în țările dimprejurul Mediteranei, ținuturi întregi par atinse de lepră. Asia-Mică, Grecia, Italia, Spania și țările Atlasului, începând din Maroc până în Tunis, sunt pline de râpi care de care mai urîcioase, iar oamenii din partea locului se sbat acuma ca peștele pe uscat, să mai îndrepte ceva din greșelile trecutului. Restaurarea Alpilor, « restaurarea » Apeninilor și altor munți este o sarcină care sparie mintea și mai ales sparie bugetele țărilor respective. Iar alte țări mai depărtate au ajuns cu totul la aman. Chinezii au stârpit atât de prostește pădurile lor, încât localnicii dorm toată iarna îmbrăcați, grămădind peste ei toate hainele, să le țină loc de sobă. Până și fundul căldărilor e făcut înadins mai subțire, pentru ca focul de paie ori de strujeni să încălzească repede apa. Dar, pe lângă lipsa focului, grozăvia cea mai mare e și acolo pierderea țărânei. Apele au spălat sălbatec solul, lăsând pe alocurea numai stânca goală.

* * *

Catastrofa aceasta amenință acuma serios și unele ținuturi din România. Avem aproape 2 milioane de hectare sterpe, iar supra-

www.dacoromanica.ro

fața neproductivă sporește grabnic sub ochii noștri, în toată regiunea dealurilor și a munților.

In Țara Moților, munții își arată coastele goale. In Banat, în Carpații Olteniei și Munteniei, în Vrancea și alte regiuni, Țara pare atinsă de lepră. Iar pe dealuri, unde moșia sătenilor e o curea lungă din culme până în vale, în fiecare an, la cele două prașile, bulgării de țărână coboară măcar cu câteva palme la vale, — pe vreme de ploi mari, și mai mult. (Incepe și pe acolo să se vadă scheletul. Repetăm, adică și noi Românii experiența Chinezilor și ne îndreptăm spre sterilitatea râpilor Mediteranei).

Acesta e faptul geografic și istoric: *de când există Carpații și dealurile pericarpatice, e întâia oară că omul batjocorește atât de nesocotit pământul acestei țări*, adică își taie singur creanga de sub picioare.

Socot deci că este o datorie nu numai de știință, dar și de conștiință să punem în evidență acest grav atentat în contra viitorului țării . . . Dacă un bacteriolog, pe vreme de epidemie, ar sta cu brațele încrucișate, evident ar fi privit ca un om nu numai lipsit de bun simț, dar chiar fără conștiința elementară a datoriei de om. De aceea, ca geografi, nu vrem să rămână pe cugetul nostru răspunderea că n'am relevat la timp primejduirea solului țării.

Știm că sunt mai multe cauze, din care au izvorît situația penibilă de azi. Dar una dintre cele mai însemnate este și legiferarea imprudentă a celor care au transformat în izlaz electoral pădurile pe care relieful, clima și rolul le destinaseră de secole, să fie și să rămână organe de echilibru fizic și economic în această țară. Numai dela război până azi, am batjocorit peste 1 milion de hectare și suntem pe cale să lățim pecingina și mai departe.

Iar despădurirea aceasta atât de nechibzuită, pe lângă că a făcut să ne fugă pământul de sub picioare și a stânjenit agricultura prin sterilizarea progresivă a unor întregi ținuturi, a dus deocamdată unele regiuni la o situație asemănătoare cu cea din China. Acum doi ani, când temperatura s'a apropiat de 40°, unii săteni dintre Prut și Nistru, ca să nu piară de frig, au pus pe foc chiar coperișul caselor. In același timp, suntem martori cum în câmpia de lângă Dunăre, sub ochii noștri, unele sate au trecut de la focul cu lemne, la focul cu paie sau cu tizic, asemenea nomazilor din stepă.

Iată ce-am făcut cu pădurile și cu solul.

* * *

www.dacoromanica.ro

Altă calamitate. Tăind fără chibzuință pădurile, râurile noastre capătă un regim tot mai aproape de cel torențial. Jiul în deosebi s'a sălbăticit cu totul. In anii trecuți, a amenințat să inunde Craiova. Ajunsese cât Dunărea de lat.

Tot așa, Mureșul se umflă uneori și în timpul iernii, îndată ce o zi mai caldă face să se topească zăpada. Nu de mult, sate întregi au fost copleșite de apă — lucru necunoscut altădată.

Până și un râu bicisnic, cum e Bârladul, cuprinde câteodată toată lunca. In vara trecută, s'a văzut cazul paradoxal, că strade întregi ale orașului Bârlad au fost devastate de un puhoiu coborît chiar din coastele dealului vecin...

In același timp, delta Dunării, potmolită de atâta țărână furată de râuri, crește haotic, înfundând când un braț, când altul și amenințând astfel tot negoțul țării. Sulina e ca un osândit la moarte, care își așteaptă ceasul. Nu țărâna Germaniei, a Austriei, Boemiei, Ungariei ori Jugoslaviei, ci *țărâna României clădește atât de repede delta.* Țărâna plugarului e înghițită de apele mării. Râurile germane, austriace, și cehoslovace curg între maluri verzi, ocrotite de atâtea păduri și atâta iarbă, încât nivelul aproape-aproape nu se schimbă.

* * *

Să mai înșirăm acum și ce se întâmplă cu *drumurile* și cu podurile noastre? Pe vremuri de ploi mai bogate, drumurile ajung uneori albie de râu. Turburările circulației și pagubele șoselelor și ale căilor ferate sunt imense. Pentru a descrie efectele acestei gospodării anarhice, ar trebui nu câteva minute, ci un volum întreg.

Să ne fie deci permis a ne mărgini la aceste câteva constatări. Iar concluzia care ni se impune nu poate fi decât una: astfel de *discordanțe* între mediul geografic și om trebuie să înceteze cât mai repede, dacă generația aceasta nu vrea să se coboare în mormânt însoțită de blestemele generațiilor viitoare.

Exemplul altora ar trebui să ne fie de învățătură și nouă. Cei care se sbat acum în Italia, în Franța și alte țări mediterane, spre a « restaura » dealurile și munții deveniți netrebnici prin despădurire, aceia știu ce jertfe enorme cere o astfel de operă și câtă așteptare de zeci și sute de ani. Iar pe alocurea, încă mii și mii de ani nu-s deajuns. Cine va putea să îmbrace râpile Apeninilor și ale Alpilor cu țărâna pe care în cele din urmă două mii de ani le-au furat-o apele? Germanii au un

www.dacoromanica.ro

termen drastic pentru a caracteriza economia țărilor care își batjocorește pământul. Ei o numesc *Raubwirtschaft*. (Las pe fiecare să traducă cum va voi acest grozav cuvânt . . .).

Un lucru totuși e sigur. Poate fi cultura mediterană cât de strălucită; civilizația însă, adică tehnica materială a vieții greco-romane, care a devastat aproape toate ținuturile dimprejurul acestei mări, nu poate pretinde numele de adevărată civilizație. Ea intră în paginile istoriei cu titlul de « Raubwirtschaft ». O generație care devastează o țară poate fi mare în știință, în filosofie și artă, adică poate fi foarte cultă, dar când e vorba de laturea materială, care implică și *prevedere* pentru ziua de mâine, ea nu merită deplin numele de civilizată, după cum risipitorul unei moșteniri nu poate merita numele de om chibzuit și de cetățean vrednic.

Și dacă este adevărat cuvântul lui Carl Ritter, că « pământul este casa de educație a genului omenesc » noi, cei care cunoaștem din copilărie risipa dealurilor și a munților României, putem fără teamă de contrazicere să afirmăm că *generația noastră e una dintre cele mai puțin civilizate*, deoarece a batjocorit în chip sălbatec casa pe care ne-o lăsaseră atât de împodobită strămoșii. Barbarii asiatici devastaseră doar satele și orașele. Pe când devastarea solului (de *subsol* nu mai vorbim) este opera noastră, a celor care am organizat și organizăm . . . gospodăria acestei țări.

* * *

Pentru cine mai stă la îndoială asupra perioadei de risipă și decadență economică, în care ne aflăm, iată încă o dovadă, pe care o poate constata ușor orișicine:

Regiunea dealurilor de sub Carpați este partea cea mai vie a țării, nu numai prin densitatea populației, dar și prin vechimea satelor și prin intensitatea cu care circulă acolo capitalul. *Podgoreanul este agricultorul cel mai complet*, ca unul care are semănături, ogrăzi de vie, livezi de pruni și alți pomi; e fabricant de tescovină, butnar, negustor . . . adică un arcaș, cu multe săgeți în tolbă. Putem spune că oamenii dealurilor, răzeșii, care n'au cunoscut niciodată claca pe moșia proprietarilor, sunt axa socială a țărănimii noastre, având o poziție privilegiată între țăranul dela munte și cel din câmpie. Iar vinul, mai mult decât petrolul (care este al cui este) și decât pădurile (care au ajuns cum au ajuns) reprezintă azi, alături de cereale și vite, valoarea cea mai însemnată

www.dacoromanica.ro

în economia țării românești. Prin podgorie, România stă alături de Franța, Italia și Spania, dar cu posibilități enorme de desvoltare, dacă ținem seama că nu limita sudică a viței, spre Mediterana, ci limita nordică: Champagne, Rin, Tocay și Cotnar dă produsele cele mai fine.

Ei bine, *podgoria Țării este și ea în plină decadență.* In ce privește vița, am ajuns dela viile standardizate, pe care ni le lăsaseră bătrânii, la o panmixie haotică. (Nu e amestecată rasa dobitoacelor care rătăcesc fără stăpân pe stradele orașelor, cum sunt amestecate vițele din podgoria actuală). Iar demagogia electorală ne-a înzestrat și cu o *zonă de teras*, o podgorie vulgară, ce se întinde ca o pecingine atât în dauna viței nobile de deal, cât și în dauna cerealelor câmpiei. Rezultatul e că 40% din vinul României a ajuns un produs sub-vulgar, pe care chiar țăranii îl numesc motorină ori gazolină.

* * *

Am putea termina aici seria «discordanțelor» dintre pământul României, care e minunat — un adevărat juvaer al planetei — și gospodăria actuală, pe care faptele o califică suficient, pentru ca să mai fie nevoie de a o mai califica și prin adjective.

Dar, fiindcă e vorba nu numai de geografie descriptivă, ci de știință aplicată, cei care se gândesc la Stat sunt datori să mai sublinieze încă o discordanță care, prin gravitatea ei stă să le întreacă aproape pe toate celelalte.

Este vădit pentru orișicine, că partea cea mai de preț a unei țări, fie pentru pădure, fie pentru podgorie, fie pentru agricultură și creșterea animalelor este solul. Alături însă de țărâna ruinată și furată de ape, generația actuală a găsit de cuviință să osândească și țărâna cât a mai rămas, printr'o măsură de o neașteptată absurditate. Pe când regimul muncii moderne împinge pe toți spre concentrarea energiilor și spre cooperare, noi am comis cumplita greșală de a pulveriza proprietatea. Astfel, după război, am ajuns să scădem producția agricolă și cantitativ și mai ales calitativ. *Reforma agrară*, după cum am apus altă dată la Academia Română, a fost *un monument de eroare economică.*

Și iată o dovadă fără putință de replică. Reforma aceasta nu numai că a slăbit punga țării, dar a lovit însăși sporul populației, adică rădăcina neamului. Lucrul e vădit: pământul nu putea fi întins ca o gumă. Dar munca omenească poate fi întinsă în proporții nebănuite. Așa

www.dacoromanica.ro

dar, moșia care hrănea 2.000 de suflete, ar fi putu foarte bine să hrănească 4.000, 6.000 și chiar mai mult, — judecând după densitatea populației din alte țări europene. Și lucrul nu era greu de loc, dacă moșia ar fi fost dată *întreagă* satului, iar nu sătenilor. Cooperarea și alte măsuri tehnice ar fi sporit munca și producția în fiecare generație.

Acuma, față cu producția inferioară de azi, ce vor face cei născuți după împărțirea moșiilor? Nu le rămâne decât această alternativă: să piară de foame, să emigreze, ori să tăbărască pe cei cu 5—6 hectare, considerându-i ca latifundiari . . .

Așa dar, reforma agrară a dat cu toporul drept la rădăcina copacului, adică a lovit grav sporul populației, amenințându-ne în scurt timp să avem și șomeri rurali. — Iată isprava prevederii celor ce au executat într'un chip atât de simplist acea mare transformare a proprietății.

Știm că cei care tratează problemele acestea cu alifia vorbelor se vor grăbi să răspundă: să sporim de aci înainte munca, cultivând pe țăran (sau, cum zice ageamii, necunoscători ai limbii: să-l cul-tu-ra-li-zăm . . .!).

Dar aici vine a doua urmare a greșelii, la care reformatorii zoriți de interesele lor mărunte, nici n'au visat măcar. Iată de ce e vorba:

Deslegând cum am deslegat chestia agrară, prin împărțirea mecanică a moșiilor, *noi am scăpat din mână cel mai puternic mijloc de a cultiva gloata poporului nostru* și de a o ridica grabnic la nivelul plugarilor din țările cele mai înaintate.

E drept că Românul nu pretinde a fi înger. Are destule metehne, dar are și unele calități de laudă: e deștept și ascultător, când are cine să-i poruncească. O știu ofițerii care au comandat pe front. O știu proprietarii care ajunseseră la grâne-standard, ajutați la lucru de munca țărănimii (uneori, cum era în Muntenia, numai cu uneltele și vitele țăranilor). Așa dar, printr'o muncă agricolă științific chibzuită, țărănimea care ar fi văzut că toate roadele de pe moșia satului erau ale ei, ar fi fost o clasă de școlari ascultători sau un regiment veșnic mobilizat, dela copii, până la bătrâni.

— Mâine, 15 Martie, toată lumea să iasă la arat, în tarlaua de peste drum . . . Neculai Vasile, tu nu ești primit, fiindcă ai un copil bolnav de anghină și n'ai dat de veste la timp, iar acuma poți da boala și în casa altor gospodari . . .

— Mâine, atâta Martie, mergem la grăpatul lanului din vale . . . Toader Vasile, fiindcă vitele tale au râie . . .

www.dacoromanica.ro

Nu mai înșirăm pildele. Și ca higienă, și ca moralitate, și ca îndemn la economie și chiar pentru învățătura de carte... în toate privirile, *satul devenea un bloc social și economic de un nivel cu mult superior gloatei desorientate de azi.* (O știm aceasta din practică. Experiența făcută pe moșiile Academiei, înainte de război, este o dovadă pipăită. In paranteză amintim că Sârbii au arătat mai multă prietate față de trecut. Ei n'au îndrăznit să exproprieze moșiile Academiei lor).

In rezumat: dela ordinea progresivă pentru toți, am căzut în desordine și regres. Iar partea cea mai rușinoasă pentru democrația care se tot laudă cu dragostea de cultură (fără să înțeleagă ce complexă și delicată e această noțiune) este faptul că am pierdut prin cârpeala noastră agrară cea mai frumoasă ocazie de a cultiva intensiv poporul nostru, folosindu-ne de pasiunea săteanului pentru pământ.

Se poate o eroare mai gravă în contra intereselor poporului și ale Statului Român ? Nu mai amintim nimic de laturea etnografică a reformei agrare, pe lângă care reformatorii au trecut, ca și când n'ar fi existat unele nedreptăți seculare, care trebuiau corectate măcar după întregirea hotarelor. Pentru un adevărat om de stat, reforma agrară în România nu trebuia să fiie executată altfel, decât cu harta topografică și etnografică în mână [1]).

De aceea, nu mai înșirăm și alte discordanțe ale poporului nostru, dar ca oameni de știință, într'o societate științifică, suntem datori să spunem tot adevărul:

---

[1]) Take Ionescu afirma că în 1913 Bulgarii erau gata să-și retragă toată populația bulgară din Cadrilater, pentru anume concesiuni de natură diplomatică. Ideea schimbului de populație, care a simplificat atâtea greutăți politice în peninsula balcanică, după războiul mondial, mijea de pe atunci. Cu atâta mai răspunzător rămâne el în fața istoriei, precum și cei care au reprezentat de atunci încoace România la tratatele de pace. Știind că reforma agrară fusese promisă solemn de Suveran în 1917; ca oameni de Stat, în chip inevitabil ar fi trebuit să lege problema împroprietăririi de problema populației și a hotarelor etnografice. Momentul era de o însemnătate unică. Oamenii de știință, care preconizau atunci lozinca: *acum ori niciodată*, nu făceau decât să pună în evidență fapte geografice și etnografice. (Vezi introducerea la *România*).

Totuși, vedem că elementul grecesc, turcesc și bulgăresc a fost grupat după considerații conforme cu interesele statelor respective, pe când Aromânii au ajuns în Cadrilater numai ca urmare a dislocării provocată de alții. Iar în Transilvania, Banat și alte regiuni de interes etnic primordial, problema nici n'a fost luată în considerație.

www.dacoromanica.ro

Una este poporul și Statul, cu cadrul geografic al pământului românesc, și alta sunt trepidațiile efemere ale empiriei politice, în care se amestecă și interese mărunte, care nu concordă cu nevoile istorice ale neamului și ale Statului.

Prin urmare, cei care privesc nu numai latura teoretică a geografiei, dar și pe cea aplicată, cu gândul la răspunderea față de generațiile viitoare, sunt siliți să constate următoarele:

1. O mare parte din cele 2 milioane ha de pământ sterp pot deveni roditoare, îndată ce vor fi tratate în chip științific.

2. Ruinarea solului poate fi grabnic oprită prin măsuri simple, dacă munca și privegherea este serios organizată.

3. Pădurile pot fi apărate de abuzurile electorale și redate rolului lor de regulator al apelor, protector al drumurilor și mijloc de încălzire a populației urbane și mai ales rurale, care n'are mijloacele de încălzire ale orașelor.

4. Agricultura poate fi ameliorată prin măsuri directe, până ce ridicarea nivelului tehnologic va putea corecta fărâmițarea suprafeței agricole. Când 1 milion de plugari danezi (o mică fracție din populația României) încasează anual 70 miliarde de lei (de trei ori cât bugetul României) numai pe slănină, care este porumb adus din alte țări și întrebuințat la creșterea animalelor, este evident că o nouă disciplină de muncă ne poate da în scurtă vreme o Românie nouă.

Sire, o societate științifică, pusă sub augusta Voastră președenție poate fi un fel de *Observator* constant al situației economice și un real îndrumător. Specialiști din serviciul pădurilor, din corpul agronomilor, dela biroul populației și alte organe ale Statului pot face an cu an o diagnoză obiectivă a situației și, dacă e adevărată formula: *savoir c'est prévoir*, sub directa povățuire a Majestății Voastre se poate găsi modalitatea de a preveni alte erori în viitor și de a corecta o bună parte din cele făcute în trecut. Suntem încredințați că fără alte mijloace financiare decât cele de azi, dar cu noi metode de muncă, urmând consecvent un plan judicios, numai în timp de un deceniu, se poate ajunge la rezultate neînchipuit de mari pentru întreaga țară.

De aceea, înainte de a încheia, să fie permisă geografului o amintire din istorie. Una din inscripțiile cele mai semnificative, rămasă pe pământul Daciei dela omul superior de Stat care a fost Marcu Ulpiu Traian, e scurtă de tot:

www.dacoromanica.ro

TERRAE MATRI

Când a plecat pentru totdeauna din țara asta, pe care o cunoscuse de aproape — iernase aci de câteva ori — și n'a mai văzut-o până la moarte, *optimus princeps* a ținut să ne lase ca amintire acest cuvânt plin de pietate, care poate fi în același timp un îndreptar social, economic și politic.

De aceea, ca unul care cunosc în lung și în lat fizionomia mai veche a țării, precum și desfigurările recente, sunt încredințat că Suveranul, luând măsurile cuvenite, poate rămânea în amintirea poporului nostru cu titlul istoric de *Restitutor*, adică restaurator al pământului și poporului românesc.

Neamul nostru, cum am spus, are și defecte, dar are și unele calități de preț: este *deștept*, *ascultător* și fără rezervă *devotat*, îndată ce simte o cârmuire energică dar dreaptă și părintească.

Membrii Societății Geografice, prezidată de Rege ca simbol al Țării întregi, vor fi fericiți să contribuiască fiecare cât de puțin la întărirea sistematică a Statului de care atârnă nu numai ființa noastră, a celor de azi, dar și soarta tuturor generațiilor viitoare.

După Traian, întemeietorul romanității în Carpați, a urmat un Suveran fără războaie, grijnicul Adrian, care a cutreierat tot imperiul roman, îndrumând pe toți și reparând tot ce trebuia reparat spre binele Statului. După Carol I și Ferdinand I, prin care s'a întemeiat și rotunjit regatul, istoria așteaptă o mare operă de îndreptare a lipsurilor din trecut, adică un rege păstrător al pământului și renovator al Statului legat de Carpați [1]).

---

[1]) Dreptatea cere să recunoaștem că împărțirea țării în regiuni conduse de câte un « rezident » fusese un început de înlăturare a « discordanțelor » aci amintite.

In ce privește îndrumarea țării de la întoarcerea domniilor pământene (1821) până azi, greșelile au fost atât de multe și de mari, în cât s'ar putea ca epoca aceasta să rămână una dintre cele mai vinovate în istoria neamului românesc.

www.dacoromanica.ro

ILUSTRAŢII

Pag.

O parte din stepa Bărăganului 29
Regatul României şi provinciile vecine 34
Aşezarea României în lumea veche 35
Locul României între blocul european şi indian 36
Regiunea unde femeile poartă vasele pe cap 133
Poarta Someşului închisă de Romani prin *limes* 134
Dacia apărată spre apus prin valuri paralele 135
Harta veche, arătând cum Dunărea curge prin Bosfor şi Marea Marmara spre Mediterana 151
Înşirarea raialelor în lungul Dunării şi al Nistrului 153
Ţinutul dela gurile Dunării la sfârşitul secolului al 19-lea şi începutul secolului al 20-lea 154
Raiaua Brăilei 155
Graniţa cerută în 1918, la răsărit de munţi 156
Harta care arăta numele Basarabiei la locul cuvenit 163
Transilvania în mijlocul României 186
Carpaţii împrejurul Transilvaniei 188
România fără Transilvania 189
Sigiliul Societăţii Regale de Geografie, arătând rotunzimea Statului român . 190
Liniile de egală amplitudine a temperaturii 192
Neamul românesc între hotarele României, cu insulele de străini (1940) . . 195
Portul păstorilor în Carpaţi 196
Portul Dacilor din columna Traiană 197
Vas neolitic (descoperit în jud. Neamţ) 198
Oale lucrate cu mâna (Valea Mureşului) 199
Regiunea ceramicei lucrată cu mâna 201
Metode pentru aprinderea « focului viu » 203
Regiunea cu ceramică romană şi preistorică 204
Intinderea cuvântului *păcurar* (păstor) 206
Intinderea cuvântului *pedestru* 207
Intinderea cuvântului *june* 208
Intinderea cuvântului *cuminecătură* 209
Intinderea cuvântului *judeţ* 210

www.dacoromanica.ro

Pag.

Sâmburele graiului românesc în apusul țării 211
Harta lui Szekfu, arătând distribuirea industriei mari în Ungaria (1916) . 222
Direcția năvălirilor spre Dacia 224
Asediul cetății carpatice de elemente asiatice 233
Roirea Maghiarilor din câmpia panonică spre țările dimprejur 235
Posesiunile domnilor munteni și moldoveni în Transilvania 246
Locul luptelor mai însemnate contra Turcilor 248
Granița politică în 1800, la Dunărea de jos 250
Cea mai înaintată linie de cetăți europene în fața stepei 276
Răspândirea păstorilor români până la lacul Aral 278
Linia lui Stalin pe istmul ponto-baltic 284
Centrul de gravitate al imperiului rusesc nu e în Europa, ci tocmai pe lacul Baikal 294
Marginea nordică a Eurasiei la începutul erei creștine 295
Zona temperată a Lumii vechi pe timpul stăpânirii mongolice 298
Harta Rusiei din secolul al 16-lea (după Herbertstain) 301
Mutarea granței moscovite spre apus 303

www.dacoromanica.ro

CUPRINSUL

Pag.

1. INTRODUCERE 5
2. ASUPRA UNUI CAZ DE MORFOLOGIE GEOGRAFICĂ 13

Asemănări cartografice: *similitudines physicae in configuratione mundi.* — Omologii geografice. — Omologia: Borneo, Celebes, Halmahera. — Explicarea lui Oskar Peschel nu-i valabilă. — Falsă analogie cu omologiile anatomiei comparate. — Deosebirea ca *formă*, *materie* şi *succesiunea fazelor.* — Metoda geografică impune să plecăm dela influenţa mediului extern. — Omologia funcţională e singura cale a explicării asemănărilor formale. — Metoda lui O. Peschel a rămas stearpă.

3. STEPA MUNTENIEI — BĂRĂGANUL 24

Scara hărţilor ca punct de plecare pentru studiul fenomenelor geografice. — Harta topografică scoate la iveală elementul omenesc în proporţii mai fireşti. — Hărţile topografice ale pământului românesc izvor de informaţie pentru studii antropogeografice. — Harta Bărăganului arată fazele prin care a trecut popularea stepei. — Descălecarea păstorilor transilvăneni în câmpia dunăreană şi stepa Dobrogei. — Târgul de *Floci*, *Vadul Cailor*, *Vadul Oilor* şi alte toponimice ca documente pentru transhumanţă.

4. ROMÂNIA — SCHIŢĂ GEOGRAFICĂ 34

Intinderea. — Fruntariile. — Aşezarea. — Pământul: *A)* Munţii. — *B)* Dealurile. — *C)* Câmpia. — Clima. — Râurile. — Vegetaţia şi animalele. — Populaţia. — Satele. — Oraşele şi porturile mai însemnate. — Situaţia României faţă de negoţul european şi mondial.

5. APLICĂRI ANTROPOGEOGRAFICE IN SFERA ETNOGRAFIEI, A ISTORIEI ŞI ALTOR ŞTIINŢE INVECINATE 60

Renaşterea antropogeografiei în pragul secolului al 19-lea. — C. Ritter ca teleolog şi teolog. — Curentul metafizic (hegelian). — *Völkergedanke* şi *Elementargedanke* la A. Bastian. — Metoda geografică cere mai întâi cercetarea răspândirii fenomenelor în spaţiul geografic şi dovada că n'a fost la mijloc împrumut. — Orientarea geografului: *unde*, *întinderea reală* şi *forma particulară.* — Harta ca mijloc de inducţie. — *Runc*, *curatură*, *arşiţă* şi *secătură* — semne de veche colonizare. — Antropogeografia reînvie trecutul şi înviorează istoria.

www.dacoromanica.ro

Pag.

6. PERSPECTIVE ASUPRA DUNĂRII ȘI ȚĂRMULUI VECIN AL MĂRII NEGRE 70

Dunărea — cel mai însemnat fluviu al Europei. — Colonizare grecească la gurile Dunării. — Dariu Histaspe, Alex. Makedon, August și Traian în legătură cu Dunărea. — Invaziile barbare îndreptate spre șesul danubian. — Dunărea în evul mediu: Varegi, Venețieni, Genovezi. — Basarabii și Mușatinii întind stăpânirea până la mare și în deosebi caută sectorul dela gurile fluviului. — Schimbarea țărmului prin perisipuri. — Intunecarea mării adusă de stăpânirea turco-tătară. — Reînvierea basinului Dunării de jos în secolul al 19-lea. — Rivalitatea între Ruși și Austriaci. — Interesul Angliei pentru grânele din câmpia Dunării. — Raialele adăogite Munteniei. — Basarabia redată Moldovei. — « Comisia europeană » a Dunării. — Renașterea Daciei pontice.

7. UNIREA PRINCIPATELOR DIN PUNCT DE VEDERE GEOGRAFIC 81

Statul ca formație biogeografică. — Amplitudinea întinderii statelor: stat-*sat*, stat cu dimensiuni continentale. — Foamea de spațiu. — Fazele creșterii Statului carpatic: creșterea în ev-vechiu, în ev-mediu și întregirea teritorială din secolul al 19-lea. — Tendința fiecărui stat de a întregi hotarul după întinderea teritoriului etnic. — Unirea Principatelor determinată în parte de legea creșterii spațiului economic și politic.

8. ROMÂNIA IN MARGINEA CONTINENTULUI — O PROBLEMĂ GEOPOLITICĂ ROMÂNEASCĂ ȘI EUROPEANĂ 87

Viața popoarelor în perspectiva istoriei. — Faza oceanică și schimbarea relațiilor economice și politice. — Europa are trei fațade: mediterană, atlantică și continentală. — Cea continentală începe să aibă precădere nu numai pentru România, dar și pentru toată Europa în raport cu istmul ponto-baltic. — Valoarea acestui istm în anticitate, în antiteza față de nomazi. — Valoarea lui în evul mediu, față de invazia barbarilor. — Valoarea în evul modern, după închegarea imperiului moscovit. — Meridianul istoriei trece spre răsărit. — Problema « orientală » nu mai este atâta la Bosfor, cât la istmul dintre Baltica și Marea Neagră. — Tendința nivelatoare a statului moscovit în antiteză cu tendința spre diferențiare națională a Europei peninsulare.

9. OBSERVĂRI ASUPRA DOBROGEI 99

Dobrogea și colonizarea grecească. — Epoca dacică și romană. — Eclipsa din evul mediu — înnisiparea țărmului și năvălirea barbarilor. — Aspectul fizic al Dobrogei: fațada maritimă și cea dunăreană. — Stepa dobrogeană și Balta Dunării ca centru de atracție pentru transhumanță. — Transilvania « călătoare ». — Păstoria asigură continuitatea aceleiași populații dela munte până la mare. — Majoritatea românească în Dobrogea. — Bulgarii element de colonizare recentă. — Din punct de vedere antropogeografic, etnografic și istoric, Dobrogea e fațada naturală a Statului român spre mare.

www.dacoromanica.ro

Pag.

10. DACIA PONTICĂ ŞI DACIA CARPATICĂ. — OBSERVĂRI ANTROPOGEOGRAFICE 108

Descălecarea din munţi — în bună parte o iluzie geografică şi istorică. — Unii filologi confundă păstoria cu nomadismul; generalizare falsă. — Românii n'au cunoscut viaţa nomadă.

Perioada preistorică: ascensiunea spre Carpaţi. — Perioada geto-dacă: populaţia carpatică stăpâneşte teritoriul dela Bug până în cadrilaterul boem şi în Alpi. — Sciţia mică — o iluzie a marinarilor greci. — Legăturile între Dacia carpatică şi cea pontică. — Calea codrului, calea stepei, calea luncilor (a Siretului şi altor afluenţi ai Dunării). — Unitatea fizică a Daciei a adus unitatea etnică. — Exagerări arheologice cu privire la Sciţi (Pârvan). — In perioada daco-romană se întăreşte unitatea. — *Danubius* învinge pe *Istros*. — Colonizarea începe din Dacia pontică. — Inrădăcinarea elementului este un fenomen cu mult anterior colonizării romane şi descălicării române.

11. CADRUL ANTROPOGEOGRAFIC. — OBSERVĂRI RELATIVE LA TRANSILVANIA 122

I. *Cadrul geografic.* — Regiunea carpatică şi pericarpatică e un ţinut foarte « icumenic », având mari înlesniri de traiu: luncile râurilor, bălţi de pescuit, sare, cremene pentru unelte, etc.

II. *Analiza cadrului.* — Plaiuri în legătură cu vechile peneplene carpatice. — Depresiuni: una centrală, altele inter-carpatice şi sub-carpatice. — Istoricii nu le-au dat valoarea cuvenită.

III. *Vechimea şi stabilitatea masei etnice.* — Catastrofismul năvălirilor — o exagerare. — Arheologii mai critici îl resping, ca şi etnografii. — Criterii etnografice. — Infiltraţii străine.

IV. *Stratificarea etnică.* — Nimicirea Dacilor neadmisibilă. — Adaosul roman aduce înflorirea Daciei.

V. *Infiltrările din evul mediu* ştirbesc pe alocurea continuitatea. — Aluviuni nordice, estice şi apusene. — Colonizarea sectorului răsăritean (Săcui) şi a celui meridional (Saşi). — Infiltrări recente.

Carpaţii n'au fost zid despărţitor. — Niciun alt neam nu are în Carpaţi o suprafaţă geografică mai mare şi o adâncime istorică [mai mare.

12. LEGĂTURILE NOASTRE CU DUNĂREA ŞI MAREA 150

Viaţa poporului român are două coordonate: muntele (inclusiv, codrul) şi Dunărea (inclusiv, marea). — Fazele întregirii teritoriale au atârnat îndeosebi de Dunăre. — In ultima fază, începutul se face cu alipirea raialelor, după cum pierderea capetelor de pod fusese începutul scăderii politice în evul mediu. — A doua coordonată a fost muntele. — Carpaţii nu-s « coloana vertebrală » a pământului românesc. — Imagină falsă (Grothe, Vâlsan ş. a.). — Marea continuă şi împlineşte rolul Dunării. — Cum se luminează ori se întunecă Marea Neagră, aşa se luminează ori se întunecă viaţa poporului român. — In anticitate: Greci, apoi

www.dacoromanica.ro

Pag.

Daci și Romani. — Eclipsa medievală. — Marea lac turco-tatar. — Renașterea în sec. al 19-lea.

13. DELIORMANUL — O VERIGĂ INTRE CARPAȚI ȘI ȚĂRMUL MĂRII NEGRE 166

Dobrogea e *Vorland*-ul României. — Cetatea carpatică joacă rol de *Hinterland*.

I. *Legături fizice.* — Insula hercinică anexată prin colmatare (marină și lacustră și fluvială). — Vegetația face legătura prin *stepa*, prin *pădure* (Vlasia, Deliorman) și prin lunca păduroasă a Siretului.

II. *Legături antropogeografice.* — Același popor se întinde din cetatea carpatică până la mare în anticitate. — După Traian, legătură și mai intimă (*Tropaeum Trajani, Marcianopolis* etc.).—În evul mediu: Vlahi pontici. — Basarabii stăpânesc « porțile tătărești » și Dobrogea, iar Mușatinii ajung repede la Chilia și la mare. — Deliormanul colonizat de Turci. — Elementul românesc durează peste Dunăre. — In epoca modernă, tot Românii (în deosebi, păstorii) fac legătura între *Hinterland* și *Vorland*. — Bulgarii veniți posterior, ca « balcangii ».

III. *Legături geopolitice.* — Dobrogea — punte de invazii din vechime până azi. — *Porta mediterranea*. — Realipirea Basarabiei și Dobrogei de România înseamnă apărarea Bosforului și a Mediteranei de Ruși.

14. DUNĂRINȚI ȘI DUNĂRENI 181

Până la începutul erei creștine, Dunărea era axa vieții poporului din Carpați. — Basarabii și Mușatinii fac din Dunăre front defensiv contra imperiului otoman. — In sec. al 19-lea, Dunărea de jos iarăși axă pentru Români, dar și pentru negoțul european intern. — « Dunărinți » — nume regional pentru o parte dintre Români; *Dunăreni* sunt toți cei legați de Dunăre ca « a opta mare a Europei ». — Solidaritate europeană.

15. CE ESTE TRANSILVANIA 186

I. Transilvania — *centrul orografic* al pământului românesc.

II. Transilvania — centrul regiunii cu *climat dacic*.

III. Transilvania — centrul sistemului *hidrografic* al României.

IV. Transilvania — centrul *etnografic*, *antropogeografic* și *istoric* al poporului român.

V. Privire spre trecut. — Asediul cetății carpatice în vechime. — Așezarea între două stepe. — Continuitatea elementului dacic și după cucerirea romană. — Cauzele continuității etnice. — Risipirea barbarilor. — Asediul cetății carpatice în evul mediu: Unguri, Tătari și Turci. — Infiltrări alogene. — Reacțiunea autohtonilor. — Intregirea teritoriului și a neamului. — Granița românească — singura revizuită la Versailles.

www.dacoromanica.ro

Pag.

VI. *Concluzie etnografică şi geopolitică.* — Rolul european al poporului român în frontul răsăritean. — Aprecieri asupra neamului românesc făcute de adversari în timpul războiului european (1914—1918). — Insuşirile poporului român manifestate în folklor şi în atitudinea lui faţă de minorităţi şi în genere, faţă de străini.

16. FRUNTARIA ROMÂNIEI SPRE RĂSĂRIT 268
Marginea de răsărit a României are interes nu numai pentru poporul român, ci şi o însemnătate geopolitică încă din anticitate. — Fruntaria din lungul Nistrului e vecină cu istmul ponto-baltic, hotarul dintre Asia şi Europa. — Dela sfârşitul evului antic, basinul Nistrului era întreg legat de viaţa europeană, nu de nomazi. — In evul mediu, principatele române reiau rolul Daciei faţă de năvălirile nomazilor. — Nistrul cel mai înaintat hotar cu cetăţi europene în faţa stepei. — Răspândirea elementului românesc şi dincolo de Nistru. — Transhumanţa în stil mare e un fenomen românesc. — Ruşii repetă rolul vechilor invazii asiatice. — Linia Stalin pe istmul ponto-baltic. — Rolul european al Statului român.

17. GENEZA CELUI MAI MARE STAT CONTINENTAL. — OBSERVĂRI GEOPOLITICE 291
Statul moscovit născut dintr'un sâmbure continental neînsemnat. — Rusia apare în spatele Lumii vechi. — Marginea nordică a Eurasiei la începutul erei creştine era *terra incognita.* — *Vacuum* politic. — Invaziile barbare se încheie aci cu stăpânirea Hordei de aur. — Rusia o anexă mongolică. — Creşterea fără vecini capabili de rezistenţă. — Rusia descoperită de Herbertstain. — Intâia hartă verosimilă abia din secolul al 16-lea. — Ofensiva rusească contra Europei. — Ţarismul e continuat şi agravat de sovietism.

18. FAZELE GEOGRAFICE ALE ISTORIEI 308
Istoria a devenit universală abia sub ochii noştri. — Faza *continentală:* orizonturi închise. — Faza *oceanică* începe după străbaterea în curmeziş a oceanelor şi stabilirea legăturii dintre toate continentele. — Faza *atmosferică* începe în sec. XX-lea. — Rolul omului de stat a căpătat o însemnătate precumpănitoare în viaţa tuturor naţiunilor.

19. DISCORDANŢE ANTROPOGEOGRAFICE 320
Desvoltarea planetei fenomen recent, în unele ţări numai din secolul trecut. — Risipirea solului în România. — Despăduriri sălbatece. — Ameninţarea elementului etnic. — Epocă de risipă. — Reacţiunea se impune ca o necesitate antropogeografică, etnografică şi istorică.

Notă. — Imprejurările războiului, la începutul lui August 1943, ne silesc să oprim partea a doua la p. 340, lăsând pentru partea a treia restul volumului I, iar *Terra* (vol. II şi III) va încheia seria geografică.

www.dacoromanica.ro

MONITORUL OFICIAL ŞI
IMPRIMERIILE STATULUI

IMPRIMERIA NAŢIONALĂ
BUCUREŞTI, 1943

www.dacoromanica.ro

C. 18.212.

www.dacoromanica.ro